T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

11 EYLÜL 2001 SONRASI İSLAM'LA İLGİLİ MEDYA DEĞERLENDİRMELERİ

Doktora Tezi

YUNUS KURTULUŞ

İSTANBUL, 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

11 EYLÜL 2001 SONRASI İSLAM'LA İLGİLİ MEDYA DEĞERLENDİRMELERİ

Doktora Tezi

YUNUS KURTULUŞ
Danışman: PROF. DR. ZEKİ ARSLANTÜRK

İSTANBUL, 2009

Marmara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı DİN SOSYOLOJİSİ Bilim Dalı Doktora öğrencisi YUNUS KURTULUŞ nın 11 EYLÜL 2001 SONRASI İSLAM'LA İLGİLİ MEDYA DEĞERLENDİRMELERİ adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.07.2009 tarih ve 2009-11/35 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

		Öğretim Üyesi Adı Soyadı	**İmzası**
Tez Savunma Tarihi	:	01/09/2009	
1) Tez Danışmanı	:	**PROF. DR. ZEKİ ARSLANTÜRK**	....
2) Jüri Üyesi	:	**PROF. DR. ADİL BEBEK**	....
3) Jüri Üyesi	:	**PROF. DR. M.TAYFUN AMMAN**	....
4) Jüri Üyesi	:	**PROF.DR.NİYAZİ AKYÜZ**	....
5) Jüri Üyesi	:	**DOÇ.DR.İRFAN BAŞKURT**	....

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

GİRİŞ

I. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

II. BÖLÜM

11 EYLÜL VE MEDYA- DİN İLİŞKİSİ

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

KISALTMALAR

A.Ü.S.B.F. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AB Avrupa Birliği
ABC American Broadcasting Company (Amerikan Yayıncılık Firması)
AFP Agence France Presse (Fransız Basın Ajansı)
AİHM Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP Anavatan Partisi
BBC Britısh Broadcasting Corporation (İngiliz Yayın Şirketi)
CBS Columbia Broadcasting System (Kolombiya Yayın Sistemi)
CHP Cumhuriyet Halk Partisi
CIA Central Intelligence Agency (Merkezi Haber Alma Teşkilatı)
CNN Cable News Network (Kablolu Haber Kanalı)
çev. Çeviren
D.C District of Columbia (Kolombiya Bölgesi)
DMS Devlet Memurları Sınavı
DP Demokrat Parti
drl. Derleyen
DTM Dünya Ticaret Merkezi
DYP Doğruyol Partisi
Ed. Editör
FP Fazilet Partisi
Hz. Hazreti
hzl. Hazırlayan
İLAD İletişim Araştırmaları Derneği
M.Ö Milattan Önce
MEB Milli Eğitim Bakanlığı
MHP Milliyetçi Hareket Partisi
NASA National Aeronautics and Space Administration (Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi)

NATO Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantich Treaty Organization)

NBS National Broadcasting Company (Uluslar arası Yayıncılık Firması)

RP Refah Partisi

s. Sayfa

TEDAŞ Türkiye Elektirik Dağıtım Anonim Şirketi

TÜSES Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı

t.y. Tarihi yok

vb. Ve benzeri

vs. Vesaire

yy Yüzyıl

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı :Yunus Kurtuluş

Anabilim Dalı :İlahiyat

Programı :Din Sosyolojisi

Tez Danışmanı :Prof. Dr.Zeki Arslantürk

Tez Türü ve Tarihi :Doktora-Eylül 2009

Anahtar Kelimeler :Medya,11 Eylül, Din

ÖZET

11 EYLÜL 2001 SONRASI İSLAM'LA İLGİLİ MEDYA DEĞERLENDİRMELERİ

"11 Eylül 2001 Sonrası İslam'la İlgili Medya Değerlendirmeleri" adlı tez çalışması dökümantasyon metodu ile hazırlanmıştır. Çalışma iki ana kısımdan oluşmuştur. Birinci bölüm tezin teorik çerçevesini oluşturmuştur. Teorik çerçeve kendi içinde üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde medya kavramı sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir. Teorik kısmın ikinci bölümünde medya kavramının Din Sosyolojisi açısından değerlendirmesi yer almıştır. Teorik çerçevenin üçüncü bölümünde ise, 11 Eylül 2001 saldırılarının, Din ile medya arasındaki ilişkisine ayrılmıştır.11Eylül 2001 miat alınarak, öncesi ve sonrasında Batıda İslamiyete nasıl bakıldığına değinilmiştir.

Analiz (Ampirik bulgular) değerlendirilmesine ayrılmış olan İkinci Bölümde 4 gazetenin Radikal, Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin 11 Eylül 2001'den 3 ay önce ve 9 ay sonra tarihleri olmak üzere 1 yıllık bir süreç taranmıştır. Belirlenmiş olan bu dört gazetenin 11 Eylül 2001'den önce ve sonra olmak üzere din olgusu içeren haber ve yorumlar sınıflandırılarak karşılaştırılmışlardır. Belirlenen gazetelerin birinci ve dış haberler sayfaları ile bu gazetelerde düzenli olarak yazı yazan yazarların makaleleri, taranarak din olgusu içeren haberler ve yorumlar incelenmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	:Yunus Kurtuluş
Field:	:Theology
Programme	:Religious Sociology
Supervisor	:Prof. Dr.Zeki Arslantürk
Degree Awarded and Date	:Doctorate- September 2009
Keywords:	:Media, Eleventh of the September, Religion

ABSTRACT

MEDIA ASSESSMENTS RELATED TO ISLAM AFTER 9/11

In this work, the evaluations of the media related to Islam after 11th September 2001 have been studied in documentation method. The work consists of two main parts and the first part forms a theoretical framework to the thesis which is also divided into three subtitles. In the first chapter, the concept of media is evaluated from a sociological point of view. In the second chapter of the theoretical part, the concept of media is evaluated in terms of religious sociology. The third chapter of the theoretical part is devoted to the relationship between the 11th September attacks and, media and religion. Assuming the date 11th September as a turning point, the changing approaches towards Islam in the West is evaluated.

In the second part which is devoted to analytical evaluation (emprical deductions),4 Turkish journals, namely Radikal, Cumhuriyet,Hürriyet and Zaman have been scanned for a period of 1 year,that is 3 months before and 9 months after the 11th September 2001.All the reports,articles,columns and comments took place in these journals are classified and compared.Especialy the first pages and the sections quoting foreign news in these journals have been carefully studied in terms of the abovementioned matters.

ÖNSÖZ

Küreselleşme ile birlikte teknolojik gelişmeler her alana olumlu veya olumsuz büyük etki yapmıştır. Teknolojinin haber alışverişini hızlandırması medyada ki olumlu gelişmelerden biridir. Olumsuz yönü ise sanayileşmiş Batılı ülkelerin yeni teknolojiyi kullanarak medyayı bir propaganda aracı haline getirmesidir. Araştırmamız da da din ile medya arasındaki ilişkiyi medyanın daha çok yeni teknoloji ile ortaya çıkan propaganda aracı bakımından sorgulamaktır. Bunu da Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika'nın miat kabul ettiği 11 Eylül 2001 terör saldırılarının yazılı basında nasıl yer aldığı ortaya koyularak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmaya sonuçlandırmam da görüşleri ile katkıda bulunan değerli hocam Prof. Dr. Zeki Arslantürk'e, literatüre dair yardım ve tavsiyelerde bulunan Dr. Nuri Tınaz'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam esnasında yardımlarını esirgemeyen Nalan Çelikoğlu'na ve her zaman beni destekleyen eşim Kıymet Hanım'a teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın ana konusu din ve medya arasındaki ilişkinin sorgulanıp ortaya konmasıdır. Bu araştırma medyada (yazılı basın) Müslümanlarla ilgili haberlerin yer almasını ve rolünü tartışmaktadır. Haberler yapılırken; Müslümanların etkinliği ve bununla birlikte gazetecilik, medya ve uluslararası ilişkiler açısından verimlilik bu çalışmada ele alınacak başlıca konulardır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ulusal ve uluslararası medya (yazılı basın) İslam ve müslümanlarla ilgili haberlerin analizleri ve dikkate değer makaleler bu çalışmada yer almaktadır. Çünkü, modern medya tarihinde gazete, özünde önemli bir gelişmedir; böylece çok farklı türde enformasyonu sınırlı ve kolaylıkla çoğaltılabilir bir formatta paketlemektedir.

Din ve medya ilişkisinin daha net ortaya konabilmesi için son dönemlerde yalnız Türk medyasını değil; uluslararası medyayı da etkileyen Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması olan 11 Eylül 2001 tarihinden sonraki süreç ele alınmıştır. Medya, 11 Eylül'le ilgili olayları, aile deneyimlerine ve reaksiyonlarına göre vermiştir. Bunu da gerçekleştirirken dini kavramları oldukça fazla kullanmıştır. Bush'un haçlı seferi başlattığını açıklaması hedefin intihar saldırısı yapanlarla sınırlı olmadığını, bu zamana dek Amerika'nın savuna geldiği Wilsoncu iyimserliğin artık terk edilmekte olduğunu göstermiştir. Bush "crusade" kelimesi yerine savaş, mücadele gibi anlamlara gelecek başka kelimeler seçmek yerine; tarihi ve dini anlama sahip "Haçlı Seferi'nin"üstünü basarak söylemiş olması değişimin habercisi olmuştur. Din konusunda devleti yöneten en üst kişinin yapmış olduğu bu hatayı medya düzeltmiştir. Bu süreçte de "İslam" ve "Müslüman" kavramının medyada nasıl sunulduğu konu edilmiştir. Çünkü 11 Eylül sonrası süreç yaşanırken çeşitli ülkelerdeki yayın kuruluşları, tek kutuplu bir dünyaya sürüklenişe ve tek bir dinin kalmasına destek vermişlerdir. İnsanların bilinci altında yatmakta olan İslam karşıtlığı ile kolayca buluşturulmasında medya, üstüne düşeni yapmakta gecikmedi. Resmi açıklamalarda failleri, bir şekilde İslam'la ilişkilendirmeleri kitlelerin bilinçaltında var olan "öteki düşmanlığını" meydanlara taşımaya yetmiştir. Bunu Türkiye' de çok satan çok izlenen gazete ve televizyonlar teşvik etmiştir. Medyanın özel tim gazetecileri, kanaldan kanala koşup konjektöre uygun yorumlar yapmışlardır.

Türkiye’deki her türlü yazılı ve görsel medya, küresel yardımı saldırının ilk dakikalarından itibaren vermeye başlamışlardır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın amacı toplum ve politik koşullar arasındaki ilişkiyi kurumlar ile profesyonel pratik üretimler arasında bağ kurarak açıklamaktır. Burada profesyonel pratik üretim mekanizması olarak da medya yer alacaktır. Kurum, araştırmacı medya ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi, din olgusunu kullanarak açıklamaya çalışacaktır. Medyanın dini hayatın gerçekliklerini yansıtıp yansıtmadığı ve yansıttı ise bunların medyada nasıl yer aldığı veya çarpıtıldığı çalışmanın ikincil hedefleri arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’nin bir propaganda aracı olarak kullandığı medyanın; Türk yazılı basının İslam imajı ile ilgili değerlendirmeyi nasıl ortaya koyduğu da çalışmanın amaçlarından biridir.

Araştırmanın temel önemi, bugüne kadar Türkiye’de din-medya ilişkisini ortaya koyan kapsamlı bir çalışmanın olmamasıdır. Bunun yanı sıra İngiltere- Fransa ve ABD gibi ülkelerde din-medya ilişkisini ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur. 2002 Kış Olimpiyatlarında Mormon’ların gazetelerde yer alması, ABD’nin Tenesse eyaletinde Evrim teorisinin okullarda yeniden okutulup okutulmaması ile ilgili basında çıkan haberlerin analizi, Irak savaşının Amerikan medyasında İslam ve Müslüman kavramlarında ne gibi değişiklikler yaptığı gibi son 25-30 yıldır kitle iletişim çalışmalarının odak noktası medyanın etkisi, şekillendirmesi ve gündem oluşturması olmuştur.

Sosyolojik anlamda kitle iletişim araçlarını önemli kılan özellik ise onların yalnızca kamuoyu oluşturma veya kamuoyunu yönlendirme gücünü taşıması değil: aynı zamanda tek tek bireyler içinde bilgiye erişim araçlarını ifade etmesidir. Medya bir anlamda bireyleri, kitle toplumu içinde şekilsiz nesneler haline dönüştürme; diğer anlamda toplumsal hayatın ve ilişkilerin pek çok ayrıntısını keşfedip hayatını ona göre belirleme gibi bireysel yönelimlere imkân vermesi gibi ikili işlev taşımaktadır. Bu durum dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kendini yazılı ve görsel basında göstermiştir.

11 Eylül olayları, küresel medya ağını yoğun şekilde kullanmış ve burada olayların temsil şeklini çok ciddi ve somut bir takım sonuçlarla etkilemiştir.

Küreselleşme olgusunun ABD orjinli olması dünyadaki birçok ülkede uygulanan medya sistemlerinin daha önce hiç olmadığı kadar birbirleriyle etkileşim içerisine girmesine neden olmuştur. Küreselleşme ile birlikte uluslararası bağlamda yaşanan gelişmeler, mevcut ülkelerin medya sistemlerinde egemen güç olan ABD lehine bir çözülmeyi beraberinde getirmiştir. Öyle ki Rusya ve Çin de dahil olmak üzere otoriter veya totaliter sistemlerin uygulandığı ülkelerin siyasal ve ekonomik sistemleri ile birlikte, medya sistemleri ve küresel sistemler etki alanına girmiştir. Dolayısıyla küresel değişimden nasibini alan birçok ülkede medya sistemleri otoriter, totaliter ve liberal sistemlerin karması ya da karışımından oluşan bir türev haline dönüşmüştür.

ABD, İngiltere ve Fransa'da insanlar, gerçeği, medya aracılığı ile olduğu gibi bütün çıplaklığı ile öğrenemiyorlar. Demokrasisi gelişmiş Batı ülkelerinde de toplumun gerçeği ile medyanın gerçeği arasında kimi zaman önemli farklar oluyor. Ancak Batı ülkelerinde Türkiye'ye oranla ciddi ve kurumsal medya eleştirileri, hem teorik hem de pratikte daha gelişmiş durumdadır. Üstelik orada iki gerçek arasındaki farklılık bizde olduğu kadar büyük değildir. Medyada mesleki ahlak kuralları Batı'da bize oranla daha sıkı uygulanıp denetleniyor ve belki de en önemli fark şudur: Batı kamuoyunun medya/ kültür/ eğitim bilinci, bizimkine oranla daha yüksektir.

Din konusu her toplumda daima önemli bir yer tutar. Türkiye'de de medyanın din konusuna pozitif ve ya negatif yer vermesi toplum açısından önemini göstermektedir.

Politik ve ekonomik çerçevede globalleşme, Müslümanlar hakkında yapılan haberlerde ülkeden ülkeye değişmeyeni belli bir tutarlıkta kalmasını sağlamıştır. Medya, özellikle alternatif kaynakları Müslüman halklara sunma açısından önemli bir işleve sahiptir. Eğer medya, gerekli ölçüde Müslümanların görüşlerine gereği kadar önem vermezse; Müslümanlarla mevcut hükümetlerin ve toplumların ilişkilerinin kesilmesine sebep olabilir. Medya haberlerinin sorumluluğu, insanların güvenilir bilgi alması açısından çok önemlidir.

3. ARAŞTIRMANIN İDDİASI

Medya, toplumlarda demokratik kuralların ve politikaların yerleşmesi için önemli bir kamu görevi yerine getirir.

Medya, sadece bir görünüşün değil bütün farklı görüşlerin ve kültürlerin seslendirilmesine haber şeklinde yer vermeyi, kendisi için zorunluluk olarak görür.

Medyanın maksimum bir şekilde bağımsızlığının sağlanması, iletişim organlarının topluma karşı yerine getirmesi gereken en önemli sorumluluklardır.

Medyanın içerisinde de bazı uyulması gereken standart ve kesin kurallar vardır.

Amerikan medyası 11 Eylül saldırılarında haberciliğin 5N+1K kuralındaki "Neden" unsurunu kasıtlı bir şekilde gizleyerek tüm dikkatleri "Kim" boyutu üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu "kim"'in de medya yoluyla Müslümanlar ve İslam dini olduğunu ima etmiştir.

Medya ardı ardına gelen olaylar karşısında önemli bir rol oynar. Medya savaşların bütün yönlerini, anahtar bir faktör olarak kullanır ve politik gücün yeniden oluşmasına katkıda bulunur.

Medya tehlikeleri büyütmedeki sınırları belirleyen önemli bir aktördür.

Etik ve politik mecburiyetten yayınlanan haberler, Müslümanların ve İslam'ın karakterini bozmaktadır.

Medya, kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların çıkarlarına hizmet eder ve onların lehine propaganda yapar. Medya çıkar politikalarının şekillenmesi ve bunla dayatılması açısında oldukça elverişli bir konuma sahiptir.

11 Eylül saldırısıyla teknolojinin nötr olduğu ve yeterli bilince sahip herkesin onu amaçları adına kullanabileceği, gayet net bir şekilde gösterildi.

Medya haberleri ile insanların sosyal değerlerinin değiştirilmesi arasında bir ilişki vardır.

Medya ile politik kampanyalar arasında bir ilişki vardır.

Medya haberleri ile halk tartışmaları arasında ilişki vardır.

11 Eylül sonrası dünyada, içinde negatif davranışları olan bir din ve her müslümanı potansiyel terörist kılan medya arasında ilişki vardır.

Batı basınında 11 Eylül saldırılarından sonra İslam ile ilgili yazılmış çoğu olumsuz makalelerin artışı arasında ilişki vardır.

Medyadaki "Fundamentalizm" ile tehdit kavramı arasında ilişki vardır.

Seküler gazetelerde din aleyhtarlığı ile ilgili haberlerin abartılmasından dolayı Müslümanlara olan güvensizliğin artması arasında bir ilişki vardır.

Okuyucuların olayları anlama konusunda çerçevelendirilmiş haberleri sınırlı ve sert bir şekilde almaları arasında bir ilişki vardır.

Medyanın, politika ve Müslümanlar konusunda halkın anlayışına etki yapması arasında ilişki vardır.

Askeri suç ve hukuk dışı kuralların hâkim olduğu bir ortamda yapılan haberlerin negatif içerik taşıması arasında bir ilişki vardır.

Gazetecilik ile toplumsal gerçeklik arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma dökümantasyon metodu kullanılarak hazırlanmıştır. 11 Eylül saldırıları, İslam dini ve Müslümanlarla ilgili olarak Türk yazılı basınındaki değerlendirmelere yer verilmiştir. Bunun için Türk yazılı basınında dört gazete belirlenmiştir. Bunlar, Radikal, Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet gazetesi. Bu gazeteler farklı ideolojik tutumlarından dolayı tercih edilmiştir. Radikal merkez sol, Cumhuriyet ulusal sol, Zaman muhafazakâr, Hürriyet merkezi bir gazetedir. Müslümanları ve İslami terimler içeren makaleleri daha iyi değerlendirebilmek için, 11 Eylül 2001'den sonra Türk yazılı basınındaki makaleler seçilmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN PLANI

Araştırmanın birinci bölümünde medya kavramı, genel sosyoloji ve din sosyolojisi açısından mevcut yerli ve yabancı kaynaklar taranarak incelenmiştir.

İkinci bölümde medya-din ilişkisi, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ortaya çıkan durumla ilişkilendirilip ağırlıklı olarak yabancı literatürden yararlanılarak ele alınmıştır.

Analiz değerlendirilmesine ayrılmış olan Üçüncü Bölümde ise Radikal, Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin 11 Eylül 2001'den 3 ay önce ve 9 ay sonra tarihleri olmak üzere 1 yıllık bir süreç taranmıştır. Belirlenen bu gazetelere İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Basın Müzesi'nin arşivleri taranarak ulaşılmıştır. Zaman gazetesi arşivi Merkez Kütüphanesi'nde yer almadığı ve Basın Müzesi'nde ise arşiv dijital ortamda bulunduğu için belirlenen tarihler arasında yer alan sayılara Zaman Gazetesinin internet arşivi üzerinden ulaşılmıştır.

I. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1. SOSYOLOJİK AÇIDAN MEDYA

1.1 Medya ve Kısa Tarihçesi

Kitle iletişim araçları, günümüzün yaygın deyişiyle medya, kullandığı sözel ve göstergesel dil ile tüm gündelik politikaları spordan siyasete, sanattan eğlenceye bireyin içinde biçimlendiği, kendini yeniden ürettiği toplumsal olguları anlamlandırmakta ve tanımlamaktadır. [1]

"Medya" araç, ortam, vasıta anlamına gelen Latince kökenli medium kelimesinin çoğulu olan media sözcüğünden dilimize geçmiştir.[2] Toplumun tümünün ya da önemli bir bölümünün alıcı konumunda olmasından dolayı "kitle iletişime'', bunu sağlayan materyallerde (gazete, kitap, radyo, televizyon sinema, dergiler, afişler vb.) "kitle iletişim araçları" denmektedir. İngilizcedeki "mass media''terimi Türkçe'de "kitle iletişim araçları" olarak tanımlanan yazılı, görüntülü ve sözlü basının tamamını kapsar.[3] Yazılı, görüntülü ve sözlü basını içeren "mass media'' terimi günümüzde özetlenerek "media''olarak kullanılmaktadır.[4] Bu genel bilgiler ışığında medya; görsel, yazılı ve sözlü olmak üzere üçe ayrılır. Yazılı medya, genellikle günlük ya da haftalık olarak düzenli ve güncel olaylara ilişkin haber, görüş ve makalelerle kamuoyunun ilgisini çeken yayınlardan oluşmaktadır. Medyanın bu kısmında gazete ön plana çıkar. Gazete, politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için, yorumlu ya da yorumsuz, her gün ya da belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayındır. Başka bir ifadeyle gazete siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal vb. haberlere ilişkin bilgiler veren ya da yorum getiren günlük yayındır. Görsel medya ise yukarıda tanımlanan yazılı medyada yayınlanan haber, yorum ve makalelerin televizyon, internet gibi elektronik araçlarda gerçekleşmesi olayıdır. Sonuncu olarak da sözlü basın, medya kavramının radyo vb. elektronik araçlarla meydana gelmesiyle ortaya çıkar. Bunlara ilaveten medya

---

[1] Ahmet Oktay, **Medya ve Hedonizm**, İstanbul: Yön Yayınları, 1995, s. 169.
[2] Gülseren Adaklı,**Türkiye'de Medya Endüstrisi,** Ankara: Ütopya Yayınları, 2006, s. 17.
[3]. Mehmet Sağnak, **Medya-Politik,** İstanbul: Eti Kitapları,1996, s. 43.
[4] Atilla Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i,** İstanbul: İnkılap Yayınları, 2000, s. 47.

kavramının içeriğine eğlence de yerleştirilirse sinema, DVD, VCD gibi elektronik aygıtların gerçekleştirdiği görsellik medyanın içinde ele alınır.

Zamanında basın, televizyon ve film gibi iletişim tarzları nispeten kendi içine kapalı alanlar olsa da, bugün artık hatırı sayılır ölçüde iç içe geçmişlerdir. İletişim biçimleri arasındaki bölünme, eskiden olduğu kadar çarpıcı değildir: Televizyon, radyo, gazete ve telefon teknolojilerin, ilerlemelerin ve internetin yayılmasının bir sonucu olarak büyük dönüşümlere uğramaktadır. Gazete yaşamımızdaki önemini sürdürürken, gazetelerin düzenlenmesi ve hizmet veriş tarzları değişmektedir. Gazeteler online okunabilmekte, cep telefonu kullanımı patlama yaşamakta, dijital televizyon ve uydu yayımı hizmetleri izleyicilere emsalsiz çeşitlilikte seçenek sunmaktadır. Ancak bu iletişim devrimin can damarını internet oluşturmaktadır. Ses tanıma, geniş band yayımı, web yayıncılığı ve kablo bağlantıları gibi teknolojilerin yayılması ile birlikte internet, geleneksel medya biçimleri ile arasındaki ayırımları silme ve enformasyon, eğlence, reklâm ve ticaretin medyadaki izleyicilere ulaştırılmasında tek mecra olma tehdidini taşımaktadır.[5]

Yukarıda belirtilen bütün düşünceler doğrultusunda medya'nın, "bilginin üretimi ve dağıtımı'' şeklinde ifade edilebilecek ana düşüncesi ortaya çıkar.

Tarihsel olarak medya; haberleri toplama, bunları halka duyurma ve insanların toplu yaşamaları ile paralel olarak gelişmiştir. Mısır tarihinde MÖ.1750'lerde resmi gazetenin yayımlandığını, yine MÖ.Roma'da günlük olayları halka duyuran "acta diurna"ları ilk gazeteler olarak kabul etmek gerektiğini bazı basın tarihçileri ifade etmektedir. Tarih öncesi gazetecilik (prehistoire journalisme) faaliyetleri olarak karşımıza çıkan "acta diurna'lar, hatta "sözlü gazete" diyebileceğimiz "forum" ve "agora"lar, haberleşme tarihinde önemli yer tutarlar.[6]

Gazete, geçmişi çok eskilere dayanan bir iletişim aracıdır. İlk gazetenin Tia-pao (Saray haberleri) başlığıyla Tang döneminde (618-906) Çin'de yayımlandığı öne sürülmektedir. "Gazete" adı, 15.yy'da doğmuştur.[7] Haber ve fikirlerin elle yazılıp

---

[5] Anthony Gıddens**, Sosyoloji**, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008, s. 631-632.
[6] Mehmet Doğan, **İletişim veya Dehşet Çağı,** İstanbul:Timaş Yayınları, 1993, s. 51.
[7] Önder Şenyapılı, **Toplum ve İletişim**, Ankara: Turan Kitapevi Yayınları, 1981, s. 215.

satılmasına ilk olarak Venedik'te rastlanır (XIV. asır sonları). Daha önce ise merkezlerle taşra arasında seyreden, ticari ve siyasi hayatın canlanmasıyla daha çok önem kazanan "özel mektuplar" dikkati çekmektedir. XIV. asrın sonları ile XV. asrın başlarında Venedik'te görülen yazılı el kâğıtları gazetecilik tarihi araştırmalarında önemli belgelerdir. Sosyal ve kültürel hayatın gelişmiş bulunduğu Venedik'te elle yazılarak meydana getirilen ve devrin ufak bir Venedik parası olan "Gazete" karşılığında "Gazettanti" denilen müvezzilerde satılan haber el kâğıtları (fogli a mano), haberleşmeyi özel olmaktan çıkaran ve bugünkü "gazete"ciliğe adını veren bir faaliyet olmuştur.[8] 1430 ile 1450 arası, basın tarihinde çok önemli bir devredir. Gutenberg tarafından matbaanın kullanılışı bu tarihlere rastlar. Matbaanın keşfi sonucunda baskı tekniğinin kullanılması gazeteciliği bir meslek ve sanat haline getirmiştir. Bununla birlikte, XVII. asra gelinceye kadar basın faaliyetleri tam bir emekleme devresi geçirmiştir. Önceleri düzenli fakat gündelik olmayan gazeteler neşredilmiş ve bugünkü anlamıyla gazeteciliğin karakteristiği olan "günlük" olma vasfı, gazetelere ancak XVII-XVIII. asırda Almanya'da Leipziger Zeitung (1660), İngiltere'de Daily Courant (1702), Fransa'da Journal de Paris (1777) sayesinde kazandırılmıştır.[9]

Sanayi devriminin değişikliğe uğrattığı ekonomik, toplumsal ve siyasal yapıların gereksinim duyduğu geniş boyutlu ve değişik kaynaklı bilgilenme, gazetenin önemini arttırmıştır. Merkezileşen siyasal yönetim iktidarının resmi kanallar dışında gelecek haberlere ihtiyaç duymasının yanı sıra, toplu üretim dolayısıyla tüketim pazarlarını genişletme zorunluluğu ve bu zorunluluktan kaynaklanan tanıtma, duyurma gereksinmesi gazetenin canlılık kazanmasına yol açan faktörler olmuştur.[10]

19.yy.'da telgraf, telefon gibi telekomünikasyon araçlarının icadı da basının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu araçlar sayesinde haberlerin çok uzak mesafelere taşınması mümkün olmuştur. Diğer taraftan fotoğrafın (resim yazı) ortaya çıkışı, basının belli başlı tamamlayıcı tekniklerinden olan resmin, gereken yeri almasına imkân sağlamıştır. Ulaştırma araçlarının motorize hale gelmesi, gazetelerin yayılma ve

---

[8] Doğan, s. 51-52.
[9] Doğan, s.52
[10] Şenyapılı, s. 216.

dağılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda bütün dünyada basının asıl yükselmesi 19.yy. ile 20.yy başlarında mümkün olmuştur.[11]

1.2 Geleneksel Medya

1.2.1 *Basın*

Batıda (özellikle İngiltere'de) basının gelişmesi, on dokuzuncu yüzyılda siyasi ve toplumsal kargaşaların olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. Devlet yönetimi, siyasi tahrikleri önleyen iftira ve kışkırtmaya yönelik katı kanunlar koyarak ortaya çıkan gazete endüstrisini denetleyebilmeye çalışmıştır; aynı zamanda gazetelere yalnızca hali vakti yerinde olanların gücünün yetmesini sağlamak için damga vergisi konmuştur. Damga vergisinin, yeni sanayileşen sınıflar arasında köktenci görüşler yayan, yasadışı ve pahalı olmayan kitapçıların ortaya çıkması gibi hesapta olmayan sonuçları olmuştur. (206-s632-3) Muhalifleri tarafından "-bilgiye konan vergi''şeklinde mahkum edilen-damga vergisi, bir dizi indirimin ardından sonunda kaldırılmıştır. Bu durum "resmi denetimden halk denetimine geçiş'' şeklinde tanımlayan çoğu yazar tarafından Britanyalı gazeteciliğin altın çağı olarak selamlamasına yol açmıştır.[12]

Modern medya tarihinde gazete özünde önemli bir gelişmedir; çünkü çok farklı türde enformasyonu sınırlı ve kolaylıkla çoğaltılabilir bir formatta paketlemektedir. Gazeteler güncel olayları, eğlence ve tüketim mallarını tek bir enformasyon paketi içinde tutmaktadır. Günlük ucuz basının öncülüğünü ABD yapmıştır. Bir sentlik günlük gazete aslen New York'ta ortaya çıkmış ve Birleşik Devletler'in doğudaki bazı önemli kentlerinde taklit edilmiştir. 1990'ların başlarında Amerikan eyaletlerinin çoğunda çıkan şehir ya da bölge gazeteleri vardı; bunun tersine Avrupa'nın küçük ülkelerinde ulusal gazeteler gelişmemişti. On dokuzuncu yüzyıldan günümüze, gazetelerin kitlelere yayılmasında ucuz gazete kağıdının kullanılması etkili rol oynamıştır.[13]

Yirminci yüzyılın başlarında İngiltere'de Daily Mail, Daily Express, Mirror ve News Of the World gibi işçi sınıfından oluşan bir okur kesimine haber, eğlence ve yurtseverliğin bir karışımını satan yeni bir gazete türü ortaya çıkmıştır. Bu evrede yeni

[11] Doğan, s. 52-53.
[12] Gıddens, s. 632-3.
[13] Gıddens, s. 633.

medya sahipliğinin büyük bölümü bir avuç zengin müteşebbiste yoğunlaşmaktaydı. 1930'larda Lords Beaverbrook, Camrose, Kemsley ve Rothermere Britanya ulusal ve yerel gazetelerinin %50'sine ve Pazar gazetelerinin %30'una sahipti. Eleştirmenler, "basın baronları'' olarak bilinen bu kişilerin ulusal gazete sahipliklerini kendi siyasal çıkarlarını ve amaçlarını desteklemek üzere kullandıklarını iddia etmişlerdir.[14]

Yarım yüzyıl boyunca gazeteler enformasyonun hızlı ve kapsamlı bir şekilde halk kitlelerine taşımanın ana yolu olmuştur. Etkileri radyo, sinema ve –daha da önemlisi- televizyonun, giderek de internetin ortaya çıkmasıyla azalmıştır. Gazete okurlarına yönelik rakamlar, İngiltere'de hergün bir ulusal gazete okuyanların oranının 1980'lerin başından beri düştüğünü göstermektedir.[15]Ancak Türkiye'de ise gazetelerin tirajları son dönemlerde hızla artmıştır. Tiraj artışının en önemli sebepleri arasında nüfusun Batı'ya göre daha fazla artmasını ve internet gazeteciliğinin geç başlamasını sayabiliriz. Bunun yanı sıra bazı dini grupların yazılı basını çok önemsemesi ve gazetelerinin tirajlarını arttırmak için kampanyalar yapması, günlük yazılı basının Türkiye'de genel tirajının artmasını sağlamıştır.

1.2.2 *Film*

Para karşılığında müşterilere Paris'te 1985'te gösterilen ilk film "Lumiere Kardeşler'' in, Arrival of the Train in La Ciotat Station'ı (Trenin La Ciotat İstasyonu 'na Gelişi). Bu film, perde yavaş yavaş gelen bir lokomotifle kaplandığında izleyenlerin koltuklarından fırlayarak kaçmalarına neden olmuştur. İngiltere'de basılı medya onlarca yıl boyunca yavaş yavaş gelişirken, film ve sinemanın gelişmesi çok daha hızlı olmuştur. İngiltere'de ilk sinema 1896 yılında açılmıştır ve 1914'e gelindiğinde yalnızca Londra'da beş yüzden fazla sinema bulunmaktaydı. Sinema biletleri bütün sınfların gücünün yeteceği kadardı ve 1920'lerin sonuna doğru azalan çalışma saatleri ve işsizlikteki artış sinemaya gidenlerin kısa sürede kitlesel bir izleyici oluşturacağı anlamına geliyordu.

İzleyici talebi, kısa sürede sinemaların, haftada biri B-filmi diğeri asıl film olmak üzere her biri iki filmden oluşan iki yeni program göstermelerine neden olmuştur. Yeni filmlere yönelik talep stüdyoları sıkı ve planlı bir biçimde durmaksızın üretim

[14] Giddens, s. 633-4.
[15] Gıddens, s. 634.

yapmaya sevk etmiştir. Bu filmler basmakalıp olma eğilimindeydi ve yüksek düzeyde uzmanlaşma ve işbölümünün olduğu bürokratik örgütler tarafından yaratılıyorlardı.

Endüstri daha ticari hale geldikçe stüdyoların, perdede görünmeleri gişe başarısını temin eden Mary Pickford ve Rudolf Valentino gibi oyuncuların özel yaşamlarına yönelik ilgiyi teşvik etmesiyle “star sistemi’’ortaya çıktı.[16]

1925’te İngiltere’de gösterilen filmlerin yüzde 95’i Amerikan filmleriydi. Sinemalar giderek daha fazla filmin dağıtım hakkına da sahip olan Amerikan stüdyoları tarafından denetlenmekteydi. Stüdyolar rakiplerini etkili bir biçimde durdurmak için, sinemaları gelecekte yapımları toptan almaya zorlayabiliyordu.[17] Türkiye’de de durum aşağı yukarı aynıdır. Bütün film şirketleri ve dağıtıcıları Amerikan film sektörünün tekeline girmiştir. Sinema salonlarını yıllık olarak kiralayan Amerikan film şirketleri, istedikleri filmleri vizyona sokmaktadırlar. Bundan dolayı bağımsız ve alternatif sinema kendine salon bulamamaktadır.

1.2.3 *Radyo ve Televizyon*

Radyo ve televizyon sinemanın yapamadığı bir biçimde evlere girmiştir. Bu iki aracın hiç biri sinemanın gerektirdiği dikkati talep etmez. Özellikle radyo dinlemek izleyicilerinin gündelik yaşamdaki diğer etkinlikleriyle birleşmiştir. Radyo çoğunlukla güne hazırlık töreninin bir parçası olarak sabah dinlenir. Televizyon ve radyo filmde olmayan bir yakınlığa sahiptir: Eylül 2001’de ABD’deki saldırılarda olduğu gibi, olayları meydana geldikleri anda, dünyanın neredeyse her yerindeki dinleyici kitlesine haber verebilirler.

İngiltere’de radyo, hızla 1926’da Britanya Yayım Birliği(BBC) olarak bilinen kamu tekeli tarafından denetim altına alınmıştır. Radyo, İngiltere’deki televizyonun da örgüt modelini önceden hazırlamıştır ve BBC bugüne kadar, televizyona sahip her hanenin ödediği lisans ücretiyle desteklenen kamu kurumu olmayı sürdürmüştür. BBC bir süre İngiltere’de hem radyo hem televizyon programı yapmasına izin verilen tek kurum

[16] Gıddens, s. 634.
[17] Gıddens,s.634.

olmuştur. Bu politika 1950'lerde-lisans ücretinden çok reklâm gelirlerine bağımlı olan-ticari televizyonların ve daha sonra da bir sürü ticari radyonun yayına başlamasından sonra gevşemiştir.[18]

BBC'nin ilk genel yönetmeni Presbiteryan bir Hristiyan olan John Reith (sonradan Lord Reith) kendi değerlerini katı bir biçimde kuruma da dayatmıştır. Reith'e göre BBC'nin amacı ''haber vermek, eğitmek ve eğlendirmek''tir ve amacına bu sırayla yapılması gerektiği de eklenebilir. Tarihçi A.J.P.Taylor'un da yazdığı gibi Reith kamu tekelinin kaba kuvvetini, Hristiyan ahlaki değerlerini Britanya halkının kafasına yerleştirmek için kullanmıştır. Bu dönemde BBC'nin kendine özgü kamu hizmeti yayımcılığı rolü gelişmiştir.[19]

İngiltere'deki televizyon sayısı ve insanların televizyon seyretme süresi 1950'lerden günümüze büyük ölçüde değişmiştir. Televizyon diğer araçlara da hükmetmektedir. Televizyon izlemede günümüzdeki eğilimler devam ederse, bugün doğan bir çocuk on sekiz yaşına geldiğinde uyku dışındaki diğer bütün etkinliklere ayırdığı zamandan daha fazlasını televizyon izlemeye ayıracaktır. Bugün hemen hemen her evde televizyon vardır. İngiltere'de her gün yetişkinlerin yüzde 85'i televizyon izlemektedir ve ortalama olarak her gün televizyon üç ya da altı saat açık kalmaktadır. Diğer Batı Avrupa ülkeleri ve A.B.D. için de bu durum büyük ölçüde geçerlidir. İngiltere'de yaşı dört ve üzeri olan bireyler haftada ortalama yirmi beş saat televizyon izlerler. Daha yaşlı olanlar ise, belki de okula gitmedikleri ve daha geç saatte yattıkları için çocuklardan iki kat daha fazla televizyon izlerken; daha alt sosyal sınıflar, tepedeki üç toplumsal sınıftan daha çok televizyon izlemektedirler.[20]

1.3 Yeni Medya

1.3.1 *Dijital Televizyon*

21. yüzyılın başlarından beri program yayımının analogdan dijitale aktarılmasıyla televizyon yayımcılığı bir devrim geçirmiştir. Analog televizyon, 1940'tan beri ülke çapında televizyonlara sinyal göndermek için kullanılan eski sistem televizyon

[18] Gıddens, s. 635
[19] Gıddens, s. 635-6.
[20] Gıddens, s. 635-6.

yayımcılığıdır. Sesleri ve resimleri, havayla iletilen ve evlerin çatılarında ya da televizyonun sütununda bulunan bir antenle yakalanan dalgalara dönüştürür. Dijital televizyon, resimleri ve sesleri bir bilgisayar tarafından alınan enformasyona dönüştürerek işler. Dijital iletim üç yolla alınır: TV anteni ya da şifre çözücü(sıklıkla set üstü kutusu şeklinde) yoluyla, bir uydu anteni ve kablo aracılığıyla. Yayımcılar ve hizmet sağlayıcılar, dijital televizyonun yalnızca daha çok kanal demek olmadığını, daha iyi bir ses, görüntü kalitesi ve ilave hizmetler anlamına geldiğini iddia etmektedirler. Dijital televizyon örneğin etkileşimli televizyon, internet, evden alışveriş, evden bankacılık gibi çeşitli olanaklar sunmaktadır. Dijital televizyonun gelişi, henüz geniş çapta kullanılmasalar da, tek bir birimde kişisel bilgisayarlarla televizyonu birleştirme olanağı da sağlamaktadır.[21]

Uydu, kablo ve dijital teknolojideki gelişmelerin bir sonucu olarak Batılı ülkeler ve Türkiye'deki mevcut televizyon kanallarının sayısı artmıştır. Türkiye'de bazı bölgelerde kablolu TV olarak başlayan uydu yayımcılığı Digitürk ve D-Smart ile doyum noktasına ulaşmıştır.

Dünya medya aracılığıyla küresel bir köy konumuna gelmiştir. Bunda en etkili kitle iletişim aracı olarak da dijital televizyon yayınları etkili olmuştur. Günümüzün en etkili medya kuramcılarından Fransız post modern yazar Jean Baudrillard, modern kitle iletişim araçlarının etkisinin diğer teknolojilerin etkisinden daha farklı ve derin olduğunu düşünmektedir. Kitle iletişiminin özellikle de televizyon gibi elektronik medyanın gelişi insanların yaşamlarının niteliğini değiştirmiştir. Televizyon bize yalnızca dünyayı göstermekle kalmaz, içinde yaşadığımız dünyanın aslında ne olduğunu da belirler.

Örneğin, 1991'de Körfez savaşındaki husumetler patlak vermeden önce, Baudrillard bir gazeteye "Körfez Savaşı Çıkamaz'' adlı bir makale yazmıştır. Savaşın ilan edilmesi ve kanlı çatışmaların ortaya çıkması bir bakıma Baudrillard'ın yanıldığını göstermiştir. Ancak durum hiç de öyle değildi. Savaşın sona ermesinin ardından Baudrillard ikinci bir makale daha yazdı: "Körfez Savaşı Olmadı''. Bununla ne demek istiyordu? Söylemek istediği şey, bu savaşın tarih boyunca ortaya çıkmış diğer savaşlara benzemediğiydi. Bu savaş bütün dünyadaki diğer izleyicilerle birlikte George Bush ve

[21] Gıddens, s. 638.

eski Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in neler olup bittiğini görmek için CNN'in yayınını izledikleri bir medya çağı savaşı, bir televizyon gösterisiydi.[22]

1.3.2 *İnternet*

İnternet 1989'dan önceki Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkmıştır. "Ağ'' ilk kez Amerikan Askeri Karargahı Pentagon'da İleri Araştırma Proje Dairesi'nin baş harflerinden ötürü (Advanced ResearchProjects Agency) başlarda ARPA net olarak adlandırılmıştır.Amacı sınırlıydı. ARPA Amerika'nın farklı bölgelerinde çalışan askeri uzmanların kaynaklarını bir havuzda toplamak ve kullandıkları pahalı ekipmanıpaylaşmalarını sağlamak çabasındaydı. Akıllarına sonradan gelen bir düşünceyle mucitleri, mesaj göndermenin bir yolunu buldular ve böylece elektronik posta 'e- mail'doğdu. Pentagon'un interneti, 1980'lerin başına kadar her bir askeri laboratuar ve üniversitenin bilgisayar bölümlerinde bulunan 500 bilgisayardan oluşuyordu. Üniversitelerdeki diğer kimseler, ondan sonra sistemi anlamaya ve kendi amaçları için kullanmaya başladılar. 1987'de internet çok farklı üniversite ve araştırma laboratuarındaki 28.000 ana sistem bilgisayarını kapsayacak şekilde genişlemiştir.[23]

Modemler yardımıyla çevirmeleri bağlantı olanağı sunan ticari internet hizmet sağlayıcıların (ISP'ler) yaygınlaşması, online çalışma kapasitesine sahip hanelerin oranını artırmıştır. Artık yalnızca Kuzey Amerika'da bulunanlar değil, dünyanın her tarafında şaşırtıcı çeşitlilikteki insanlar tarafından online hizmetler, elektronik ilan panoları, sohbet odaları ve yazılım kütüphaneleri ağa konmuştur. 1994'te şirketler daha önce ağın baskın kullanıcıları olan üniversitelerin önüne geçmişlerdir.[24]

İnternetin en iyi bilinen kullanımı World Wide Web'dir. (www). Ağ, fiilen küresel bir multimedya kütüphanesidir. 1992'deki İsviçre'deki bir fizik laboratuarında bir yazılım mühendisi tarafından icat edilmiştir; tüm dünyada yaygın hale gelen yazılım ise Illinois Üniversitesi'nde okuyan bir lisans öğrencisi tarafından yazılmıştır.

---

[22] Gıddens, s. 648.
[23] Gıddens, s. 640.
[24] Gıddens, s. 640-1.

Kullanıcılar ağda, bireylerin bilgi aramalarını, belirli bir siteye girmelerini, daha sonra başvurmak üzere bu sayfaları işaretleyebilmelerini sağlayan yazılım programı olan internet tarayıcısı yardımıyla dolaşmaktadır. Ağ aracılığıyla hükümetin siyasi belgelerinden, virüsten korunma programlarına ve bilgisayar oyunlarına kadar değişen çeşitlilikte belge ve programın indirilmesi mümkün olmaktadır. Web siteleri ince bir zevke hitap ettikçe duyular için bir ziyafet haline gelmektedir. Çoğu karmaşık grafikler ve fotoğraflarla donatılmıştır ya da görüntü ve ses dosyaları taşımaktadır. Ayrıca ağ iş anlaşmalarının online yürütülebildiği 'e-ticaret' için önemli bir ara yüz teşkil etmektedir.[25]

İngiltere ve Türkiye'de ise ev merkezli kişisel bilgisayarların yaygınlaşmasıyla, internet erişimine sahip bilgisayarların sayısı da artmıştır.

Kaç kişinin gerçekten internete bağlı olduğu bilinmemektedir; ancak Birleşmiş Milletler 2000'li yıllarda dünya nüfusunun yüzde 10'unun internet kullanıcısı olacağını tahmin etmektedir ve bu sayı hızla artmaktadır. Yine de internete erişim son derece eşitsizdir. 2002'de Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki gibi yüksek gelire sahip ülke insanlarının yüzde 45'i internet kullanıcısı olarak sınıflandırılırken, Afrika'nın çoğu ülkesi gibi düşük gelirli insanların sadece yüzde 1.3'ü böyle sınıflandırılmaktadır.[26]

İnternetin dünyada yaygınlaşması, sosyologların önemli sorular sormalarına neden olmaktadır. İnternet -küresel ve yerel olan arasındaki sınırları belirsizleştirerek iletişim ve etkileşimde yeni kanallar açarak ve giderek daha fazla günlük işin online olarak halledilmesini sağlayarak- günlük yaşamın dış hatlarını dönüştürmektedir. Ancak toplumsal dünyayı keşfetmeye dair yeni ve heyecanlı fırsatlar sunmakla birlikte internet, insan ilişkilerinin ve toplulukların altını oyma tehdidi de taşımaktadır."Enformasyon çağı''bugün yine ilk evrelerinde ise çoğu sosyolog internetin geç modern toplumlardaki karmaşık içerimlerini şimdiden tartışmaktadır.

İnternetin toplumsal etkileşime etkileri hakkındaki görüşler iki genel kategoriye ayrılmaktadır: Bir tarafta online dünyanın yüz yüze etkileşimleri arttıran ya da destekleyen yeni bir elektronik etkileşim biçimini beslediği fikrinde olan gözlemciler

[25] Giddens, s. 641.
[26] Gıddens, s. 642.

bulunmaktadır. Yurt dışında çalışan, okuyan kimseler, ülkelerindeki arkadaşları ve akrabaları ile internette düzenli iletişim kurmaktadırlar. Mesafe ve ayrılık daha katlanır hale gelmiştir. İnternet yeni ilişki biçimlerinin gelişmesini de sağlamaktadır. ‘Adsız’ online kullanıcılar sohbet odalarında buluşabilmekte ve müşterek ilgi alanlarındaki konuları tartışabilmektedirler. Kurulan bu siber temaslar zaman zaman gerçek elektronik arkadaşlıklara ya da yüz yüze karşılaşmalara dönüşebilmektedir. Çoğu internet kullanıcısı, dış dünyada yer aldıklarından nitelik açısından farklı bu canlı online toplulukların bir parçası haline gelmektedir. İnterneti insanların etkileşimine olumlu bir katkı gibi gören bilginler, onun insanlar arasındaki toplumsal ağları zenginleştirdiğini ileri sürmektedir.[27]

Öte yandan herkes interneti bu kadar hevesli kabullenmemektedir. İnsanlar giderek daha uzun zamanlarını online iletişim kurarak harcadıkça ve günlük işlerini siber uzayda idare ettikçe, dış dünyada birbirleriyle etkileşimde bulunmak için belki de daha az zaman harcayacaklardır. Bazı sosyologlar internet teknolojisinin yaygınlaşmasının toplumsal soyutlanma ve parçalanmada artışa neden olacağı kaygısını taşımaktadırlar. Evlerde internete erişimin artmasının, insanların aileleri ve arkadaşlarıyla daha az “nitelikli zaman’’ geçirmelerine neden olacağı ileri sürülmektedir. İnternet iş ve ev arasındaki sınırları belirsizleştirdiği için ev içindeki yaşama tecavüz etmekte, çoğu çalışan e-postalarını kontrol ederek gün içinde bitiremedikleri işleri tamamlayarak evde de saatlerce çalışmayı sürdürmektedir. İnsanlarla irtibat azalmakta, kişisel ilişkiler bozulmakta, tiyatro ve kitap gibi geleneksel eğlence biçimleri bir kenara itilmekte ve toplumsal yaşamın dokusu zayıflamaktadır.[28]

1.4 Medyanın İşlevleri

Yeni teknolojik gelişmeler, medyanın işlevi günümüzde daha da arttırmıştır. Özellikle bilgiyi büyük kitlelere ulaştırması, sesli olması, imajı ve bütün farklı düşüncelere yer vermesi, bunun ispatıdır. Bütün görüşleri aynı ve kısa zamanda dünya nüfusunun büyük çoğunluğuna ulaştırması da medyanın işlevinin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Küreselleşme ve iletişim teknolojilerinin gücü sayesinde

[27] Gıddens, s. 643.
[28] Gıddens, s. 643.

dünyadaki bütün insanlar aynı popüler müziği, haberleri, filmleri ve televizyon programlarını alıyorlar. Yirmi dört saat yayın yapan haber kanalları, hikâyeleri meydana geldiklerinde bildirmekte ve ortaya çıkarılan bu olayın kapsamını dünyanın geri kalanının görmesi için yayımlamaktadırlar. Bu düşünce doğrultusunda medya, yalnızca iletişimdeki eski görüşleri yıkmakla kalmayıp, aynı zamanda herkesin kültür, yaş ve ekonomik farklılıklarını da ortaya çıkarmaktadır.

Aynı zamanda medya toplumda görmezden gelinen ve karanlıkta kalan birçok olayı iyi bir şekilde, bazen de çarpıcı bir açıklık ve kavrayışla analiz ederek anlaşılır hale gelmesini sağlar.

Kitle iletişim araçları toplumun ufkunu gözetler, dikkatine odaklanır. Halkın yenileşmeden yana yeni tutumlar kazanmasını sağlar. Örneğin bir gazetecinin karikatürü, bir anlık da olsa kişiyi eğlendirebilir, yine okuduğu bir şiir kişiyi duygulandırabilir. Gazeteci daha karmaşık düzeyde kitle iletişime yeni simgeler ve anlamlar sunarak milyonlarca kişide anlam değişikliği yaratabilir. (Medya, Irak savaşında Saddam'ı tüm dünyaya tanıttı, insanların beynine yeni bir isim daha öğretti.) Kısacası kitle iletişim araçları tek yönlü yayın yaptığında kişilerin görüş, düşünce ve duygularını yönlendirebilir; kişilerin tavır almalarını ya da tavırlarını değiştirmelerini sağlayabilir.[29] İnsanların bizzat kimliklerini değiştirip onların mevcut konumlarından çıkararak istediği şekilde konumlandırabilme iktidarına sahip olabilir. Bazı iletişim kuramcıları medyanın bu işlevleri tek başına gerçekleştiremeyeceğini, bunun ancak toplumsal ve ekonomik kurulu düzenin pekiştirilmesi ya da güçlendirilmesi ile etkili olacağını ileri sürmüşlerdir.[30]

Genel olarak medya, mesajları ve sembolleri sıradan insanlara ileten bir sistem olarak hizmet verir. Eğlendirmek, avutmak, bilgi vermek ve bireyleri toplumun bütününe eklemleyen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşılamak işlevleri arasındadır.

Bu doğrultuda medyanın ana işlevleri, belli başlı şu başlıklar altında toplanabilir:

---

[29] Ayseli Usluata**, İletişim,** İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s. 82.
[30] Yalçın Akdoğan, **Görsel İktidar,** İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s. 35.

1.4.1 *Medyanın Bilgi Verme Fonksiyonu*

Medyanın en önemli işlevlerinin başında haber ve bilgi sağlama gelir. İletişim araçları gelişmeler hakkında bilgi aktarırken hedef kitlelerin ülke ve dünya sorunları hakkında bilgi sahibi olmasını sağlarlar. Bu işlev toplumun habere, bilgiye ve fikre ulaşmasını, onların derlenmesini ve onların yayılmasını içerir.[31]

Medya, siyasal gerçekliği de kapsayan neredeyse sınırsız bir olaylar zenginliğini tam ve eksiksiz aktarma konusunda son derece sınırlı bir kapasiteye sahiptir. Bu yüzden her zaman konularını seçmek ve sunum şeklini tercih etmek zorundadır. Medyanın konu seçimindeki öncelik, hem izleyiciye ait olduğu varsayılan, hem de sadece haberi yapılan olayların benzersiz özelliklerine sahip olmasıdır.[32]

Kitle iletişim araçlarının en önemli özellikleri, uzaktaki olayları, kısa bir süre içinde büyük kitlelerin yakınına getirebilmeleri, onların dünyalarına sokabilmeleri, bu olayların sunuş ve yorumlayış biçimleriyle bireylerin kanaatlerini değiştirmelerini güçlendirmeleridir.[33]

Kitle iletişim araçları önemli olayların patlak verebileceği her yerde muhabir ve kamera bulundurarak halkı bilgilendirir. Önemli söylentilerin, sızdırmaların çok olduğu ve basın toplantılarının düzenli olarak yapıldığı yerlerde de aynı metot ve tekniği takip ederek halka bilgi aktarımı yapar.

Kitle iletişim araçları, bu işlevlerini yerine getirirken yalnızca haber unsurunu kullanmazlar. Söz konusu haber ya da haberlere bağlı kanaatleri, duygu ve yönelimleri daha iyi düzenlemek, onları güçlendirmek, ortak bir düşüncede, eylemde ve tavırda toplamak için söyleşiler, röportajlar, okuyucu mektupları, gündemi izleyen deneyimli ve gözlemci köşe yazarlarının, sunucuların, yorumcuların, değerlendirmelerini, analizlerini, makalelerini kullanırlar. Bütün bunlar en hoşa gidecek ve en etkili biçimde sunulmak için de fotoğraflar, görüntüler, istatistiksel grafikler, tablolar vb. görsel tasarımlarla desteklenir. Böylelikle toplumda, ortak kanaatlerin, duygu ve taleplerin oluşmasına

---

[31] Nurettin Güz, "Türk Basınında Gündem Oluşturma'', **Yeni Türkiye,** Sayı 12, (1996), s. 982.
[32] Thomas Meyer ve Lew Hincman, **Medya Demokrasisi**, Ahmet Fethi (çev.), İstanbul: İş Kültür Yayıncılık, 2002, s. 46.
[33] Girgin, s. 50.

yardımcı olunur. Bu bağlamda kitle iletişim araçları, uzun dönemde bireyi ve dolayısıyla toplumu eğitir, yaşamın bir parçası, bir ortağı haline getirir.[34]

Ayrıca medya, "bilgi, imaj ve düşüncenin" birçok insana ulaşmasını sağlar. Yine farkında olmaksızın ana kaynaklardan tarihi ve şu anki toplumsal değerleri de öğretebilir.

Yurt dışında yaşayan insanlar da kendi ülkeleri ile ilgili haberleri medya yoluyla alırlar. Bunun için de kendi ülkeleriyle bağlantı kurmak için uluslar arası medyayı kullanırlar. Çünkü bu insanlar yaşadıkları ülkelerde kendileri hakkındaki haberler T.V ve gazetelerde pizza parçası küçüklüğünde yer bulduğundan bunun yerine kendi ülkelerinden ve kendi görüşlerine uygun haberleri uydu kanallarından almaktadırlar. Böylece medyanın yurtdışında yaşayan insan topluluklarına sahip çıkma duygusunu kuvvetlendiren işlevi ortaya çıkar.[35] Bu kişiler farklı yaş, sınıf ve cinsiyette de olsa sahiplenme gerçekleşir.

Uluslararası medyayı yalnız göçmenler değil, o ülkede yaşayan insanlar da göçmenleri daha iyi tanımak için o insanların medyasını takip ederler. Örneğin Batılı, yerel medyaların Müslümanlarla ilgili olay ve yayınlarına güvenmediklerinden onları uluslar arası medyanın görüş noktaları ve tutumları ile kimliklendirirler.[36] Ayrıca göçmenler yaşadıkları ülke ve toplum hakkında gerekli bilgi almak için yerel medyaya ihtiyaç duyarlar. Böylece hem yerel medyayı hem de uluslar arası medyayı takip ederek, medyada yayınlanan çeşitli olay ve yayınları karşılaştırma ve tezatlığını ortaya koyma fırsatı bulurlar.

Birey bu işleri yaparken kitle iletişim araçları da kişilere bir günde sindiremeyecekleri oranda aşırı enformasyon verir. Ancak bu enformasyonun nekadar aydınlatıcı (bilgilendirici) olduğu tartışılır. Özellikle elektronik/görsel iletişimle birlikte enformasyon edinme (dar anlamda siyasal bilgi edinme) simgesel ve gözlemsel öğrenme yoluyla gerçekleşir. İşte bu noktada televizyona yönelik eleştiriler, bu aracın mit ve imaj

---

[34] Girgin, s. 50-51.
[35] Muhammed Ben Moussa, **The Role of Mass Media in Shaping İdentity Construction among British Muslim Diasporas after 9/11,** Leeds: The University of Leeds Institute of Communications Studies, s. 14.
[36] Moussa. s. 23.

üreten, sembolik düşünce alışkanlığı yoluyla bilgisizleştiren göstergebilimsel bir terör aygıtı olduğu şeklinde ortaya çıkar.[37]

İletişim bilimcisi P.J.Tichenor, medyanın bilgi verme fonksiyonunu açıklarken "bilgi gediği'' adlı bir model geliştirmiştir. Ve bu modelde şu ilginç varsayımı öne sürmüştür: "Kitle iletişim araçlarından yayılan enformasyon bir toplumsal sistem içinde yerleşiklik kazandıkça, bu enformasyonu nüfusun daha yüksek sosyo- ekonomik statüde bulunan dilimleri, daha düşük sosyo- ekonomik statüde bulunanlardan daha hızlı edinme eğilimine girer. Böylece toplumsal katmanlar arasındaki bilgi gediği, küçülmekten ziyade büyür. Bu olgu Fred Fejes'in sözleriyle şu anlama gelir: Medya yalnız sınıf yapısındaki eşitsizlikleri koruyacak şekilde hareket etmekle kalmayıp, bu eşitsizlikleri geliştirir ve güçlendirir. Enformasyon edinme bakımından aşağı sınıflar fakir kalmaya devam edip, hatta göreceli olarak daha da fakirleşirken, daha yüksek toplumsal sınıf dilimleri de daha da zenginleşir.[38]

Böylece kitle iletişim araçları, bireyin edilgen bir şekilde, kenarda, olaylarda habersiz kalmasına izin vermeyerek, dolaylı yoldan da olsa yönetime, kararlara ve gelişmelere katılmasını sağlarlar. Bu nedenle, düşünülenlerin yazılması değil, okurun bilincinde olduğu ya da olmadığı gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Kitle iletişim araçlarında çalışan gazeteci de, okurunu ilgilendiren haberleri, gerekli açıklamalarıyla vermeye, aynı zamanda onu rahatlatmayı unutmadan, eğitimini sürdürmesine yardımcı olmaya çalışır.[39]

Kitle iletişim araçları, herhangi bir gelişmeyi basitçe anlatmaktan öte, bir hammadde olan olayı, bir ürün olan habere dönüştürür ve bu dönüştürmeyi yaparken de, neyin haber değeri taşıdığına karar verir. Birinci derecede gerçeği okuyucular, dinleyiciler ve izleyiciler göremez. Olay, kitle iletişim araçları tarafından yaratılmakta ve kişilerin haberdar kılınması sağlanmaktadır.

Böylece bireylerin hangi haberden haberdar olup olmayacakları onların dışında belirlenmekte, "hayat haberdir" denilerek, hayattan bihaber olmanın koşulları

---

[37] Sadık Güneş, "Medya ve Siyasal Bilgilenme'', **Yeni Türkiye**, Sayı 11, (1996), s. 808.
[38] Oktay, s. 174.
[39] Philippe Gaillard, **Gazetecilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 14.

yaratılmaktadır. Bu anlamda haber medyası yalnızca toplumsal olayları bizlere yansıtan araçlar olmayıp, aynı zamanda toplumsal gücün (iktidarın) kurulduğu yerler olarak da kabul edilir.[40]

1.4.2 *Medyanın Toplumsal İşlevi*

Bireylerin, toplumları hakkında genel bilgi ve değerler edinerek, toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmelerinde, kitle iletişim araçlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Kitle iletişim araçları toplumla olan iletişimi tek yanlı ilerletebilecek yetenek ve imkâna sahip yapılardır. Gerçekliğin ne şekilde, ne zaman, kimin için ve kimler tarafından üretileceği ve sunulacağı konusu bu yapılarda kolay ve anlık bir uğraştır. Bireyin bu güç karşısında kendini koruyabilecek zırhı ise bulunmamaktadır.[41]Bu bağlamda medya, toplumdan; toplumsal gruplar arasındaki etkileşimlerden örnekler vererek toplumsallaşmayı sağlar değişen çevre içinde anlama düzeyini yükseltir.

Kitle iletişim, toplulukların şekillenmesinde merkezi bir rol oynar. Bunu, kişiler arasındaki birlik imajını yaratarak ve topluluğun kendi grubuna sahiplenmesinin nabzını yoklayarak yapar. Bu durum, modern toplumlarda çok daha sık olur. Çünkü topluluklardaki kişiler birbirleriyle bağlantıyı kitle iletişim araçlarıyla kurarlar. Bunun yanı sıra insanlar kitle iletişim yoluyla deneyimlerini ve fikirlerini paylaşırlar.

Medya, bir ülkedeki bütün ekonomik, siyasi ve kültürel olayları yakından izleyip kendisini bu gelişmelere göre konumlandırır. Bu gelişmelere son derece duyarlı ve tepkiseldir. Haber almaya çalıştığı kurumları çok yakından izler ve tavrını onların etkisinde kalarak belirler. Aslında medya toplumsal değişimden sorumlu değildir ve medya toplumla beraber değişir.

Kitle iletişim araçlarının ve bilgisayarın yaygınlaştığı toplumlarda bireyler, gruplar ve cemaatler daha özgürlükçü, daha demokratik, daha eşitlikçi olabildikleri, kendilerini bilinçli kılabildikleri, bu temel değerler için mücadele edebildikleri, örgütlenebildikleri ve örgütsel eylemlerini arttırabildikleri ölçüde kitle toplumunun

---

[40] Girgin, s. 50-51.
[41] Can Bilgili, "Gerçeğin Dışındakiler'', **Medya Eleştirileri 2007,** Can Bilgili ve Nesrin Tan Akbulut (drl.), İstanbul: Beta Yayınları, 2007, s. 7.

sınırını daraltabilir. Bilimsel ve teknolojik gelişmenin doğrultusunu daha insana ait bir dünya tasarımı içine çekebilir ve kendi tikel varlıklarını koruyup sürdürebilirler.[42]

Kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerini genelde şu şekilde özetleyebiliriz: toplumsal değişiklik yaratıp, bunların yayılmasını sağlayabilirler; kamuoyunu ilgilendiren konuların önemini vurgulayabilirler; niteliksiz müzik, oyun ve ortaya çıkardıkları kişilerle popüler kültür yaratabilirler.[43]

Medyanın toplumsal işlevine eleştirel açıdan ele alan modeller de vardır. Bunların en önemlilerinden biri bağımlılık modelidir. Bu model, Ball Rokeach ve De Fleur tarafından geliştirilmiştir. Bu modele göre; toplumlar giderek daha karmaşıklaştıkça, bireyler de, daha geniş toplumsal dünya hakkında bilgiler edinebilmek ve kendilerine bir yönelim kazandırabilmek için, medyaya daha bağımlı hale gelirler. Birey, medyadan uzak kaldığında, sanki kendini toplumdan da soyutlanmış ve uzaklaşmış gibi hissedilebilir. İnsanların medyaya giderek daha çok vakit ayırmaları onların toplumsallaşma kaygılarının bir sonucudur.[44]

1.4.3 *Medyanın Eğlendirme İşlevi*

Kitle iletişim araçları, toplumsal yaşamın baskıcı sürecinden bunalan bireylere, hoşça zaman geçirtmenin yanı sıra dinlenme olanaklarını, daha ucuz ve çeşitlilik içinde sunabilir.

Medya, eğlendirme işlevini daha çok görsel alanda ortaya koyar. Kitle iletişim araçlarından televizyonun sosyal fonksiyonlarından bir tanesi de eğlendirmek ve günlük yaşantının sıkıntı ve stresinden bireyleri uzaklaştırmaktır. Günlük hayatın stresi ve yorgunluğu içerisinde bitkin düşen insanın, akşam eve geldiğinde çoğu zaman ilk olarak yaptığı iş, televizyonun kumandasını alıp kanallarda gezinti yaparak dizi film, müzik eğlence programı, yarışma, programları bularak seyretmektedir. Gayri ihtiyari olarak yapılan bu davranış, aslında insanın televizyonu bir eğlendirme aracı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Bunu bilen program yapımcıları, insanı günlük hayatın stres ve yorgunluğundan uzaklaştırmak için çeşitli diziler, yarışma programları, müzik

---

[42] Oktay, s. 175.
[43] Usluata, s. 84-85.
[44] Sadi Özdemir, **Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme,** İstanbul: Timaş Yayınları, 1998, s. 43-48.

programları vb. yapmak suretiyle, toplumun büyük bir kesiminin eğlendirme ve dinlendirme ihtiyacını karşılamaktadırlar. Özellikle az gelişmiş ülkelerde televizyon, toplumun tek eğlence aracı konumundadır.[45]

1.4.4 *Medyanın Kültürel İşlevi*

Kültür, antropoloji dilinde birçok anlamı olan soyut bir sözcüktür. Kültür kelimesine etimolojik açıdan bakıldığında, Latincede tarım anlamına gelen ‘’Culture’’ kelimesinden geldiği görülür. Osmanlıcadaki karşılığı ‘’hars’’kelimesidir. Kültür;

a) Bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.

b) Belli bir toplumun kendisidir.

c) Bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.

d) Bir insan ve toplum kuramıdır.[46]

Yirminci yüzyıldan başlayıp günümüze kadar olan dönemde medya, nicel ve nitel olarak kültürel alanda tayin edici bir rol üstlenerek önderlik yapmıştır.[47]

Kültürde, genel bir nitelemeye uygun olan kavram, kitlesel olmasıdır. Hem ürün açısından, hem toplum açısından hem de üretim teknolojisi açısından kitlesellik, günümüz kültürünü nitelemektedir. Modern toplumun kültürel süreci, ekonomik sistem-kültürel üretim bilinç endüstrisi ve enformasyon bağlamında bütünleşmektedir. Böylece ekonomik/ toplumsal sistem, kendi gereksinimi olan kültürü, kendi koşullarında üreterek ve yine kendi işleyişine uygun bir mantıkla pazarlamaktadır.[48] Bunu da günümüzde en iyi kitle iletişim araçları gerçekleştirmektedir. Günümüzde kitle iletişim, modern insanın rehberidir. Bugün dünyanın yeni bir görünüm kazanmasında ve kazandığı bu görünümde neler ifade ettiğine karar verecek en etkin faktör medyadır.

---

[45] İbrahim Turan, “Televizyonun Birey ve Toplum Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri’’, **Diyanet İlmi Dergi,** Cilt 41, Sayı 1, (2005), s. 128.
[46] Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür,** İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 95.
[47] Stuart Hall, “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki’’, **Medya, İktidar, İdeoloji,** Mehmet Küçük (drl. ve çev.), Ankara: Ark Yayınları, 1994, s. 200.
[48] Girgin, s. 23.

Medya ve kültür neyi nasıl algılayacağımızın, anlayacağımızın bütün araç ve gereçlerinin; yol ve yöntemlerinin ortak adıdır. Biri diğerinden bağımsız düşünülemez. Biri diğerini etkiler ve belirler. Biri diğerinin içinde yer alır. Ve nihayet biri diğerini tanımlar. Gerçekten de tarih boyunca kültür ile iletişim hep iç içe olmuştur. Birbirlerini biçimlendirmişlerdir. Örneğin dumanla haberleşme bir iletişim biçimidir ve kızılderili kültürünün bir ürünüdür. Diğer yandan iletişim de kültürü taşır ve başka başka yerlere serpiştirir. Nitekim, bir takım arkeolog, dilbilimci, etnograf ve antropologların çalışmaları sonucu, kültürlerin birbirinden yalıtılmış şekilde evrimlenmedikleri, birbirleriyle ilişki halinde oldukları ortaya çıkmıştır ve bu suretle de, ilgi odağı, evrim kademelerinden ziyade, evrimde kültür ilişkisine kaymıştır.[49]

Modern toplumun bir kitle toplumu veya enformasyon toplumu olması bu ilişkiyi daha da güçlendirmiştir. Kültürle enformasyonun iç içe geçmesi bunun bir göstergesidir. Bu ilişki kültürün bir endüstri, medyanın da bu endüstrinin temel araçları olarak kabul edildiği andan itibaren hızlanarak günümüze kadar süre gelmiştir.[50]

Kitle toplumunda bireysel duygu ve düşüncelerin yerini kitlesel eğilimler alır. Kültür ise ancak onu kazançlı bir uğraş olarak görenler tarafından ele alınır, üretilir ve pazarlanır. Günümüz kültüründe teknolojik belirleyicilik kadar serbest piyasa koşullarının egemen ortak formatı kitleselliktir.

Kitle iletişim araçlarının bu bağlamda kitle kültürünün üreten, çoğaltan, yayan aygıtlar olarak tanımlanması yanlış olmaz. Modern kitle toplumunda kültür, kendine özgü üretim koşulları olan ve ancak ekonomik sistemin bir parçası olarak değerlendirilmesi mümkün bir endüstridir. Medya ise endüstrinin üretim ve pazarlama araçları…[51]

Kitle iletişim araçlarının kültürel işlevleri kitle toplumlarında kültürün anonim sunum ve algı kalıplarına sokulması ve estetiğin gerilemesi şeklinde işlemektedir. Bu işleyiş, enformasyonun kültürü çoğaltma ve yayma fonksiyonlarıyla doğrudan ilgilidir. Başka bir anlatımla kitle iletişim araçları en başta kültürel ürünü /etkinliği vs.bir neşir

---

[49] N. Melda Cinman Şimşek,"İletişim, Halkla İlişkiler ve Siyasi Kültür'', **Yeni Türkiye,** Sayı 11, (1996), s. 741.
[50] Güneş, *Medya ve Kültür*, s.127-128.
[51] Güneş, *Medya ve Kültür* ,s.129-130.

malzemesi olarak görmekle özgün ortamından soyutlamaktadır. Kitleye, içerikleri özdeş olan kültürel metalar, bunların dışsal öğeleri farklılaştırılarak verilmektedir. Böylece gelir düzeyi, cinsiyeti, oturduğu semti, eğitim düzeyi, etnik kökeni, vb. bakımından belirli kategorilerde toplanan herkese bir şeyler hazırlanmış olmakta; çeşitli nitelikte malların hazırlanması yoluyla herkes için bir şeyler sunularak hiç kimsenin kaçınamaması, kaçamaması sağlanmış olmaktadır.[52]

Günümüzde toplumun bünyesinde sürekliliği sağlayan da değişikliği yaratan da iletişimdir. Toplumları birbirinden farklılaştıran ya da toplumlara özdeşlik kazandıran özelliklerin toplamı kültür diye adlandırılır. Bu doğrultuda kültür kavramını, kitle kültürü kategorisinde değerlendirmek gerekir. Kitle iletişim araçlarıyla gelişen, bir tekniğe göre üretilerek yayılan davranış, mit ya da tasarıların tümüne kitle kültürü denir.[53] Kitle kültürü hem nicel hem nitel olarak uyutucu bir kültürdür. Bu kültürün uyutuculuğunun nicel yanı kitle iletişim araçlarının günlük zamanda ve serbest zaman içinde aldığı payın giderek artmasıyla ilgilidir.[54] Kitle kültürü gerçekle ilişkisi bulunmayan bir kişilik mitolojisi oluşturur. Bu araçların oluşturduğu yapay evren içinde gerçek ve imgesel olan şeyler aynı pota içinde erir.

Medyanın genel olarak pazarla ve özel olarak da kültürel ortamla ilişkisi büyük bir önem taşır. Modern toplumda kültürel ortam, çoğunlukla seçkin bir kesime hizmet ettiği izlenimini verecek şekilde bellidir. Böyle bir izlenim dahi geniş halk kesimlerinin kendilerini kültür ve sanat ortamlarından uzak saymaları için yeterli bir gerekçe olabilir. Konser veya sergi salonlarına gidebilmenin külfetine katlanamayanlar için medya devreye girer; konserleri, sergileri, söylevleri, gösterileri evlerin müstesna köşelerine taşır durur. Bir defa dış etkenlerle oluşturulan yapay ortamlar, ikinci defa medya tarafından oluşturulur ve görsel eğlence unsurlarıyla bezenerek kitlelere sunulur. Gerçekten de, kitle iletişim araçlarının tümü, yüzde doksan eğlence üretmekte, haberleri bile magazin

---

[52] Ünsal Oskay, **19.Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri,** Ankara: A.Ü.SBF Yayınları, 1992, s. XV.
[53] Girgin, s. 21.
[54] Ertuğrul Özkök, **Kitlelerin Çözülüşü: İletişim Kuramları Açısından,** Ankara: Tan Yayınları, 1981, s. 117.

öğesiyle birlikte sunmaktadır. Farklı ideolojilere sahip gazetelerde hep bu ortak ölçütlerin kullanıldığı rahat bir şekilde görülebilir.[55]

Kültürün, gerek tanıtımı ve geliştirilmesinde, gerekse kültür mirasının korunmasında, kitle iletişim araçlarının önemli görevleri vardır. Toplumsal bilginin üretimi ve tüketiminden sorumlu olan kitle iletişim araçları, toplumda dağınık halde bulunan gruplar ve sınıflar arasında "anlam, pratik ve değer imgesi" inşasının temelini kuracak ve parçalı bir yapıdan oluşan toplumun bütünlüğünü sağlayacak imgeler, temsiller ve düşünceler üretiminden sorumludur.[56] Medya, toplumsal gerçekleri-kültür programlarıyla –yeniden kurarak, grup kimliğini oluşturur, kültürel sürekliliği sağlar, böylece toplumu değişikliğe hazırlayabilir. Kitle iletişim araçları yeni kültürel biçimler getiren önemli güçlerdir; popüler kültürün sürekli akışını sağlarlar. Kitle iletişim araçları toplulukların paylaştıkları değerleri, seçtikleri kahramanları ya da düşmanları saptayabilir; sağladıkları sürekli bilgi akışıyla da toplumsal değişimin gerçekleşmesine katkı sağlar.

Tarihsel gelişimine bakıldığında kitle iletişim araçları eliyle üretilen kültürün piyasa koşullarına uydurulması, araçların sayıca artması ekonomik birer güç olarak örgütlenmesi ve serbest piyasa koşullarının rekabet ortamında çalışmasıyla yakından ilgilidir. Özellikle 1950-60 döneminden itibaren ciddi bir kritik nokta haline gelen kültür, kitlesel nitelemesine bağımlı olarak; seri üretim, standartlaşma ve ticari bir faaliyete konu olması itibariyle ele alınmıştır. Ortaya çıkan ticari anlayış nedeniyle sinema, televizyon, basın ve öteki kültürel sanayiler "güzel" ve "gerçek'' kavramlarının değil; kar anlayışının güdümüne girmiştir.[57]

Medyanın uzun vadeli etkileri kültür üzerinde olmaktadır. Sosyal alışkanlıklar ve pratikler, sembolik şeylerin üretilip tüketilmesi, değerler, dilin kullanımı veya kültürel kimlik bu konu başlıklarının bazılarıdır.

Medya tarafından yaratılan medya kültürü, geleneksel kültürü hammadde olarak kullanmakta, geleneksel kültürü hem yansıtmakta, hem de yeniden şekillendirmekte,

---

[55] Güneş, *Medya ve Kültür* ,s. 158-9.
[56] Süreyya Çakır, "Görsel Medya ve Gerçeklik İlişkisi'', Can Bilgili ve Nesrin Tan Akbulut (drl.), **Medya Eleştirileri 2007** içinde İstanbul: BetaYayınları, 2007, s. 185.
[57] M. Nur Topçuoğlu, **Basında Reklâm ve Tüketim Olgusu**, Ankara: Vadi Yayınları, 1995, s. 149.

dönüştürmekte ve modern insanın tercihlerini yeniden düzenlemektedir. Medyanın sunduğu imgeler geleneksel kültürün kalıplarına çok ters düşmemelidir. Geleneksel kültürün simgeleri süreklilik özelliğine sahiptir, uzun bir zaman diliminde kuşaktan kuşağa aktarılarak paylaşılır, tekrara dayanır, temel ilkesi süreklilik, kapalılık ve istikrardır. Geleneksel kültürler kendi değerlerini değişime karşı korurlar. Eğer değişim olacaksa, bu son derece ağır bir süreç içinde gerçekleşir. Medya kültürünün simgeleri ise yenilikçidir, eski simgelerin üzerine yenileri inşa edilir. Ancak bu simgeler belli bir dereceye kadar bilinen kodlarla ilişkilendirilmek zorundadırlar. Temel ilke değişim, açıklık ve istikrarsızlıktır. Hem medya kültürü hem de geleneksel kültür içinde farklı çıkarların çatıştığı, çelişkilerin yer aldığı, değişik söylemlerin hegemonya için savaştığı alanlar vardır. Medya, bir kültürdeki sınırları korurken toplumsal çıkarları bütünleştirebilmek için bazı görüş ve değerleri kabul edilebilirlik sınırları içinde kabul ederken, diğerlerini de zorunlu olarak meşru olmayanlar biçiminde tanımlar. Hiçbir kültür tümüyle türdeş değildir. Ancak medya kültürü türdeşleşmeyi teşvik etmektedir, geniş ölçüde bir tek biçimlilik ve uyumluluğa sahiptir.[58]

Kişinin bireysel bilgi, düşünce ve davranışlarının medya tarafından yönlendirildiği bir üstün görüş olarak kabul edilir. Medya kültürünün önemli özelliklerinden birisi, insanın dünyayı anlama ve algılama biçimini etkilemesi, imgelemsel bir dünya yaratmasını sağlamasıdır. Bu imgeler, her yayın kurumunun kendi deneyimlerine göre yaşamı yeniden düzenlemesini içermektedir. Böylece gerçeklik yeniden kurgulanırken yaratılan ve üretilen her şey günlük yaşamın bir parçası haline gelmektedir. Medya tüketicileri olarak toplum üyeleri,"dolayımlanmış kültürlerin" hammaddesini oluşturan bu imgeleri ve kavramları yorumlamaktadırlar.[59] Kültürel açıdan medyanın ulusal homojen bir kültür veya uluslar arası bir kültür oluşturmasında etkisi çok fazladır.

Yeni kültürel sınıfın ve yeni medya kültürünün ortaya çıkmasında teknolojik gelişmelerin katkısı oldukça büyüktür. Teknolojik gelişmeler arttıkça kültürel anlamda

---

[58] Nilgün Gürkan, "Türkiye'de Siyasal Tıkanma ve Medya'', **Birikim,** Sayı 68-69, (1994), s. 84.

[59] Orhan Baytar, "Gerçekliğin Yeniden Oluşması Bağlamında Medyanın Gündem Kurma Süreci'', **Medya Eleştirileri 2007,** Can Bilgili ve Nesrin Tan Akbulut (drl.), İstanbul: Beta Yayınları, 2007, s. 268.

olumsuz etkilenme de fazlalaşmaktadır. Kitle iletişim araçları da yeni teknolojiyi kullanarak insanların hayatlarında büyük değişiklik yapmaya devam etmektedir.

Medyanın kültürel açıdan tartışılan konusu, medyanın, gençlere taklit yoluyla bir şeyler verirken istenmeyen değer ve davranışları da vermesidir. Bu bağlamda medyanın asıl amacı, toplumda sosyal ve homojen bir kültür oluşturmaktır.

Medya, yeni küresel medya kültürünün de ortaya çıkmasında başrol oynar. Buna paralel olarak da geleneksel ve özel kültürün altını kazır. Böylece televizyon ve gazetenin kültürel öğeleri değiştirme ve korumadaki işlevleri tartışılır olmakla birlikte iki aracın da kültürel bir yozlaşmaya sebep olduğu açıkça görülmektedir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi medya özellikle televizyon ve gazeteler, toplumun kültürünü yeni kuşaklara taşıma, kültürel öğelerin topluma yayılması ve aktarılması işlevini görür. İletişim aracının her halükarda vereceği bir mesaj vardır. Bunlar ortaya çıkan yeni kültürel kategorileri olumlu-olumsuz, fonksiyonel-disfonksiyonel bir şekil içinde sunar. Kitle iletişim araçlarının yoğun iletişim ağıyla ulusal sınırları zorlaması, bu araçların emperyal amaçlarla kullanılmasına da sebep olabilir. Bu kültürel emperyalizm, doğal olarak kişilerin bilinçlerini, düşünme, yaşama ve düşündüklerini uygulama biçimlerini tehdit eder. Bu bağlamda gazete, radyo ve televizyon, dünyanın en uzak yerinde meydana gelen olayları bize yansıtmasının yanı sıra o anda modanın yeni stillerini de modellendirerek dünyaya yayarlar. Bu şekilde ilan verenler ve bütün propagandacılar da medya yoluyla dünyaya ulaşma imkânına sahip olurlar. Böylece medya, insanların kendi kültürlerinden uzaklaşmalarına neden olabilir.

Modern medyanın büyük önem arzeden kültürel işlevleri vardır. Bunlardan birini Stuart Hall ortaya koymuştur. Stuart Hall'e göre kitle iletişim araçları, toplumsal grupların ve sınıfların, öbür gruplara ve sınıflara ilişkin bir anlam, değer ve pratik değer imgesi kazanmasını sağlar. Ayrıca toplumsal çoğulculuğun bir 'bütün' olarak kavranabilmesi için gerekli olan hayalleri, temsilleri ve düşünceleri ortaya koyar. Çünkü medya, merkeziyetçi bir yönetici sınıfın 'dünyalarından' daha fazla sayıda ve çeşitlikte dünyaları temsil ederek ve sınıflandırarak modern dünyanın 'çoğunluğunu' yansıtmakta, toplumsal bilgiyi inşa ederken yeğlenen anlamlar ve yorumlar içinde yapacağı

sınıflandırma ve düzenleme ile belli gerçekliklerin içerilmesi ve diğerlerinin dışta bırakılmasını gerçekleştirmektedir. [60] Bu bağlamda gelişmiş ülkeler daha da büyüyebilmek için, dünya egemenliği yarışına girişmekte ve olabildiğince çok ülke ya da ulusu kendi kültürlerini kullanarak etkilemeye çalışmaktadır. Çünkü kitle iletişim araçlarını üreten teknolojiler bu ülkelerin tekelinde bulunmaktadır. Teknik rasyonelliğin ve tekelin egemenliği altında işleyen bu kültür sanayi sistemi, sermayenin genel yasalarına tabidir; işleyişi meta ekonomisiyle bağlantılıdır ve onu pekiştirmekle yükümlüdür.[61] Bu da dünyadaki yazılı, sözlü, görüntülü bilgi üretim ve dağıtımının büyük ölçüde Batılı ülkelerde bulunmasına neden olduğundan iletişim akımında eşitsiz, tek yönlü yapı ve çok yönlü bağımlılığının doğmasına yol açmaktadır. Ortaya çıkan süreç de kültürel sömürgeciliğin tüm hızıyla yayılmasına sebep olmaktadır.

Uluslararası kitle iletişim araçlarının Batı hegemonyası ve tekeli altında bulunması pek çok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Diğer kültür ve medeniyetler hakkında haksız imajlar ve yanlış şöhretler oluştururken, medyayı en amansız silah halinde kullanabilen Batı dünyası, kendi dışındaki tüm kültürlerin marjinalleşmesine sebep olmaktadır. Bu araçlar sosyal ilerleme, ekonomik gelişme ve uluslar arası anlayışı pekiştirdiği gibi düşmanlıkları da arttırabilmektedir. Uluslararası anlayışın ancak farklı kültürlerin ve sosyal özgünlüklerin kabul edilmesiyle gelişebileceğinin bilinmesine rağmen, adı geçen medya kuruluşları ait oldukları kültür ve medeniyetler dışındaki tüm medeniyetleri görmezlikten gelmekte ya da ihmal etmektedirler.[62]

İletişim endüstrilerinin kültürel alana müdahalesi iki biçimde olmaktadır: birincisi, gazeteler, dergiler, televizyon, film, müzik ve eğlence mekânları vb. gibi üretici olunan sektörlerde genişleme yoluyla; ikincisi ise reklâmcı ve sponsor aracılığıyla.[63] Gazetelerin reklâmları, magazin haberleri ve temsil ettikleri gündelik yaşam stili vb. okuyucuların üstü kapalı bir şekilde kültürel değişime uğramalarını sağlamaktadır. İletişim endüstrisindeki bu gelişmeler medya ve kültür emperyalizm tezlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

---

[60] Hall, s. 201.
[61] Çakır, s. 185.
[62] Bülent Keneş, **Batı Medyasında İslam İmajı,** İstanbul: İz Yayınları, 1998, s. 66.
[63] Adaklı, s. 30.

Boyd-Barret 1970'lerde Marksist, siyasal, ekonomi temelli medya emperyalizm tezini ortaya atmıştır. Boyd-Baret'e göre medya emperyalizmi; iki önemli uluslar arası medya faaliyeti biçimini anlatır. Birincisi uluslar arası tek yönlü medya akışı; bu akışta Amerika'dan diğer ülkelere doğru olan tek yönlü bir akış ve egemenlik vardır. Fakat diğer ülkelerden örneğin Asya ülkelerinden, Amerika'ya olan akış yok denecek kadar azdır. İkincisi ise birkaç ülkenin (Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya'nın) uluslar arası medya nüfuzuna olan etkisidir.

Boyd-Barett'e göre, medya emperyalizmi; herhangi bir ülkedeki medya sahipliği, yapısı, dağıtım veya içeriğinin tek başına veya birlikte, diğer ülke veya ülkelerin medya çıkarlarının önemli miktarda dış baskısına maruz kalması sürecidir. Bu süreçte kültürel işgalde güç dengesizliğinin varlığı emperyalizm kavramını kullanmayı haklı çıkartır. Boyd-Barett 1990'larda tezini savunmaya devam etmiştir. 1970'lerdeki haber akışındaki tek yönlülüğünün 1990'larda da devam ettiğini ve uluslar arası yapının değişmediğini belirtmiştir.[64]

Herbert I.Schiller adlı Marksist görüşlü bilim adamı da kültürel emperyalizm teziyle birçok aydını etkilemiştir. Schiller'e göre iletişimdeki kültürel emperyalizm genel emperyalist sistemin bir alt setidir. Kendi başına özgür bir karaktere sahip değildir. Kültürel ve ekonomik amaçlarını destekler. (Örneğin tüketici toplumunun yaratılması ve geliştirilmesi gibi.) Sonuçta Marksizme göre modern ve teknolojik toplumda kültürel ürün olarak nitelenen her şey aynı zamanda ideolojiktir ve sistemin çıkarına hizmet eder.[65]

1.4.5 *Medyanın Siyasal İşlevi*

Medya ve siyaset kavramları günümüzde sıklıkla bir arada kullanılmaktadır. Esasen medya, hiçbir zaman siyasetin dışında kalmış değildir. Toplumsal haberleşmenin tarihi kökenlerinde, devlet eliyle kurulan radyolara ve nihayet günümüzün elektronik iletişim araçlarıyla donanmış enformasyon toplumlarına bakıldığında kitle iletişim araçlarının her zaman, siyasal sistemle belli ilişkiler içinde olduğu görülmektedir.[66]

---

[64] İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, **Öteki Kuram**, Ankara: Erk Yayınları, 2002, s. 461-463.
[65] İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, **İletişim ve Toplum,** Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990, s. 462-463.
[66] Güneş,"*Medya ve Siyasal Bilgilenme''*, s. 807.

Bundan dolayı medyanın siyasal ilişkileri son derece çok yönlü, karmaşık ve tarifi zor bir ilişkidir, daha doğrusu ilişkiler yumağıdır. Hatta toplumdaki hiçbir faaliyet mesela sanat, baskı grubu, sendikalar v.s.ile siyaset arasındaki ilişki medya-siyaset ilişkileri kadar karmaşık değildir.[67]

Toplumlar demokratikleştikçe, siyasette gizlilik ilkesinin temelleri sarsıldıkça, aradaki işlevsel ilişki arttıkça, medya da siyasal etkinliğin ön koşulu durumuna geçmiştir. Bundan dolayı bugün siyasetçilerin en etkili kanalı medyadır.[68]

Toplumun tümünün veya önemli bir kısmının alıcı konumunda olduğunu yani kitlelere yönelik iletişime kitle iletişimi adı verildiğini bölümün girişinde belirtmiştik. Yine bu kitle iletişim araçlarının da gazete, kitap, radyo, TV, sinema, çeşitli dergiler ve afişler olduğunu söylemiştik. Bu araçlar herhangi bir konudaki enformasyonu kısa zamanda geniş kitlelere yayabilmekte ve bu yüzden günlük hayatımızda çok etkili olmaktadırlar. [69] Kitle iletişim araçları pek çok alanda toplumun beklenti ve umutlarını, korku ve sevinçlerini etkiledikleri gibi, önemli eğilimlerini, tutumlarını ve kararlarını da etkilemektedirler.

Medyanın yönlendirdiği eylem ve söylemler, izleyicilerin ve okuyucuların siyasal davranışlarında tek belirleyici işlevi görebilir. Televizyon ve gazetenin desteği olmadan siyasi başarı sağlamanın mümkün olmadığı şeklindeki kanaat, toplum tarafından benimsenmektedir. Çünkü gazeteciler, politikacıların birbirleri için yaptıkları konuşmaların etkisini güçlendirir ve onlara bir yansıma ve titreşim sahası sağlarlar. Ayrıca gazeteciler, politikacıların basın açıklamaları ve tartışma programlarında ifade zorluğu çektikleri konuşmalarında onlara yardımcı olarak halkla iletişimlerini kolaylaştırırlar. Politikacılar da bu anlamda kendilerini sürekli basına karşı sorumlu hissederler, basını eleştirmekten kaçınırlar. [70]

Medyanın siyasal gücü, siyasal propaganda ve reklâm, medya demokrasisi gibi kavramlarla birlikte güncellik kazanmıştır. Medya demokrasisi kendi kuralları,

---

[67] Taha Akyol, "Medya, Siyaset ve Beşer'', **Yeni Türkiye,** Sayı 11, (1996), s. 762.
[68] Nilgün Gürkan,"Türkiye'de Siyasal Tıkanma ve Medya'', **Birikim,** Sayı 104, (1997), s. 82.
[69] Emir Turam**, Medyanın Siyasi Hayata Etkileri,** İstanbul: İrfan Yayınları, 1994, s. 44-5.
[70] Güneş, *Medya ve Siyasal Bilgilenme,* s.806.

sınırlamaları, seçenekleri, kaynakları, nüfuz kaynakları ve sınırları olan yeni bir siyasal rejim ya da oluşumdur. [71]

Kitle iletişim araçları, insanların siyasal olaylar hakkında bilgi edinmeleri ve kanaat oluşturabilmeleri için en çok kullandıkları kaynaklarıdır. Bu araçların siyasal olarak da büyük önemleri vardır. Demokrasilerde, kitlerin kendi yönetimi hakkında tercihini ve bazen onun doğrudan doğruya siyasete yönelik isteklerini öğrenmek amacıyla düzenlenmiş olan, ayrıntılı seçim mekanizmalarının tümü, kamuoyunun sesini dinlemek, ondan bilgi ve haber almak için yapılmış bir yatırım olarak kabul edilebilir.[72]

Özellikle gelişmiş ülkelerde, seçimler yönetime ilişkin mesajları kitleden yöneticilere ulaştıran araçlardır ve bu süreçte ortaya konulan oy tercihleri de kamuoyudur. Toplumun olayları ve politikacıları izlemek için en fazla kullandığı araçlar ise kitle iletişim araçlarıdır.

Yapılan çeşitli araştırmalar, kitle iletişim araçlarının, siyasal bilinci ve kanaatleri oluşturmada, etkili olduklarını ortaya koymuştur. Ancak kitle iletişim araçları, toplumun siyasal olarak bilgilendirilmesinde ve çeşitli kararlara yöneltilmesinde, bir tekel konumunda değildir. Kitle iletişim araçlarının, halkın siyasal kararlarının oluşmasında ne derece etkili oldukları konusunda yapılan pek çok araştırma, bu araçların, etkileme ve bağımlılık oluşturma güçlerinin, sanıldığı kadar kesin ve yaygın olmadığını ortaya çıkartmıştır. Bunun en bariz örneği ülkemizde milli görüş çizgisinde siyaset yapan RP-FP –AKP ile medya ilişkileridir. Başlangıçta medyanın büyük bir bölümü bu üç partiye de karşı olmuştur. Ancak daha sonra bu partilerin iktidar veya iktidar ortağı olması ile birlikte medya bu partileri boykot etmemiş aksine iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Kısacası kendini halkın belli bir kesimine kabul ettirebilen bir siyasi hareket medya tarafından boykot edilemez, bu hareket büyüyorsa medya tarafından durdurulamaz.[73]

Kitle iletişim araçları, bir yandan özellikle siyasal mesajların özgür ve doğru olarak kitleye iletilmesi görevini üstlenirken, diğer yandan da kitlenin siyasal seçkinlere duyduğu ilgiyi arttırmak, kamuoyuna fikir, kanaat ve faaliyetlerini açıklamak, dolayısıyla

[71] Thomas Meyer, s. 13-14.
[72] Girgin, s. 49.
[73] Akyol, s. 763.

toplumu oluşturan bireylerin etkilemelerini sağlamak işlevini yürütürler.[74] Bu durum, medyanın partiler üstündeki gücünü göstermektedir. Ancak medyada "aracılık'' yapmak, kitlelerin haber edinme, siyaseti destekleme ve eleştirme ihtiyacını karşılamak için partilere muhtaçtır. Hiçbir parti medyayı gözden çıkaramayacağı gibi, medya da kadiri mutlak değildir [75]

Bu bağlamda medyanın ilgi gösterip göstermemesini etkileyen temel öncül, siyasal konuların olay niteliğidir. Olay olarak nitelenme başarısını gösteremeyen ya da akla uygun bir biçimde olaya dönüştürülmeyen ya da en azından olayla ilişkilendirilmeyen düşüncelerin, programların niyetlerin, yorumların, beklentilerin, metinlerin ve projelerin, medyanın kendi gerçeklik versiyonunu yapılandırmasına yarayabilecek hammadde sayılma şansı çok azdır. [76]

Medya, politikacının mesajlarını topluma ulaştırmasında kullandığı en önemli araçtır. Siyasetçiler gazete, mecmua, mektup, kitap, poster, film, tiyatro, radyo, TV gibi tüm kitle iletişim araçlarını mümkün olan en yüksek sayıda vatandaşa ve seçmene ulaşacak şekilde kullanırlar. Burada önemli olan, seçim kampanyasının hangi safhasında hangi aracın kullanılacağının tespitidir. Genel olarak filmler ve yüz yüze ilişkiler sosyolojik propaganda alanında etkili olurken, mitingler ve posterler halka heyecan aşılamakta, gazeteler, radyo ve TV ise politikanın hemen hemen bütün halka açılım metotlarında iyi sonuç vermektedirler. Bunlar içinde "en çok kullanılan" ve "en çok güvenilen" TV, en etkili kitle iletişim aracıdır.[77]

Aynı şekilde toplumun istek ve şikâyetlerinin siyasal iktidarlara ulaşmasında da TV aracı durumdadır. Haber üretiminde karşılıklı kozlar oynayabildiği halde bu süreçte en az etkili olan seçmendir. Medya, politikacıları haber kaynağı olarak kullanırken, politikacı da medyaya bazı isteklerini kabul ettirebilmektedir. Bazen önemli olmayan ilginç haberleri, sırf gündemde kalmak için ortaya atabilmektedir. Politikacılar; ödüller, geziler, yemek toplantıları, teşvikler, sübvansiyonlar, ucuz krediler, hibeler, ucuz kâğıt ve

---

[74] Girgin, s. 49.
[75] Akyol, s. 762.
[76] Meyer, s. 47.
[77] Turam, s. 45.

hediyeler şeklinde medyayı etkileyecek yollara başvurmaktadırlar.[78] Bu anlamda medya, siyasi aktörlerden biri, dolayısıyla da kamusal alanın düzenlenmesinde söz sahibi bir unsurdur. Bugün bundan dolayı siyasetle uğraşan her şahıs yaptığı her işte ve söylediği her sözde medyanın kendisini kamuoyuna nasıl aktaracağını hesaba katmaktadır. Medyanın etkisi bu şekilde siyasete yansımaktadır. Medya, ayrıca gündemi tayin ederek, meşru olan ile olmayan arasındaki bulanık sınırı ileri ya da geri taşıyarak da siyaset yapmaktadır.[79]

Toplumda meydana gelen herhangi bir kargaşa, anarşi veya savaş zamanlarında iktidarın politik görüşünün ortaya konması ve kabul ettirmesinde medyanın büyük katkısı vardır. Özellikle sosyal ve siyasi kriz dönemlerinde terörist ve radikal grupların medyayı propaganda ve tahrik için kullandığı bir gerçektir. Medya yani kitle iletişim araçları aynı zamanda kitle propaganda araçlarıdır ve 20.yüzyıla ağır kan lekelerinden başka bir şey bırakmamış olan totaliter hareketlerin medyayı, kitle propagandasını nasıl kullandıkları apaçık ortadadır.[80] Medya, bu gibi durumlarda savaşların bütün yönlerinin açıklanmasında anahtar bir rol oynayarak, politik gücün yeniden oluşmasına katkıda bulunur. Medyanın ilk görevi yayınlanan haberlere vurgu yaparak askeri hareketliliği arttırmaktır. Gazeteler, politikacıların ve askerlerin beklediği ve umduğu haberleri yaparak onlara destek sağlarlar. Terörle yapılan mücadelede medya, ilk çözüm yolu olarak politikacılara ahlaki ve legal yolu gösterirler.[81] Genelde dünyada meydana gelen bu tip olaylarda belirttiğimiz metotlar uygulanmaktadır.

1.4.6 *Psikolojik Tatmin ve Boş Zamanları Değerlendirme Aracı Olarak Medya*

Modern insanın boş zaman değerlendirmesinde birinci araç, bilhassa göze hitap eden televizyon ve sinema, görüntülü kaset(video) gibi kitle haberleşme araçları olmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının en büyük özelliği insanları oyalayıcı malzeme vermeleridir. Yapılan çeşitli araştırmalar göstermiştir ki okuyucu, izleyici ve dinleyici,

[78] Baytar, s. 272.
[79] Cemalettin N.Taşcı, ''Siyasetin Öznesi ve Nesnesi Olarak Medya'', **Yeni Türkiye,** Sayı 11, (1996), s. 787.
[80] Akyol, s. 762.
[81] Elızabeth Poole, **Reportıng Islam: Media Representations of British Muslims,** New York: I.B. Tauris& Co. Ltd., 2002, s. 3.

kitle iletişim araçlarının eğlendirici, oyalayıcı hizmet vermelerinden yanadırlar. Örneğin Türkiye'deki televizyon izleyicilerinin, yapılan araştırmalara göre, daha çok eğlence programlarını tercih ettikleri görülmüştür. Yazılı basın organlarının çoğu da "magazin'' diye andıkları eğlendirmeyi amaçlayan yazı türlerine geniş ölçüde yer vermektedirler. Yalnızca bu türe özgülenmiş yayın organlarının sayısı Türkiye'de hızla çoğalmaktadır. Kamuoyunun bu eğilimi, kitle iletişim araç sahip ve yöneticilerini eğlendirme çabalarını yoğunlaştırmaya itmiştir. Bu durum, iletişim araçlarının olumlu potansiyelinin yitirilmesine, giderek bu kaynağın savurganca kullanılmasına yol açmıştır. Böylelikle eğlendirici türlerin toplumsal işlevinin kötüye kullanıldığı ya da kültürün yaygınlaştırılması, bakış perspektifinin genişletilmesi, hayal gücünün arttırılması, vb. yolunda kullanılmadığı gözlenmektedir.[82] Özellikle görüntülü basının ülkemizde daha çok eğlence amaçlı vasıtalar olarak fonksiyon ifa etmeleri, bu sonuçta birinci derecede tesirli olmaktadır. Ancak, sürekli uyarıcı durumundaki bu vasıtaların sanat ve estetik zevkin geliştirilmesinde kullanılması fonksiyonlarının daha olumlu bir alana kaydırılması olacaktır. Bu vasıtalar birçok ülkede kültür eğitimi ve sanat-estetik zevkinin gelişmesinde kullanılmakta ve oldukça başarılı sonuçlar alınmaktadır.[83]

Bu bağlamda medya, pek çok düşünür ve araştırmacının eleştirdiği şekilde artık sadece eğlendirmeyi hedefleyen bir araca dönüşmüştür. Buna bağlı olarak, enformasyon vermeye yönelik, haber, tartışma, belgesel türü programların metinsel özelliklerine yakından bakıldığında, bunların da eğlence içerikli programlara benzer bir anlatı kazanmaya başladıkları görülmektedir. Böylelikle iddia edildiği gibi, artık eğlence ve enformasyona yönelik programların arasındaki katı ayırım geçersiz hale gelmiştir. Bunun yanı sıra, kurmaca özellikler taşıyan programlar ile haber gibi gerçekliği yansıttığı iddia edilen programlar arasında da benzer bir ayırım yapmak zorlaşmıştır. Dolayısıyla günümüz medya ortamında türler arasındaki ayırımların azalıp, televizyon alıntısının bütünüyle eğlendirme amaçlı programların birinden diğerine kesintilerle akan bir eğlence metnine dönüştüğü söylenebilir.[84]

---

[82] Şenyapılı, s. 61.
[83] Mehmet Doğan, **İletişim veya Dehşet Çağı,** İstanbul: Timaş Yayınları, 1993, s. 23.
[84] Sevda Alankuş ve Ayşe İnal, ''Güldürü Programlarında Kadının Temsili ve Kadına Yönelik Şiddet'', **Televizyon Kadın ve Şiddet**, Nur Betül Çelik (drl.), Ankara: Kiv Yayınları, 2000, s. 66-7.

Din ile boş vakit uğraşları arasında paralellikler vardır. Ve bunların arasındaki ilişkiyi de medya sağlar. Bu düşünce tarzı Batı toplumlarında görülür. Çünkü Avrupa toplumlarında din, bir boş vakit uğraşı olarak kabul edilir. Doğu toplumlarında ise bu görüşün tam zıttı hâkimdir.[85]

1.4.7 *Medyanın Diğer İşlevleri*

Medyanın yukarıda belirttiğimiz genel işlevlerinin yanı sıra, güdüleme, tartışma ortamı hazırlama, eğitim ve bütünleştirme gibi fonksiyonları da vardır.

Kitle iletişim araçlarının güdüleme işlevi, toplumların belirledikleri amaçları açıklayarak ve bunları sahiplenmeyi özendirerek, bireylerin topluluk yaşamında olduğu gibi, bu amaçlara ulaşmak için harcanan çabalara da katılmalarını sağlar.

Kitle iletişim araçları, hazırlayabilecekleri bir tartışma ortamıyla toplumsal değer ve amaçlara açıklık kazandırabilirler; bunların gelişmelerine katkıda bulunabilirler. Tartışma ortamının ve ulaşılacak sentezin, bireylerin ve grupların katılımlarıyla gerçekleşmesi, bunların amaç doğrultusunda seferber olmalarını sağlar.[86]

Medyanın bir işlevi de eğitim açısındandır. Kitle iletişim araçları bilgi aktarırken, doğal olarak toplum üyelerinin bilgi düzeylerini, yetenek ve becerilerini daha üst düzeye çıkarmalarına yardımcı olur.[87]

Yukarıda belirttiğimiz medyanın işlevlerinin yerine gelmesiyle, toplumdaki bireyler ve gruplar arasındaki ilişkiler gelişecek, onların, toplumlarını olduğu kadar, birbirlerini de tanımaları ve anlamaları için gereken ortam doğacaktır. Böylece iletişim araçları, bütünleştirici bir işlev de görmüş olacaktır.

1.5 Medya ve İdeoloji

Medya sadece siyasal haber ve yorumlarıyla değil, kültürel ve magazinsel değerlendirmeleriyle de okurlarında düşünceler oluşturur ve onlarla belli bir yaşam sitili'ne ilişkin beklentiler yaratır. Her gün gazete köşelerinde dünyayı, yaşanan günü

---

[85]Grace Davle, **Modern Avrupa'da Din,** Akif Demirci (çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2005, s. 126.
[86] Girgin, s. 35.
[87] Girgin, s. 35.

bizim için düşünüp yazan ve olayları belli doğrultularda anlamlandırmamızı öneren gazeteci-yazarlar buna iyi bir örnek teşkil ederler. Anlam verdikleri her olayı inşa ederler ve belli ideolojik yapıları -güç, zenginlik, egemenlik- türetecek bir şekilde vurgularlar. Sık sık profesyonel ideolojilerin müdahalesi ile (sunuş biçimleri, yansızlık, nesnellik) olayları maskelerler. Böylece olaylar sistemli bir şekilde değil; çok sınırlı ideolojik veya açıklayıcı repertuar içinde kodlanırlar.[88]

İnsanlar gündelik hayata ilişkin nice haber, yorum ve fotoğraf üzerinden ayrıntılı bir dille inşa edilmiş ideolojik pozisyonlarını önemli ölçüde gazetelerden edinirlerken, bir bakıma gazetelerin adlarıyla anılan, nispeten kendi içinde homojen okur kitlelerine dönüşürler.[89]

Her söylem, bütün medyada aynı şekilde biçimlenmez. Her medyanın haber formatı genelde değişkenlik gösterir. Aynı medya içerisindeki herhangi bir gazetenin diğer gazetelerle formatı benzerlik taşısa da “izafiyet çerçevesi’’farklıdır. Genelde bir gazetenin görünüşte ideolojisini ‘’manşet’’ yansıtır. Televizyonların birinci haberleri de manşet kavramının içine sokulabilir. İşte medyada ideolojiyi içinde gizleyen kavram ‘’manşet’’tir. Yayın politikası, haber toplama sürecinde dünyayı algılama ve yorumlama biçimi, yaşam deneyimleri “ideolojik bakış açısı’’ diyebileceğimiz yayın kurumunun bir üst söylemi olarak haber formatını şekillendirerek onu diğerlerinden ayırmaktadır. Bu üst söylem; medya organlarının deneyimlerine, rutinlerine, değerlerine ve tüketicilerin beklentilerine dayanır.[90]

Türk medyasının ideolojiyle tanışması Cumhuriyet’in kurulduğu ilk yıllarda başlamıştır. Şeyh Sait isyanından sonra çıkan Takriri Sükun kanunu, medyanın, resmi ideolojinin tekeline girmesini sağlamıştır. Bu kanunla, Cumhuriyet’in resmi ideolojisi, o tarihte az tirajlı gazetelerden oluşan medyayı tam kontrolü altına almış ve medya bu yolla, devlet haberi vermeye, devleti savunmaya mecbur kalmıştır. Atatürk ve sonraki Milli Şef dönemlerinde basının tam bir devlet güdümünde olduğu kesindir. O zamanlar tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi bir de “Ulus’’adlı gazete çıkarmaktadır. Medya ile resmi ideolojinin birbirine bu kadar karışmasının örneği ‘’Ulus Gazetesi’’dir. Bu durum,

[88] Erdoğan ve Alemdar, *İletişim ve Toplum*, s. 214.
[89] Bostancı, s. 14.
[90] Baytar, s. 268.

çok partili döneme geçilen 1950'ler sonrası da değişmemiştir. Basın sıkı bir kontrol altında tutulmuştur. O sırada medyanın diğer unsuru olan radyoların da devlet tekelinde olması durumu, daha da vahim hale getirmiş, özgür habercilik asla yapılamamış, devlet baskıları altında gazetecilik ne kadar yapılırsa o kadar yapılmıştır. 12 Eylül dönemi de basının devletle iç içe geçtiği bir dönem olmuştur. Sadece ekonomi haberleri yazılabilmiş, asla ordu eleştirilememiştir. Bütün olumsuzluklar sivillere kesilmiştir. İşte kısaca Türkiye'de medyanın ideolojisi bu şekildedir.[91]

Türkiye'nin geçirdiği bu süreç ve küreselleşme Türk toplumunu bilinçli bir hale getirmiştir. Artık pek çok insan medyanın hem objektif, hem de yazdıklarının tutarlı ve doğru olmadığının farkına varmıştır. Basının olayları yanlış aktarması; iyi eğitilmemiş raportörler, gerçek olayların karmaşıklığı gibi sebeplerden kaynaklanan dürüst kazai durumlardan ziyade yanlış ve taraflı aktarmalar daha çok gazete patron ve çalışanlarının ideolojik niteliklerinin ürünü olarak herkes tarafından çok rahat bir şekilde algılanabilmektedir.[92]

Toplumsal bilginin üretilmesi ve tüketilmesi kitle iletişim araçlarına bağlıdır. Bu araçlar oldukça geniş bir şekilde kültürel ve ideolojik alanı sömürgeleştirir. Kitle iletişim araçlarının ilk ve büyük görevi, toplumsal bilginin oluşturulmasıdır. Seçilip verilen toplumsal bilgiler yoluyla insanlar dünyanın dört bir yanında başkalarının yaşadıkları gerçekleri, bütünlüğü ile kavrarlar. Bu bağlamda medya, bir hammadde olan olayı istediği bir ürün olarak habere dönüştürür. Neyin haber değeri taşıdığına karar veren gizli mekanizmalar, ideolojik ve mesleki kodlar ön plana çıkar. Medyanın kurduğu bu ideolojik ve simgesel dünya hep belli sorunları ortaya koyar, gündemleri belli biçimde formüle eder, başka soruları ve gündemleri ise dışarıda bırakır.[93] Günümüzde tek yönlü kültürel hamleler, sanayi ülkelerinden çıkarak; görüntüler, sözcükler, ahlaki değerler, siyasal yasalar, bir takım ölçüt ve biçimler şeklinde kitle iletişim araçlarıyla Üçüncü Dünya ülkelerine aktarılmaktadır. Haber pazarı, Associated Pres, United Pres(ABD), Reuter(İngiltere) ve France-Press adlı ajansların neredeyse tamamen elinde olup, bütün dünyadan radyo-TVkanalları ve gazeteleri, bu ajanslara abonedirler. Dolayısıyla, haber

[91] Yavuz Gökmen, "Medya ve İdeoloji'', **Yeni Türkiye,** Sayı 11, (1996), s. 713-719.
[92] Keneş, s. 64.
[93] Mahmut Mutman, "Televizyonu Nasıl Sorgulamalı?'', **Toplum ve Bilim Dergisi,** Sayı 67, (1995), s. 35-6.

akışı yanı sıra, sinsi bir propagandanın var olduğu da aşikardır.[94] Örneğin İngiliz BBC kanalının haber politikasında tarafsızlık kisvesi altında bir ideoloji empoze etme gayreti vardır. BBC Haber Servisi, kendisini dünyanın merkezi konumuna oturtarak, sadece olayların haberini vermekle yetinmemekte, sorunlara çözümler de önermektedir. Çünkü Haber Servisi, kendisinin kapitalist toplumlara karşı sosyal yönden sorumlu olduğu varsayımından hareket etmekte ve haber verirken bu sorumluluğun yüklediği görevleri de ifa etmektedir. BBC'nin sinsi ideolojik bir yayın yaptığının göstergesi de "BBC söylüyorsa, doğrudur''varsayımıdır. Birçoğuna göre, bir haberi BBC veriyorsa o mutlaka doğrudur, çünkü BBC tarafsızdır, objektiftir... Bu doğrular bir değil, birçok muhabirin ortak onayıyla geçildiği için, toplumda da BBC haber kadrosu bir tür "kollektif yansızlık içinde hareket ederler'' zannı hâkimdir. Bu da haber üretiminin sıradan bir üretim halini almasına neden olmakta, üretilen haberlerle ilgili kurum ve kişilerle daha yakın bir ilişki kurulmasına, daha detaylı araştırmalar yapılmasına gerek duyulmadan haberlerin servise konulmasına neden olmaktadır.[95]

Bu bağlamda Batı medyasında verilen haber ne tür haber olursa olsun kendileri daima "Anti-Komünist'', "özgürlüklerden yana", "Anti-Faşist'', "ırk ayırımına karşı'', "barışçı'' dırlar. Haber vermek adı altında acımasızca eleştiriye tabi tuttukları ve eleştiri oklarını yönelttikleri ülkeler ise daima "Faşist", "Komünist'', "ırkçı'', " dengeleri tehdit edici'', "barış düşmanı''dırlar.[96] Üçüncü Dünya ülkeleri hakkındaki haberler darbeler, depremler, fakirlik, demokrasi eksikliği, diktatörlük, şiddet ve iç savaş, teknolojik ve kültürel gerilik gibi birkaç tipte klişe olaylar ve aktörler üzerinde yoğunlaşır.[97]

Çağdaş kitle iletişim araçlarının önemli görevlerinden biri de toplumlardaki çoğulculuğu yansıtma ve bu çoğulculuk üzerinde yansımalar yapma, bu çoğulculukla nesnelleştirilmiş sözcükler, ideolojiler ve yaşam biçimlerinin sürekli bir kaydını tutmaktır. Burada farklı toplumsal bilgi tipleri sınıflanır, sıralanır, düzene konur, yeğlenen toplumsal gerçek haritalarının içine referans yerleştirilir. Başka bir deyişle bu araçların seçip dağıttığı toplumsal bilgi normatif ve değerlendirme içinde "yeğlenen

[94] Cinman Şimşek, s. 750-1.
[95] Yaşar Kaplan, " Medya, Devlet ve Demokrasi", **Yeni Türkiye**, Sayı 11, (1996), s. 721.
[96] Kaplan, s. 722.
[97] Teun A.Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları'', **Medya, İktidar, İdeoloji,** Mehmet Küçük (drl. ve çev.), Ankara: Ark Yayınları, 1994, s. 307.

anlamlar ve yorumlar’’ içinde sıralanır ve düzenlenir. Burada mücadele ve çelişki koşullarında, yeğlenen ve dışarıda bırakılan açıklamalar arasında, izin verilen ve sapık davranış arasında anlamlı ve anlamsızlar arasında, birleştirilmiş pratikler, anlamlar ve değerlerle bunlara karşı olanlar arasındaki sınır sürekli olarak çizilir, savunulur ve tartışılır.[98] Bundan dolayı çoğu zaman hâkim ideoloji ile muhalif görüş arasında sürekli bir mücadelenin olduğu göze çarpar.

Kitle iletişim araçlarının ekonomik birer güç olarak büyümesi, araçların ekonomik boyutunun kültürel bir form olarak gelişmesini gerektirmiştir ki, bunun kısaca reklâm boyutuyla algılanması mümkündür. Serbest piyasa koşullarına uyumlandırılmış bir söylemle birlikte kitle iletişim araçları çoğulcu bir görünüm kazanmışlardır. Dahası medya bu koşullarda değişim değeri esasında kültürel ürünlerin hedef kitlesine göre anonimleşmesine yol açmıştır. Artık, dünya ortak kültürünün dili, çizgi filmler, soap operalar, polisiye dizilerle oluşmaya başlamıştır.[99]

Kitle iletişim araçları günümüz toplumlarında egemen ideolojilerin söylemleri içinde “dünyayı tasnif etme’’ideolojik çalışmasını sürekli olarak yerine getirir. Egemen alanı oluşturan farklı ideolojiler arasında içsel çelişkiler vardır, hatta bunlar egemenlik için yarışır ve mücadele ederler. Böylece kitle iletişim araçlarının işlerini, çelişkileri de türetmeden kaçınarak yapabilmesi olanaksızdır. Bu durumda sadece, kitle iletişim araçlarının bir toplumun ideolojik alanını ve aynı zamanda toplumun egemenlik yapısını da türetme yöneliminden söz edilebilir.[100]

Kitle iletişim araçlarının doğasından kaynaklanan ideolojik yönü bir vardır. Medya için tarafsızlık durumu dahi var olanı pekiştirme anlamında bir taraflılık boyutu içerir. Medyanın en masum etkinliğinde bile bir ideolojik işlev gören manipülasyondan söz edilebilir. Gerçekle zihin arasındaki bir evrede biçimlendirme, yönlendirme, estetize etme, başkalaştırma, cazipleştirme ve kurgulama yer alır. Manipüle edilmemiş bir yazın, film yapımı ya da yayın yoktur.[101]

---

[98] Erdoğan ve Alemdar, *İletişim ve Toplum,* s. 213.
[99] Jean-Marie Charon (Der.), **Medya Dünyası,** O.Tatlıpınar (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 188.
[100] Erdoğan ve Alemdar, *İletişim ve Toplum*, s. 215.
[101] Güneş, *Medya ve Kültür* ,s. 166.

1.6 Medya ve Kamuoyu

Kamuoyu siyasal güç anlamında halk iradesini temsil eder. Demokratik toplum yaşamında sistemin özü de halkın iradesini yansıtmak durumundadır. Böylece bireysel davranışın ‘’toplumsal’’a yaslanma ihtiyacı sosyolojik bir olgu olmanın yanında siyasal kültürle de ilişkilidir. Medya, her iki durumda referans alınması gereken kamuoyunu belirler ve sunar.[102]

Medya doğası gereği eşitlikçi olduğu kadar da monarşiktir. Çünkü kendince üretip piyasaya sürdüğü enformasyonu herkesin aynı şekilde benimsemesini bekler. Mesajlarını en etkili yöntemlerle kabul ettirmenin her türlü tekniğini uygulayarak uyumlanma koşullarını hazırlar. Bu elektronik monarşi karşısında herkes, yalnızca edilgen konumdadır. Okurların, izleyicilerin ve dinleyicilerin söz hakkı yoktur. Ancak söz hakkının sonuna kadar var olduğu izlenimini yaratacak mekanizmalara sahip olan medya, bütünüyle halkın gözü, kulağı olduğu iddiasındadır. Medya, bir kamu hizmeti olarak enformasyon üretimi ve sunumunda halkla birlikte, halk adına sözcülüğü üstlenir. Bu çerçeve bir kez daha kabul edildikten sonra her şey halk adına yapılır. Doğrusu ‘’kamu adına her şey yapılır’’ demek gerekir. Program seçimleri, siyasal tavırlar. Sorular ve hatta reklâmlar… Hepsi kamuya hizmet adınadır.[103]

Medyanın biçimlendirdiği toplum aynı zamanda kamuoyudur. Bizim toplumsal davranışımız için bir referans olarak aldığımız toplum imgesi, medya dilinde, cinselliğe ve lükse düşkün, tüketimci, çabuk karar veren, kural tanımayan, yoluna çıkan tüm engelleri ezip geçen, şiddete eğilimli, inançlı ve kararlı bir taraftar; inatçı ve iflah olmaz muhalif bir yaratığa dönüşür. Ancak ne var ki aynı zamanda aklıselimi ve sağduyuyu temsil eder. Her türlü çılgınlığı yapar ama aynı zamanda itidal telkin eder. Düşüncesi yoktur ama düşünceli olmaya çağırır.[104]

Gerçek toplumla soyutlanarak koparılan tüm ilişkiler medya eliyle yaratılan sembolik toplumla yeniden kurulmaya çalışılır. Oyunun kuralarını medya ve onu yöneten egemen güçler belirler. İnsanlar bir konuda düşünce sahibi olmadan, medya vasıtasıyla

---

[102] Güneş, *Medya ve Kültür* ,s. 191-192.
[103] Güneş, *Medya ve Kültür* ,s. 192-3.
[104] Güneş, *Medya ve Kültür,* s. 194.

zihinleri taraf tutmaya başlar. Bunun içindir ki henüz ne konuda, ne düşündüğünü bilmediğimiz bir politikacının üç günde koyu taraftarı oluruz. Ve daha müziğini bile duymadığımız bir şarkıcının bir numara olduğuna inanırız. Bundan dolayı insanların medya dışında referansları olmadığı için de onların tutkularını, meraklarını, ilgilerini, tercihlerini, yaklaşımlarını, yöntemlerini, giyimlerini, konuşmalarını, jest ve mimiklerini taklit ederler.[105]

Medya tarafından empoze edilen tüm kişileştirmeler, bireyin kendi dışındakiler, hakkındaki imajının belli bir çerçeve içine alınmasını sağlar. Bu çerçeve içinde yaşanılan organik bütünlüğe bir isim verilerek herkesin bu isme uyması sağlanır. Böylece medya, siyasal sistem açısından en çarpıcı işlevini bir tür yanılsama içinde gerçekleştirir. Herkesin ve fakat hiç kimsenin tanımlanmış dünyası ortak bir vitrin (veya akvaryum) içinde tekrarlanır, durur. Medyada boy gösteren her imgesel aktör, geniş yığınların gündelik yaşamlarında başvuracakları birer prototip olarak belleklerde yer eder. Ondan sonra hangi bireysel davranışımızın hangi toplumsal bağlamda değerlendirebileceğine dair bazı zekâ oyunlarıyla, bireyler vitrinde yaşamayı bir sanat ve biteviye bir yarış olarak benimserler. Bu bağlamda artık medya tarafından empoze edilmesi koşuluyla tüm imgesel değerlerin kitle kültürünün geçici, anlı kimliği içinde birer moda değer/yargı olarak benimsenmesi mümkün olur. Moda düşünce, moda konuşma, moda meslek, moda ilişki, moda bilim, moda davranış, moda görüş… [106]

Günümüzde medya, kamuoyunun oluşumunda en ciddi etkisi, gücü ve belirleyiciliği olan bir kurumdur. Basının kamu görevi, "haber vermek, bilgilendirmek, denetlemek, eleştirmek, böylece kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmak ve oluşan bu kamuoyunu açıklamak" olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede basın, bir yandan yazarların ve yazarların bağlı bulundukları, resmi ya da resmi olmayan grupların ve örgütlerin kanaatlerini yönetime duyuran bir yandan da hedef kitlesinde, kanaatlerin oluşturulması sürecinde görev alan bir araç olarak görülmektedir.[107]

Bireysel çıkarlar konusunda tepki verebilecek toplumsal kesimler kurumsal örgütlülüğe sahip değildirler. Bu koşullarda medya tarafından kamuoyu tanımına

[105] Güneş, *Medya ve Kültür*, s. 195.
[106] Güneş, *Medya ve Kültür*, s. 196-7.
[107] Girgin, s. 127-8.

kolaylıkla sığdırılabilen kesimler göreli olarak büyük kent nüfusu içinde karşılıklı görüş alışverişi imkânları yanında medyayı da izleme imkânı olan bireylerdir.[108]

Kitle iletişim araçlarını izleme, bireye mevcut siyasal ve olaylar hakkında bilgi verirken, siyasal sisteme olan talepleri ve siyasal yaşama katılmayı da uyarır. Bu araçlar aynı zamanda, toplumdaki diğer etki merkezlerinden kanaat için ipuçları iletirler ve sahiplerinin görüşlerini yayarlar. Kısaca kitle iletişim araçlarının yayınları, kamuoyu oluşumuna geniş ölçüde imkân sağlar.

Basın, kendi bünyesindeki kanaatleri ile kendi dışındaki çevrelerin kanaatlerini yansıtarak, toplumda çeşitli grupların kanaatlerinin bildirilmesini, duyurulmasını, yayılmasını ve böylece bu kanaatlerin hem yönetenler üzerinde, hem de yönetilenler üzerinde etkileşim sağlamasını gerçekleştiren bir araçtır.[109]

Medyanın toplum yaşamındaki önemi, onun gerçekliği ne derece başarılı bir şekilde aktardığı sorusunu gündeme getirmektir.

Gazeteci, gündemi haber üreterek oluşturur. Haber üretimi, bir "tercih" sürecine dayanmaktadır. Habere konu olabilecek şeylerin 'sınırsızlığı' dolayısıyla belli ideolojik tercihlere bağlı olarak bu malzemenin seçilmesi derlenmesi, paketlenip tüketiciye sunulması gerekmektedir. Bu süreç son olarak tüketicide olması beklenen davranış/tutum değişikliği ve farkında olmayı ortaya çıkarmasıyla tamamlanmaktadır. Sınırsız olgular sınırlandırılarak belli bir biçime sokulmakta, biraz da gazete ideolojisi katılarak okuyucuya sunulmaktadır. Medya, farklı noktalara kayma olasılığı bulunan okuyucu zihnini "belli" bir noktaya çekerek bir konu ve gündemin içine çekmekte, bu alanın dışında farklı sorgulamalara girmesini önleyerek bilinçli-bilinçsiz bir şekilde bir "zihin denetimi" kurmaktadır. Böylece okuyucuların dikkati bir noktaya çekilerek diğer unsurları görmesine bir ölçüde mani olunmaktadır. Haber üretim süreci, varolan haber paradigması ve gazeteciliğin profesyonel ideolojisi içinde belli tercihler doğrultusunda yeniden kurulmaktadır.

---

[108] Güneş, *Medya ve Kültür*, s. 192.
[109] Girgin, s. 127-8.

Gündem kurma sürecinde bir medyanın yayın politikasını şekillediren beş etmeni şu şekilde sıralayabiliriz: Bunlar etkinliğe göre medya atmosferi, sahiplik yapısı, medya kurumları, gazeteci ve izleyicilerden oluşmaktadır. Medya atmosferi ile kastedilen, bir ülkenin sosyo-politik yapısını şekillendiren her şey; o ülkenin özgün kültürü, ekonomisi, gelişmişlik düzeyi, vb. şeylerdir.[110] Medya atmosferi gündem kurmada doğrudan etkilidir, çünkü gazetecilik pratiğini kuşatmaktadır. Medya atmosferi; yayın kadrosuna doğrudan müdahale yapılmaksızın kültürün demokratik ya da otoriter yapısı ve kamunun sahip olduğu önceliklere bağlı olarak hangi haberlerin öne çıkarılıp hangilerinin arkada tutulması gerektiğini şekillendirmektedir.[111]

Haber medyaları, nesne olgu ve olayları toplayarak habere dönüştürürler. Sonuçta haber, üretilen ve kurgulanan bir söylem/metindir. Bu metin, "olaya" dönüşen sınırsız olgular arasından seçilerek oluşturulur. Belli bir tercih doğrultusunda her medya organı, kendi ideolojik konumlanışı bakımından seçtiği enformasyonla gündemi kurmaya çalışır. Basın organları, konuya verdiği öneme göre haber önceliklerini belirler. En önemli konular ilk başta ele alınır. Önemsenen ve yayınlanmaya değer konular tartışılır. Köşe yazarları tarafından incelenir. Makale ve mülakatlara konu olur.[112]

Medyada yayınlanan enformasyon sıralaması, bir yayın organının dünyaya bakışını, dünyayı anlamlandırma biçimini yansıtır. Böylece medya, seyirciler için bir izafiyet çerçevesi sunar. Sadece tutum değişimi değil, bilme ve farkında olmak için bir çerçeve çizer, farkında olmayı yaratır. Böylece halkın nüfuz sahasında olan konular hakkında belli idrakinin gelişmesinde rol üstlenir.

Medyanın gündem belirlemede birkaç önemli fonksiyonu vardır. Medya, sorunların varlığını ortaya koyar. Hangi konuların daha önemli olduğuna dikkat çeker. Bir diğer önemli fonksiyonu ise medyanın öncelikleri belirlemesidir. Farklı çıkarları, ilgi ve ihtiyaçları olan topluma belli bir seçim sonucunda biçimlendirilmiş ürünleri vermekle medyanın dünya görüşü bir başka deyişle yayın politikası ortaya çıkar. Örneğin kamuoyunu önemli derecede ilgilendiren bir ekonomi haberinin yerine bir magazin

---

[110] L.Doğan Tılıç, **Utanıyorum Ama Gazeteciyim,** İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 372.
[111] Orhan Baytar, "Gerçekliğin Yeniden Oluşması Bağlamında Medyanın Gündem Kurma Süreci'', **Medya Eleştirileri 2007,** Can Bilgili ve Nesrin Tan Akbulut (drl.), İstanbul: Beta Yayınları, 2007, s. 261.
[112] Baytar, s. 261-2.

haberinin verilmesi, bir yayın organının bu habere bakışını ve ideolojik konumlanışını somutlaştıran bir örnektir. Gerçeklik yanılsaması asıl burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü kamuoyu, medyanın verdiği haberlerin genelde kamuoyunun gündemi olduğunu düşünmektedir.

Haber tüketicisi durumunda olan toplum; medya kuruluşu, yöneticisi ve muhabirin "haber" diye seçtiği konulara muhatap olmaktadır. Burada haber olarak verilen konular kadar seçilmeyen konular da gündem kurma tercihini belirtmesi açısından önemlidir. Medya, daha çok bu yönüyle gündem kurma tercihini ortaya koymaktadır. Bazı konuları büyük puntolarla vermek, önemsiz konuları manşete çıkarmak, ya da gündemden düşmesi istenen bir haberi yayınlamamak bir medya organının doğrudan gündem kurma tercihini yansıtmaktadır. Burada da görüldüğü gibi kitle iletişim araçlarının en önemli yanı, enformasyon işleriyle okuyucu ile haber kaynağı arasında aracı bir konumda bulunmasıdır. Karmaşıklaşan dünyamızda iletişim araçlarının bir anlık yokluğunun hayatı olumsuz duruma taşıyacak özelliği buradan kaynaklanmaktadır.[113]

Edward S.Herman ve Noam Chomsky, Amerikan haber medyasının "propaganda modeli" adını verdikleri bir model geliştirmişler ve güçlülerin "söylemin öncüllerini saptama, halkın neyi göreceğine, duyacağına ve düşüneceğine karar verme ve düzenli propaganda kampanyaları ile kamuoyunu yönetme yetisine sahip olduklarını savunmuşlardır.[114]

Gündem kurma, bir öğrenme sürecidir. Muhabirler, gündem kurmada izlenmesi gereken yöntemleri zaman içerisinde öğrenirler. Bu süreçte yeni işe başlayanlar, kurumun profesyonel tercihlerinin şekillendirdiği pratikleri daha çok görerek, izleyerek öğrenirler. Aslında bu süreç, öğretim pratiğinden çok deneme-yanılma yoluyla öğrenilir.

Muhabir ve çizerlerin ürettiği her şey olduğu gibi yayınlanmaz. Haber üretim sürecinde amatör muhabirlerin hazırladığı, topladığı haberleri ile ajanlardan gelen haberler kesilir, bazen de eklemeler yapılarak yeniden düzenlenir. Redaksiyon işlemi olarak adlandırılan bu durum, haberdeki maddi hataları düzeltmenin yanında yayın

[113] Baytar, s. 262-3.
[114] Peter Golding ve Graham Murdock, "Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik'', **Medya Kültür Siyaset**, Süleyman İrvan (drl.), Ankara: Ark Yayınları, 1997, s. 55.

kurumunun yayın politikasına uymayan unsurların atılması ya da yeni unsurların eklenmesiyle belli bir şablona oturtulur. Haber, redaksiyon işlemine ek olarak başka filtrelerden de geçer. Bu kapılardan bir diğeri, haberlerin haber müdürünün daha sonra yazı işleri müdürünün kontrolünden geçmesidir. En son olarak gazete yönetiminin her sabah düzenli olarak yaptığı yuvarlak masa toplantılarında manşete hangi konunun çıkarılacağı müzakere edilerek karara bağlanır. Sonuçta, haberin gerçekle olan ilgisini anlamada makro planda iletişim sistemlerinin yukarıdan aşağıya doğru gelen belirleyiciliklerini unutmamak gerekir. Önemli haberlerin olmadığı günlerde önemsiz haberler de manşete çıkabilir. Önemsiz bir haber büyük puntolarla manşete çıktığında, kamuoyu onu çok önemli bir gündem konusuymuş gibi görebilir. Kazanç, kamusal kaygı, ideolojik vs. kaygılarla yayın kurumunun kurduğu gündem ile halkın gündemi arasında bir farklılık, bazen de bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Sözgelimi kamuoyunda popülaritesi yüksek siyasal partilerin medyada değinilmemesi ya da çok az değinilmesine karşın yüksek oy oranlarıyla iktidara gelen partiler örneği Türk siyasal hayatında bu gündem farklılığını ortaya koyan bir çelişkidir.[115]

Gündem kurmada herhangi bir yayın kurumunu etkileyen dış faktörler olabileceği (hukuk, siyaset v.b.) gibi iç faktörleri de (medya atmosferi, medya örgütlenmesi, izleyiciler ve en önemlisi sahiplik/ mülkiyet) etkileyebilir. Dışsal faktörler, yayına doğrudan ya da dolaylı olarak dış müdahalelerdir. Siyasal iktidarların yayın kurumu üzerinde yasal tehdit, vergi, sübvansiyon, kâğıt indirimi teşvikler yoluyla bir yayının politikasına doğrudan ya da dolaylı etkileyebildiği örnekler bu gruba girmektedir. İçsel faktörler içersinde sahiplik/mülkiyetin gündem kurmayı etkilemede ayrı bir önemi olsa da, özellikle yayın kurumunun yayın politikası dolayısıyla uyguladığı oto sansürün burada özellikle vurgulanması gerekir.[116]

Ulusal medya, genellikle piyasa yapısı içerisindeki dolaylı/dolaysız menfaat ilişkileri dolayısıyla statükoyu kollayan ve koruyan bir yönde medya gündemini kurma yolunu tercih etmesine rağmen; toplumsal dengenin bozulduğu, statükoyu belirleyen zinde güçlerin değiştiği dönemlerde bu durumun dışına çıkıldığı görülmektedir. Ulusal medya, yeni ortama ve yeni zinde güçlere alışma ve ya alıştırma evresini oturtmak

[115] Baytar, s. 264.
[116] Baytar, s. 265.

amacını taşıdığından, dengenin bozulduğu sözde olumsuzlukları işleyerek statükoyu yeniden rayına oturtma çabasına girmektedir. Özellikle bu dönemlerde tasarlanan yeni ortamı yaratma isteği, medyanın gündem kurma politikasını alenen ortaya çıkarmaktadır. Bu dönemlerde medya organlarının taraf tutma davranışının örtük olmaktan aleni olmaya doğru şekillenerek ideolojik tavrı açıkça görülebilmektedir.

Medyanın gündem kurma politikası, çeşitli yelpazede yer alan medya organlarında farklı bir şekilde görülmektedir. Farklı yelpazelerde yer alan medya organlarının çeşitli amaçları olmakla birlikte, öne çıkan bazı ayırıcı unsurlar da söz konusudur. Fikir yönü ağır basan yayın organları, fikirlerinin iktidara gelmesi, taraftar toplanması, fikirlerinin daha da geniş bir kitle tarafından benimsenmesi ve mevcut kitlenin fikir ve duygu birliğinin daha da güçlendirilmesi yönünde yayın yaparken; kitle gazeteleri de daha fazla kitleye ulaşarak gelirlerini arttırma arayışı içerisine girmektedir. Okuyucuya ulaşmak araç iken, temel amaç kar güdüsü olarak ortaya çıkmaktadır. Resmi yayın organları, hâkim ideolojiyi benimseyen bireyler yetiştirmeye çalışır. Kamusal kaygıları taşıyan yayın organları ise, ortak çıkarları genelleştirme ve yaymayı amaç edinmektedir.[117]

Batı Alman sosyologu Elizabeth Noelle-Neumann tarafından geliştirilen suskunluk sarmalı modeli, medyanın belirli konu ve başlıkları kamunun görüş ve tartışma alanından uzaklaştırabilme yeteneği üzerinde durması bakımından gündem koyma modelinin negatif bakış açısıdır. Bu model, bireylerin toplumda çoğunluk tarafından benimsenmeyen tutumlar, inançlar ya da kanaatleri benimsemekten kaçınarak yalıtılma ya da dışlanmaya maruz kalmamaya çalıştıkları varsayımına dayanır. Bireyler hangi görüşlerin çoğunluk tarafından kabul gördüklerini ya da güçlenmeye başladıklarını ve hangi görüşlerin azınlıkta kaldığını ya da gözden düştüğünü anlamak için çevrelerini tararlar. Ve görüşlerini bu izlenimlerine göre şekillendirirler.[118]

Medya araştırmacısı Daniel Hallin, haber medyasının ideolojik sınırları korumada kullandığı yolları anlamamıza yardım edecek kullanışlı bir model geliştirmiştir. Hallin, gazetecilik dünyasını üç alana ayırmıştır. Meşru tartışma, uzlaşma

---

[117] Baytar, s. 266.
[118] Fred Fejes, "Eleştirel Kitle İletişm Araştırması ve Medya Etkileri'', **Medya, İktidar, İdeoloji,** Mehmet Küçük (drl.ve çev.), Ankara: Ark Yayınları, 1994, s. 260.

ve sapkınlık alanları. Meşru tartışma alanı, nesnellik ve dengenin aradığı alandır. Bu, seçim yarışlarının ve siyasal tartışmaların yapıldığı alandır. Merkezdeki alan, uzlaşma alanıdır. Bu alanda gazeteciler kendilerini karşıt görüşlere yer vermek zorunda hissetmezler ya da tarafsız gözlemciler olarak kalmak mecburiyetinde değillerdir. Tam tersine gazetecinin rolü, uzlaşma değerlerinin savunulmasında bir taraftar ya da bir kutsayıcı olarak hizmet etmektedir. Sapkınlık alanı ise toplumun ana akımının dışındaki insanların ve fikirlerin bulunduğu sahadır. Hallin'e göre, gazeteci bu alanda tarafsızlığı bir kenara bırakır. Siyasal uzlaşmayı bozan ya da reddedenleri açığa vurma, suçlama ve kamusal gündemden dışlama görevi yapar. Kabul edilebilir mücadele sınırlarını çizer ve bunları savunur.[119]

Hallin'in belirlediği alanlar gündem kurma amaçları farklı olan medyalar arasında da farklılaşmaktadır. Bir yayın organı için radikal alan, bir başka yayın organı için uzlaşma ya da tartışma alanı olabilir. Böylece farklı yelpazede yer alan yayın organlarının gündemi kurgulama biçimleri, yasal kriterleri ve gündem öncelikleri farklı olduğundan haber değerleri de değişik tezahür eder.

Medya, dünyayı yorumlayan ve sunan önemli bir aktör olarak kendi değerlerine öncelik tanıdığı gibi, hâkim konumdakilerin çıkarlarını medya yoluyla aktararak yeniden üretmektedir. Bu süreçte yer alan aktörler sabit değil, kaygan "özne" olarak bu mücadele alanı içerisinde sürekli yer değiştirmekte, yeni özneler ortaya çıkarmaktadır. Medya mantığı, verilerin düzenlenişini belirler. İçeriğin nasıl düzenleneceğini, üsluba nasıl uydurulacağını ve sunulacağını ortaya koyar. Belirlenen format içinde toplumsal olgu/olaylar, yaşam biçimleri sergilenir, yorumlanır. Bazı konular verilir, bazıları görmezden gelinir. Toplumun gündemi geniş bir politik arenada yönlendirilir.[120]

Gündem kurmada siyasal iktidarların etkisi inkar edilemez. Çünkü günümüzde medyasız iktidar ve iktidarsız medya imkânsız görünmektedir. Medya, siyasal iktidarla toplum arasında aracı bir rol oynamaktadır. Medya olmadan iktidarların seçmen kitlelerine ulaşıp politikalarını anlatmaları mümkün değildir. Aynı şekilde iktidarın devlet ve sermaye kaynakları üzerindeki etkisi, yatırım konularında kredi ve teşvikler medyayı

---

[119] Pamela Shoemaker ve Stephen D.Reese, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi'', **Medya Kültür Siyaset**, Süleyman İrvan (drl.), Ankara: Ark Yayınları, 1997, s. 106.
[120] Baytar, s. 269.

kendisine daha çok yaklaştırmaktadır. Ayrıca iktidarlar medya için birincil haber kaynaklarıdır. Bu nedenle medya/iktidar ilişkileri, gündem kurmanın önemli belirleyicilerinden biridir.

Seçim çalışmalarında ya da kampanyalarda iktidarlar, medyaya büyük ihtiyaç duyar. Çünkü medyanın yarattığı imajlar, seçmen kitlesi üzerinde etkili olur. Özellikle kararsız seçmen üzerinde medyanın etkili olduğu düşünülmektedir. Medya at yarışı gibi seçim öncesinde kazananlar/kaybedenler, önde gidenler/gerileyenler şeklinde seçim kampanyalarını ikili bir kategoriye sokarak seçmenin gündemini etkilemektedir. Bazı adayların geçmişlerini, performanslarını ortaya koyar. İdeolojik konumuna bağlı olarak bazı politikacılarla yapılan görüşmeler sıkça yayınlanır, bazılarına da haber arasında birkaç cümle ile değinilir. Bazen de verilen haberler, politikacıların halk nazarındaki imajını sarsabilecek niteliktedir.[121]

Medya tarafından yaratılan imajlarda, politikacının geçmişinden, olaylar karşısında aldığı tavırdan, destek aldığı gruplarla ilişkilerinden ve kişisel yapısından hareket edilmektedir. Morrison Süleyman, Çoban Sülü, Barajlar Kralı, Baba, Tonton Amca, Ana-Bacı, Çelik Leydi, Karaoğlan, Mücahit vb. birçok lakap takılır. Daha sonra bu isimlendirmeleri değiştirmek de çok zordur.[122]

Haber söylemi, genellikle ülkelerdeki iktidarın öncelikle hâkim olmak istediği ya da hâkim olduğu kamuoyu oluşturma ve yönlendirme aracıdır. Haberlerin seçimi, sunuluş biçimleri, haber söylemi, geniş bir yanıltmaca alanı oluşturabilmektedir. Haberlerdeki çoğu ürünler oluşturma, yönlendirme teknikleriyle ortaya çıkarılır. Gerçek dışı haberler bile, iyi düzenlediklerinde, uygun bir biçim ve koşullarda sunulduklarında, bireyleri inanmaya yönelttikleri bir gerçektir. Yani kamuoyu, medyanın yönlendirmesiyle şekillenmektedir. Sonuç olarak haberler, bireyin düşüncelerini ve duygularını çok kesin etkiler altında bırakabilmektedir. Bireyin edilgenliğe sürüklenmesi, tepkisizleştirilmesi imgelerle sağlanmaktadır. Ancak bilinçaltını en çok besleyen öğe, yine de haber olmaktadır.[123]

[121] Baytar, s. 271-2.
[122] Sağnak, s. 293.
[123] Girgin, s. 75.

Medya'nın kamuoyu oluşturmada çeşitli etkileri vardır. Bunlardan biri medyanın, geçmişteki bir olayı, kamuoyunda ya da o toplumun sosyal yaşamında tekrar önem kazandırabilmesidir. Örneğin kamuoyunun çok yakından ilgilendiren bir suçun işlenmesi, benzer suçlardan söz edilmesine neden olabilir. Bu benzer örnekleri çoğaltırsak bir uçak kaçırılma olayında, geçmişteki uçak kaçırma olayları, yeniden topluma hatırlatmak amacıyla haberleştirilebilir. Terör suçlarında, daha önce yaşanan toplu katliamlar, karakol baskınları ya da bombalama eylemleri, tarihsel olarak haber haline getirilebilir.[124]

Türkiye'de medya ile kamuoyu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan önemli çalışmalardan biri de M. Kemal Öke'nin 1991'deki araştırmasıdır. Öke, gazete çalışanlarına yönelik bir anket çalışması yapmıştır. Ankette gazetecilere çeşitli sorular yöneltmiştir. Bunlardan ikisi medya –kamuoyu ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir : "Kamuoyu yaratılmasında basının etkisi nedir?" diğeri ise "Kamuoyu yaratılmasında basının etkisi ne olmalıdır?"[125]

Sonuçta, Türkiye, ABD, Almanya ve İngiltere'deki gazetecilerin verdikleri cevaplardan yola çıkılarak yapılan istatistiksel değerlendirmede "Kamuoyu yaratılmasında basının etkisi nedir?" sorusuna ilişkin olarak, basının etkisini yüksek bulanların oranları, ülkelere göre şöyle bir dağılım göstermiştir. "ABD 7.39,Almanya 5.93, İngiltere 7.30, Türkiye 8.16"

"Kamuoyu yaratılmasında basının etkisi ne olmalıdır?" sorusuna ilişkin olarak, basının etkisinin daha yüksek olması gerektiğini düşünen gazetecilerin ülkelere göre oranları şöyle olmuştur: ABD 5.96, Almanya 6.01, İngiltere 5.90, Türkiye 8.53.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere, Türkiye profesyonel gazetecilik mesleğiyle uğraşanlar, kamuoyu yaratılmasında, basının etkisinin en üst düzeyde olduğunu düşünmektedirler. "Basının kamuoyu yaratılmasındaki etkisin ne olması gerektiği" 'ne ilişkin soruya alınan cevaplarda da Türk gazetecilerin en üst düzeye yerleştikleri görülmüştür.

---

[124] Girgin, s. 82-83.
[125] Mim Kemal Öke**, Gazeteci**, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1994, s. 174.

Türk gazetecilerinin, Türkiye’de basının kamuoyu oluşturmasında etkisinin çok büyük olduğuna inandıklarını, ama bu etkinin daha da büyük olması gerektiğini düşündüklerini göstermektedirler.

Türkiye’de, basının kamuoyu oluşturması ve kamuoyunun hükümetleri etkilemesi konusunda Batı standartlarından daha arzulu, daha büyük bir talep içinde olunması, kamuoyu olarak hükümetlerle ilişkilerde alınacak tavır ve gösterilecek tepki konularında, basından çok şey beklendiğini de göstermektir. Batılı da aynı beklenti içindedir. Ancak Türkiye’deki bu beklenti düzeyinin çok altındadır.[126]

1.7 Medya ve Demokrasi

Demokrasilerde egemenliğin kaynağı halktır. Yönetme hakkını doğrudan doğruya halktan alan ve bu hakkı halk adına kullanan siyasal iktidar, belirli aralıklarla yapılan seçimlerle, politikalarını halka onaylatırlar. Seçimler, demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur.

Kendi politikalarını seçimlerde halka onaylatmak için yarışan siyasi partiler, bu politikalarını halka anlatabilmek için iletişim kanallarına gereksinim duyarlar. Günümüzde bu iletişim kanalları içinde en önemlisi, kısaca medya sözcüğüyle tanımladığımız gazete, radyo ve televizyonlardan oluşan kitle iletişim araçlarıdır.

Medya ve demokrasi arasındaki ilişkide medyanın iki temel işlevi vardır. Demokratik sistemin işlerliğini etkin bir biçimde sürdürebilmesine ve yurttaşların sürece katılımının sorunsuz biçimde gerçekleşmesine yönelik olan bu işlevlerden ilki medyaya kamu adına gözetimci rolü atfetmektedir. Daha sonra siyasal iktidarın gözetimi biçiminde algılanagelen bu işlev çerçevesinde medyanın dördüncü güç olduğu ileri sürülmektedir. Medyaya atfedilen ikinci işlev ise; farklı görüş ve düşüncelere yer vererek serbest düşünce pazarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu işleve düşünce pazarını oluşturma işlevi ya da medyanın demokratik işlevi de diyebiliriz.

Medyanın birincil rolü, hükümetleri kamu adına denetim altında tutan bir gözlemci olarak kabul edilir. Bu düşünceye göre medya, yasama, yürütme ve yargı

---

[126] Girgin, s. 130-1.

erklerinin kullanılmasında ortaya çıkan olumsuz durumları, erkin kötüye kullanımını açığa vuran bir işleve sahip olmalıdır. Medyaya dördüncü güç gözüyle bakılmasının altında yatan temel düşünce budur. Medyanın gözetim işlevi, farklı görüş ve düşüncelere yer vermesinden dolayı, serbest düşünce pazarının oluşturulması işlevinden daha önemlidir. Bundan dolayı medyanın örgütlenme biçimi ve yasal statü açısından bu en önemli işlevi eksiksiz biçimde yerine getirebilecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Bu görüşe göre, medya devletten bağımsız olmalı, hükümet müdahalelerine maruz bırakılmayacak biçimde düzenlenmelidir. Hükümet baskılarından arındırılmamış bir medya gözetim işlevini tam olarak yerine getiremez. Çünkü kurallara bağlanmış medya, gözetim işlevi gereği iktidarla ilgili konuları işlerken siyasal baskılara maruz kalır.[127] Liberal düşünce sahiplerine göre, devlet müdahalesinden arınmış bir medya piyasasında, tıpkı pazarda/markette alışveriş yapan müşteriler gibi seçmen/yuttaşlar da tezgâhtan tezgâha dolaşacaklar ve seçimlerini en iyi bilgilenmiş biçimde yapacaklardır.[128]

Son yıllarda medyanın gözetim işlevini engelleyen bir durum da holdinglerin medya sektörüne girmesidir. ABD, İngiltere gibi Batı ülkelerinin yanı sıra 1990'lardan sonra Türkiye'de yayın hayatına giren özel televizyonların büyük bir bölümünün finans çevreleriyle organik bağları vardır. Medya sahipliğindeki bu değişimin beraberinde getirdiği olumsuzlukların ilki ve belirleyici olanı, medyanın ait olduğu holdinglerin etkinliklerinin üzerine gidememesidir.

Medyanın gözetim işlevini yerine getirebilmesindeki bir başka önemli engel de reklâm verenlerin baskısıdır. Yalnızca reklâmla yaşayan özel televizyonlar ve radyolar için bu baskılar daha da ağırdır. Ekonomik sektörde devletin ağırlıklı olduğu ülkelerde, Türkiye'de, hükümetler zaman zaman ve gerkli gördükçe ilan ve reklâm uygulamalarındaki yanlı tutumlarıyla muhalif medyayı susturmaya çalışırlar. Özellikle Türkiye gibi reklâm pazarının küçük olduğu ülkelerde, bu küçük pastadan pay alma yarışındaki medya kuruluşlarının baskılara boyun eğmeleri daha bir olasıdır. Bu yüzden,

[127] Süleyman İrvan, "Demokratik Sistemde Medyanın Rolü'', **Birikim,** Sayı 68-69, (1994), s. 76-77.
[128] İrvan, s. 78.

medyanın, kamu adına gözetim yapmasını beklemekten çok, kendilerine parasal kaynak sağlayan şirketlerin çıkarlarını gözetme işlevini yerine getirdikleri görülür.[129]

Medyanın ikinci işlevi, medyanın demokratik olmasıdır. Medyanın demokratik işlevini, oy verecek seçmenlerin rasyonel bir karar almasında gerekli olan bilgiyi sağlama ve toplumsal sorunlarda tartışma ortamı yaratma biçimde tanımlanabilir. Bu işleve göre tıpkı ticari pazarda olduğu gibi düşünce pazarında da her türlü görüş ve düşünce özgürce yer almalıdır. Müşteriler (okurlar, seçmenler v.b) ürünler arasında karşılaştırma yaparak kendileri için en iyisini seçeceklerdir. Nitelikli fikirler, tıpkı nitelikli ürünler gibi, pazarda kabul görecektir.

Demokrasinin tam olarak işleyebilmesi için medyanın, demokratik işlevi çerçevesinde yerine getirmesi gereken önemli sorumlulukları vardır: Medya, siyaset ile ilgili haber ve programlar da yönlendirici değil, alternatifler hakkında bilgilendirici olmalıdır. Seçmen desteğini arayan partilere, medyadan yararlanarak görüşlerini açıklama fırsatı verilmelidir. Tarafsızlık ve nesnellik, farklı görüş ve düşüncelere hakkaniyet ölçüleri içerisinde yer verilerek sağlanmalıdır.[130]

Demokrasi elde ettikleri bilgiler doğrultusunda rasyonel/akılcı tercihler yapabilecek seçmen/vatandaşlara gereksinim duyar. Bu bilgileri onlara sağlayacak olan medyanın her türlü sınırlamadan (yasal, ekonomik) muaf olması, sistemin sağlıklı işleyebilmesi için önkoşuldur. Bu tür bir tanımlamada medya özgürlüğünün amaç değil araç olduğu kolayca görülecektir. Medya, siyasal ve ekonomik güç odaklarını vatandaşlar adına gözetmek, her türlü fikir ve düşüncenin serbestçe tartışılabildiği bir düşünce pazarını gerçekleştirmek için özgür olmalıdır. Bu, negatif bir özgürlük değil, medyaya toplum karşısında sorumluluk yükleyen pozitif bir özgürlüktür.[131]

1.8 Medya ve Ritüeller

Ritüel ya da ritüalizm dini; milli veya kutsal kabul edilen merasim, tören, adet ve geleneklere aşırı derecede önem verme veya bunları vazgeçilmez kabul etme durumudur.

---

[129] İrvan, s. 79.
[130] İrvan, s. 79-80.
[131] İrvan, s. 82.

Ritüellik; bireysel veya toplumsal sevinçleri veya hüzünleri paylaşmak için bir araya gelmek, sosyal dayanışmayı, milli birliği veya grup şuurunu temin etmek veya sağlamlaştırmak, fertlerin geleceğe ümitle bakmalarını sağlamak, sosyal olayları ortaklaşa yaşamak ve toplumca kabul edilmiş değerleri yaşatmak, cemaat ruhunu pekiştirmek, siyasi sempatizanları ve ideolojik taraftarları aktif hale getirmek ve dava uğruna kullanmak, kişilere sosyal kimlik ve şahsiyet kazandırmak gibi hedef ve gayeleri vardır.[132]

Tanımından ve hedeflerinden anlaşılacağı üzere ritüel, daha çok dini ve sosyal bir kavramdır. Bundan dolayı her kültürün ritüelleri farklılık gösterir. Batı Dünyasının klasik ve modern ritüelleri; evlilik-düğün töreni, doğum günü partisi, evlilik yıldönümü partisi, açılış merasimi ve kokteyli, herhangi bir müsabaka ve ödül töreni, festivaller, vaftiz töreni, kilise nikâh merasimi, cenaze merasimi, noel kutlamaları, cadı kutlamaları, karnaval çılgınlıkları törenleri, ayinler, eksorsizm* gibi sosyal ve dini merasimlerdir. Bunun yanı sıra Batı'da, topluca mum yakma eylemleri, el ele vererek protesto zincirleri oluşturma eylemleri, parlementonun açılışı, siyasi mitingler, devir teslim törenleri, askeri geçitler, bir dakikalık saygı duruşu gibi siyasi merasimlerden oluşan ritüeller de vardır. Türk-İslam toplumlarındaki bazı önemli ritüeller ise kurban merasimi, cenaze merasimi, sünnet düğünü, hıdrellez kutlamaları, mevlid, kandil gecesi kutlamaları, nevruz kutlamaları, nevruz macunu şenlikleri, misafir ağırlama(ziyafet), dini nikâh'tır.[133]

Yukarıda belirttiğimiz ritüellerin toplumun geniş kesimine yayılmasını medya sağlar. Ritüellerin topluma olumlu veya olumsuz bir şekilde gösterilmesini de medya belirler. Bundan dolayı ritüellerin ömürlerinin uzun veya kısa olması da medyaya bağlıdır.

Ritüel medya olaylarının paylaşılan anlamları ve toplumu yeniden onayladığını; bunların kolektif heyecan, kutlama ya da yasa yol açan anlar olduğunu rahatlıkla belirtebiliriz. Futbol, dünya kupası gibi kitlesel medya olaylarıyla, kişilerin fiziksel olarak bir araya geldikleri geleneksel törenler (nikâhlar, cenazeler vb.) arasında önemli

[132] Ali Seyyar, **İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri**, İstanbul:Değişim Yayınları, 2007, s. 777.
* Eksorsizm: Daha fazla Hristiyan inancında görülen, bir tür dualar,dini ayinler,ilaçlar veya bedene şiddet kullanma (kırbaçlama) gibi yöntemlerle,insanın içinde var olduğunu düşünülen şeytanları-kötü cinleri-kötü ruhları uzaklaştırma eylemi. (Seyyar, s. 269.)
[133] Seyyar, s. 778.

paralellikler vardır. Özellikle Batı toplumunda ister müsabakalar (Superbowl gibi), fetihler (Körfez Savaşı ya da aya inişler gibi), Törenler (Prens Charles ve Prenses Diana'nın evlenmeleri gibi), ya da trajediler (Kennedy suikastı) olsun özel medya olayları geniş popülasyonların dikkatini çeker ve kolektif heyecan, kutlama ya da yasa neden olur.[134]

Doğal olarak ritüel medya olaylarının önemi basitçe bunların paylaşılmış olması değil, bunların belli paylaşılan sembolleri ve anlamları çağrıştırması ve yeniden onaylamasıdır. Ritüel medya olayları sembolik düzeni, kutsal ve zındığın, iyi ve kötünün, mukaddes ve şeytanın ikili zıtlıklarını aydınlatır ve yeniden onaylar. Ritüel medya olaylarının çağrıştırdığı ve yeniden onayladığı en önemli sembollerden birisi de ulustur. Törenler ve semboller olmadan uluslar olmaz. Bu yüzden örneğin Olimpiyatlar gibi uluslar arası müsabakalar tüm bir ulusu tek bayrak altında birleştirir. Benzer şekilde, ilk ay inişi gibi, fetihler çekişmeli, yerel anlaşmazlıkların yerine uzay projesinin geçici ulusal zaferini koyar. İlk ay inişi Amerikan gücünün, ilerlemenin, bilim ve teknolojinin harika ve mucizelerinin bir kutlamasıydı.[135]

Ritüel medya olaylarının geleneksel ritüellerin (örn.cenazeler) ve zamanların(hafta sonu) durdurucu gücüyle kıyaslanabilecek bir durdurucu gücü vardır. Gerçekten de kitlesel medya olaylarına çağdaş yaşamın yüksek bayramları adı verilir. Geleneksel ritüeller gibi kitlesel medya ritüel olayları zamanın hem içinde hem de dışındadır. Bayramlar gibi ritüel medya olayları normal zamanı durdurur; düzenli televizyon programları olaya yer açmak için ertelenir.[136]

Medyanın bu durdurucu gücü en kolay şekilde doğal felaketler (örn. depremler, kasırgalar) ve felaket zamanları yani dehşeti geri getiren duraksız canlı yayın ya da trajik bir olayın ertesi günü(örn. 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılar)gibi yazılı olmayan ritüel medya olaylarında görülür.[137]

Neo-Marksistler ritüel medya olaylarının bir bütün olarak mukaddes kolektif bilinç içerisinde kökleşmiş bulunmadığını, bir avuç seçkin tarafından düzenlendiğini,

---

[134] Laura Desfer Edles, **Uygulamalı Kültürel Sosyoloji,** Cumhur Atay (çev.), İstanbul: Babil Yayınları, 2006, s. 82.
[135] Edles, s. 82.
[136] Edles, s. 83
[137] Edles, s. 84.

çoğu kişilerin medya olaylarının oluşumuna gönüllü olarak bağlanmış, aktif katılımcılar olmadıklarını, yalnızca pasif tüketici ve izleyici olduklarını iddia ederler. Bu yüzden örneğin ilk ay inişi NASA, ABD hükümeti ve medya tarafından yaratılmıştı. Bu ritüel olayın nasıl oynanacağı üzerinde hiçbir kimsenin tam bir kontrolünün bulunmadığı kesin olsa da NASA, ABD hükümeti ve medya neyin görülmesi gerektiğinin parametrelerine karar verirler.(Örn.John Glenn'in aya Amerikan bayrağını dikmesi).[138]

Batı medyası dini ve sosyal ritüelleri daha olumlu gösterirken, Türk medyasında ise durum tam tersidir. Örneğin Şükran günü münasebetiyle zamanın ABD Başkanı William J.Clinton New York Times'ta yayınlanan mesajı bu düşüncenin en bariz göstergesidir:"Bugün bütün Amerikalılar evlerinde, ibadethanelerinde ve halkın toplandığı merkezlerde arkadaşlıklarını ibadetlerini paylaşmaya, aile ve toplum bağlarını kuvvetlendirmeye çağırıyorum. Tanrı'ya çok teşekkür ederim ki bizi defalarca kutsamıştır.''[139]

1.9 Medya ve Küreselleşme

Küreselleşme "ülkeler arasındaki ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayırımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, bir anlamda maddi ve manevi değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin, ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması'' anlamlarına gelir.[140]Küreselleşmiş sosyal ilişkiler ulus –devlete bağlı bazı ulusal hassasiyetlerin azalmasına fakat daha yerel bazı duyguların yoğunlaşmasına neden olabilir. Böylece küreselleşme sürecinde ulus-devlet "hayatın büyük sorunları için çok küçük ve hayatın küçük sorunları için çok büyük"olacaktır.[141]

Başka bir ifadeyle küreselleşme terimi; temel olarak iletişim teknolojilerinde meydana gelen göz kamaştırıcı gelişmelere bağlı olarak dünyanın küçüldüğü, ulusal sınırların anlamını yitirdiği ve dünyanın daha evrensel değerlere doğru yol aldığı şeklinde de tanımlayabiliriz.

---

[138] Edles, s. 85.
[139] Ekrem Dumanlı, **28 Şubat gölgesinde Amerika,** İstanbul: Zaman Kitap, 2003, s. 93.
[140] Girgin, s.133.
[141] Serdar Kaypakoğlu, **Küresel Medya Kültürel Değişim,** İstanbul: Naos Yayınları, 2004, s. 6.

Küreselleşmenin teknik alt yapısını kitle iletişim araçları oluşturmaktadır. Yenidünya düzeninin politikadan kültür ve sanata kadar her alanda tek düşünce olarak dayatmaya çalışmasında, en az para piyasaları kadar etkili bir silah da küresel medya olmuştur. Küresel medya Yenidünya Düzeninin, yani siyasi alanda yeni sağın, ekonomik alanda neo-liberalizmin, ideolojik alanda da tek düşüncenin, dünya çapında yaygınlaştırmaya çalıştığı medya sistemi ve anlayışı olarak tanımlanabilir.[142]"Global Medya'' Yenidünya Düzeninin, serbest piyasadaki finans gücünün en önemli aracıdır. Küreselleşmenin en sıkı savunucusu global medyanın asıl amacı, her türlü yerel, bölgesel ve ulusal değer yargılarına karşı çıkarak, serbest piyasa ve sermayenin egemenliğini öngören Yenidünya Düzeni ideolojisinin bir propaganda aracı olmaktır. Dünya üzerindeki "yeni sağ''ın ''tek düşüncesi'' 'nin meşrulaşarak yasallaşabilmesi için, global medya, kimi zaman ve mekânlarda, serbest piyasanın gücünden daha da fazla önem kazanmaktadır.

Global medya, liberalizmin küresel çapta rıza üreticisi konumundadır. Global medya örneklerinde, çoğu kez paranın (sermaye, kâr, rekabet) tayin edici ve neredeyse tek değer yargısı olduğu bir gerçektir. [143]

Küreselleşmenin temel ögesi medyadır. Bu süreçte medya çok belirgin bir işlev üstlenmektedir. Teknoloji ve piyasa değişimleri, yeni küresel görüntü sanayilerini ve dünya pazarlarını doğururken, üretim yurtsuzlaşmakta, ulus ötesi yayın sistemleri gelişmektedir.[144] Bundan dolayı 1980'li yıllardan itibaren medya sektöründe küreselleşme ile birlikte geleneksel yapıdan sapıldığı görülmektedir. 1980'li yıllar, medya endüstrisinin stratejik sektörler arasına güçlü biçimde yerleştiği bir dönem olmuştur. 1989 yılında Rusya'nın çökmesiyle birlikte ABD'nin ekonomik ve politik hegomanyası pekişmiştir. Medya girişimleri kapsam bakımından büyümüş, medya kademeli olarak merkezileşmiş ve belirli şirketlerde yoğunlaşmıştır.[145] Bu dönemin en karakteristik özelliklerinden biri, gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş ülkelerde medya sektörüne yapılan yatırımlarda önemli ölçüde bir artış olmasıdır. Çok çeşitli medya türlerini (film stüdyoları, TV sebekeleri, kablolu kanallar, dergiler ve yayınevler)

---

[142] Ragıp Duran, **Burası Dünya Polis Radyosu-Global Medya Eleştirileri-,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s.8.
[143] Girgin, s. 134.
[144] Kaypakoğlu, s. 7.
[145] S.Herman ve Noam Chomsky**, Rızanın İmalatı,** Ender Abadoğlu (çev.), İstanbul: Aram Yayınları, 2006, s. 17.

denetleyen medya grupları büyümüş ve küreselleşme sürecinde medya sınır ötelerine yayılmıştır. Geleneksel medyalar (gazete, radyo, televizyon, sinema vb.) bir yandan dev holding şirketlerinin birer parçası durumuna gelirken, yine bu çatı altına yeni medya olarak anılan internet gibi iletişim araçlarıyla buluşmuştur.[146]

Bugün küresel medya pazarı, 7 çokuluslu şirketin hâkimiyetindedir. ABD'deki film stüdyoları, televizyon şebekeleri ile küresel müzik pazarının % 80-85'i, bu yedi şirketin kontrolü altındadır. Söz konusu yoğunlaşmanın özü, 1960'lı ve 70'li yıllarda ivme kazanan yeni iletişim teknolojilerine yapılan yatırımlardır.[147] Bunların yanı sıra dünya çapındaki uydu yayıncılığı, kitap ve dergi yayıncılığı, kablolu televizyon yayıncılığı ile Avrupa'daki konvansiyonel yayıncılık pazarı da bu şirketlerin kontrolündedir.

ABD-İngiltere ikilisi dünya gazete ve dergi pazarına hâkimdir. Her ne kadar 6 Japon ve 2 Çin gazetesi bunların arasında iseler de, ülke dışında nadiren okunmaktadırlar. Buna karşın Anglo-Amerikan basını küresel düzeyde etkilidir.[148]

Uluslar arası düzeyde okuyucusu olan en bilinen gazete The Newyork Times ve The Washington Post'un sahip oldukları International Herald Tribune'dür. 186 ülkede dağıtımı yapılır ve tirajı dünya genelinde 638 bindir. Londra, Tokyo, Singapur gibi birçok yerde basılmaktadır. İki Amerikan haber dergisi Newsweek ve Time'ın 50 yıldır dünyanın birçok ülkesinde dağıtımı yapılmaktadır.4,2 milyon tirajlı Newsweek 190 ülkede dağıtılmakta, Kore ve Japonya'da yerel dilde baskı yapmaktadır. 5,6 milyon tirajlı Time sadece Avrupa'da 2 milyon baskı yapmaktadır. ABD-İngiliz yayınlarının iş dünyasına yönelik olanları öne çıkmaktadır. Örneğin Business Week'in tirajı 1,08 milyondur. İki haftalık Fortune dergisinin tirajı ise 915 bindir. İngiliz haftalık dergisi The Economist 1998'de tirajı 684 bindir ve ülke dışında daha fazla satmaktadır.[149]

Küreselleşmenin yoğun olarak görüldüğü kitle medyasının işleyişinde birçok yapısal değişiklikler ortaya çıkar. Haber ve yorumları bazı yapısal süzgeçler belirler. Bu süzgeçlerden geçen haberler bir anlamda zararlı bilgilerden arındırılır ve iktidar

---

[146]Adaklı, s. 34.
[147] Adaklı, s. 38.
[148] Kaypakoğlu, s. 50.
[149] Kaypakoğlu, s. 51.

sahiplerinin gündemiyle çakışan bir çerçeve edinirler.[150] Medya kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların çıkarlarına hizmet eder, onların lehine propaganda yapar. Bu çıkar temsilcilerinin öne çıkarmak istedikleri önemli gündemleri, ilkeleri vardır; ve medya politikasının şekillendirilmesi ve dayatılması açısından oldukça elverişli bir konuma sahiptir. Normal olarak bu, kaba müdahaleyle değil, uygun çizgide düşünen personelin seçilmesi ve editörlerin, çalışan gazetecilerin kurum politikasıyla uyumlu öncelikleri ve haber-değeri kriterlerini içselleştirmeleri sayesinde başarılır.

Global medya, haberleri ele alırken tepki üretimi ile ilgili haberler için resmi görüşü teyit eden ve edecek olan uzmanlar temin ederler. Ayrıca çoğu kez halkın karşı çıktığı, temel ilkeleri ve ideolojileri belirleme yeteneğine sahip medya personeli ve seçkinler, küresel medyada başrolde oynar. Bunlar neleri haber değerine sahip görürler ve neleri işlerinin öncülleri olarak kabul ederlerse haber formatlarını da ona göre yaparlar. Kitle haberleşme araçları insanlara sadece seçilmiş, tabiatı değiştirilmiş ve yönlendirilmiş haberleri verirler. Bunun yanı sıra teşvikler, baskılar ve sınırlandırmalar bunların haber yaparken kullandıkları özelliklerden bazılarıdır.[151] Günümüzde haber kaynaklarının önemli bir bölümünü halkla ilişkiler kuruluşları hazırlamaktadır. Dünyada haberleri düzenleyen halkla ilişkiler uzmanlarının sayısı gazetecilerden daha fazladır.[152]

Medya büyük şirketler haline geldiği için haberlerin yönlendirilmesinde ve reklâmlarında medyanın büyük etkisi vardır.

Uluslarası haberleşme kurulu ekonomik düzenin bir tamamlayıcısı olarak düzenlenir ve sürdürülür. Azgelişmiş ülke uluslarının bilinçlenmesi, haber ve bilgileri tam ve doğru olarak edinmesi, dünyayı özgür bir biçimde algılaması ve yorumlaması engellenir; mevcut uluslar arası yapıyı meşrulaştırıcı ve sağlamlaştırıcı her türlü önlem alınır. Çünkü gelişmiş Batılı ülkeler haberleşme araçlarının mülkiyeti ve onları denetim altında tutma açısından, azgelişmiş ülkelere oranla büyük bir avantaja sahiptirler.

---

[150] Taylan Doğan, "Alternatif Medya", **Radikal Kitap**, 14 Nisan 2006, s. 30.
[151] Herman ve Chomsky, s. 15-16.
[152] Herman ve Chomsky, s. 22.

Haberleşme araçlarının gerek niteliksel, gerekse niceliksel açıdan önemli bir bölümü, bu gelişmiş ülkelerin elindedir.[153]

Yazılı haber alanında, AP, AFP ve Reuter gibi uluslar arası haber ajansları, etkinliklerini tüm dünyada sürdürürken, az gelişmiş ülkelere yalnızca yabancı ülkelerden değil, bazen kendi ülkelerinden bile haberler sunmaktadırlar. Bu üç haber ajansının çeşitli ülkelerde, 500'e yakın bürosu ya da temsilciliği bulunmaktadır. Bu ajansların söz konusu bürolarında kendi milliyetlerindeki gazetecilerin denetiminde, yerli halktan görevliler de çalışmaktadır. Yine, bu üç haber ajansında, dünya çapında abone ve müşteri olan medya kuruluşu sayısı 18 bini aşmıştır.[154]

İşte uluslararası büyük kuruluşların paketledikleri ve teknolojinin yaydığı iletiler, kitleleri yönlendirmektedir. Kitleler, reklâmlarla kandırılmakta, propagandalarla ikna edilmekte, gösterilerle eğlendirilmektedir. Ürün satmak için uygulanan tüm bilimsel yöntemler, düşünce satmak için de kullanılmakta ve süslenerek paketlenen düşünceler alıcı bulmaktadır.[155] Kitle iletişimde güçlü birkaç ülke rekabet edebilecek durumda değildir. Dolayısıyla bağımlılık ilişkisi vardır. Bu bağımlılığın getirdiği kültürel emperyalizmin ise ülkeler arasında varolan ekonomik ve siyasal ilişkiler düzenini destekleme yönünde hizmet gören bir olgu olduğu ileri sürülmektedir.[156]

Türk medyasının, hem mali, organik hem de siyasal, ideolojik açıdan global medyayla ilişkileri 90'lı yıllardan itibaren başlamıştır. Daha önceden Türk medyası, uzun yıllar boyunca, yurt dışındaki önemli başkentlerde muhabir bulundurmak ve yabancı gazetelerden tercüme yapmak dışında, dünya medyasıyla herhangi bir ilişki içinde olmamıştır. 90'lı yıllardan itibaren ise, yani özelleştirme sürecinin başlangıcında yabancı basın yatırımcılarıyla tanışmıştır. Rupert Murdoch ve Robert Maxwell gibi ünlü medya imparatorları, kendileri ya da yakın çalışma arkadaşları Türkiye'den günlük gazete, dergi grubu, radyo ve televizyon istasyonları satın almak için girişimde bulunmuşlar ve bazıları da bunu Türkiye'den büyük holdinglerle ortaklık kurarak gerçekleştirmişlerdir.[157]

---

[153] Girgin, s. 30.
[154] Girgin, s. 31.
[155] Girgin, s. 137.
[156] İrfan Erdoğan, **Uluslar arası İletişim,** İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995, s. 257.
[157] Girgin, s. 138.

Postmodern toplumun her alanında olduğu gibi medya sahasında da önceki dönemlere göre önemli değişiklikler kendini göstermiştir. Medya bu dönemde hiç zorlanmadan, birbirine kenetlenmiş bir anlamlar ağı yaratır; bu anlamların her birinin kendi kuvveti, kendi hızı, kendi anlatı yapıları, kendi uzmanları, şahitleri ve kurbanları vardır; hatta durum elverdiğinde, günün olayı ya da sorununa göre kendi parlementer sözcükleri de olur.

Fransız yazar Jean Baudrillard'a göre; içinde bulunduğumuz postmodern durumda enformasyonla birlikte gerçeği sahteden, gelişmeyi anlık tepkilerden, bilgiyi sözde bilgiden ayırmak olanaksızdır. Çünkü gerçeklik bütünüyle kitle iletişim araçlarıyla oluşturulmaktadır. Gerçeklik yalnızca kurgusal bir şeydir ve bu yüzdendir ki rasyonel tartışmalara konu olamaz.[158]

Postmodern medya, kendi merkeziliğini ulusal hayat ve politik kültürün korunması ve yapılandırılmasında bir gönderme noktası olarak yeniden tanımlamak için en son bilgisayar teknolojilerini ve hayal üretme süreçlerini mükemmel bir şekilde kullanır.[159] Yeni teknolojiler bireylerin internet ve ticari bilgisayar hizmetleri üzerinden almak istedikleri mesajları seçme, aldıkları mesajları yanıtlama, hatta kendi mesajlarını oluşturma yeteneğini verir. Kısacası yeni teknolojiler giderek daha da çeşitli, iki-yönlü iletişime izin verir ve kullanıcılara daha fazla kontrol ve seçenek sağlar.[160]

Post modern medyada sanal gerçeklik ve bilgisayar grafikleri daha da gerçek olmuştur; metinsellikle gerçeklik arasındaki geleneksel fark ortadan kalkmıştır. Film endüstrisinde,“belgesel dramalar’’, belgesellerin yerini almıştır. Ayrıca hayali şovların içerisinde gerçek haber kliplerinin kullanılması gibi postmodern teknikler de kullanılmıştır.[161]

Postmodernizmde, zaman ve mekân düzenlemeleri tamamen değişmiştir. Bu yalnızca yeni teknolojinin (yeni medya) insanlarla yeni bir çeşit küresel köy yaratarak birbirleriyle daha yakın iletişim kurmalarına izin verir; ancak toplumsal ilişkiler karşılıklı

---

[158] Nurçay Türkoğlu, **Toplumsal İletişim**, İstanbul: Babil Yayınları, 2004, s. 173.
[159] Angela Mc Robbie, **Postmodernizm ve Popüler Kültür,** Almıla Özdek (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s. 310-1.
[160] Edless, s. 99.
[161] Edles, s. 113.

etkileşimin yerel söylemlerinden kaldırılmış ve belirsiz zaman-mekân genişlikleri boyunca yeniden yapılanmıştır.[162]

Eğitimli ve zengin olanların bilgisayara yoksul ve /veya eğitimsiz olanlardan daha fazla erişiminin bulunduğunu; böylece yeni medyanın zengini fakirden ayırmada bir başka araç olduğu da kabul edilebilir.[163]

Bu dönem medyası, okuyucusuna veya seyircisine demokratik bir tavırla yaklaşıyormuş gibi görünmekle birlikte, aslında sadece kendi etki ve kontrol alanını genişletir.[164] Çünkü internette az sayıda kullanıcı alternatif politik bilgi arar; tersine en geniş olarak kullanılan hizmetler tüketici hizmetleri, yani alışverıştir.[165]

1.10 Medya ve Popüler Kültür

Popüler kültür-medya ilişkisi toplumun genelini ilgilendiren bir olgudur. Çünkü medya, özellikle sosyal kimliğin kazanıldığı dönem olan 15-25 yaş arasındaki gençleri öncelikli hedef almakta ve onlara dayattığı yeni yaşam tarzını ve popüler kültürü yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. [166]

Modern kültürün hâkim durumdaki temsili unsuru olarak düşünülen medya, popüler kültürün şekli, sınıfsal yapısı, değerler hiyerarşisi, sembolik sermayesinin dağılımı ve gücü üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bugün artık kültürün bir medya konusu olmasından dolayı hep böyle olduğunu ve tarzların ya da daha eski tinsel uygulamaların, tefekkürlerin, düşüncelerin ve ifadelerin de çok farklı şekillerde medya ürünlerini oluşturdukları söylenebilir. Makinenin müdahalesi, kültürün mekanikleştirilmesi ve kültürün bilinç endüstrisi tarafından medyalaştırılması bugün her yerde rastlanan olgulardır. Kısacası medya kültürel süreçlerin merkezinde yer alan toplumsal bir olgudur. Kitle iletişim araçlarının içerisinde yazılı basını ve televizyonu, kültür üzerindeki etkileri noktasında özellikle dikkate almak gerekir.[167]

---

[162] Edles, s. 112.
[163] Edles, s. 100.
[164] Robbie, s. 314.
[165] Edless, s. 99.
[166] Şaban Kızıldağ, **Medya Çocukları,** İstanbul: Şehir Yayınları, 2001, s. 10.
[167] Kenan Çağan, **Popüler Kültür ve Sanat,** Ankara: Altınküre Yayınları, 2003, s. 76.

Popüler kültür gündelik yaşamın kültürüdür. Dar anlamıyla, emeğin gündelik olarak yeniden üretilmesinin bir girdisi olan eğlenceyi içerir. Geniş anlamıyla, belirli bir yaşam tarzının ideolojik olarak yeniden üretilmesinin ön koşullarını sağlar. Gündelik ideolojinin yaygınlaşma ve onaylama ortamını yaratır. [168]Popüler kültür, bir kesim tarafından, kitle kültürü ile aynı olarak ele alınır ve popüler kültür, yüksek ve alçak ikilemi içinde incelenir. Yüksek kültür olarak kabul edilen, Batının klasik ve aristokrat kültürü ve geleneği, alçak kültür olarak nitelenen popüler kültür ile karşılaştırılır. Popüler kültürün, uygarlık, ciddi ve saf kültür için tehlike olduğu, alçak zevklerin ve ilgilerin kültürü olduğu belirtilerek, popüler kültür aşağılanır.[169]

Popüler kültürün, sınıf aidiyetleri sorununu bulanıklaştıran bir yanı olmasına rağmen, tüm bağımlı sınıf ve kesimleri ifade eden bir anlam yüklenmiş olduğu için, kullanılacak bir sözcükle söylersek, halkın gündelik yaşamının içinde oluştuğundan, folk kültüründen çeşitli ögeler edinmişir. Bu ögeler eşitlik, özgürlük gibi binlerce yıllık geçmişi olan kavramları çağrıştırmakta ve anımsatmaktadır. Bu yüzden bir anlamda toplumsal bilinçdışına ait olan yankılar, halkın gündelik yaşamını dillendiren popüler kültüre kendiliğinden sızmaktadır. Kitle kültürü ve kitle iletişim araçları, siyasal dile çevrilebilecek olan bu ögeleri özümsemeye çalışmakta, büyük ölçüde de bunu başarmaktadır.[170] Bu bağlamda kitle iletişim araçları, halkın tercihlerini, eğilimlerini, sınırlı dikkat süresini ve bilgi ihtiyacını, kamusal iletişimin tüm boyutlarını düzenleyen bir tür anayasadır.[171]

Modernliğin içinde kültürel öğenin yeni bir yapı ve işlev kazanmasıyla birlikte popüler kültür günümüzdeki anlamına kavuşmuştur. Henüz oluşan bir sanayi toplumu kültürü teknolojik değişmenin etkisinde geçmişle geleceği ortak bir düş etrafında birleştirmeye çalışmıştır.[172]

Popüler kültür demokratlaşmanın, çoğulcu demokrasinin ve bireysel özgürlüğün göstergesi olarak ele alınır. Bu yaklaşım içinde “ana akım” (mainstream) yaklaşımı (izleyici sayısını arttırmak için, medyanın yaygın olarak benimsenen düşünceleri aktarma

[168] Veysel Batmaz, **Popüler Kültür Üstüne Değişik Kuramsal Yaklaşımlar,** Ankara: İletişim, 1981, s. 28.
[169] Kaypakoğlu, s. 101.
[170] Oktay, s. 172.
[171] Meyer, s. 17.
[172] Güneş, *Medya ve Kültür*, s. 138-9.

çabası sonucu, insanların farklı eğilimlerinin türdeşleşmesi süreci), popüler kültürü demokrasinin bir nimeti olarak kabul eder. Liberal çoğulcu gelenek ise popüler kültürdeki özellikle seks ve şiddeti, azınlık kültürlerine duyarsızlığı eleştirir.[173]

Medyanın dikkatini çekme yolu kabaca şöyledir: İşin içinde kültürel, siyasal ya da mekânsal anlamda okuyucunun yakın çevresinden gelen, çatışma yüklü bir durumdan ya dikkate değer başarılar ya da ciddi hasarla çıkan sınırlı sayıda ünlü bireyler olmalıdır. Gazeteciler olaya dahil olmayı istemez, haberi kendi profesyonel ölçütlerine göre kurgulayarak geniş halk kitlesinin dikkatini çekmeyi tercih ederler. Dolayısıyla olay ve kişileştirme, medyanın, gerçekliği kendi koordinatları içine yerleştirmek için kullandığı en can alıcı noktalarıdır.[174]

Popüler kültür kavramı değerlendirilirken sanayi toplumlarından bağımsız düşünülemez. Aynı zamanda popüler kültürün, medyanın etkisiyle toplumun tüm kesimlerini etkisi altına aldığı ve çoğunluğun kabul ettiği kültür biçimi olarak geniş halk kitlelerinin yaşayış biçimine uygun bir kültür olduğu gerçektir.

Kitle iletişim araçları bireylerin hayatlarına bu kadar girmeden önce, insanlar yerleşik kültürlerine daha çok sahip çıkıyorlardı. Dünyadaki bütün insanların kendilerine özgü kültür motifleri vardı. Medyanın etkisiyle, bu motif yok olarak insanların ruh dünyası daralıp basitleşti. Günlük düşünüp günlük yaşamaya ve bireye empoze edilen daha çok üretim, daha çok tüketim ekseninde örgütlenen çağdaş toplumun bireyleri, sürekli ve bilinçsizce tüketmeye başladı. Yerleşik kültür, yerini medyanın yönlendirdiği zevklere terk etti ve çoğunluğun kabul ettiği popüler kültür kavramı da böylece ortaya çıkmış oldu.[175]

Hiç şüphesiz popüler kültürü besleyen ana kaynak medyadır. Popüler kültürdeki klişe tipler, kelime ve resimlerden seçilen medya haberleri, atlanmış bilgilerden oluşan gazete haberlerinin hepsi, medyanın popüler kültüre kazandırdığı, içeriğini oluşturduğu

[173] Kaypakoğlu, s. 101.
[174] Meyer, s. 47-48.
[175] Kızıldağ, s. 28.

konulardır. Politika yapanların medyaya yaptıkları açıklamalar ve verdikleri mesajlarda büyük basın gruplarında klişe tipler imajının oluşmasına katkı sağlar. [176]

Estetikten yoksun, hiçbir şeye karşı çıkmayan, karışık ve birbirine kaynaşmış homojenleşmiş şekilde ortaya çıkan popüler kültür, yerleşik kültürün egemenliğine son vermiştir.[177] Popüler kültür, eğlenmek, saptırmak ve bilinci topyekün edilgenlik noktasına gelmiş bir kültürdür. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaşan popüler kültür, bireysel kişiliklerin erimesi ve öznel anlayışların kitle denilen belirsizlik içinde kaybolmasına yol açan bir yabancılaşma faktörünü de ortaya çıkarır. Kitle iletişim araçlarının dinamizm kazandırdığı popüler kültür, bu anlamda kişisel ve toplumsal yaşamın yoksullaşmasına da sebep olabilir.[178]

Medya, modern dünya insanı için öncelikle düş yaratır. Daha sonra bu insanların istekleri ve beklentilerine göre bu düşleri kurgular. Bunun sonucunda da medya kültürü oluşur. Medyanın ortaya çıkarttığı bu kültür, onun ürettiği ve yeniden ifade ettiği modern dünyanın tasviridir. O, kullandığı dille hedef kitlesi ile iletişim kurar.[179]Bu düşünceler doğrultusunda popüler kültür, kitlesel çapta kültürel ürünlerin üretilmesi, dağıtılması ve tüketilmesi ile son derece ilgilidir. Radyodan sinemaya, çizgi romanlardan tüm yazılı basına kadar, geniş bir yelpazede tüketime sunulmak maksadıyla üretilen bütün ürünler popüler kültürün işleyiş biçimi için örneklik teşkil eder. Modern toplumlarda başlıca kültürel formlar medya tarafından üretilir. Kültürün üretim ve tüketim kavramıyla ele alındığı zamanda kültürel üretimin enformasyondan bağımsız düşünülmesi elbette mümkün değildir.[180]

Medya dili, popüler bir yaklaşımla olayları, haberleri, kısaca mesajları popüler söylem içersine koyar. Burada, transformasyon, algılamanın yanlılığı ve medyanın söz konusu o dünyayı anlaması, kavraması, boyutuyla ele alınır.[181] Örneğin kuş gribi, tıbbî bir mesele iken, bu konuyla ilgili haberler, tıbbî metin özelliği göstermez. Savaşlar,

[176] Oflat Hassan Agha, “Islamic Fundamentalism and Its Image in the Western Media: Alternative Views”, Kai Hafez (Ed.), **Islam and the Masst Media**, New Jersey: Hampton Pres, 2000, s. 220.
[177] Kızıldağ,a.g.e., s.28.
[178] Celaleddin Çelik, “Kitle İletişim Araçları ve Popüler Kültür İlişkisine Sosyolojik Bir Yaklaşım’’, Metin Işık (Ed.), **Medyada Yeni Yaklaşımlar**, içinde Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2004, s. 80.
[179] Kızıldağ, s. 30.
[180] Çağan, s. 79.
[181] Edibe Sözen, **Medyatik Hafıza,** İstanbul: Timaş Yayınları, 1997, s. 45.

barışlar, ölümler, politik olaylar, hemen hepsi, amprik gerçekler iken, ideolojilere ve güç alanlarına göre biçimlenir.

Popüler kültürün, kitle iletişim araçlarıyla bize yansıtılan bir yaşam tarzı olmasından dolayı, toplumun hayatiyeti ve geleceği açısından medya-popüler kültür ilişkisinin uyumluluk göstermesi önemlidir.

Kitle iletişim araçları, bireylerin toplumsal rol ve statülerine bakmaksızın onları ortak düşünce kalıplarına doğru çeker. Böylece çalışma, giyinme, beslenme ve daha pek çok imkân ve alışkanlıklarıyla ayrı dünyaların insanı gibi yaşayan bir toplumun fertleri, televizyonlarının başında aynı haberle enforme edilmeye, aynı müziği dinlemeye, aynı ideolojik tutumu benimsemeye, aynı deterjanı kullanmaya, aynı parodiye gülmeye mecbur edilirler.[182]

Popüler kültürün giderek kitle kültürü tarafından emilmesi ve kitle iletişim araçlarının, özellikle görsel medyanın yaygınlaşarak kırsal kesimi de kuşatması, siyasal sonuçları da olan gelişmelere yol açmıştır.[183]

1970'li yıllarda Türk toplumunda meydana gelen toplumsal değişimler sonucunda ortaya çıkan karmaşık kültürel yapıda, kitle iletişim araçları büyük bir rol oynamıştır. Televizyon kanallarının artması, yeni gazete baskı tekniklerinin çıkması, reklâm piyasasının canlanması, plak ve kaset sanayisindeki gelişmeler, Türk toplumunun değişim sürecini hızlandırırken, bir yandan da bugünün popüler kültürünün oluşmasına sebep olmuştur.[184]

Kitle iletişim araçlarının ticarileşmesi, bu araçların amaç ve özelliklerini de radikal olarak değiştirmiştir. Eleştirel rasyonel tartışma için ayrıcalıklı bir forum olan önceki yapısı, kültürel tüketimin alanı haline gelmiş ve oluşan kamusal alan kültür endüstrisi tarafından kontrol edilen ve ön plana çıkarılan, taklitler dünyası içine gömülmüştür. Gazete ve diğer ürünlerin içeriği depolitize, bireye yönelik ve duygulara hitap eder hale gelerek, satış kaygısıyla hareket etmeye başlamış ve hem medya mesajlarının içerikleri hem de reklâmlar aracılığıyla okur/izleyici, bir tüketici konumuna

---

[182] Topçuoğlu, s. 122.
[183] Oktay, *"Popüler Kültür ile Kitle Kültürü''*, s. 7-9.
[184] Kızıldağ, s. 32.

çekilmiştir.[185] Popüler kültür kavramına açılım getiren akımlardan birisi ise olan Frankfurt Okulu son dönem temsilcilerinden Jürgen Habermas, medya kurumlarının ticarileşmesi ve siyasal konuların sözde ticari tekniklerle ölçülebilir hale gelmesini, kamusal alanın çöküşünün birincil hazırlayıcısı olarak görmektedir.[186]

Habermas, bilimsel ve teknolojik gelişme ile insanın bilinçlenmesi arasında bir ilişkinin var olduğunu söylemiştir. Habermas, modern toplumlarda kitle iletişiminin teknolojik yapıları gereği tek yönlü bir mesaj akışının olduğuna dikkat çekmiştir. Gerçekten teknik bir zorunluluk gibi görünen bu durum, araçların belli güçler elinde toplanması ve egemen güçlerin kendi hedeflerine bu yönde hizmet etmesi sonucunu doğurmuştur.[187] Burada ortaya çıkan kültür, ideolojinin bizatihi kendisidir. Egemen güçlerin (iktidar, sermaye vb.) kendi sistemlerinin sürekliliğini teminat altına almak için belli bir amaç ve işlevleri kültür endüstrisinin ayrıcalıklı araçları olan medya ile görmesi de tarihi bir olgudur.[188]

Frankfurt Okulu'nun bir başka üyesi olan Marcuse'e göre ise, biyolojik gereksinimler dışında kalan bütün gereksinimler yapaydır ve bireyin denetleyemediği dış güçlerce belirlenir. Birey ancak özgür olduğunda gerçek ve yapay gereksinimler arasında bir ayırım gerçekleştirebilir. Sistem, yapaylığı kitle iletişim araçları ile gerçekleştirir. Kitle taşıma ve iletişim araçları; barınak, yiyecek ve giyecek malları, eğlence ve enformasyon endüstrisinin ortaya koydukları tutumları, alışkanlıkları, belli entelektüel ve duygusal tepkileri taşırlar. Bu tutumları, reaksiyonları ve alışkanlıkları iyi ya da kötü bir şekilde tüketicileri üreticilere ve üreticiler yoluyla bütüne ulaştırır. Ürünleri manipüle ederler. Kendi sahteliğine karşı bağışıklığı olan bir sahte bilinç geliştirirler: Sonuçta tek boyutlu bir düşünce ve davranış kalıbı ortaya çıkar. Marcus'e göre, kitle iletişim araçlarının kullandığı dil kavramsal düşünceyi, kısaca düşünceyi engeller. Kitle iletişim araçları dünyayı düşünme ya da düşünmemedeki koşulları insanlar için tanımlarlar.[189]

Frankfurt Okulunun bir başka üyesi D.Smythe'in görüşü de kitle iletişim araçları tatil ya da boş zamanlarında bile, tüketici ürünleri pazarlayarak, insanları çalışmaya

---

185 Nilüfer Timisi, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara: Dost Yayınları, 2003, s. 66.
186 Timisi, s. 69.
187 Güneş, *Medya ve Kültür*, s. 151.; Timisi, s. 59.
188 Güneş, *Medya ve Kültür*, s. 166.
189 Erdoğan ve Alemdar, *İletişim ve Toplum*, s. 218.

yöneltir: Amerikalıların çoğu iş dışındaki zamanlarını yaratıcı iş veya diyalog yerine Laverne and Shirley, General Mills, Burger King ve Mc Donald's gibi yerlerde geçirirler.[190]

2. DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN MEDYA

2.1 Medya-Din İlişkisi

İletişim teknolojileri, her şeye el attığı gibi dinsel yaşamın içine de girmiştir. Kitle iletişim araçları çeşitli dinsel inançları daha çekici kılmak için çağdaş propaganda yöntemlerini kullanmaktadır. Bu olgu, sadece teknolojinin gücünü ve çekiciliğini göstermekle kalmaz, dinin günümüz koşullarında medyadan uzak duramayacağını kanıtlamaktadır. Daha ötesinde en kutsal kavramları ticari meta haline dönüştürülebileceğini göstermektedir.[191]

Din ile medya arasında sembiyotik bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi net olarak ortaya koyabilmemiz için Amerika ve Batı medyasında haberleri ve programları iyi analiz etmemiz gerekir.

Küresel bir kavram olarak ortaya çıkan elektronik din, kitle iletişim araçlarının öneminin artmasına bağlı olarak, dini inançların kitle iletişim araçları yoluyla, özellikle radyo, televizyon ve internet aracılığıyla geniş halk kitlelerine anlatılması ve dini mesajların verilmesini ifade eder. Amerikada tele-vaizlik olgusu diye adlandırılan bu durum medya –din ilişkisini somut bir biçimde ortaya koyar. Hristiyan Batı dünyasında özellikle Evanjeliklerin öncülüğünde ortaya çıkan ve bu yüzden "televangelizm''olarak da adlandırılan bu gelişmenin bir anlamda misyonerliğin modern şekli olarak da nitelendirilmesi mümkündür. Televizyonda bu şekilde vaaz veren kişiler öncelikle modern Amerikan toplumuna göre sınırlandırılmış ve bunun din değiştirmiş grubuna hitap etmektedir. Bu tür propagandalar ve uygulamalarla hem yeni üyeler kazanılmakta,

---

[190] Erdoğan ve Alemdar, *İletişim ve Toplum*, s. 219.
[191] Oktay, *Popüler Kültürile Kitle Kültürü*, s. 90.

üye tabanı genişletilmekte hem de önemli miktarda bağışlar toplanmakta, hatta bazı ürünler pazarlanmaktadır.[192]

Amerikan tele-vaizlerinden Robert Sculler, Jerry Falwell, Pet Robertson ve Jimmy Swaggart gibi elektronik hizmet veren vaizler, 1960'lar ve 1970'lerdeki muhafazakâr Protestan teolojisindeki bariz uyanışın bir parçasıdırlar; güçlü Protestan mesajının epeyce yayılmasını sağlamışlardır. Bu canlanma Amerika'da medya tarafından dini hayatın büyük bir etki altında kalmasına neden olmuştur. Böylelikle din ile medya sıkı bir ilişki içine girerek muhafazakâr Protestanların kilisenin teolojik mesajlarını ve kendi inançlarını medya yoluyla ulaştırmalarına imkân sağlamıştır.[193]

Medyada tele-vaizden farklı olarak, belli televizyon ve gazetelerle anlaşmalar yaparak belli aralıklarla sürekli dini sohbet dizilerinde konuşmalar yapan veya yazılar yazan kişiler de medya- din ilişkisini somut bir şekilde ortaya koyan örneklerdir.[194]

Medyada dinin görünümlerinden biri de radyo ve televizyonlarda belli saatlerde yapılan dini yayınlardır. Yılın kutsal sayılan belli gün ve gecelerinde yapılan belli dini törenlere katılma da bu kapsamda değerlendirilebilir. Türkiye'de de popüler olan bu uygulamalar, bazı kanallarda günlük, haftalık olarak yapılmakta ise de daha ziyade Ramazan ayında yoğunlaşmaktadır. Nitekim Ramazan ayında özel televizyon kanalları, prime time olarak kabul edilen iftar ve sahur saatlerinde daha çok seyirci çekebilmek için tanınmış bilim adamları ile konuşmalar yapmak, şöhret olmuş şarkıcı ve türkücülere ezan ve mevlit okutmak için kendi aralarında büyük bir rekabet yaşamaktadırlar.[195]

Televizyon ve radyo gibi geniş halk kesimlerine seslenen iletişim araçlarında dini konuların, araştırmalarıyla tanınan ve geniş kabul gören, akademik ünvana sahip, uzman kimseler tarafından anlatılması, kabul düzeyini arttırıcı bir etki meydana getirir. Buna karşılık, farklı yorum ve değerlendirmelere açık, ya da ancak uzman kişilerin içinden çıkabileceği bir kısım teknik ve ayrıntılı dini konuların ilahiyatçılar tarafından

---

[192] Mehmet Ali Kirman, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004, s. 71.
[193] Davle, s. 128.
[194] Kirman, s. 149.
[195] Kirman, s. 182.

geniş halk kesimleri önünde tartışılmasının kafa karıştırıcı, şüphe uyandırıcı, güven azaltıcı bir etki meydana getirdiği de bir gerçektir.[196]

Medyada din-medya ilişkisini ortaya koyanlar her zaman işin uzmanı olmayabilirler. Gerek Batı basını gerekse Türk basınında dinle (hem kişisel, hem mesleki olarak) pek ilgisi olmayan çok sayıda insan, medyada söz sahibi olunabilecek alanlarda bulunmaktadırlar. Bu konum modern Avrupa'da dini bertaraf edici tavırların sürmesindeki tek (belkide temel) sebeptir. Bu tavırlar medya çevrelerinde bilhassa yönetim düzeyinde yaygındır. Modern toplumlarda dinin karmaşık evrimiyle ilgili epeyce bilgiye rağmen, bu alandaki bazı profesyonel gazeteciler bu görüşleri gerekli ayrıntılarla geliştirmek için yeterli zaman ve ortama sahip olmadıklarını belirtmektedir.[197]

Hristiyanların ibadet yeri olan kiliselere ve isteksiz olanlara ulaşma, medya yoluyla daha kolay olmaktadır. Ayrıca Batı'da yapılan araştırmalar, kiliseye düzenli olarak gidenlerin televizyonlarda hem ayinleri hem de diğer yayınları izlemeye daha yatkın olduklarını ortaya çıkarmıştır.[198]

Hristiyanlık dünyasının merkezi olan Vatikan da medyayı çok iyi kullanmaktadır. Bunun için din adamlarından biri medya projeksiyon tekniklerini öğrenerek, işi profesyonelce yapmaktadır. 1979'da II. John Paul'ün Polonya'ya yaptığı meşhur ziyareti Vatikan, medya yoluyla çok iyi kullanarak, kısa bir zaman sonra Polonya'yı bir Katoliklik merkezi haline dönüştürmüştür. Ziyaretle ilgili medyada yapılan yayınlarda Polonya'da komünizmin çöküşünü hızlandırmış, halkın özgür kalmasını sağlamıştır.[199]

Batıda yeni dini hareketlerin, medya sunumları, popüler kültür görüntüleri ile uyumlu olsa da şüphesiz olumsuzdur. Bu açıdan Güneş Tapınağı (Solar Temple) hareketinin iyi belgelendirilmiş, bir örnek olay çalışması olması açısından ilginçtir. Güneş Tapınağı hareketi esas olarak İsviçre ve Quebec kökenli küçük, bugüne kadar az bilinen ve bir dereceye kadar gizemci yeni bir dini harekettir. 1994'te İsviçre ve

---

[196] Hayati Hökelekli, "Günümüz İletişim Teknikleri ve Dini İletişim'', **Diyanet İlmi Dergi,** Cilt 42, Sayı 1, (2006), s.48.
[197] Davle, s. 133.
[198] Davle, s. 135.
[199] Davle, s. 137.

Kanada'da çok sayıda cesedin ani ve feci bir şekilde keşfiyle ortaya çıkan ve bu hareketi kamunun gündemine getiren olay, yeni dini hareketlerin tipik örneklerinden oldukça farklıdır. Bununla birlikte basın bu trajediyi en aşırı bir şekilde desteklemiştir. Böylece medya burada bu tip dini hareketlerin zayıflamasına veya tamamen ortadan kalkmasına katkı sağlayan bir kurum olarak yerini almıştır.[200]

Tarikatlar veya yeni dini hareketlerle bağlantılı olarak, hayli olumsuz olan basın tasvirinin etkisi, hem hatırı sayılır derecede fazla hem de ikna edici düzeydedir. Yeni dini hareketlerle ilgili medyada tekrarlanan olumsuzluğun sonuçları, popüler görüşler kadar yasal kararları da etkiler. Kısacası medya, yeni dini hareketleri zararları olan akımlar şeklinde gösterir.[201]

Tüm Avrupalılar, yüzyıllarca Avrupa ortamının bir parçası olan kiliselerde neler olduğu konusunda asgari bazı fikirlere sahip olduğundan hâkim dinin medya betimlemelerini daha az ikna edici bulurlar. Bunların işleyişine uzak kalırlar ve önemsiz diye kolayca bir kenara bırakabilirler.[202]

Reklâmcılıkta da hoş olsun ya da olmasın-dini görüntüler kullanılır. Örneğin Batının her ülkesinde gösterilen, genç bir rahibin bir rahibeyi öptüğü Benetton reklâmı – bu anlamda- uygun bir reklâmdır. Papaz şapkasının altındaki genç bir rahip ile tam aksesuarlı rahibe kılığındaki bir kadın modern Avrupa'da alışılmadık bir manzaradır; yine de ikinci bir bakış açısı tahrik edecek yeterlikte bir titreşim yaratır.[203]

Dinin medyada çeşitli kişi, grup, cemaat vb. tarafından kullanılması kullananlar açısından olumludur. Çünkü bir radyo veya televizyon yayını ile bir vaizin tüm hayatı boyunca vaaz edeceği insandan daha fazlasına ulaşması mümkündür.

[200] Davle, s. 140.
[201] Davle, s. 140.
[202] Davle, s. 141.
[203] Davle, s. 142.

2.2 Dinin Medyada Uygulanması ve Bir Konu Materyali Olarak Kullanılması

Medya haberlerinin insanların sosyal değerlerini değiştirdiği bir gerçektir. Bu bağlamda belli başlı dinlere mensup kişilerin günlük hayatlarında medyanın etkisi vardır. Aynı zamanda bütün etnik grupların görüşlerinin şekillenmesinde de medyanın katkısı söz konusudur.[204]

Kitle iletişim, Avrupa'daki Müslüman diasporaların kimlik oluşumunda etkin ve duyarlı bir rol oynamaktadır. Kitle iletişimin yaygınlığı ve merkeziliği, özel ve kamusal alanda, ona dünyadaki Müslüman diasporaların varlığını anlamada etkili bir sembolik değer katmaktadır. Aynı zamanda Müslüman diasporaların yerel ve uluslar arası medyayı kullanması Avrupalı müslümanların kimlik oluşumunun şekillenmesinde kitle iletişimin rolünü güçlendirmektedir.[205]

Avrupa ve Amerika'daki Müslüman diasporalar medya metinlerini pasif ve ya benzer bir şekilde kullanmaktadırlar. Gerçekten medya dinamikleri ile insanlar arasında etkileşim vardır. Özellikle medya metinleri, bireysel davranışları yaymakta çok sık kullanılan bir yoldur. Kitle iletişimin en önemli işlevlerinden biri de belli başlı dini grupların kimliklerinin, oluşumunu diğer insanlara taşımasıdır.[206]

Dinin veya dinle ilişkisi olan kişilerin medyada bir konu materyali olarak yer almasına hem Türk medyasından hem de Batı medyasından somut birçok örnek verilebilir.

Werne –Schiffaver adlı Alman yazar, fundemantalizm mitolojisinin fenomen hale gelmesinde medyanın etkisinin ne kadar büyük olduğunu ortaya koymuştur. Aynı yazar Almanya'da Cemaleddin Kaplan imajının öne çıkmasında medyanın önemli etkisinin olduğunu da belirtmiştir.[207]

---

[204] Mouss, s. 28.
[205] Moussa, s. 36.
[206] Moussa, s. 36.
[207] Werner Schiffauer, "**Production of Fundamentalism: On the Dynamics of Producing the Radically Different**'' Hent de Vries and Samuel Weber (Ed.), Calıfornıa:Stanford Unıversty Press, 2001, s. 437.

The Press Review adlı dergi 1987 sayısında, Cemaleddin Kaplan ve cemaati ile ilgili röportaj ve haberlere yer vermiştir. Bu haber ve yorumları da Türkiye'deki günlük basından Milliyet, Hürriyet ve Tercüman gibi gazeteler ele almıştır.

Haberin ana teması Milliyet gazetesinde yer alan "İslami Kara Ses" adlı haber ve hicret mitingi fotoğrafları idi. Her yıl, yeni yılın başlangıcı olarak Avrupa'da bu hicret mitingleri düzenlenirdi. Bu haber, basında yer aldıktan bir yıl sonra C.Kaplan halifeliğini ilan etti. Bu fotoğraflarda geçit yapan genç mücahitlerin ellerinde silahlarla birlikte sembolik olarak Atatürk'ün resmini yere atanlar vardı. Daha sonra Milliyet gazetesinde Atatürk'ün ölümünün 54. yılında Erbakan'ın Anıtkabire yaptığı ziyaretten acı duyduğunu belirten konuşması yayınlandı. Sabah gazetesi de aynı olaylarla ilgili olarak İslami bir anayasanın bireysel özgürlük ve demokrasi için uzlaşılmaz bir durum olduğunu ortaya atan bir yoruma yer verdi.[208]

C. Kaplan ve cemaati ile ilgili o dönemde Türk yazılı basınında çok olumsuz haberler çıktı. C.Kaplan'ın "Kara Ses" olarak sunulmasında Sabah ve Hürriyet gazetesinin yorumlarının çok katkısı olmuştur. Bu dönemde basında C. Kaplan ve Erbakan'la ilgili olarak çıkan haber ve yorumlar insanların kafasında bir fikir ve düşünce oluşmasına katkı sağlamıştır.

Sonuçta Werner Schiffauer'in bu makalesi, 10 yıllık zaman diliminde, bir dini akım imajının oluşmasında ve kimliğinin yaratılmasında medyanın ne kadar etkin olduğunu ortaya koyan bir çalışma olmuştur.[209]

Batı toplumlarında dinin medyada uygulaması ile ilgili akademik çalışmalar daha fazladır. Bu çalışmalardan biri Journal of Media and Religion adlı dergide yayınlanan "Molympics? Journalistic Discourse of Mormons in Relation to the 2002 Winter Olympic Games" (Molimpiyatlar mı? 2002 Kış Olimpiyatlarındada Mormonların Gazetelerde Yer Alması) adlı makaledir. Makalede 2002 Kış Olimpiyatları boyunca, magazin haberleri ve gazete makalelerinde Mormonların imajının yeniden şekillenmesi

[208] Schiffauer, s. 438.
[209] Schiffauer, s. 453.

ele alınmıştır[210]. Makalenin yazarı Chiung Hwang Chen, gazeteleri ve magazin haberlerini, makalelerin analizi için ilk kaynakları kullanmıştır. Gazete olarak New York Times, Los Angles Times, US A Today, Washington ve Christian Science Moniton'u, seçmiştir. Magazin haberleri için de Time, Newsweek, U.S News and World Report, The Economist ve diğer dergileri kullanmıştır. Odaklandığı nokta 17 günlük Olimpiyat Oyunları boyunca gazete ve dergilerde çıkan haber ve makaleler üzerinde olmuştur. Dolaylı olarak yararlandığı makalelerindeki süreyi ise olimpiyatlar öncesi ve sonrası olmak üzere bir yılla sınırlandırmıştır.[211]

Bir Fransız muhabirin Salt Lake City'e gidip oyunlar esnasında Mormonlar hakkında bilgi toplayıp röportajlar yapması ile medyada Mormonlar yer almaya başlamıştır. Muhabirin ve editörün kafasında Mormonlar esrarengiz, kör bir şekilde cemaate bağlı kişiler olarak yer alıyordu. Ancak Fransız muhabir Mormonların normal ve saygı duyulacak kişiler olduğunu gözlemlemiştir. Fransız muhabirin yaptığı röportaj Mormonların ABD'de, dünyada detaylı bir şekilde tanınmasına ve medyanın Mormonların imajını olumlu şekilde değiştirdiğinin bir göstergesidir.[212]

Mormonların 2002 Kış Olimpiyatlarında medya sektöründe yer alması bir va'kıa çalışmasıdır. Özellikle haber makalelerinde hitabet stratejileri kullanmaları Amerikalıların gözünde bu grubun imajını kesin bir şekilde değiştirmiştir. Mormonların bu şekilde yazılı basında yer alması toplumun gözünde onları örnek bir azınlık haline getirmiştir.[213]

Mormonizm'in doğduğu tarih olan 1830'lardan sonra medya, mormonları şehvet düşkünü veya kalpsiz cinayetleri işleyen grup olarak lanse ediyordu. Medyanın, Mormonları 1960'dan 1980'lere kadar değerlendirmesi hep değişik olmuştur. 1930- 1990 arası medya haberlerinden yapılan analizde, mormonların imajı örnek bir azınlık grubu olarak değerlendirilmiştir. Magazin haberleri ise Mormonları başarılı, zengin ve üyelerini arttıran bir grup olarak betimlemiştir. Medyanın bu çabaları Mormonları dünya dini yapmıştır. Her şeye rağmen Amerikan toplumu, Mormon kilisesini bir tehdit olarak

---

[210] Chiung Hwang Chen, "Molympics? Journalist Discourse of Mormons in Relation to the 2002 Winter Olympic Games", Daniel A. Sıtout, Judith M. Buddenbaum (Ed.), **Journal of Medıa and Relıgıon**, içinde London, 2003, s. 29.
[211] Chen, s. 32.
[212] Chen, s. 29.
[213] Chen, s. 30.

algılamakta idi. Basın ise mormonları bunun tam tersi bir şekilde yurtsever, yasalara saygılı birer Amerikan vatandaşı olarak göstermekte idi.[214]

2002 Kış Olimpiyat Oyunları, Mormon kilisesi ve üyelerinin medyadaki imajını değiştirmesi için iyi bir fırsat olmuştu. Medya, haber ve makalelerdeki pozitifliğe rağmen yine de Mormonların temel sorunlarını çözememiştir.[215] Gazetecilerin yine geçmişte olduğu gibi haber ve yorumlarında ırkçı papazlık, feminizm ve doktriyinel temizlik üzerinde odaklandıkları görülmüştür. Ancak her şeye rağmen medya az da olsa Mormonların imajlarını, toplumsal açıdan olumlu yöne çekmeyi başarmıştır.

2.3 Medya Politikaları ve İslam Dini

Amerika'nın ve Avrupa'nın önde gelen basın organlarında mutlak olarak yapılması gereken şeyi söylemek yerine, kendilerini dev aynasında görüp, olumsuz bir hava içinde bulunan ve bu havaya her başvurduklarında bunu kesin olarak okuru eğitmek için değil, onun incinmiş Batılı gururunu ateşlemek için kaleme alınmış birçok başyazı vardır. Bunlar tutarsız bir gerçekliğe anlam bulmaya çalışan, kafaları dağıtıp karıştıran ve kolay kolay kataloglanıp bir kutuya konamayacak etikette yazılardır.[216]

Tarihte hiçbir şey Müslümanları Batı medyası kadar tehdit etmemiştir. Bütün dünyada etkinliğini sürdüren medya saldırısı Müslümanlar için daha da şiddetli olmaktadır.[217] Bundan dolayı Batı medyasında İslam'la ilgili haber ve yorumlarda ciddi çalışmalar yerine, gazetecilerin ölçüsüz ifadelerle günübirlik hazırladıkları, ardından medyanın, edite ediyorum diye dramatize ederek yayımladığı ifade ve demeçler yer alır. Özellikle son dönemlerde, İslam ve fundemantalizm ilişkisi kurularak, okurlara İslam ve fundemantalizm'in aynı şeyler olduğu düşüncesi verilmeye çalışılmaktadır. İslamiyet'i yıpratmak eğilimiyle, inanç üzerine bir avuç kural, klişeleşmiş örnek ve genellemelere sığınılarak, şiddet, ilkellik, köktencilik, tehditkarlık gibi negatif olgular İslamiyet'le özdeşleştirilmek için çaba harcanmaktadır. Bu tür fenomenlere de ucuz bir içerik yüklemektedirler. Örneğin, "Müslümanların % 5'i , % 10'u veyahutta % 50'si fundemantilisttir" denmektedir.

---

[214] Chen, s. 30-31.
[215] Chen, s. 33.
[216] Edward Said, "Bilgisizliğin Şoku'', **Cogito**, Sayı 30, (2002), s. 59.
[217] Keneş, s. 68.

İslamiyet konusunda, Batı medyasının, büyük bir çoğunluğunda konunun uzmanlarına başvurmak yerine polemikçi gazetecilerin değerlendirmelerine yer verildiği görülmektedir. Bu kişilerde Müslüman düşmanlığını körükleyecek her türlü zemini hazırlamaktadırlar. Okurların duygularını altüst ederek, içlerine korku salmaktadırlar.[218]

Polemikçi gazeteciler, "İslamiyet eşittir fundemantalizm" görüşünü gazetelerinde işleyerek, soğuk savaş döneminde komünistlerle savaşıldığı gibi, günümüzde de İslamiyetle savaşılması gerektiği tezini ortaya atmaktadırlar. Bunlar, tezlerini işlerken adımlarını siyasi kurallar içinde atarak her fırsatta medyayı çok iyi kullanmaktadırlar. Çok ciddi haber dergileri İslam- fundemantalizm ilişkisini ele alıp, İslam dünyasındaki olayları da örnek vererek bu düşüncelerini güçlendirmektedirler. Örneğin Müslüman gençlerin arasında şehitlik mertebesinin yaygınlaştığı tezini ileri sürerek İslamiyet-fundemantalizm ilişkisini ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla İslamiyet'i, Batılı değerleri tehdit eden bir unsur (Yeşil tehdit) olarak medyada gösterirler.[219]

Avrupa ve Amerika basınında, İsrail'in şiddet kurbanı olduğu görüşü her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Bunda, şişirilmiş içerikleriyle İsrail yanlısı gazete kitap vb. yayınların payı oldukça büyüktür. Her yeni gelen İsrail hükümeti uluslar arası arenada bu imajı korumak için elinden geleni yapmaktadır. Ortadoğu'da ciddi problemlerin başladığı 1948'den beri bu alanda ustaca propagandalar ortaya koymaktadır. İkinci Dünya savaşından bu yana İslam Dünyası hakkında Batı ve özellikle Amerikan düşüncesine İsrail'in aracılık etmiş olması da bir gerçektir. İsrail'in açıkça belirttiği dini karakteri, Batı basınında hemen hemen hiç yer almaz.[220] Örneğin Batı basını, İslamiyet'in kadına bakış açısında ortaçağ niteliklerinde olduğuna vurgu yaparken, aynı süreç içinde, İsrail hahamlarının kadınlar ve Yahudi olmayanlar hakkında bu tür tavırları olduğundan hiç bahsetmezler.[221] İsrail'in işlediği suçların kitaplarda,

[218] Said, s. 17.
[219] Said, s. 20.
[220] Said, s. 109.
[221] Said, s. 153.

makalelerde, televizyon programlarında ve filmlerde oldukça sevecen, iyi huylu olarak gösterildiği bilinen bir durumdur.[222]

Özellikle Amerika'daki yazılı ve görsel medya 11 Eylül'den sonra İslamiyet'in fundementalizmle ilişkisini ortaya koyan çeşitli yayınlar yapmaktadır. Görsel medya ile yazılı medya bu görüş doğrultusunda yayın yaparak işbirliklerini ortaya koymaktadırlar. Görsel medya Müslümanları Amerika ve Avrupa ülkelerine zarar vermeye çalışan sakallı, fanatik teröristler gibi gösterirken yazılı basında İslamiyet hakkında yaratılan imajla aynı yönde olduğunu çeşitli yayınlarla göstermiştir. Örneğin Ortadoğu hakkındaki yazılar genellikle ya bir cami ya da dua eden kalabalık bir cemaat resmiyle birlikte yayınlanmaktadır. Aynı görüş doğrultusunda daha somut bir örnek verirsek, The Atlantic adlı derginin Eylül 1990 tarihli sayısında Bernard Lewis ‘’Müslüman Öfkesinin Kaynağı’’ şeklinde İslam dinini ve Müslümanları acımasızca eleştiren bir makale yazdı. Derginin görsel yönetmeni de buna uygun bir kapak dizaynı yaptı: Okuyucuya dik dik bakar durumda bir Müslüman ve arka planda Amerikan bayraklarını göstererek kin ve öfkelerini yansıtan sarıklı, türbanlı yandaşları.[223] Başka bir örnek de Time dergisinin 16 Nisan 1979'daki kapağındaki resimdir. Kapakta ünlü ressam Gerome'nin bir yağlı boya tablo resmi ve resimde minareden müminleri namaza çağıran sakallı bir müezzin yer alıyordu. Abartılmış süslemeleriyle tablo, 19.yy.oryantalist sanatının tipik bir örneği idi. Ne var ki bu huzurlu sahnenin üzerine atılan bantta, hiç ilgisiz bir başlık yer alıyordu. “Militan Uyanış’’[224]

Yukarıdaki örnekler Batı basınının İslamiyete ne kadar taraflı baktığının birer göstergeleridir.

Ayrıca sinemalarda gösterdikleri filmler, (True Lies -Gerçek Yalanlar-'da “Amerikalıları öldürmek için büyük ihtiraslarla dolu, gözleri dehşet saçan kötü adamlar, klasik Arap teröristleri” konulu film) ve provakatif isimleriyle (Kutsal Hidde veya Allah'ın Adıyla) kendilerine popüler kitaplar arasında yer bulan kitapların, bu negatif İslam imajının oluşmasında katkı sağladığı söylenebilir.[225] Medya izlediği bu tavırla

---

[222] Keneş, s. 69.
[223] Said, s. 33-34.
[224] Said, s. 92-93.
[225] Said, s. 27-28.

İslam kültürünü, şeytanlaştırılmış ve insanlık dışı bir kültür olarak ortaya koymaktadır. Çağdaş değerlere yakıştırılmayan müslümanların, tedavi gören, gerektiğinde cezalandırılan objeler şeklinde sınıflandırılması bu olumsuz sürecin bir sonucudur.

Gün geçtikçe medyada monolitik, öfkeli, tehditkâr, komplocu ve yayılımcı İslamiyet tasvirleri yaygınlaşmaktadır. Bu da, basının İslamiyet hakkında istediğini söylemesi, istediğini söyleyebilmesindendir. Örneğin İslam cezası ve Afganistan'daki Müslümanlar gibi konular hiçbir ayırım gözetilmeksizin başrollere çıkartılır ve fikir birliğinin Birleşik Devletlerin çıkarlarına uygun olarak değerlendirildiği veya basının iyi bir hikâye olduğunu düşündüğü şeylerin dışında hiçbir şey araştırılmaz. Medyanın İslamiyet'e ilişkin ayrıntılar da takip ettiği yol bütünden sadece uygun olan konuları seçmektir.[226] Batı medyasının büyük çoğunluğu, İslamiyet'i, terörü, şiddeti ayrılmaz bir bütün olarak görmektedir. Bunları da çeşitli İslam ülkelerindeki olaylarla abartılı bir şekilde örneklendirerek vermektedirler. Batının medyada izlediği bu politikaların birçok amacı vardır. Batının kendi egemenliğini meşrulaştırması düşüncesini medya yoluyla tasvip ettirmek; Batının gücünü olduğu gibi kabullendirmek, idealize ettirmektir.[227]

Batı medyasında İslamiyet ile ilgili çıkan haber ve yorumlar çoğunlukla siyasi kriz dönemlerinde ortaya çıkarlar İslamiyet'in üzerinde konuşulmaya değer bulunduğu tek zaman Suudi Arabistan'ın istikrarı, İran'ın durumu, İslami terör vb. haller söz konusu olduğunda gerçekleşir. Dolayısıyla, İslamiyet'in çoğu Amerikalı ve Avrupalı'nın bilincinde yer almaya başlaması petrol, İran, Afaganistan, Iraktaki çatışmalar, İsrail-Filistin gerginliği veya terör olaylarının medyada yer almasıyladır.

İslamiyet'in bu şekilde, Batı toplumlarına tanıtılmasında en büyük etken basındır. İslamiyet'in bu şekilde medyada yer alması farklı İslamiyet tablolarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan ilki spesifik bir İslamiyet resminin ortaya çıkmasıdır. İkincisi İslamiyet'in anlamının veya mesajının belirli bir çerçeve içine alınması ve klişeleştirilmesidir. Üçüncüsü, bizi İslamiyet'le kapıştıran düşmanca bir siyasal durumun yaratılmış olmasıdır. Sonuncusu ise, İslamiyetin bu yalınlaştırılmış imajının İslam dünyası üzerindeki etkileri ve nihayet basının yarattığı İslamiyet ile bizim

---

[226] Said, s. 226-227.
[227] Said, s. 31.

ona karşı takındığımız tavrın bize sadece İslamiyet hakkında değil, kendi haber, bilgi ve milli politika kurumlarımız hakkında pek çok şey öğretebilecek nitelikte olmasıdır.[228]

Çoğu Amerikalı ve Avrupalı, İslamiyet hakkındaki bilgileri radyo televizyon kanalları, günlük gazeteler ve büyük tirajlı dergilerden öğrenirler. Bundan dolayı Batı medyasının din politikaları özellikle İslam'la ilgili bakış açıları önemlidir. Yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız Amerika'nın ve Batılı ülkelerin medyaya uyguladığı baskı her yönüyle etkili olmayabilir. Batı medyasında gazete, radyo ve televizyonda da, başyazılar ve yorumlar arasındaki farklılıklar kısacası, her ne kadar propaganda niteliğinde olan pek çok şey basın ve hatta isim yapmış bilim adamları tarafından paketleniyorsa da, merkezi propaganda mekanizmasının açıkları alternatif görüşlerin yayınlanmasına olanak sağlayabilmektedir.

Sonuç olarak günümüz Avrupa ve Amerika kamuoyunda İslamiyet özellikle tatsız bir haberdir. Basın, hükümet, jeopolitik stratejik yapımcıları ve genellikle topluma mal olmamakla beraber İslamiyet uzmanı akademisyenler hep bir ağızdan İslamiyet'in Batı'yı tehdit ettiğini haykırmaktadırlar. Medyanın soğuk savaş yıllarındaki anti-komünist uyarıcılığındaki oynamalar ve değişimler resmi politikalardaki dönüşüm ve değişimleri de yansıttığı gibi, bugün İslam'a karşı tavırlarında da aynı şeyi söylemek mümkündür. Amerikan ve Avrupai yaşam tarzına asıl tehlikenin içerdeki problemlerden; işsizlik, enflasyon, ekonomik bunalım, kirlilik, iskân imkânlarındaki kötüleşme, ulaşım, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki kötüye gidişten kaynaklandığını bilen etkin kesim, dönemin şartlarına göre bir kızıl tehlike ya da yeşil tehlike oluşturarak bu problemlerden dikkatleri kaçırabilmektedir.[229] Batı'da, İslamiyet'in akademisyenler ve gazeteciler tarafından bir şekilde olumsuz yansıtılmasının, Batı'da herhangi bir şeyin aktarılması veya yorumlanmasına oranla çok daha grift, çok daha yaygın, çok daha ikna edici ve etkili olduğu bir gerçektir.[230]

---

[228] Said, s. 120.
[229] Keneş, s. 166.
[230] Said, s. 246.

III. BÖLÜM

11 EYLÜL VE MEDYA- DİN İLİŞKİSİ

1. 11 Eylül'den Önce Dünyanın Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumu

Berlin Duvarı'nın yıkıldığı ve ABD'nin kendisini Soğuk Savaş'ın galibi ilan ettiği gün dünya değişmeye başladı. O gün iki kutuplu dünya dengesi ortadan kalktı. Dünyaya tek kutuplu dengesizlik hâkim oldu. Başka bir ifadeyle 3. Dünya savaşı diye tanımlanan Soğuk Savaş Amerikan'ın zaferiyle sonuçlanmıştı. Gerçekten de 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ortaya çıkan yeni dönem daha öncekilerle karşılaştırılamayacak bir ortam yaratmıştı. Bu topsuz, tüfeksiz, bombasız galibiyetin sonucunda Amerika müthiş bir üstünlük duygusuna, yenilmezlik gururuna saplandı. 90'lı yıllarda yeni ekonomiyle canlanan, globalleşmenin liderliğine soyunan, işsizlik ve suç oranı düşen bu tek süper gücün iyimserliği yarı tanrısal, yarı emperyal bir karaktere bürünmekte gecikmedi.[231]

Kırk dört yıl süren Soğuk Savaş (1945-1989) döneminde Amerikan ordusu altı büyük askeri müdahale gerçekleştirmişti. Soğuk Savaş sonrasından Irak işgaline kadar geçen sürede (1989-2003) Pentagon'un giriştiği değişik amaçlı ve kapsamlı müdahalelerin sayısı yaklaşık elliyi bulmuştu.[232]

1989'da yayınlanan Francis Fukuyama'nın "The End of History''(Tarihin Sonu) ve 1993 yılında yayınlanan Samuel Huntington'ın Clash of Civilizations (Medeniyetler Çarpışması) adlı makaleleri bütün dünya medyası ve akademik çevrelerin yoğun tartışma konusu haline gelmiştir. Sebebini ise her iki makalenin ABD ve Batı'nın dış politika hedefleri için kaleme alınmış olması oluşturmaktaydı.

Francis Fukuyama ortaya çıkan durumu makalesinde şu şekilde özetlemişti:[233] "Ekonomik ve sosyal liberalizmin muhteşem zaferi. Batı düşüncesine ve liberalizme rakip olabilecek ciddi alternatifler artık kalmamıştır. Batı'nın siyasi ideallerinin zaferi mutlaktır. Rakipler bozguna uğratılmıştır. Siyasi teorinin en azından iyi yönetişim

---

[231]Zeynep Atikkan, **Amerikan Cinneti,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 17-18.
[232] Atikkan, s. 62.
[233] Atikkan, s. 41.

biçimiyle ilgili bölümü sonuçlanmıştır. Bugün tanık olduğumuz sadece Soğuk Savaş'ın ve onu izleyen dönemin (tarihin) sonu değil, insanlığın ideolojik evriminin de sonudur. Liberal Batı demokrasilerinin yönetim biçimi evrenselleşmiştir. Gelinen bu son aşamada tarih de bitmiştir".

1989 yılında Sovyetler Birliği parçalandıktan sonra Huntington'un Ortadoğu ile ilgili tespitleri İslam ağırlıkta idi. ABD'nin istikrar dayatması yerini kültürler arası kopuşa, yapılan vurguya bırakmaya başladı. Huntington'ın çok ses getiren makalesinin tezi oldukça basitti: Artık küresel politikaya medeniyetler çatışması egemen olacak ve yön verecek. Medeniyetler arasındaki farklılıklar gelecekte çatışma ve savaşın hatlarını da belirleyecek.[234] Huntington bu tezi ile istikrar saplantısını terk ederken, müslüman toplumları, dönüştürmenin olanaksızlığından dem vuruyor ve neredeyse Batı medeniyetleriyle Müslüman dünya arasındaki boşanmayı ilan ediyordu. Huntington'un İslam tehdidini abartılı bir şekilde ortaya koyması zaten Batılının kafasında haksız bir şekilde iyi bir konuma sahip olmayan Müslüman imajının pekiştirilmesini sağlamıştır. Bunda da kolayca başarılı olmuştur. Çünkü Batılılar İslam Dünyası'nı, özellikle de Ortadoğu'yu, bölgenin karmaşıklığını ve farklılıklarını, halklarını, dinlerini, kaynaklarını ve siyasetini fazla ayırt etmeksizin bir bütün olarak algılamaktadır.[235] Bu bağlamda ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasında 11 Eylül'den sonra Huntington'un bu tezi etkili olmuştur.

1990'larda küresel piyasa toplumunun işlerliğini sağlamaya yönelik, biraz daha tekâmül etmiş bir yaklaşım ortaya çıktı. Bu yaklaşımın temel ögelerinden biri, yönetişim kavramıydı. Bu kavram piyasanın tek başına insani ve toplumsal sorunları çözemeyeceği gerçeğinin anlaşıldığı bir ortamda, kamu yönetiminin sosyal sorunlardan kaynaklanan gerilimlerin piyasa ekonomisini işlemez kılacak bir noktaya gelmelerini önleyecek şekilde biçimlendirilmesi gerektiği fikrini içeriyordu. Söz konusu olan, piyasa ekonomisinin gereklerini veri olarak alan, ama onun işleyişinden fazla mağdur olan kesimlerin, sorunlarını tamamen göz ardı etmenin bir yaklaşımıydı. Artık yoksullaşan

---

[234]Bülent Keneş, *"Medeniyetler Çatışması'na Hazırlanan Batı'nın Öncü Kolu Medya Tarafından Yaratılan İslam İmajı''*, **Yeni Türkiye,** Sayı 12, (1996), s. 1481.

[235] Keneş,*"Medeniyetler Çatışması'na Hazırlanan Batı'nın Öncü Kolu Medya Tarafından Yaratılan İslam İmajı''*, s. 1484.

kitlelere ekmek bulamıyorlarsa pasta yemeleri söylenmeyecek, onlara ekmek bulmanın yolları öğretilecekti.[236]

Doksanların ortasından itibaren Amerikan halkına bir sürü dehşet senaryosu anlatıldı. Bu dönemde yeni düşman eşgalleri çizildi. Bu senaryolar bazı dindar grupları, yaydığı kıyamet söylentileri ile beslendi. Elli yıllı jeopolitiğin ortadan kalkması, dış politika ile çok fazla ilgilenmeyen Amerikan halkını ilk etapta çok fazla etkilemedi. Ancak her kurulu düzen yıkıntısının yarattığı travma gibi elli yıllık dünya dengesinin ortadan kalkması "yeni tehditler nedir?" sorusunu gündeme getirdi. Dün tek bir tehdit vardı. Bugün ise tehditlerden söz edilmektedir.

Yeni tehditler öncelikle yeni aktörler demekti. Ve de yeni bir dizi soru demekti. Soğuk Savaş'ın mantığı ideolojik kavgaya dayanıyordu. Bütün çözülmemiş sorunlar, kalıbına uydurulmuş çözümler, halkların içine sinmese de ideolojinin belirlediği kamplarda küllenmeye bırakılmıştı. Soğuk Savaş'ın ortadan kalkmasıyla elli yıldan beri dondurulmuş sorunlar da yavaş yavaş ortaya çıkıyordu.[237]

Soğuk Savaş döneminin Kızıl Tehlikesi gibi, İslam'ı simgeleyen yeşil renkten adını alan Yeşil Tehlike de 1990' dan sonra Amerika ve Batı için tehdit unsuru haline gelmiştir: New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması, Sudan'ın güneyinde Müslüman Hartum yönetimi ile Hristiyan ve Animistler arasında devam eden iç savaş, Mısır'daki radial İslami grupların terörist saldırıları, Cezayir ve Tunus'ta İslami cephelerin güç kazanarak ülkedeki yönetimlere meydan okumaları, Müslümanlar'ın Sırp zulmü altında inleyen Bosna Müslümanlar'ına destek vermesi, bağımsızlığını yeni kazanmış Orta Asya cumhuriyetlerindeki istikrarsızlık, Lübnanlı Şiiler'in iktidar mücadelesi, Filistinliler'in eylemleri, İran'ın Orta Asya ve Körfez'desiyasi nüfuz kazanma ve bir ekonomik güç olma yollarını araması… gibi daha bir sürü birbiriyle çok da alakalı olmayan eğilim ve gelişmeler Batı'nın ortaya attığı Yeşil Tehlikenin somut göstergeleri olmuştur.[238]

---

[236] Ayşe Buğra, "Dünyayı değiştiren gün 11Eylül 5.yılında'', **Radikal,** 12 Eylül 2006.
[237] Atikkan, s. 69-70.
[238] Keneş," *Medeniyetler Çatışması'na Hazırlanan Batı'nın Öncü Kolu Medya Tarafından Yaratılan İslam İmajı''*, s. 1482.

Soğuk Savaş sonrası geleneksel Amerikan sağının algılamasında Amerika'yı İslami kökten dincilik, terörizm, küresel yönetişim ve Çin tehdit ediyordu. Bu yeni tehlike setine karşı nasıl mücadele edileceği konusunda şekillenmiş bir yolda ortada görünmüyordu.

Geleneksel muhafazakâr analizde, dünyayı tehdit eden ikinci büyük tehlike ise nükleer silahların ve kitle imha silahlarının istikrarlı olmayan ülkelerin eline geçmesiydi. Muhafazakâr kanat Çin'in potansiyel bir düşman olduğu düşüncesindeydi; Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenen dünyada, Çin tehdidine karşı ABD'nin Hindistan'la yakınlaşmasının gerçekçi olduğuna inanıyordu. [239]

1998'de çıkan Irak'ı Kurtarma Yasası'na rağmen 2001 yılının başında Ortadoğu'daki statüko yerli yerinde duruyordu. Yani Amerika'nın Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleriyle ilişkileri sıkı fıkıydı. Filistin sorunun çözümüne dair ufukta ışık görünmüyordu. 90'lara hâkim olan " Dünya nereye gidiyor", "Soğuk Savaş sonrasında Amerika'nın yeni rolü nedir" vs. tartışmalarının hemen hemen hiçbiri Ortadoğu sorununu kapsamadı. Ortadoğu sorunu sanki özel alandı, gündem dışında tutuluyordu. [240]

Ortaya çıkan siyaset anlayışı, farklı sorun ve taleplerin dile getirilmesini dışlamıyordu. Özellikle etnik, dini ve toplumsal cinsiyet temelli taleplerin ortaya konulmasına ve kimlik politikalarına dek varıyordu. Bu ortamda somut sorunlarla ya da yerel ölçekli konularla uğraşan sivil toplum kuruluşlarına da geniş bir yer açılmış oldu.

Bu gelişmelerin bir kısmının, bazı sorunların dile getirilmesi ve bazı acıların hafifletilmesi yönünde olumlu etkileri olduğu aşikardır. Ama bunların hepsi, siyasetle ilişkilerinin niteliğini gösteren bazı özellikleri paylaşmaktadırlar. Bu özelliklerden biri etnik, dini veya toplumsal cinsiyet temelli kimlik politikalarının STK (Sivil Top. Kuruluşları)'ların faaliyetlerinin de temsil yetkisini belirleyen seçim süreçlerinin dışında biçimlenmiş olmalarıdır. Dolayısıyla yetki, sorumluluk ve hesap verebilirlik konuları muğlak kalmıştır. İkinci bir özellik ise, bu gelişmelerin dar tanımlanmış somut sorunlarla ilgilenen oluşumları içermeleridir. Bu sorunların dile getirilmesi dışında, bir toplumda yaşayan bireylerin kendi hayatlarını ilgilendiren politik karar süreçleri hakkında, işleyiş

[239] Atikkan, s. 73.
[240] Atikkan, s. 91.

kuralları, belli temsil mekanizmaları aracılığıyla tercih belirtmeleri ve bu süreçleri etkilemeleri imkânı, son derece kısıtlanmış durumdadır. Ortaya çıkan süreçlerin, onların iradesi dışında, piyasa ekonomisinin gereklerine göre iyi yönetişimin sırlarını bilenler tarafından " popülist sapmalara" kapılmadan yönetilmeleridir.[241]

BM, iki kutuplu dünya dengesi baskısından kurtulduktan sonra varlığını daha çok hissettirmiştir. Ama güvenlik konusunda düşünce üretememiştir.[242]

2. 11 Eylül Konjonktürü

1789 Fransız Devrimi ile 19.yüzyılın;1.Dünya Savaşı ve Sovyet Devrimi ile 20. yüzyılın başladığını iddia edenler, 11 Eylül'ü de 21.yüzyılın başlangıcı olarak kabul etmektedirler.[243] İddiada bulunanlar, önceki yüzyılların "çağ açıcı'' olaylardan bariz farklılığına, hatta zıtlığına rağmen, 11Eylül, salt o gün meydana gelen olaya sınırlı kalmamak koşuluyla, yine de yeni bir çağın miladı olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Çünkü 11 Eylül, o günü sonsuza dek terörün bütün tüyler ürperticiliği ile zihinlerimize kazındığı gün yapan görüntülerinin altına inilip, bir insan ve insanlık trajedisi olarak ele alındığında, bilançoları çok daha kanlı ve kabarık savaşların bile sorduramadığı insanlık durumu ve gidişatı ile ilgili en temel soruları kaçınılmaz olarak gündeme getirecek bir şok etkisi yaratmıştır.[244]

9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı yıkıldı. Komünizmin çöküşü aynı zamanda siyasi ütopyaların çöküşü olarak algılandı. Bu olayı Francis Fukuyama "tarihin sonu" olarak ortaya koydu. Liberal demokrasi kazanmıştı. 1991'de soğuk savaşın sona ermesinden sonra, Amerika tek kutuplu bir dünyadaki tek güç haline geldi. Savunmasını da konvansiyonel savaşta bilinen bir düşmana karşı geliştirilen Yıldız Savaşları projesi, uzun menzilli füzeler ve kitle imha silahları ile kurmuştu. 1990'larda Amerika güçlü bir şekilde imparatorluğunu ilan etti. Kendine yönetilen terörü kullanarak yerini pekiştirmeye ve yapısını sağlamlaştırmaya başlamıştı. Bu dönemde uluslar arası ilişkiler alanında da iç politika süreçlerinde de demokratikleşmenin geriye itildiği bir döneme

[241] Ayşe Buğra, "Dünyayı değiştiren gün 11Eylül 5.yılında'', **Radikal,** 12 Eylül 2006.
[242] Atikkan, s. 62.
[243] Ömer Laçiner,"Türkiye'', **Birikim Dergisi**, Sayı 150, (2001), s. 3.
[244] Laçiner, s. 4.

tanıklık edildi. [245] Bu yenidünya düzeninin ilk aşamasıydı. Süreci belirleyen ikinci önemli etken ise 11 Eylül saldırıları olmuştur. ABD'nin yeni düzenini bir adım öteye taşıyarak kendi hegemonyasını pekiştirmesi için beklediği olanakları Amerika'ya sağlamıştır.[246]

Birçok toplum bilimci 11 Eylül olayını korkunç insani felaketlere sebep olan imparatorluk sevdalarını gerçekleştirme çabalarına zemin hazırlayan bir bahane olarak değerlendirmektedir.[247] Bu olay Amerika'nın Avrupa'yı aradan çıkararak Asya'ya uzanması, New York ve Washington'daki üç bine yakın kişiyi kurban ederek dünya nüfusunun yarısından fazlasını barındıran bir kıtayı yutmaya kalkması için iyi bir sebep olmuştu.[248]11 Eylül'den sonra ABD'nin dış politikasında stratejik bir devrim yaşandı. Soğuk Savaş döneminde, ABD için Avrupa çok önemliydi. Hatta denebilir ki Soğuk Savaş, Almanya'yı korumak için başladı. Soğuk Savaş yıllarında, ABD için birinci derecede önemli olan bölge Avrupa, ikincisi ise Asya'ydı. Ortadoğu ise Amerika'nın üçüncü önceliği idi. 11 Eylül'den sonra öncelik sırası değişti. Birinci sırayı Ortadoğu aldı. Asya eski öncelik pozisyonunu, yani ikinci sırayı koruyordu. Avrupa ise üçüncü sıraya düştü. Öncelikler değişince, yani Ortadoğu birinci sıraya yerleşince Amerika dış politikasını Ortadoğu'ya yöneltmiştir. Amerika bir ayağını Orta Asya'ya koydu, en büyük askeri üssünü Hazar Denizi'nin petrolünün yakınlarında bir nokta olan ve Rusya ile Çin'in güney sınırlarında yer alan Kazakistan'da kurdu. Böylece Japonya'nın ekonomik üstünlüğünün ve Güney Kore, Hong Kong, Tayvan ve Singapur'un ekonomik başarılarının etkilerini dengeleyebilecekti. Buradan Asya kaplanlarının daha fazla başarı göstermesini engelleyebilir ve Pakistan ile İran'a daimi bir tehdit oluşturabilirdi.[249] Dünyanın her yerinde çoğunluğun pek sevmediği bir süper gücün, kötü rejimleri yıkıp yerine iyi rejimler kurmak amacıyla on binlerce sivilin ölümüne, milyonlarca hayatın altüst olmasına sebep olduğuna aklıselim bilim adamları hem fikirdir.[250]

Dünya şehirlerinin sokakları protesto eylemleriyle olurken, iletişim teknolojisinin bütün olanakları dünya siyasetini vicdan, akıl ve yaratıcılık açısından etkilemek amacıyla kullanılmıştır. Ama bu çabaların siyasi etkinliği, hükümetleri ve

---

[245] Hasan Bülent Kahraman, **ABD Bu 11 Eylül'ü Çok Sevdi,** İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006, s. vii.
[246] Kahraman, s. 26.
[247] Ayşe Buğra, "Dünyayı değiştiren gün 11Eylül 5.yılında'', **Radikal,** 12 Eylül 2006.
[248] Atikkan, s. 100.
[249] Hasan Hanefi, "İslam ve Batı: Çatışma mı Diyalog mu?'', **Cogito**, Sayı 40, (2004), s. 273.
[250] Ayşe Buğra, "Dünyayı değiştiren gün 11Eylül 5.yılında'', **Radikal,** 12 Eylül 2006.

BM'yi saldırganlığa son vermek üzere önlem almaya zorlamaya yetmemiştir.[251] Bu bağlamda dünya politikasında devletler güçlerini korurken, uluslar arası örgütler zayıflamış ve ikincil sıraya atılmışlardır. Onların yerini devlet dışı kuruluşlar almıştır. Buna petrol firmaları ve terör örgütleri de dahildir.[252]

Saldırıya uğrayan ABD bunu gerekçe gösterip tüm dünyaya tehditler savurdu, Irak'ı işgal edip insanlık suçları işledi. İran gibi "haydut devletler'' diye gösterdiği ülkeleri menziline aldı, kendi topraklarında da toplumlar arası büyük bir gerilim havası yarattı.[253] Böylece ABD, bu tanımla, Amerika'nın dünya egemenliğine kafa tutacak her grup ve ülkeyi "terörist'' kavramı içine almıştır. Artık saldırmak istediği her ülkeye "terörü önleme" ya da "caydırma'' gerekçesi arkasına saklanabilme özelliğini kazanmıştır.[254] Yaşanan saldırıların ve de medyanın etkisiyle neredeyse tüm Müslümanlara Avrupa'da terörist gözüyle bakılmaya başlanmıştır.

Pearl Harbor baskını gibi ABD halkını duygusal olarak vuran 11 Eylül saldırıları, ABD'nin dünyanın ikinci petrol yatağını yani Irak'ı işgal etmesi için gereken kamuoyu desteğini oluşturmaya yetti. Petrolün tükeneceği ve yerini alacak yeni, etkin bir enerji kaynağının bulunması için geçecek 30 veya 50 yıllık süre boyunca Çin'in veya başka bir ülkenin ABD ile petrolün arasına girmemesi için bu petrol havzalarının ABD kontrolü altında tutulması gerekli idi. Tezin en korkutucu yanı ise ABD'nin petrol üzerindeki hâkimiyetini korumak için dünyayı devamlı bir savaş ve terör tehdidiyle besleyecek olması idi.[255]

11 Eylül terör saldırıları, dünyanın tek tek parçalarının birbirine ne kadar sıkı bağlarla bağlı, iç içe geçmiş bir bütün olduğunu ve diğer ülkelerdeki şartların, ABD'nin güvenliği için ne kadar önem arz ettiğini trajik bir biçimde ortaya koymuştur.[256] Afganistan gibi zayıf devletler bile çok güçlü devletler kadar ABD'nin güvenliği için tehdit teşkil edebilmektedir. Yoksulluk insanları terörist ya da katil yapmaz. Fakat zayıf

---

[251] Ayşe Buğra, "Dünyayı değiştiren gün 11Eylül 5.yılında'', **Radikal,** 12 Eylül 2006.
[252] Gülten Üstündağ, "Üçüncü Dünya Savaşında mıyız?'', **Aksiyon Dergisi**, (Eylül 2006), s. 52.
[253] Hamza Aktan, "Gazeteci Zeynep Atikkan 11Eylül ülkesini Anlatıyor**'', Birgün** , 9 Eylül 2006.
[254]İhsan Çaralan,"Amerika'da İç Savaş Geleneğinin Uzantısı", Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 65.
[255] Cem Şancı,"11Eylül:Korku Çağının Doğum Günü'', **Sabah**, 10 Eylül 2006.
[256] Joschka Fıscher, **Tarihin Dönüşü,** Evrim Güney (çev.), İstanbul: Merkez Kitaplar, 2006, s.40.

devletlerdeki yoksulluk ve çürüme terörist ağlarını ve uyuşturucu kartellerini güçlendirir. Ve devlet bu örgütlerin etkisi altına girebilir.[257]

Terör kitlesel bir eylemdir ama daima teker teker insanların mikro kozmosları üstünde etki yaparak kitleselliğine ulaşır. Amerika, 11 Eylül'den sonra bu duygunun pekişmesi için elinden geleni yapmıştır.[258] Bunun sonucunda saldırıyı izleyen günlerde ortaya çıkan uluslar arası ortamda, daha önce benzer terör saldırılarına maruz kalmış, bunlarla yaşamayı öğrenmek ve yalnızca kendi olanakları ile savaşmak zorunda bırakılmış pek çok toplumda görmezden gelinemeyecek tepkiler meydana geldi. Uluslararası terör yeni bir şey değildi; buna karşı uluslar arası bir cephe açılması yeniydi, bunu da Amerika'dan başka bir ülke sağlayamazdı.

Terör denilen olgunun ciddi olarak dünya gündemine alınması da yeni bir gelişmeydi; o kadar yeniydi ki, bu sözcüğün kullanılabilir bir tanımının bile yapılmamış olduğu ancak 11 Eylül'den sonra fark edildi. İşine geldiği gibi tanım yapmanın riskleri ortaya çıktı: bir dönem kurtuluş savaşçısı olanların, dengeler değiştiğinde terörist haline gelmesinin inandırıcılığı sorgulandığı gibi, potansiyel teröristlere devlet desteği vermenin gelecekte doğuracağı sonuçlar üzerinde de durulmaya başlanmıştır.

Hangi insanların hangi nedenlerden ötürü teröre başvurduğu, dünya düzeninin sistemik bozukluklarının bundaki payı ve teröre karşı yapılacak mücadelenin, bomba atmak ve insanları, şehirleri ortadan kaldırmakla sınırlı kaldığı takdirde ne kadar işe yarayacağıydı. Kısacası "nasıl'' sorusunun yanı sıra "neden" sorusuna da doğru ve dürüst yanıtlar bulunmasının gerekliliği anlaşıldı.

11 Eylül'ün ortaya çıkardığı başka bir durum da hiçbir hayale yer bırakmadan ABD, Avrupa dolayısıyla bütün bir Batı için güvenliğe yönelik en büyük tehdidin ve tehlikenin, dünyanın hangi bölgesinden geldiğini açık seçik göstermiştir. Atlantik'ten Pasifik'e kadar yayılan İslam kriz kuşağı, başka bir ifadeyle Yakın ve Ortadoğu mıntıkasıdır.[259] Ancak böyle bir ayırıma gitmek başka bir ifadeyle dünyayı "uygarlar''-

---

[257] Atikkan, s. 113.
[258] Kahraman, s. 33-34.
[259] Fıscher, s. 238.

“uygar olmayanlar’’ şeklinde sınıflandırmak uçurumu derinleştirmekten başka bir işe yaramamıştır.[260]

11 Eylül, yanlış anlaşılması mümkün olmayacak kadar net bir şekilde, küreselleşmiş bir dünyada mekânsal uzaklıkların artık sadece sınırlı anlamda geçerli olduğunu dünyaya göstermiştir.[261]

Politik düzlemde 11 Eylül saldırıları derin ve ortak bir çıkarı yeniden ortaya çıkardı. Yeri Yakın Doğu Avrupa’ya ne kadar yakınsa Amerika’ya da o kadar uzaktır; dolayısıyla klasik jeostratejide böylesine geniş bir mekânsal mesafe, beraberinde politik bir uzaklığı da getirdi; ancak Usame Bin Ladin ve onun gibileri, küreselleşme çağında terörizmde küresel davrandığı için, Atlantik’in Akdeniz’den daha küçük olabileceğini göstermişlerdir.[262] Usame Bin Ladin gibi özerk terör örgütlerinin çıkması da küreselleşmenin bir sonucudur. Bu tipteki oluşumlar, çok uluslu şirketler gibi tek bir ülkenin sınırlarına sığmayan, hiçbir ulus-devlete tam olarak hesap vermeyen, sponsoru tam olarak belirlenemeyen küresel terör örgütleridir. Bunların kendi kafalarındaki düşmanı vurmak dışında talepleri, ültimatomları, şantaj istekleri de yoktur. [263]

11 Eylül ortamı 11 Eylül yasalarıyla şekillenmiştir. Bu da, Amerikan Anayasası nın ve uluslar arası hukukun 11Eylül kodlarıyla yeniden yorumlanması demektir. Aslında 11 Eylül’ün hukuk alanına yansıması değişimin ne kadar köklü ve geleceğe yönelik olduğunun bir göstergesidir.[264]11 Eylül sonrasında uluslararası kuruluşların etkinliğini tamamen yitireceği ve bu tür örgütlerin tamamının ABD eksenli bir anlayışa kayacağı iddia edilmişti. Buna bağlı olarak uzun bir süre BM’nin ve NATO’nun artık etkinliğinin olmayacağı da düşünüldü. Oysa aradan geçen zamanda işin tersine döndüğü anlaşıldı. Ne BM ne de NATO, ABD’nin tekeline girmedi. [265]

---

[260]Can Dündar, “O Kadın Niye Sevindi?”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları**, içinde, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 46.
[261] Fıscher, s. 59.
[262] Fısscher,s. 238.
[263] Haluk Şahin, “21.Yüzyılın İlk Savaşı”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 30.
[264] Atikkan, s. 360.
[265] Kahraman, s. 120.

11 Eylül sonrasında Bush yönetimi kanunlara yeni yorumlar getirerek ve hayata yeni yasalar geçirerek işkence yapabilme hakkını istemiştir.[266] 11 Eylül sonrası ABD'yi eleştiren ülkeler hain, işbirlikçi, terör sempatizanı vs.olmakla suçlanmıştır. Bunun yanı sıra 11 Eylül 2001'den bu yana ABD yönetimi teröre karşı ''önleyici savaş'' adı altında küresel güç politikası uygulayarak Afganistan ve Irak işgaliyle başlayan hegemonyasını yayma siyasetini, ölen insan sayısına bakmaksızın genişleterek sürdürmüştür.[267]

11 Eylül 2001 dünyanın yeni düzenine ilişkin sorunu, 21. yüzyılda uluslar arası politikanın gündemine oturtmuştur. Amerika Başkanı W.Bush'un "ya bendensin ya düşmanımsın" sloganı dünyayı çift kutupluluğa itmiştir.[268]

Yine 11 Eylül'den sonra Ortadoğu'ya Batı'dan bakıldığından, statükoya sarılmakta ısrar etmenin bu bölge bakımından çok büyük ve hesaplaması imkânsız riskleri de göze almak anlamına geleceği kesindir.[269] Kısacası 11 Eylül 2001'den ve Irak işgalinden sonra cihad terörizmi ile mücadele, ABD'nin gelecekte terörist tehditlere karşı karşıya kalmasını tamamen önlemek için bütün bir bölgenin demokratik bir dönüşüme uğratılması zorunluluğu vardır.[270]

11 Eylül, küreselleşme ekseninde yer almayan ve kendi içinde giderek sıkışan bir dünyanın gitgide daha yoğun içerik kazanan, kitleleri kendisine her geçen gün biraz daha çeken, dolayısıyla her an biraz daha radikalleşen, İslam'ın da doruk noktasıdır. 1980'lerin yükselttiği ve ABD'nin "Yeşil Kuşak'' teorisiyle desteklediği Siyasal İslam onu zaten din ötesi bir gerçekliğe dönüştürmüş, bir siyaset ögesi konumuna getirmişti.[271] Özellikle Amerikan yönetimi radikal İslam'ı kendisine düşman ilan etmiştir. Bunda kendi açısından haklı olabilir. Çünkü Soğuk savaş sonrası dönem tek kutuplu bir dünya meydana getirmiştir. O kutup, Amerika'dır. Amerika'nın izlediği politika sonucunda kendisine bir kutup tespit etme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bunu da radikal İslam ile çözmüştür.[272] Ancak Amerika ve Batı bu kutupluluğunun kalkmasını istemiyordu.11

[266] Atikkan, s. 363.
[267] Derya Sazak, "Eylül Günahları'', **Milliyet**, 12 Eylül 2006.
[268] Kerim Balcı, "Son Batıl Din 11 Eylülizm'', **Aksiyon Dergisi,** 11Eylül 2006, s. 42.
[269] Fıscher, s. 239.
[270] Fıscher, s. 257.
[271] Kahraman, s. 6.
[272] Kahraman, s. xiii.

Eylül sonrasının yarattığı “uygarlıklar çatışması’’, “yeni fundementalizmler’’ Batılıların ekmek- su kadar ihtiyacı olan şeylerdi.[273]

Ayrıca 1990’lı yıllar boyunca Fukuyama’nın yaklaşımı doğrultusunda devam eden süreç küreselleşmeyle tamamlanmıştır. Küreselleşme, sayısız olumlu katkısının yanı sıra çok şiddetli ayrışmaların yaşandığı, yoksulluğun evrensel düzeyde en uç noktasına ulaştığı, küresel gelir dağılımının görülmedik ölçüde bozulduğu bir dönemdi. Buna tepki gösterilmesi gerekiyordu. O tepki, kitlelerin marjinal-radikal akımlara kaymasıyla kendini gösterdi. 11 Eylül’le birlikte kesintiye uğrayan siyasal İslam, bu marjinal akımların en dolgunuydu.[274] 11 Eylül, küreselleşmeyle birlikte başlayan dönemin sonudur. Küreselleşmenin getirdiği ekonomik kökenli büyük krizler, kitleleri radikal İslam’a doğru itmiştir.[275]

Bu gelişmelere bağlı olarak da 11 Eylül’den sonra Avrupa’da İslam’ın yasakladığı ırkçılığın yerini “İslam dinine karşı ön yargılardan ve bilgisizlikten kaynaklanan korkunun adı olan İslamofobi’’ almıştır.[276]

İlk kez 1990’da Independent yazarı Malise Ruthven iktidarda kalabilmek için dini motifleri kullanan Arap diktatörleri için İslamofaşizm’i kullanmıştır. Daha sonra İslamofobi kelimesi ilk kez ‘İnsight’adlı bir Amerikan dergisinde, Rusların Afganistan’daki aktivitelerini anlatmak için kullanılmıştır. Ancak tanımı 1997’de yapılmıştır. İngiliz Runnymede Trust adlı örgüt, “Islamophobia: A Challenge For Us All’’adlı raporu hazırlayıp dönemin İçişişleri Bakanı Jack Straw’a sundu: Müslümanları sevmeyen; ekonomik, sosyal ve kamusal olarak dışlayan bir dünya görüşüydü İslamofobi. Ve bu görüşe göre İslam, bir dinden ziyade, şiddet içeren politik bir ideolojiydi. Raporda, İslamofobinin sakıncaları ve delillerine yer verildi. 2001’de Sstockholm’de, İslamofobi’nin antisemitizm ve yabancı düşmanlığı gibi bir ayırımcılık türü olduğuna karar verildi.[277]

---

[273] Kahraman, s. 137.
[274] Kahraman, s. 123.
[275] Kahraman, s. 124.
[276] Bahattin Aktaş, “Medya Kritik’’, **DiyanetAylık Dergi,** Sayı 189 (Eylül 2006), s. 64.
[277] Mustafa Özcan, “Tırmanma Şeridindeki İslamofobya’’**, Gençyaklaşım**, Sayı 42, (2008), s. 31.

ABD ve Avrupa halklarının eğilimi giderek İslam eşittir terör çağrışımıyla örtüşür hale gelmektedir. Bu konjonktüre ‘’İslami faşizm, İslami terörizm’’ gibi kavramlarla ideolojik bir destek de getirmektedir. Ortaya çıkan ideolojik örgünün oluşmasında Neo-Con’ların ve Hristiyan Siyonistlerin katkılarıda büyüktür.[278]

11 Eylül 2001 saldırılarına kadar özellikle İngiltere’deki Salman Rüşdi hadisesiyle zaten menfi olan İslam imajı, artık yerini İslamofobi olarak adlandırılan korkuya bırakmaya başlamıştır. Müslümanların artık bu tarihten sonra sadece Avrupa ve Batı’ya değil aynı zamanda tüm insanlık için bir tehdit olduğu iddiaları, gündelik hayatın vazgeçilmez tartışmaları haline gelmiştir.[279]

11 Eylül sonrası gelişmeler Batılı insanların pek çoğunda İslam fobisinin yerleşik bir kavram ve vakıa haline gelmesini sağlamıştır. Şüphesiz daha önce kısmen var olan bu fobi 11 Eylül sonrasında daha da patolojik hale gelmiş, isterikleşmiş, ciddi duyu bozukluğu haline dönüşmüştür. Fakat 11 Eylül’den önce ‘’acaba 11 Eylül öncesinde Batıda İslam imgesi nasıldı? diye sorulduğunda cevabın pek de farksız olmadığı görülebilir. 1995 yılında bomba yüklü bir kamyonun Oklahama’da federal hükümet binasını tamamen tahrip ettikten sonra, Amerikan basını teröristin Ortadoğu’dan geldiğini söylemiş ve FBI’nın özellikle siyah saçlı ve sakallı iki erkeği aradığını haber vermişti. Ancak daha sonra bu olayın faili olarak Avrupa kökenli bir Amerikalının olduğu ortaya çıkmıştır. Şüphesiz bu olay 11 Eylül öncesinde Amerika’da zaten var olan, oldukça tedirgin edici İslam imgesine, başka bir ifadeyle İslam fobisine bir örnektir.11 Eylül sonrasında genel olarak Amerika’da, özellikle New york, Chicago, Los Angles gibi metropolitan şehirlerin dışındaki yerlerde bu tip olaylar olmuştur. 13 Eylül 2002’de Florida’ya alanlarında staj yapmak için giden üç Müslüman tıp öğrencisi yol üzerinde durakladıkları lokantada, bir garson bu kişileri terörist zannederek ihbarda bulunmuş, polis de ihbarı ciddiye alarak bu öğrencilere terörist muamelesi yapmıştır.[280]

İslam fobisinin özellikle 11 Eylül’den sonra Batı Avrupa’da ciddi boyutlara ulaştığı çeşitli açılardan tespit edilmiştir. Avusturya, İrlanda ve Hollanda gibi ülkelerde

---

[278] Taha Akyol, “Bush mu Bin Ladin mi?’’, **Milliyet**, 12 Eylül 2006.
[279]Ali Murat Yel, “İslam’ın Avrupadaki İmajı”, **Diyanet Aylık Dergisi**, Sayı 168, (2004), s. 17.
[280] Seyfi Kenan, “Batıda İslam ve Müslüman Algısı”, **Diyanet Aylık Dergisi,** Sayı 168, (2004), s. 11-12.

fiziki nefret saldırılarından daha çok sözlü tacizler olduğu görülmüştür.[281] Bu gelişmeler korkunç bir paranoya, bir vahşet, bir şizofrenik olaydan başka bir şey değildir.

11 Eylül saldırıları edebiyat, sinema ve medya dünyasında da büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle bu kurumları harekete geçiren think thank'ler (düşünce kuruluşları), 11 Eylül'den sonra palazlanarak sayıları artmıştır. Düşünce kuruluşlarının algısı değişmiştir. Kısa sürede medyada kendilerine yakın insanlar bulmuşlar, insanların düşüncelerini etkilemişlerdir.

2001 Eylül ayına kadar edebiyat ve sinema sembolleri, gerçeğin algılanmasıyla tehdidin algılanması arasındaki farklılaşmayı ortaya koymuşlardır. Sinema ve televizyon dizilerinde, diğer medya araçlarında olduğu gibi olumsuz imaj devam etmiş, hatta bu filmlerin yönetmenleri kısmen yansız davranmaya çalışsalar bile, ortaya hiçbir zaman müspet bir Müslüman imajı çıkmamıştır. [282] 11 Eylül saldırıları ise bir kırılma meydan getirerek bu hayale ara vermiş ve kurgu dışındaki acı gerçeği tüm gerçekliği ile isbat etmiştir. Halk, kurgu kadar gerçekle de ilgilenen ve kurgularda alışık olduğu şekliyle, kendi korkusunun gösterilişinden uzaklaşmış sevgi ve vatandaş olarak televizyon ekranının karşısına geçmiştir, Gerçek haline gelen tehdit, kurgulardan alışılan stratejik hayali, tekrar göz önünde bulundurmayı zorunlu kılmıştır.[283]

Medya ve siyasi sistem milli seferberlik gösterisi adı altında saldırılara tepki olarak ilk saatlerden itibaren birlikte hareket etmişlerdir. Medya, ilk önce kan görmeyi reddetmek biçiminde nitelendirilebilecek bir tavır takınmıştır. Newyork ve Pentagon'un ilk görüntülerinde toz duman ve Amerikan bayrakları gizlenmiş, yalnızca haberlerde görüntü olarak ölülerin resimleri verilmiştir.[284]

Kısacası 11 Eylül görüntülerinde açıkça gösterilen kan yoktur. Bu yayınlar medya tarihinde yeni formatlar oluşturmuştur: Birkaç gün boyunca filmler dışında; önemli bir stratejik denge olan kısa sinema filmlerini takip eden bir Türk televizyon haberciliği sahneye aktarılmıştır. Bu çalkantıya şahit olan insanlar sanki her şeyin gerçek

---

[281] Kenan, s. 12.
[282] Yel, s. 16.
[283] Jean –Michel Valantin, **Hollywood, Pentagon ve Washington,** Ömer Faruk Turan (çev.) İstanbul: Babıali Kültür Yayınları, 2006, s. 144.
[284] Valantin, s. 144.

dışı ya da "bir film kurgusundan ibaret" olduğu izlenimini edindiklerini açıklamışlardır.[285] Bunun yanı sıra 11 Eylül 2001'in ardından Hollywood'da büyük stüdyo temsilcileri, oyuncu sendika başkanları, Amerikan Sinema Birliği Başkanı ve George W. Bush 'un siyasi danışmanı arasında bir toplantı gerçekleşmiştir. Amacı terörizme karşı savaşın hâkim olduğu Amerikan dış politikasına Hollywood yapımlarıyla destek olunması idi. Burada Samuel Huntington'un ünlü medeniyetler çatışması şemasının takip edilmesine karar verilmiştir.[286]Bu dönemin sinemaya yansıtılmasında, doğrudan 11Eylül filmi çekilmesine ve vizyona girecek filmlerde de milliyetçi bir ruh halinin hâkim olmasına karar verilmiştir. Bundan dolayı 3 bini aşkın insanın hayatını kaybettiği 11 Eylül saldırısı konusunda Hollywood uzun süre sessiz kalmıştır. Saldırının hemen ardından büyük firmalar, bu konunun beyazperdeye aktarılmayacağına dair açıklamalar yapmışlardır. Tedirginliklerinin sebebi de gelecek tepkilerden endişe duyulması olarak yansıtılmıştır. Michael Moore'un eleştirel bir dille çektiği belgesel ile Fahrenheit 9/11 sinema filmiyle 11 usta yönetmenin perdeye aktardığı 11 kısa filmin dışında, 25. saat gibi olayın uzağından gelen filmler çekilmiştir.[287]

11 Eylül saldırısı demokratik ve insan hakları kökenli bir küreselleşmeye karşı ekonomik küreselleşmenin bir başkaldırısıdır. Gerçekten de yapılan birçok analiz, birincisinin bütün olumlu özelliklerinin ikincisinde yaşanan kısıtlamalarla ortadan kaldırıldığını bize göstermektedir.[288] Bu bağlamda 11 Eylül, ABD ve Batı ülkelerinin para kazanma biçimini, zenginlik kaynaklarını paranın dolaştığı elleri ve yerleri değiştirmiştir. Ekonomik açıdan yapılan tahlil, siyasi gelişmelere berraklık getirmekle kalmamış olayların faillerini netleştirmiştir.[289]

11 Eylül'ün yarattığı olumsuzluklardan biri de Batı ve Hristiyan dünyası ile Batılı olmayan dünya (özellikle Müslümanlar) arasındaki yarığın giderek derinleşmesi ve nefret ideolojisinin, radikalizmi yükseltmesidir.[290]Daha önceden Huntington'un iddia ettiği Uygarlıklar çatışmasının gerçekleşme olasılığının ortaya çıkmasıdır. Huntington, tezinde açıkça İslam ile Hristiyanlık çatışacak demedi. Ama uygarlıklar çatışması böyle

[285] Valantin, s. 145.
[286] Tuba Özden, "Sanal 11 Eylül'', **Aksiyon Dergisi**, (Eylül 2006), s. 55.
[287] Özden, s. 56.
[288] Kahraman, s. 4.
[289] Mehmet Altan,"11 Eylül, 12 Eylül…..'', **Sabah**, 12 Eylül 2006.
[290] Sidney Blumenthal, "Amerikalı Aydınlar 11 Eylül'ü Tartışıyor''**, Zaman**, 12 Eylül 2006.

algılandı. Ve zihinlerde bir global çatışma olasılığı şekillenmeye başladı. Huntington'un hipotezine göre Soğuk Savaş sonrasında ihtilaflar ideolojik ve ekonomik nedenlere dayanmayacak. Dünyadaki büyük bölünme ve çatışmaların belirgin nedeni kültürel olacak. Ulus devlet dünya siyasetinde en önemli aktör olmaya devam edecek. Fakat global sahnede temel çatışmalar değişik ulusların ve medeniyet gruplarının arasında olacak. Uygarlıklar Çatışması global siyasete hâkim olacak. Uygarlıklar arasındaki fay geleceğin savaş hatlarını belirleyecek. Uygarlık kültürel bir olgudur. Avrupa toplumları, kendilerini Araplardan ve Çinlilerden ayıran farklı bir ortak kültürü paylaşırlar. Araplar, Çinliler ve Batılılar ortak bir kültür varlığının parçaları değildirler.[291]Bu bağlamda 11Eylül,Huntington'un tezini doğrularcasına Batı ile İslam dünyasının arasını "medeniyetler çatışması" korkusunu yaratacak ölçüde açmıştır. 1,2 milyar müslümanın asla barışılmayacak, konuşulamayacak bir "öteki'' olarak algılanmaya başlanması İslam alemini onulmaz bir kaos ortamına sürüklemiştir.[292]

Ortaya çıkan bu ideolojik kamplaşma ''medeniyetler çatışması, medeniyet için çatışma, Haçlı savaşı''gibi çok farklı kavramlarla ifade edilmiştir.[293] Önce Haçlı seferleri anlamına gelen ''crusade''kelimesini telaffuz eden Bush, son olarak da faşist rejimlere karşı yapılmış İkinci Dünya savaşına gönderme yapan İslamofaşizm kelimesini kullanmıştır.[294] Bu kavramlar ve onlara bağlı süreç gündelik yaşamımızın her alanında etkili olmuştur. Kısacası savaş ve terör ekseninde hareket eden, dost-düşman ayırımını kendisine tanımlatıcı kurucu öğe olarak alan bir siyaseti yaşama geçirmiştir. Demokrasi ve özgürlükler, yerlerini güvenlik ve korkuya bırakmışlardır. Güven de yerini riske bırakmıştır. Barışın, birlikte yaşamanın, eleştirel düşüncenin yerini dogmatik düşünce ve siyasi, dinsel köktenciliğe bağlı dünya siyaseti almıştır.[295]

11 Eylül sonrası yaşananları Harward Üniversitesinde görevli profesör Joseph Nye, Amerika'nın emperyal gücünün ikilemini "kadife hegemonya''olarak nitelemiştir: Bir ülke, diğer ülkeler onun değerlerine hayran olup, özgürlük ve refah düzeyini kendilerine örnek alıp izleyeceğinden, dünya siyasetinde istediği sonuçları alabilir. Irak

---

[291] Atikkan, s. 82.
[292] Sami Kohen, "Beş Yıl Sonra Dünya''**, Milliyet**, 12 Eylül 2006.
[293] İbrahim Karagül,"11 Eylül'ü Haber Veren Suikast''**, Yeni Şafak,** 13 Eylül 2006.
[294] Üstündağ, s. 50.
[295] E. Fuat Keyman, "Korkunun Demokrasiyi Yendiği Gün''**, Radikal,** 16 Eylül 2006.

savaşından önce 2002'de Bush, insan onurunun müzakere edilemeyecek ihtiyaçlarını, hukukun üstünlüğünü ve devletin mutlak gücünün sınırlarını koruduğunu söyleyerek kendisini övmüştü. Amerika'nın Ortadoğu'da yaptığı her şeyi bu sözler kirletti.[296]

Örneğin, Irak'ın işgali ve onu izleyen bölgesel gelişmeler, İslam dünyasında radikal akımların güçlenmesi için elverişli bir ortam yaratmıştır. El-Kaide ve benzeri örgütlerin cihat ideolojisi, halk kitleleri arasında yayılma fırsatı bulmuştur.[297] 11 Eylül sonrası inceden inceye planlanmış, patolojik dürtülerle tasarlanıp, kafası karışmış küçük bir grup tarafından gerçekleştirilen intihar saldırıları Huntington'un tezinin kanıtları haline gelmiştir.[298] Bunun yanı sıra Avrupa'da yaşayan Müslümanlar ise her geçen gün daha da radikalleşmişlerdir. Böylece ahlaksız ve de yanlış buldukları Batı yaşam tarzından intikam almışlardır. Batıda yaşayan hatta doğup büyüyen müslümanlar kendilerini yaşadıkları ülkenin bir parçası olarak görmemişler, bunun yerine Batının Ortadoğu politikasını kendilerine yapılan bir saldırı olarak algılamışlardır.[299]

11 Eylül saldırıları Avrupa ve Amerika'dakilerin günlük hayatlarında birçok değişiklikler meydana getirmiştir. Halife, din savaşları, Haçlı seferleri, İslam imparatorluğu gibi kavramlar Batı toplumlarında sıkça gündeme gelmeye başlamışıtr. Bu kavramların ortaya çıkmasının kökeninde iki ana temel düşünce vardır: "Amerika tehdit altında'' ve "İslam ile terör yanyana''[300] Bunlardan biri olan "Müslümanlar teröristtir" önyargısının hava alanlarında paranoya haline gelmesidir. Pasaport kontrollerinde Müslümanlar potansiyel terörist muamelesine maruz kalmışlardır. ABD'de ise görüntüsü beğenilmeyen Müslüman yolcuların uçaktan inmelerine bile izin verilmemiş, şüpheli Müslüman yolcular bütün yolcular indikten sonra daha uçağın içindeyken bile sorguya çekilmişlerdir. ABD'de bulunan bazı online alışveriş sitelerinden Müslüman ülkelere satış yapılmamış veya satış öncesinde müşteriden "11 Eylül olaylarını kınıyorum" ya da "ben bir terörist değilim" gibi bir metni dijital olarak imzalamaları istenmiştir. Aksi takdirde alışverişlerine izin verilmemiştir.

---

[296] E. Fuat Keyman, "Korkunun Demokrasiyi Yendiği Gün''**, Radikal,** 16 Eylül 2006.
[297] Sami Kohen, "Beş Yıl Sonra Dünya''**, Milliyet**, 12 Eylül 2006.
[298] Said, s. 59.
[299] Ayşegül Dikenli Williams,"Avrupalı Müslümanlar'', **Radikal**, 20 Ağustos 2006.
[300] Atikkan, s. 129.

11 Eylül sonrasının en belirleyici özelliklerinden birisi de uluslar arası ilişkilerin önemini yitirmesidir. Siyasi aktörlerin davranışlarını meşru kılmak için daha az çaba harcaması, kısacası genel bir umursamazlık havası uluslar arası ilişkilerin her alanına egemen olmaya başlamıştır. İnsanlar soğuk savaş sona erdiğinden beri ABD'nin egemen olduğu tek kutuplu bir dünyada yaşadı; bu durum 11 Eylül'den sonra da değişmedi. Değişen ABD'nin egemenliğini sürdürme yolunda giriştiği eylemlere, yasal bir kılıf uydurma için kamuoyunu aldatmayı göze almaya başlaması, gerektiğinde bu uğurda yalana başvurmaktan bile çekinmemesi, kimi durumlarda ise meşruiyet arayışını tamamıyla rafa kaldırmasıdır. Afganistan ve Irak'a yapılan müdahaleler, kitle imha silahları ile ilgili iddialar, Guantanamo'da, Ebu Garib'te savaş esirlerine yapılanlar, ABD kural tanımazlığına ilişkin ilk akla gelen örneklerdir.[301] Barış, huzur, demokratik hak ve özgürlüklerin sağlanması yoluyla güvenliğin teminini öngören devlet gitmiş, yerine güvenliğin temini uğruna barıştan, huzurdan, temel hak ve özgürlüklerden vazgeçebilen bir sistem gelmiştir.[302]

Bu gelişmelerin sonunda normal zamanda demokratik, çoğulcu görünen Batılı ülkelerin, terörden korunma adına bireysel özgürlükleri ve hukuku çiğneyen yasalar çıkarmasına bu geçişlilik olanak vermiştir.[303] Öyle ki liberal eleştirmenler El-Kaide'nin 11 Eylül saldırılarıyla ABD'yi yıkamadığını, ama terörle mücadele yasalarıyla modern demokratik devletin yıkılıp yerine halkına güvenmeyen bir tedhiş mekanizmasının geldiğini iddia etmişlerdir.[304]

11 Eylül sonrası başta ABD ve Avrupa olmak üzere birçok ülkenin toplumsal yaşamlarında değişiklikler olmuştur. Amerika ve Batı toplumlarının Müslümanlara karşı önyargılı olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Amerika'da yapılan bir ankette çoğu Amerikalı(%66'sı), Müslümanlara karşı en azından bir miktar önyargıya sahip olduklarını itiraf etmişlerdir. %20'si, büyük miktarda önyargıya sahip olduklarını söylemişlerdir. Aynı ankette başka bir soruya verdikleri cevapta ise yaklaşık yarısı Müslüman Amerikalıların bu ülkeye sadakatine inanmadıklarını; %25'i de bir

[301] Umut Özkırımlı,"11Eylül Milliyetçilik Mitlerini Yıktı'', **Radikal**, 13 Eylül 2006.
[302] Balcı, s. 42.
[303] Umut Özkırımlı,"11Eylül Milliyetçilik Mitlerini Yıktı'', **Radikal**, 13 Eylül 2006.
[304] Balcı, s. 42.

müslümanla komşu olmak istemediklerini belirtmişlerdir.[305] Anket sonuçlarında olduğu gibi toplumdaki bu paranoya devletin resmi politikasında ve kurumlarında da görülmektedir. Örneğin ABD ve İngiltere'de müslüman ve koyu tenlilerin tutuklanması, Fransa'da Müslümanların çeşitli işlere kabul edilmemeleri, Hollanda ve Belçika'da ırkçılığın yükselmesi, Rusya'da Putin rejiminin sertlik politikaları gibi.[306]

İran, ABD'nin terörle savaşından en kazançlı çıkan ülke olmuştur. Amerikan müdahalelerinin Ortadoğu'da geniş bir alan içine alan Şii hilalini güçlendirmiştir. Amerikan yanlısı bilinen yönetimlere karşı hoşnutsuzluk, bazı kesimlerde İran sempatisine dönüşmüştür.[307]

ABD ile iç politika arasında sıkışan Pakistan yönetimi ülkedeki radikalizme karşı savaş açmış; ancak istediği başarıyı yakalayamamıştır. Ayrıca ülkedeki şii-sünni gerilimi de artmıştır. Yine aynı bölgede 11 Eylül sonrasında Çin'i kuşatma ve Ortadoğu enerji havzalarını kontrol altına alma projesi çerçevesinde ABD, Hindistan ile olan ilişkilerini stratejik boyuta taşımıştır. Hindistan'ın nükleer çalışmaları ABD tarafından onanmış ve desteklenmiştir. Gelişmeler, Keşmir'de Hindistan'la arası açık olan Pakistan'ı hassas bir durumda bırakmıştır.[308]

11 Eylül'den doğrudan etkilenmeyen Türkiye, bu savaştan derinlemesine daha sonra etkilenmeye başlamıştır. Örneğin 11 Eylül saldırıları sonrası New York borsasındaki dalgalanmaların, Türkiye'ye yansıması da olumsuz olmuştur. ABD'yle yaşanan ve bütün Müslüman ülkeleri muhtemel terörist devletler kapsamına alan "liman kapama krizi" Türkiye'yi de vurmuştur. 11 Eylül sürecinde binlerce Türk vatandaşının ABD vizeleri iptal edilmiştir. Afganistan ve Çeçenistan'da el-Kaide ve diğer bazı gruplarla birlikte savaşmış olan Türk gençleri ABD'nin av listesine girmiştir. 11 Eylül sonrasında saldırılarını ABD ile işbirliği yapan İslam ülkelerine yönlendirilen El Kaide, İstanbul'da önce iki sinegogu, ardından İngiliz başkonsolosluğu ile bir İngiliz Bankası olan HSBC'Yİ vurmuştur. İstanbul saldırıları Türkiye'nin 11 Eylül'üdür. Belki onun kadar küresel değildir. Ama neredeyse bütün boyutlarıyla benzeri bir dehşet duygusunu

[305] John L. Espositu ve Dalıa Mogahed,"ABD'deki Müslüman Karşıtlığı Temelsiz''**, Radikal**, 11Nisan 2008.
[306] Üstündağ, s. 52.
[307] Yakup Şalvarcı,"11Eylül Sonrası En Çok Değişen 11 Ülke'', **Aksiyon Dergisi,** (Eylül 2006), s.48.
[308] Şalvarcı, s. 49.

ayağa kaldırmaktadır; ona yetecek bir büyüklüğe sahiptir. Burada iki olgu görmekteyiz: birincisi, terörün yarattığı dehşet duygusu ki, onu masum insanın ölümü hazırlar. İkincisi, geleceğe dönük belirsizliktir.[309] Ayrıca Irak'ta, Kürt devleti kurma çalışmalarının alt yapısını oluşturarak Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır.[310]

11 Eylül sonrası Türkiye, daha demokratik, daha özgür bir ülke konumuna gelmiştir. 2001 Eylül'ünden sonra Meclis Anayasayı değiştiren bir sürü karar alarak ülkenin 11 Eylül öncesine göre daha özgür olmasını sağlamıştır.[311] 11 Eylül'e kadar, Türkiye'nin İran, Irak ve Suriye ile sınır ilişkilerinin yol açtığı jeopolitik sorunlar, ülkenin AB üyeliğine karşı güçlü bir itirazın gerekçesi iken 11 Eylül'den beri bu jeopolitik olgu, tam tersi yönde bir anlam kazanmıştır.[312]

Soğuk savaş sırasında Batı Avrupa'nın güvenliği bakımından önem taşıyan Türkiye'nin askeri gücü, 11 Eylül 2001'den sonra Avrupa'ya yönelik stratejik tehlike gerçeği karşısında daha da önemli bir hale gelmiştir. Böylece 11 Eylül'le birlikte Türkiye'de modernleşme, Avrupa ve ABD'nin daha çok desteklediği bir kavram olmuştur.[313]

Özetle 11 Eylül olayları toplumla ilişkilendirildiğinde çok ciddi bir dönüm noktası olduğu görülebilir. Bunun iki ilginç sonucu vardır.[314] Birincisi genel kamuoyunda İslam konusunda yoğun bir olumsuz imajın oluştuğunu ve medya aracılığıyla Müslümanların çok fazla eleştirilerle karşılaştığıdır. Bu gelişmelerin sonucunda Avrupa'da yaşayan Müslümanların yaşamları zorlaşmış ve Batı toplumlarında İslam bir fobi halini almaya başlamıştır.

İkinci bir ilginç sonuç ise İslam konusunu fazla ciddiye almayan bazı kurum ve kuruluşların, "İslam nedir?" sorusunu sormaya başlamasıdır. Herkes İslam konusunda konuşmaya başlayınca, entelektüel kesimde de, halk gruplarında da "İslam nasıl bir din, Müslümanlar nelere inanır, nasıl yaşarlar?" soruları eşliğinde bir öğrenme süreci başlamıştır.

---

309 Kahraman, s. 33.
310 Şalvarcı, s. 49.
311 Kemal Kirişçi,"Korku Siyaseti Demokratik Batı Normlarını Yıktı'', **Radikal**, 18 Eylül 2006.
312 Fıscher, s. 223.
313 Fıscher, s. 222.
314 Mehmet Emin Köktaş,"AB Sürecinde Din ve Diyanet'', **Diyanet Aylık Dergisi,** Sayı 168, (2004), s. 29.

Bütün bu söylemlerden sonra 11 Eylül'ün dünya toplumlarında meydana getirdiği sosyo-kültürel ve siyasi değişiklikleri şu şekilde özetleyebiliriz:[315]

- Amerika özgürlük, demokrasi, hukuk devleti normlarını geliştirmedeki birikimini doğru çizgiye oturtamamış, sapkınlık hâkim olmuştur.

- ABD uluslar arası hukuku işlemez hale gelmiş ve ve kurumlar çökmüştür. 11 Eylül sonrası Amerika, terör zanlılarını ABD dışındaki kara bölgelere (gizli işkencehane) götürerek onları aşırı ağır koşullarla baş başa bırakmıştır. Ve böylece Cenevre sözleşmesini hiçe saymıştır.

- ABD yönetiminin aldığı kararlar hiçbir rasyonel elekten geçmediği için kaba ve vahşi tahribat güdüsü etkili olmuştur.

- Amerika'nın içinde ve dışında ''Ya benimlesin ya da düşmanımsın'' mantığı hâkim olmuş, böylece her gün her vesileyle yeni düşmanlar imal edilmiştir.

- Batı, dünyayı sadece tehdit prizmasından görmeye başlamıştır.

- Batı'da özellikle de Amerika'da farklı kültürlere tahammül edilemez duygusu gelişmiştir.

- Batı korku psikolojisiyle yaşamaya alışmıştır.

- Takıntı, aklıselimin yerini almıştır.

- Batı, enkazdan yeni bir düzen çıkartacağına inanmaya başlamıştır.

- Olasılıklar topluma temel önermeler gibi sunulmuştur.

- 11 Eylül'ün, kıyametin ilk provası olduğunu düşünen dindar gruplar ortaya çıkmıştır.

- Diyaloga tamamen kapalı bir döneme geçilmiştir.

[315] Atikkan, s. 21-23.

- Terörizm-antiterörizm kavramları toplumlar için hayati önemde en ön sıraya çıkmıştır.

3. 11 Eylül ve Din

11 Eylül'den sonra vurma kırma, tahrip etme bağlamında güç kullanmak gibi Amerika'da din ile güç ilişkisi gündeme gelmiştir. Güç kullanmayı meşru kılma, globalleşmenin yarattığı belirsizliklere karşı korunma, Amerikan değerlerine sarılma bağlamında dinsellik vs. güç kullanmak ve din yenidünya düzeninin yeni formatı olacak gibi görünüyordu.[316] Bundan dolayı 11 Eylül'ü daha iyi analiz edebilmek için din ile ilişkisini ortaya koymak gerekir. 11 Eylül'den sonra Başkan Bush'un topluma verdiği mesaj da özgürlük ve serbestliğin Tanrı'nın istediği en onurlu dürtü ve en yüce amaç olduğunu belirtmesi, 11 Eylül-din ilişkisi üzerinde durmanın gerekliliğinin bir ispatıdır.

11 Eylül ve sonrasının etkili olan sonuçlarından biri de din ve dini ilimler alanında gerçekleşmiştir. Uzun süredir zamanın Ahir zaman ve Mesih'in ikinci gelişinin yakın olduğuna dair işaretler kollayan Amerikan Protestanlığı 11 Eylül hadisesini Eski ve Yeni Ahit ayetleri arasında ilişki kurarak açıklamaya çalışmıştır. Hristiyanlık bu saldırılar karşısında bir dizi ahlaki, şer'i soru ve meydan okumayla karşı karşıya kalmıştı. Kendi kaynaklarında tatmin edici cevaplar bulamayanlar ya Hristiyanlık dışında arayışlara başlamışlar ya da Hristiyanlığın Evanjelik, Baptist ve fundemantalist yorumlarına bakmışlardır.[317]

11 Eylül dini refleksleri arttırmıştır. 2004 Amerikan seçimlerinde 11Eylül-din ilişkisi kendini göstermiştir. G.Bush ve yandaşları dini, kültürel değerleri kullanarak oy toplamışlardır. Başkan Bush'a 3.5 milyon Evanjelik Protestan oy vermiştir. Bush Katoliklerden 3.5 milyon ek oy almıştır. Her fırsatta kendi inancını sergilemeyi seven Bush seçim başarısını dindarların oyuna borçludur. Dindarlar deyince geniş bir yelpaze akla gelmelidir. Yani, Protestanlar, Katolikler, Mormonlar, Yahudiler vs. dini vecibelerini yerine getirenlerin çoğu oylarını Cumhuriyetçi partiye vermiştir.[318] Amerikalı seçmen ne kadar çok kiliseye gidiyorsa o kadar çok Cumhuriyetçilere oy

---

[316] Atikkan, s. 309.
[317] Balcı, s. 42.
[318] Atikkan, s. 296.

verme eğilimindedir. G. Bush'a oy verenlere "değerlerin oyu'' şeklinde bir tanım getirilmiştir.[319]Ayrıca medya seçim esnasında dini görüş içeren hikâyeleri ön plana çıkarmıştır.

Özellikle 11 Eylül'den sonra, George Bush yönetimi, dolayısıyla da ABD'nin yeni dış politikası üzerinde bazı din adamlarının etkili olduğu bilinmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan Protestanlığının hemen bütün kiliseleri küçülürken, Güney Baptistlerine bağlı kiliselerinin hızla büyüdüğü tespit edilmiştir. Dahası başta diğer Evanjelik kiliseleri olmak üzere bütün Protestan kiliseleri, hatta ABD'nin ikinci büyük dini ve en büyük kilisesi olan Katolik Kilisesi dahi Güney Baptistlerin çizgisine kaymaya başlamıştır.

Bu konuda araştırma yapıp makaleler yazan Walter Russel Mead'e göre Güney Baptistliğinin, Amerikan dış politikası üzerindeki etkinliğinin asıl sebebinin, ironik bir şekilde, bu mezhebe bağlıların Hristiyanlık dışındaki insanların da kurtulabilecekleri yönündeki optimist inançlarıdır. Zira onlara göre Hristiyan olmayan milletlerin bırakın Tanrı'nın Krallığı'na dahil edilmesini, yeryüzünde dahi huzurlu, müreffeh bir hayat yaşamaları mümkün değildir. Bu sebeple bu milletlere demokrasi ve medeniyet getirme çabaları boşunadır. Fundamentalistler bu sebeple Hristiyan ahlak ve inancına dayalı bir dünya sisteminin kurulmasını veya Hristiyan olmayan milletlerle işbirliğini sağlayacak uluslararası yapıların tesisini gereksiz, hatta sakıncalı görmüşlerdir. Nitekim fundamentalist bakış açısıyla yazılan bazı ''Ahir zaman alametleri '' kitaplarında Deccal'in bir BM Genel Sekreteri olacağı vurgulanmıştır.[320]

Yukarıda belirttiğimiz gibi başta Güney Baptistleri olmak üzere Hristiyan mezhepleri 11 Eylül'ün getirdiği ortamda bir dizi ahlaki soruyla da karşı karşıya kalmışlardır. ABD'nin Irak işgalini, Güney Lübnan'da yaşanan hadiseleri, Guantanamo Körfezi ve Ebu Gureyb yüzsüzlükleri karşısında Amerikan askerlerini koruma ihtiyacı hisseden kilise Amerikan dış politikasındaki saldırgan tavrı değiştirmek yerine kendi adil savaş doktirini'ni yenilemeyi tercih etmiştir. Öyle ki gerek devlet gerekse din

---

[319] Stewart M. Hoover,"Media and Public Religious Culture Post-09-11-01 and post-11-2-04**", Religion ın the media Age (**2006), s. 235.
[320] Balcı, s. 43.

adamlarının arasından bireysel hak ve özgürlüklerin doğru şeyler olduklarını, ama bu çağa fazla lüks kaçtığını söyleyenler bile olmuştur.[321]

11 Eylül sonrasında misyoner Evanjeliklerin sayısında artış gözlemlenmiştir. Amerikan Evanjeliklerinin en büyük özelliği misyoner yönlerinin olmasıdır. Hristiyanlığı yaymak onların inançlarının önemli bir özelliğidir. Evanjelik kelimesi daha çok Protestan kilisesinin muhafazakâr kesimini nitelemek için kullanılır. Diğer Hristiyanları da gerçek Hristiyan yapmak bu grubun misyonları arasındadır. Evanjelik gruplar bu inancı tarih boyunca bir misyonerlik müessesesi haline getirmişlerdir.[322]

Evanjelikler için 11 Eylül, Amerika'nın Tanrı yolundan çıkmasının işaretiydi. Bundan sonra Amerikan toplumunun dini yeniden keşfederek kendisini toparlayacağına inanıyorlardı.[323]

11Eylül'den sonra Evanjelikler Amerika'nın kendi modelini dünyaya dayatması gerektiğini düşündüler. Bu da Irak savaşı öncesinde dış politika söyleminde "bizim yanımızda yer almayan bize karşıdır'' mantığını doğurdu. Bu tepki Amerika'nın militer emperyalliğini teşvik etmiştir.[324]

Batı, Usame Bin Ladin ve yandaşlarını öldürücü potansiyel olarak görmüştür. Ancak G.Bush konuşmalarında ABD'nin İslam'a karşı savaşmadığının altını çizmeye de özen göstermiştir. Yaşadıkları olaylardan hiçbir dini sorumlu tutmadıklarını, yalnızca kötüye karşı mücadele verdiklerini, eylemlerine bahane bulmak için bu katillerin büyük bir dini (İslam) kullandıklarını söylemiştir.[325] Bunun yanı sıra David tarikatına ya da Guyana'daki keşiş Jim Jones'in çömezlerine ya da Japonya'daki Aoum Shinri kyo tarikatı üyelerine ortadan kaldırılması gereken dini gruplar olarak bakmamışlardır. [326]

11 Eylül'ün etkilerinden biri de dinin adı kullanılarak işlenmiş bir cinayetin ve daha sonra Kutsal Haçlı Seferleri retoriğiyle sürdürülen karşı saldırının zamanla Amerikan halk kültüründe yeni bir "sivil din" ortaya çıkarmış olmasıdır. Antropologlar

---

[321] Balcı, s. 43-44.
[322] Atikkan, s. 299.
[323] Atikkan, s. 307-308.
[324] Atikkan, s. 308.
[325] Atikkan, s. 325.
[326] Said, s. 59.

bir tanrısı, dini hiyerarşisi, ahiret inancı olmayan, fakat ritüeller, dokunulmazlar ve dogmalar geliştiren modern kültlere “sivil din” adını takmaktadırlar. İsrail ordusu, kutsal bir ordu ve Batı Şeria topraklarında yerleşim birimi kurmanın ibadet ayarında olduğu veya İsrail’de bir bina yapmanın bizzat kendi kendini yeniden yapmak olduğu gibi inanışlar modern çağın en belirgin sivil dinlerinden birini oluşturmaktadır. Örneğin sivil dinler doğruluğu sorgulanamayan, sorgulansa dahi her durumda kendi doğruluğunu kendi mantık silsilesi ile ispat eden veya yanılgıyı arızi bir sebebe bağlayan mekanizmalar geliştirirler. Bu açıdan çoğu antropolog Marksizm ve Darwinizm’e birer sivil din olarak bakmaktadır.[327]

11 Eylül saldırıları ve sonrasında saldırılar etrafında kurulan bir dizi mit yeni bir sivil dinin, son batıl dinin ortaya çıkış sinyallerini vermiştir. Mevcut süreç aynı şekilde devam ederse 11 Eylül zamanla kutsal bir güne, Ground Zero kutsal bir mekâna, orada hayatlarını kaybeden kişiler bu sivil dinin şehitlerine dönüşeceklerdir. Sivil dinlerin kendine has özelliklerinden olan ‘sorgulanamazlık’ ‘da gündeme gelecektir. Tıpkı İkinci Dünya savaşında katledilen Yahudi ve Polonyalıların sayılarının abartılması gibi. Komplo teorileri ve açıklanamayan sorular karşısında 11 Eylül saldırılarının da zamanla bir dogmaya dönüşmesi kaçınılmazdır. ABD’de ve Avrupa ülkelerinde 11 Eylül sonrasında çıkarılmış olan terörle mücadele yasaları, zaten İkiz Kulelere yönelik saldırının inkârını ve arkasında Afganistanlı veya Arabistanlı değil, Texaslı teröristlerin bulunduğunu iddia edeni terör suçundan içeri tıkmaya zemin hazırlamaktadır.[328]

Evanjelikler 11 Eylül’den sonra aldıkları bir dizi kararla yukarıda değindiğimiz ‘ruh kurtarma’ işinde üzerlerine düştüğüne inandıkları göreve sahip çıktılar. Liderleri Washington yönetimine daha fazla dış yardım yapmaya, özellikle Hristiyanların azınlıkta oldukları ülkelerde insan haklarını korumaya ve tabii İsrail’i kollamaya devam etmişlerdir. Bu son talep, çoğu Hristiyan mezhebinden farklı olarak Evanjeliklerin, Yahudi ırkının Allah’ın planında bir yerinin kalmadığı yönündeki inançları reddetmelerinin ürünüdür. Genelde bütün Evanjelikler, özelde Güney Baptistleri bütün insanların Allah katında Yahudilere nasıl davrandıklarının hesabını vereceklerine ve

[327] Balcı, s. 44.
[328] Balcı, s. 44.

Mesih’in gelmesi için Eski Ahit’te kaydedildiği üzere bir İsrail Devleti’nin kurulup, bütün Yahudilerin bu devlete yerleşmesi gerektiğine inanmaktadırlar.

11 Eylül’ün Evanjelik ve Baptist Hristiyanlık’ta yol açtığı en dramatik değişiklik, bugüne kadar dinsizlik, materyalizm ve Darwinizm’i düşman olarak gören bu kiliselerin artık açıktan İslam’ı ve Müslümanları “kutsal öteki” olarak kabul etmeleridir. Kuşkusuz bütün Evanjelikler Jerry Falwel gibi İslam Peygamberi’nin terörist olduğunu iddia etmiyor; veya Hz. Aişe’nin küçük yaşta iken Hz. Muhammed’le evlenmesinin altında cinsel sapkınlıklar aramıyor; ancak hemen hemen bütün Güney Baptistler, Yeni Ahit’in Esinlemeler Kitabı’nda bahsedilen ‘Anti-Mesih ve kavminin Müslüman teröristler olduğunda hem fikirdirler. Bu yaklaşım bir defa kabul edildiğinde Eski ve Yeni Ahitlerde anlatılan bütün “kıyamet alametleri” Müslümanları hesaba alarak yeniden kurgulanıyor ve Hz. Mesih’in önderliğinde Deccal’ın güçlerine karşı girişilecek savaşın Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki bir savaş olacağı inancını güçlendirmektedirler.[329]

1965 yılında gerçekleşen II.Vatikan Konseyi ile dinler arası diyalog çağrısı yapan Katolik Kilisesi bile 11 Eylül sonrasında rotasını değiştirmiş görünmektedir. Uzmanlar II. John Paul’un halefi olarak rakiplerine kıyasla radikal ve tutucu görüşleriyle bilinen Kardinal Ratzinger’in papalığa seçilmesinde dahi İkiz Kuleler saldırılarının etkili olduğu kaydedilmektedir.[330]

Çağdaş dünyada, dinler arası diyaloğa teşvik, genel olarak, öncelikle Hristiyanlardan, daha sonra da Yahudilerden gelmiştir. İslam’ın da diyalog kurduğu veya kuracağı dinler de bunlar olmalıdır. Çünkü 11 Eylül’den sonra olayların odak noktasında bu dinlere mensup insanların barış içinde yaşamak mecburiyetleri vardır. Elbette, İslam ile Hinduizm hatta Budizm arasında diyaloga ihtiyaç vardır. Keşmir ve Hindistan’da ve diğer yerlerde, gazetelerde, karşılıklı düşmanlık ve cinayetlerle ilgili, neredeyse günlük haberler yer almaktadır. Fakat diğer iki din olan Yahudilik ve Hristiyanlık arasındaki yoğun karşılaşma, İslam’ı diyaloga sevk eden motor güç olmaktadır.[331]

---

[329] Balcı, s. 43.
[330] Balcı, s. 43.
[331] Leonard Swıdler, “Yahudi-Hristiyan-Müslüman Diyaloğu 11 Eylül’den Sonra Mutlak Bir İhtiyaç’’, A. Dursun Karaca (çev.), **İslamiyat,** Cilt 5, Sayı 3 (2002), s. 93.

11 Eylül saldırılarının dinler arası diyalog ve iletişim yönünden iyi sonuçları olmuştur. Amerikan halkının 11 Eylül sonrasında İslam'a ve İslam'ı anlatan kitap ve görsel malzemeye olan ilgisinin artması olumlu gelişmelerden biridir. Özellikle Yahudiler ve Hristiyanlar, İslam'la ilgili bir şey öğrenmenin ve müslümanlarla diyalog kurmanın mutlaka gerekli olduğunun farkına varmışlardır.[332] O dönemi yaşamış isimlerden biri olan Pakistan asıllı Amerikalı Müslüman Profesör Gulam Haider Aasi, 11 Eylül öncesinde Hristiyanlarla diyalog konusunda çekinceleri olan Müslümanların da diyalogun önemini anladıklarını ve kısa zamanda başta ABD olmak üzere çoğu Batı ülkesinde Müslümanların dinler arası diyalogda insiyatifi ele geçirdiklerini anlatmaktadır.

Prof. Aasi, kendi yaşadığı Chicago'da özellikle müslüman Türkler'in faaliyetlerinin gerek müslüman toplumdaki radikal eğilimleri, gerekse Hristiyanlar arasındaki dışlayıcı, yabancı ve Müslüman düşmanlığını törpülediğini iddia etmektedir.[333]

11 Eylül ve sonrasında yaşananlar dinleri yozlaştırırken, din adamlarını diyaloga, birbirini tanımaya ve dünya barışı için birlikte çalışmaya itmiştir.

4. 11 Eylül ve Medya

11 Eylül 2001'in sonuç ve etkilerini aşağı yukarı herkes görebilmektedir. Endüstrileşmiş 8 ülkenin toplumları barış anlarında kasıtlı şiddetle karşılaşmak suretiyle önemli kayıplar vermişlerdir. Dünya Ticaret Merkezinin yıkılışı ile birlikte medya, dünya ülkeleri ve uluslarında etkili olmuştur. Dünyanın her yanında veya en azından Batı ülkelerinde "11Eylül'' terimi medya tarafından pek çok olayda kullanılmıştır. Bunun yanı sıra uluslar arası ilişkiler ve küresel politikalarda da "11 Eylül öncesi ve sonrası'' gibi tanımlar medyada yer almıştır.

Bir medya fenomeni olarak 11 Eylül büyük bir ölçektir. O, globalliği, kültürü ve medya trendlerini çalışma dışına itmiştir. Savaşlar, soykırımlar, doğal afetler ve trafik kazaları medya için görsel dökümanlardır.11 Eylül vakası da gerçek zamanda, gerçek

---

332 Swıdler, s. 87.
333 Balcı, s. 44.

kişilerle, gerçek yerde gerçekleşen görsel bir olaydır. Yalnız bu görüntüler bütün insanların gördüğü şekilde geçekleşmemiştir.[334]

11 Eylül saldırılarından sonra yaşananları, medyanın genelde görme eğiliminde olduğu gibi "terörist saldırılar''ve ''dünyadaki gelişmeler' diye ikiye ayırırsak iki kronolojik döküm ortaya konmuş olur.[335] Ama bu iki kronolojik döküm birbiriyle yer değiştirirse, insanların kafaları karışır, sebep ve sonuçlar eskisi gibi görünmez.

11 Eylül saldırıları medya açısından bir miaddır. Çünkü medyada çıkan haber ve yorumların çoğunda sansür kokmaktadır. Bundan dolayı 11 Eylül saldırılarının görüntülerine göre hemen yorum yapmanın yanlış olacağı bir gerçektir.[336] Bu görüntülere göre 11 Eylül'ün sebebini aramak da yanlıştır. Çünkü 11 Eylül görüntülerine göre dünyada birçok insanın canı yanmaktadır. Bu haberleri de güçlü olan Batılılar yapmaktadır. Küresel medya, dünyadaki bütün insanların hayatlarına eşit mesafede yaklaşmamaktadır. Çünkü daha önceden çıkan benzeri birçok terörist saldırılardaki haberlerin Amerika ile ilgili olduğu bilinmektedir. Bu tip haberler insanlara verilirken moral duygusu ön planda tutulur. Ve aynı paralellikteki haberler yapılırken bunun küresel anlamda sempatik ve destek sağlaması gerekir. Böylece bu haberler hemen dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan insanların duygularıyla birbirine bağlanır. Medya ölenlerin ve ailelerin iddialarını sorgu sualsiz yayınlar ve destekler. Anti-demokratik ortamlardaki yayınların doğru, ahlaki, politik ve dini tanımlarını yapmak için bilimselliğin bir özelliği olarak en az on yıl beklemek gerekir.[337] Bu dönemde objektif haber yapan gazeteciler oldukça zorlanmıştır. Medya çevreleri, 11 Eylül'den bu yana muhalif görüşleri olan bağımsız gazeteciler ve haber dairelerine devamlı saldırmaktadırlar. Bu tür görüşleri seslendiren haberciler, bunun doğru haberciliğin bir gereği olduğunu ifade etmelerine karşın, "Bin Ladin'in Sesi" ya da "Taliban'ın Sesi" olarak yaftalanmaktadırlar.[338] 11 Eylül'den sonra Bush'un pozisyonunu tespit ve eleştirecek herhangi bir kurumdan doğru-düzgün kimse ortaya çıkmamıştı. Bush'u eleştiren birkaç akademisyen, marjinal solcular, pasifler ve barış yanlıları vardı. Ve bunlar da toplum tarafından dışlanmaktaydı. Olayın

---

[334] Age Stewart ve M.Hoover,"Media and public religious culture post- 09/11/01 and post-11/02/04'', **Religion in the Media** (2006), s. 237.
[335] Aysıt Genç, "11 Eylül'ün Kafa Karışıklığı'', **Star**, 12 Eylül 2006.
[336] Stewart ve Hoover, s. 238.
[337] Stewart ve Hoover, s. 238.
[338] Davıd Dadge, **Savaş Zayiatı**, Sinan Okan (çev.), İstanbul: Güncel Yayınları, 2004, s. 316.

sıcaklığı geçtikten sonra hükümet yetkililerinden herhangi biri Bush'u eleştirebilirse, medya da ancak o zaman onların ağzından yazarak Bush'u eleştirebiliyordu.[339] Yani medyanın bu dönemde eleştirel yönü hiç kalmamıştı.

Amerikan medyasında durum inanılmaz derecede ilginç hale gelmişti. 11 Eylül'ün New York medyası anlaşılır bir biçimde şahinleşti, çünkü kent saldırıya uğramıştı. En liberal dergilerden biri olan The New Yorker başyazısında "Haydi Savaşa" diye haykırıyordu. Ne Vietnam Savaşı sırasında ne de başka bir dönemde böyle bir şey yaşandı, çünkü New York'a saldırılmıştı. Böylece 11 Eylül, gerçek gazeteciler ile "medya personelleri" arasındaki ayırımı bütün çıplaklığıyla ortaya koydu.[340]

11 Eylül sonrasında Amerikan demokrasisinin onur duyduğu "denetleme ve dengeleme" kurumları atıl hale gelmiştir. Bu kritik dönemde "Sorumlu kim?'', "Gemi neden su alıyor?'', soruları önem kazanmıştır. Şüphesiz ki denetleme işlevinin baş aktörü olan medyanın, Amerikan demokrasisinin 11 Eylül sınavında başarısız olmasında büyük sorumluluğu vardır.[341]Amerikalı gazetecilerin doğru soru sormamaları, iyi habercilik yapmamaları 11Eylül'ün medyaya yansıyan olumsuz yönlerindendir. Amerikan medyasının bu bağlamda ne bağımsız ne de iyi niyetli olduğu bir gerçektir.[342]

Buna karşın bazı medya çevreleri, farklı görüşlerin ifade edilmesinin Amerikan toplumunun 11 Eylül'ü anlaması ve doğru değerlendirmesi için gerekli olduğunu belirtmektedir. Bu düşüncelere bağlı olarak 11 Eylül'ün en önemli etkilerinden biri de dünya çapında halkların iktidarlara ve onlara iliştirilmiş medyaya duyduğu güvensizliğin daha da artmasına sebep olmasıdır.

11 Eylül olayları tarihi bir trajedi olarak meydana gelmiştir ve öncelikli olarak anma ve matemin medyasal boyutu ile tanımlanmıştır. [343]

Medya, 11 Eylül'le ilgili olayları, aile deneyimlerine ve reaksiyonlarına göre vermiştir. Bunu da gerçekleştirirken dini kavramları oldukça fazla kullanmışlardır.[344]

---

[339] Susan Dente Ross, "Medya özür diliyor;ama kendisi değiştirmiyor'', **Zaman,** 22 Nisan 2007.
[340] Atikkan, s. 328.
[341] Atikkan, s. 332.
[342] Atikkan, s. 333.
[343] Stewart ve Hoover, s. 248.
[344] Stewart ve Hoover, s. 251.

Bush'un haçlı seferi başlattığını açıklaması hedefin intihar saldırısı yapanlarla sınırlı olmadığını, bu zamana dek Amerika'nın savuna geldiği Wilsoncu iyimserliğin artık terk edilmekte olduğunu göstermiştir. "Bush crusade'' kelimesi yerine savaş, mücadele gibi anlamlara gelecek başka kelimeler seçmek yerine; tarihi ve dini anlama sahip ''haçlı seferi'nin ''üstüne basarak söylemiş olması değişimin habercisi olmuştur.[345] Din konusunda devleti yöneten en üst kişinin yapmış olduğu bu hatayı medya düzeltmiştir. G.Bush'un İslam dünyasında infial uyandıran sözlerini düzeltmek ve yumuşatmak görevini medya üstlenmiştir: "Bugün karşımızdaki düşman yeni bir şeytan türü. Amerikan halkı bu gerçeği anlamaya başlıyor. Amerika'nın teröre başlattığı Haçlı Seferi çok zaman alacak.''[346] Din unsurunu ön plana çıkaran bu açıklamanın Müslüman dünyasında yarattığı infial üzerine Beyaz Saray özür dilemek zorunda kalmıştır. Medya Bush'un yaptığı Haçlı Seferleri göndermesinde hiçbir art niyet olmadığını iddia etmiştir. Geleneksel olarak Amerikan halkını birleştirmek için kullanılan "Haçlı Seferleri" kavramının yanlışlıkla radikal Müslüman bir gruba karşı söylendiğini vurgulamışlardır.[347]

11 Eylül ortamında medya, G.Bush'u yeniden yaratmıştır. Gazeteciler savaş zamanının liderliğini ortaya çıkarmak için bunu yapmışlardır. Bu karmakarışık duygu ve hesaplaşmalar sonucu ortaya çıkan 11 Eylül gazeteciliği hiç kuşkusuz en fazla Bush yönetiminin işine yaramıştır. Medya, itibarını kaybederken bundan Bush kazançlı çıkmıştır. [348]Ancak 11 Eylül'ün ürettiği bu sanal kahraman ve sanal kahramanlık öyküsü Irak savaşı çıkmaza girince bitmiştir. Günümüzde demokrasi, gelişmiş pazarlama teknikleriyle kitlelerin oyunu alıp onları medya aracılığıyla denetim altında tutma oyununa dönüştüğünden beri her ülkede sanal kahramanlar yaratılmaktadır. Bu kahramanlar bir süre umut olup sonra yok olup gitmektedirler.[349]

11 Eylül'ü yaşayanlar televizyonlarda ve basında yer almak istememişlerdir. Çünkü acılarının yansıtılmasını dini açıdan uygun görmemişlerdir. Bunun yanı sıra 11 Eylül'ün yarattığı özel koşullarda Amerikalı uzun süre mağduriyetiyle baş başa kalmak

---

[345] Akif Emre, "Global Mc Cartizm", Tamer Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları**, içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 145.
[346] Atikkan, s. 374.
[347] Atikkan, s. 370.
[348] Atikkan, s. 377.
[349] Atikkan, s. 152.

istemiştir. Bu büyük inzivada kuşkusuz biraz da gerçekten kaçma, eleştiriden irkilme vardı. [350]

Medyada 11 Eylül 2001 saldırıları ile ilgili yayınlanan haber ve yorumlar insanları çeşitli açılardan sömürmek için kullanılmıştır. İnsanların duyguları sömürülmüştür. İnsanların bilinci altında yatmakta olan İslam karşıtlığı ile kolayca buluşturulmasında medya üstüne düşeni yapmakta gecikmemiştir. Resmi açıklamalarda failleri bir şekilde İslam'la ilişkilendirmeleri kitlelerin bilinç altında var olan öteki düşmanlığını meydanlara taşımaya yetmiştir.

Konvansiyonel terörden tümüyle farklı olarak onun yerine ikame edilen, klasik bir tür öç duygusunun biçim verdiği medya terörü gökdelenlerin boşluğunu doldurmuştur. Yayınlanan fotoğraf karelerine yansıyan görüntülerden, seçilen şahısların kimliklerine kadar oluşturulan imaj dünyası Amerikan toplumunu provake etmiştir. Görüntülerin yanı başında boy gösteren resmi açıklamalar boyutları genişleyen resim Amerikan şiddetini meşrulaştırmayı amaçlamıştır. [351]

Bunu yalnızca medya yapmamıştır. Haklı olarak yas tutan aileler, sigorta şirketleri, havayolu endüstrisi, mafya birçok kişi ve kurum hayatını kaybedenler için toplanan milyarlarca dolarlık pastadan pay almak için yarışmışlardır. 11 Eylül'den kısa bir süre sonra Dünya Ticaret Merkezi hakkında yüzeysel birçok kitap yazılmıştır. Bu kitapları yazanların birçoğu bu olayı insanların duygularını istismar ederek yazmışlardır. Aynı şekilde internet de, birçok insanın trajediyi sömürmesine yardım etmiştir. 2002 Ekiminde şarbon korkusu ve abartısı arasında bir sitede (e By sitesi) bir satıcı, "şarbon aşısı.com" sitesinin isim hakkını bin dolardan başlayan bir on line açık arttırmasıyla satmaya çalışmıştır.[352]

11 Eylül saldırıları, şüphesiz tarihin en önemli olaylarına aracılık etmiştir. Teröristler, Batı'nın küresel ekonomi, kültür ve medya merkezlerinin bulunduğu, büyük

---

[350] Atikkan, s. 322.
[351] Emre, s. 145.
[352] Benjamin Radford, **Medya Nasıl Yanıltıyor**, Aysel Aktaş (Genel Yayın Yönetmeni), İstanbul: Güncel Yayınları, 2004, s. 260-1.

mega kentleri hedef olarak seçmişlerdir. Yıkım, şok ve ızdırab imajını, TV ekranlarında ve gazetelerin ilk sayfalarında çok uzun zaman göstermişlerdir.[353]

11 Eylül sonrası süreçte, çeşitli ülkelerdeki yayın kuruluşları tek kutuplu bir dünyaya sürüklenişe destek vermişlerdir. Bu destek en başta ABD'de bulunan büyük medya grupları tarafından sağlanmıştır. 11 Eylül'ün her aşamasında ideolojik yayın isteyenler Fox News'in tek taraflı, tek doğrulu haberleriyle kendi saplantılarının sağlamasını yaptılar.[354] Diğer televizyon kanalları ve büyük gazeteler yalpaladı, sallandı. Değişik görüş ve haberler ise internet sitelerinde, kişisel bloglarda vardı. Bağımsız internet siteleri gerek akademisyenlerin gerekse halkın eleştirel görüşlerinin yayımlanmasına olanak sağladılar. Bazı sitelerin servis sağlayıcıların CIA tarafından bloke edilmesi ya da elektronik postaların izlenmesi gibi kanıtlanmamış bir takım bilgiler de yine internette yer aldı. Elbetteki ırkçı ve nefret içeren yayınlar da web sitelerinde yer aldılar. Kimi zaman haberi çarpıtma ya da yanlış haber yayımlamanın, spekülasyonun en dikkat çekici olanları yine internet sitelerindeydi.[355] Ancak bloglarda gazetecilik de yapılmak zorunda kalındı.

Türkiye'de çok satan /çok izlenen gazete ve televizyonlar da Batı medyası gibi bir politika izlemişlerdir. Medyanın özel tim gazetecileri, kanaldan kanala koşup konjektöre uygun yorumlar yapmışlardır. Türkiye'deki her türlü yazılı ve görsel medya, küresel yardımı saldırının ilk dakikalarından itibaren vermeye başlamışlardır. Hürriyet gazetesi yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök 1 Ekim 2001 günkü makalesinde 11 Eylül sonrası dünya gündeminde bir "Medeniyet Savaşı" olduğuna değinerek, bunun "terör ile huzur" arasında bir savaş olduğunu açıklamıştı. Özkök, savaşa karşı çıkanlara kastettiği şu cümlelerle yazısını bitirmişti: "Ama ile başlayan cümleler bana vız geliyor, tırıs gidiyor. Bütün bu cümlelerin gölgesinde, iğrenç bir terörün kankalarını görüyorum. Sadece ve sadece onları…"[356]

Özellikle sağda yer alan Akit, Yeni Şafak, Zaman, Türkiye gibi gazetelerin yazarlarının, yazılarında çoğunlukla değindikleri nokta, Usame Bin Ladin'in ve

---

[353] Moussa, s. 6.
[354] Atikkan, s. 10
[355] Özgür İlke Şanlıer, "ABD Medyası'', **Birikim Dergisi**, Sayı 150, (2001), s. 69.
[356] Şahin Artan, **Maymunlar Demokrasisi**, İstanbul: Karakutu Yayınları, 2004, s. 10.

Taliban'ın Birleşik Devletler ile olan ilişkisi ve Huntington'un "Medeniyetler Çatışması''. Üzerinde durdukları bu iki noktadan hareketle vardıkları yer ise İslam dininin doğru algılandığında barış dini olarak yaşama kattıklarının daha da artacağı ve medeniyetler çatışmasının olası bütün sonuçlarının çok kötü olacağıdır. [357]

ABD'de 11 Eylül olaylarını soruşturan komisyon, Amerikan Savunma Bakanlığı'ndan istediği belgeleri bir türlü alamamış, belgeleri almak için sonunda mahkemeden karar çıkartmak zorunda kalmıştır. Ancak gelişmeleri bildikleri halde ne ABD ne de Türkiye'deki büyük medya bu konulara değinmiştir.

Aynı şekilde 11 Eylül'de hayatını kaybedenlerin ailelerinden bazıları, devlet tarafından önerilen tazminat için başvuru yapmayı ''11 Eylül'ün yaşanmasında rol oynayan ihmallerin üstünün örtülmeye çalışıldığı'' gerekçesiyle reddettiğinde, bu reddediş ne ABD'de ne de Türkiye'deki büyük medyada yankı bulmuştur.

Yine 11 Eylül soruşturmasına taş koyan Amerikan devletinin, Irak işgalini başlatmak için tüm dünyaya "kitle imha silahları" yalanını söylemiş olması da temel bir mesele olarak algılanmamış ve yansıtılmamıştır.[358]

Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları ile birlikte Amerika'nın medyada ilk defa ortaya koyduğu bazı olumsuz medya kriterleri de şu şekilde sıralanabilir:

ABD'nin ilk kez yoğun biçimde uyguladığı "iliştirilmiş gazeteci" uygulaması mesleki açıdan bir çürümenin tezahürü olarak değerlendirilmemiştir.[359] Daha sonra Irak savaşı esnasında iliştirilmiş gazetecilik Amerikan medyasında tavan yapmıştır. Üç bin gazeteci, savaşı takip etmek üzere Amerikan yönetimine başvurmuştur. Bunların yaklaşık 500'ü "iliştirilmiş'' olarak Amerikan askeri birliklerinin koruması altında gazetecilik yapmışlardır. İliştirilmiş gazeteciliğe bir çeşit "yemeli içmeli, yatmalı tam pansiyon gazetecilik" modeli de denebilir.

---

[357] Bora Erdağı, "11 Eylül-Bir Saldırının Yankıları: Yerli ve Yabancı Basında Tahayyül Gücü", **Cogıto,** Sayı 30 (2002), s. 332.
[358] Artan, s. 10.
[359] Artan, s. 10.

Pembe habercilik üretimi yapmaktan laçkalaşmış, sanal dünyalarda yolculuk ederken gerçekle irtibatını kesmiş Amerikan medyası 11Eylül'de gazetecilikle buluştu. Örneğin 11Eylül'den dört yıl sonra Katrina fırtınası Amerika'yı yokladığında medya bu kez de öteki Amerika ile tanıştı ve yüzleşti. Yıllardır Amerikan medyasının kararlı bir unutkanlıkla görmezlikten geldiği "ırk, yoksulluk, dışlanmışlık, hizmet sektörünün üçüncü dünyalaşması''gibi gerçeklerdi.[360]

11 Eylül'de saldırılardan birkaç dakika sonra İkiz Kuleler'e, Pentagon'a koşan muhabirler başarılı habercilik sergilediler. Habercilik yeniden hız kazandı. İlgi alanları şekil değiştirdi. İçerik mükemmelleşmese de en azından muhabirler ve bazı köşe yazarları mesleğin işlevini keşfettiler.[361]

11 Eylül'den sonra medya hükümetin parçası olmakla kalmadı, Irak savaşının karar sürecinde belirleyici rol oynadı. Bunu yaparken ne Başkan'a ne de topluma yaranabildi. Zaten Amerikan halkının 11 Eylül'den sonra Başkan'a, Kongre'ye, Yüksek Mahkeme'ye olan güveni artarken medya en az güvenilen kurum konumunda en alt sıradaki yerini korumuştur.[362]

Resmi söylemde 11 Eylül'de Amerika saldırıya uğramıştı. Bu andan itibaren haber akışı artık "Amerika saldırıya uğradı" formatına yerleşti. Yani 11 Eylül'le ilgili haberlerin nerede, ne zaman, nasıl ve kim tarafından yapıldığına dair unsurları tamamdı. Ama neden sorusu eksikti. Olayın nedenini sormanın, saldırıların nedeni hakkında değişik yorumlar yapmanın vatan hainliği ve marjinallik sayıldığı çok özel bir dönemdi. 11 Eylül'de medya olağanüstü koşulların gazeteciliğini sergiledi.[363]

Böylece saldırılardan hemen sonra ABD medyası hiç çekinmeden savaşı başlattı. Televizyon kanalları "saldırı altında Amerika" yazılı ekran bantlarıyla uçakların DTM'ye ve Pentagon'a çarpışını defalarca gösterip, olaylar hakkında kesintisiz yayın yaparken, ilk birkaç saat içinde "terör uzmanı" muhabirlerce suçlunun adı konmuştu bile: Üsame bin Ladin, Afganistan, Ortadoğu ve hatta İslam. Suç, terörist saldırı; nedeni ise Amerika "özgürlüğü ve demokrasi"nden nefretti. Henüz aradan on iki saat bile geçmeden

[360] Atikkan, s. 384.
[361] Atikkan, s. 385.
[362] Atikkan, s. 385.
[363] Atikkan, s. 385-6.

Rupert Murdoch'a ait çok satan tabloid New York Post "Amerika Savaşta" manşetiyle New York'ta hemen herkesin elindeydi. Saldırının hemen arkasından tüm ana kanalları 24 saat kesintisiz yayında aynı sahnenin değişik açılardan görüntüsünü vermeye başladılar. Haber süreci öncelikle olgulara, uçakların kaçırılması ve ulusal simgelere saldırılmasının kronolojik değerlendirimesi ve olay tanıklarının stüdyolarda konuk edilmesine odaklandı. Elbetteki hemen her gösteride izlenen hükümet eski görevlileri olan "uzmanlar" ile röportajlarla birlikte yayın akışı da yeni bir anlam kazanmaya başladı.[364]

11 Eylül 2001. Toplumsal refleksle evler, işyerleri, otomobiller bayraklarla donanırken medya, bayraklı Amerikan dilini benimsedi. Televizyon kanallarının logolarına Amerikan bayrağı yerleştirildi. Bazı gazeteciler ekrana çıkarken ceketlerine bayrak rozetleri taktı. Gazete ve televizyon yöneticileri yaptıkları açıklamalarla gazetecilik mesleğine yeni normlar sunmuşlardır: CNN genel müdürü Walter Isaacson'a göre "Kriz dönemlerinde kamuoyunun ruh haliyle ters düşen medya kuruluşları zorlanırdı.'' Fox News'in sahibi, medya imparatoru Rupert Murdoch ise 11 Eylül gazeteciliğini şöyle tanımlıyordu: "Vatanseverlik görevi neyi gerektiriyorsa onu yapacağız.''[365]

Amerika'nın önde gelen gazeteci ve gazete yöneticilerinin bu tür demeçleri 11 Eylül'ün gazetecilik normlarının ilanı oldu. Bu normlara uyan gazeteci ve televizyoncular haber dilinde birinci çoğul şahsa sarıldılar. 11 Eylül gazeteciliğinde öncelik güvenlik kaygılarına odaklanırken gazetecilikte yeni bir görev tanımı ortaya çıktı: 11 Eylül'den itibaren basın Amerikan ulusunu, Amerikan'ın bütün kurumlarını ve liderlik kadrolarını sahiplendi. Gazeteciler hükümetle birlikte ortak bir işlevi yerine getiriyordu. Amaç yurttaşı kenetlemek, demokrasinin ve Amerika'nın gücünü göstermek ve kurbanları anıtlaştırmaktı.[366]

11 Eylül gazeteciliği habere "tek tip bir perspektif'' getirdi. 11 Eylül'de bütün Amerikan televizyonlarına sadece tek bir haber ve tek bir perspektif yansıdı. Televizyonlar genelde güvenlik uzmanlarına ve emekli askerlere soru yöneltti. Bu

---

[364] Şanlıer, s. 66.
[365] Atikkan, s. 386.
[366] Atikkan, s. 387-8.

uzmanlar da saldırıların politik, sosyal ve ekonomik nedenleriyle ilgilenmiyordu. Bütün dikkatler anlık reaksiyonlara odaklandı. Mesele kapsamlı şekilde ele alınmadı. "Medya, ABD terörizmi hiç destekledi mi; sivillerin bir hedef olması ne zaman ve nasıl başladı; terör bombalamalarının tarihi nedir; bu tür bombalamalar Amerikan politikalarıyla ilişkili midir; Nikaragua, Irak, Endonezya, Doğu Timor, Kolombiya, Lübnan, Vietnam ya da Sudan'da yaşananlar 'devlet destekli terörizm' değil miydi?" sorularını kendilerine hiç sormadılar.[367]

Amerikan medyasının genel söylemi İslami teröre indirgendi. Medya İslam, Müslümanlar ve İslam dünyası içindeki gerilimler hakkında ayırımlı bir söylem geliştiremedi.[368] Saldırıların ardından milyonlarca Amerikalı televizyonlarının başından ayrılmadan otururken çarpıtılmış, eksik ve ideolojik yayınlar Müslümanlar ve Arapları "soğukkanlı katiller, korkaklar ve alçaklar" olarak nitelendirdi. ABD hükümeti ve medya henüz ellerinde kanıt yokken saldırıların Ortadoğu kaynaklı olarak belirttiklerinde, kamunun bilgisi, failin müslümanlardan olduğu, rızası ise onlara savaş açmaktan yana imal edilmiştir. Taliban ve Afganistan ilişkisi hakkında soru sormayan kamu için Afgan halkı, işgal edilmiş Filistin ve ambargolarla acı çeken Irak gibi, medya tarafından düşman ilan edildi. Sonucunda ise ABD'nin çeşitli bölgelerinde Müslüman, Arap ve Güney Asyalılara saldırılar oldu. Bu durum, hiçbir egemen medyada yer almadı. Tâki, bir Sih sakalından ve başındaki sarıktan dolayı Arap'a benzetilip öldürülünceye (16 Eylül) kadar Müslüman insanlar ve işyerleri de olası saldırılardan korunmak amacıyla, zaten Amerikan vatandaşlarının dört bir yanı donattığı gibi, Amerikan bayrağı taşımaya ya da asmaya başladılar.[369]

11 Eylül ortamında iyice depolitize olan Amerikan toplumu kendisine ne anlatılsa inanıyordu. Şüphesi olsa bile sorgulamıyordu. Bu kritik noktada medya Amerikan halkını Irak savaşına hazırlamaya başladı. Söz birliği etmişcesine gazete ve televizyonların haber ve yorum ağırlığı giderek Irak'a, Saddam Hüseyin'e odaklandı. 11

---

[367] Şanlıer, s. 68.
[368] Atikkan, s. 388.
[369] Şanlıer, s. 68.

Eylül travması altındaki halk bu sefer Saddam Hüseyin'in elindeki kitle imha silahlarıyla korkutulmaya başlandı.[370]

11 Eylül'den Irak savaşına kadar geçen süreçte medya, İslam dünyası ve Amerika'nın İslam dünyası ile ilişkilerine yönelik sorunları üstü kapalı geçti. Bunun en sistematik örneği, ABD'nin Suudi Arabistan'la olan ilişkileriydi. 11 Eylül'ü takip eden günlerde Suudi Arabistan rejimini ve bu rejimin geçmişteki Amerikan hükümetleriyle olan ilişkisini sert bir dille eleştiren yazılar çıkmaya başladı. Sanki kısa bir süre için hedef, Suudi Arabistan'dı. Çok kısa bir zaman sonra bu yazılar bıçak gibi kesildi. Amerikan'ın petrol politikası ise hiçbir şekilde gündeme gelmedi.[371]

80'lerde Amerikan yönetiminin Sovyetler'e karşı Afgan mücahitlerini desteklemiş olması 11 Eylül gazeteciliğinin ilgi alanına pek girmedi. ABD-Afganistan-Taliban üçgeni çok sık Avrupa basınında yer almasına rağmen Amerikan halkı bombalanan Afganistan'ın yakın tarihine ilişkin pek fazla bilgi sahibi olamadı. Amerikan'ın komünizme karşı 1960'lardan itibaren Saddam Hüseyin'i desteklediğini Amerika'da kaç kişi biliyordu? Saddam'ın elindeki çok az miktarda kimyasal ve biyolojik maddeyi Amerika'dan aldığını hatırlatmak,11 Eylül gazeteciliğinin normlarıyla bağdaşmıyordu. [372]

Uluslar arası hiçbir görüşe yer vermeyen medya, ABD'nin uluslar arası hukuk kurallarını da çiğniyor olduğunu fark etmemekle kalmayıp, söylemini misilleme yapmak üzerine genişletti. CNN, Kabil'de patlayan bir silah deposunun görüntülerini yakalarken "İşte, Amerika saldırdı" düşünceleri, patlamaların ABD ile bir ilgisi olmadığı "bilgisi" ile sonlandı. Görüntüler canlı yayımlanırken muhabir bir diğerine bunların halen devam eden iç savaş ile ilgili olabileceğini söylediğinde meslektaşından şu karşılığı aldı: "Aa, orada iç savaş mı var?''[373]

Uçaktan atılan roketle televizyon binasındaki gazetecilerin ve top mermisiyle oteldeki gazetecilerin Amerikan ordusu tarafından göz göre göre öldürülmesinin büyük

[370] Atikkan. s. 389.
[371] Atikkan, s. 390.
[372] Atikkan, s. 390-1.
[373] Şanlıer, s. 67.

bir gündem maddesi haline gelmemesi de bu dönemin kendine özgü gazetecilik normlarıyla ilişkilidir.[374]

Medyada 11 Eylül saldırılarını gizemli bir hale getirmek, eylemi gerçekleştiren teröristleri anlaşılmaz olarak ilan etmek, sanki insan anlayışının ötesinde kişilermiş gibi davranmak yönünden garip bir eğilim de ortaya çıktı. 24 Eylül'deki ABC News'te, Dave Roos saldırıları, "Her şeyi değiştiren akıl almaz olaylar" diyerek niteledi. Buffalo News, Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırıları, "Hayal bile edilemez" , başka bir deyişle "anlaşılması zor" olarak tanımladı. 10 Ekim 2001'de, ABC haberlerini sunan Amanda Onion, Stanford Üniversitesi'nde dilbilimci olan Geofrey Nunberg'in bu olaylar tarife sığmıyor sözlerine yer verdi. [375]

11 Eylül'den sonra yayılan bir başka medya miti de Amerikalıların eğlence anlayışlarının kökten değiştiği ile ilgilidir. Amerikalılar, bundan sonra şiddet içermeyen, erdemli aile programcılığını talep edeceklerdi. Entertainment Weekly adlı dergi 28 Eylül sayısının kapağına da taşıdığı, "kültürümüze meydan okuması" başlığı ile sayıyı bu konuya ayırdı. Dergi, ironinin ölümü ve terörizmin dramatik etkisi başlıklarıyla bunların eğlence endüstrisini tüm yönleriyle etkileyeceği düşüncesini savunan, medya ile paralellik göstermiştir. Jeff Gordinier da bu düşünceyi pekiştirmiştir: "Hiçbir şeyi bir daha aynı şekilde göremeyeceğimize inanmak çok zor. Dayanılmaz acı veren bir an, eski (eğlence) alışkanlıklarımızı, tartışmalı, anlamsız, hatta mide bulandırıcı kılmaya yetti.''

Entartaiment Weekly, Amerika'nın değişen eğlence beğenisi hakkında sayfalar dolusu, iyi niyetli ama aşırı duygusal yorumlara yer vermiş ve neredeyse bunların tümünün abartılı ve düz mantıkla yapılmış yorumlar olduğunu ortaya koymuştur. Saldırılardan iki ay sonra Entertainment Weekly,'den "Gösteri dünyası uzmanları, 11 Eylül'den sonra, tehdit altındaki bir dünyada, pop kültür bağımlılarının şiddetten, karanlık ve şüpheci olan her şeyden sakınacağını öngörerek "Hiç bir şey eskisi gibi olmayacak'' gibi hava yaratarak haberlerdeki önceki söylemlerinden vazgeçmişlerdir.[376]

---

[374] Artan, s. 10.
[375] Radford, s. 169.
[376] Radford, s. 170.

11 Eylül saldırılarından sonra, medya insanları gün ışığından korkar hale getirmiştir. Bu ortamı da medya elitleri hazırlamıştır. Medya elitleri Amerikalıların korku objelerini, yani İslam fundementalizmini, anti –politik bir konumda yeniden yorumladı ve tanımladı. Diğer önemli bir nokta ise; bu elitler öyle bir ortam yarattılar ki insanlar yalnızca savaşa ve ABD dış politikasına karşı değil, geniş bir alana yayılmış farklı kurumlara karşı da konuşmaktan korktular. Hükümet ve elitler ABD'nin karanlık, görünmeyen ve ne olduğu anlaşılmayan bir düşmana karşı olduğunu yaydılar. [377] Medyada saldırı ile ilgili görüntüler benzer suçların artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra medya, haberleri objektif bir tutumla, akıl yolunu tutarak ve diğer haberlerle eşit ağırlıkta yayınlasaydı, daha az benzer suçlar işlenirdi. Başkan Bush ve çevresinin eleştirilemeyen 11 Eylül yorumuyla Amerika yanlış bir savaşa sürüklendi. Oysa 11Eylül sonrası, Amerikalıların övündüğü tartışma ortamına en fazla ihtiyaç duyulan dönemdi. Amerikan toplumu eleştirel düşünceden mahrum kaldığı için bugün Irak'ta, İran'da, nükleer silahların yayılması konusunda, İslam dünyasıyla ilişkilerinde büyük bir belirsizlik içindedir.[378]

Daha önceden belirttiğimiz gibi 11 Eylül, Amerikan medyasının genel iletişim ilkelerinden ayrıldığı olay olmuştur. Ortaya çıkan yeni iletişim kurallarını hem 11Eylül sonrası hem de Irak savaşı esnasında uygulamışlardır. Özellikle büyük medya kurumları (Örneğin Fox News gibi.) bu kuralları harfiyen tatbik etmişlerdir. Uyguladıkları kurallar genel olarak şu şekilde özetlenebilir: [379]

- Medya'da fikirler değil, ideolojiler ön plana çıkmıştır. Olumlu ve olumsuz haberler partizan perspektifi güçlendirmek için kullanılmıştır.

- Aynı politik görüşü paylaşmayanlar aşağılanmıştır. Partizan medya, rakip ideolojilerin prim yapmasına izin vermemiştir.

- İzleyicileri etkilemede grafikler içerikten daha önemli hale getirilmiştir. Çünkü grafik, haberin eksikliklerini kamufle eder.

---

[377] Atikkan, s. 336.
[378] Atikkan, s. 359.
[379] Atikkan, s. 436-442.

- Özellikle büyük TV kanalları izleyicilerin dikkatini başka yöne çekmek için seks, cinayet ve karanlık konulara yer vermiştir.

- Açıkça savaş ve mevcut hükümet desteklenmiştir. Medya elitleri 11 Eylül'den sonra medyanın daha milliyetçi ve daha hükümet yanlısı olması gerektiğine karar vermişlerdir. Amerika'da medyanın liberal olduğu görüşü her zaman ağır basmıştır. Oysa Amerikalılar özellikle 11 Eylül'den sonra milliyetçi bir basın istemiş, haberlerde Amerikan yanlısı bir perspektif aramışlardır. Bundan dolayı 11 Eylül'den sonra halk milliyetçi yayınlara itibar etmeye başlamıştır.

- Haberin çarpıtılması, gerçeğin hasıraltı edilmesi, kelime oyunlarıyla şaşırtma, sersemletme, sürekli mesaj bombardımanıyla halkı hükümetin belirlediği hedefe kilitleme gibi durumlar, 11 Eylül sonrası medyanın özellikleri arasında yerini almıştır.

- Mevcut iktidarı eleştirenler acımasızca toplum dışına itilmiştir.

Bütün bu olumsuzlukların yarattığı sonuçlara gelince; partizanlaşan, saldırganlaşan ve kutuplaşan bir medya ortaya çıkmıştır. Gazetelerde çıkan haber, yorum ve bilgilerde karalama ve iftiralar ağırlıkta olmaya başlamıştır. Böylece medyanın gücü ve güvenilirliği azalmıştır.

5. 11 Eylül'den Önce Batılı Yazılı Basının İslamiyet'e Bakışı

Batı medyasında belirli grupların tekelinden söz edileceği gibi, uluslar arası kitle iletişim araçları üzerinde de Batı hegomonyası ve tekelinin bulunduğu görmezlikten gelinemez. Tabii bu durum pek çok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Diğer kültür ve medeniyetler hakkında haksız imaj ve yanlış şöhretler oluşturulurken, medyayı en amansız silah halinde kullanabilen Batı dünyası kendi dışındaki tüm kültürlerin ve medeniyet unsurlarının marjinalleşerek zihinlerde silikleşmesine sebep olmaktadır. Kısacası, Batı medyası kendi dışındaki uygarlıkları basmakalıp klişeler halinde gösterme eğilimindedir. Bu bağlamda da İslam'ın marjinalleştirilmesi ve aşağılanması hedeflenmektedir. [380]

---

[380] Keneş, "*Medeniyetler Çatışması'na Hazırlanan Batı'nın Öncü Kolu Medya Tarafından Yaratılan İslam İmajı''*, s. 1490.

Bu görüş doğrultusunda 11 Eylül öncesi Batılı basının İslamiyet'e bakışını daha net ortaya koyabilmek için toplumsal olayların iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

1983'ten sonra, Müslümanların İslam'a olan bağlılıkları dünya basınında sık sık gündeme gelmeye başlamıştır. Cezayir'de belediye seçimlerini İslamcı partinin kazanmasının ardından ordunun olaya müdahale etmesi, bu süreci başlatmıştır.[381]

Daha sonra 1992- 1995 yılları arasındaki Bosna savaşı ve 1999'daki Kosova soykırımının medyada yer alış şekli, Batı'nın müslümanlara tek bir açıdan bakmasını ortadan kaldırmıştır. Bunda Sırpların, Bosna Müslümanlarını dünyanın gözü önünde ortadan kaldırması da etkili olmuştur. Batılı, Bosna müslümanını esmer, mavi gözlü ve Avrupalı Müslüman olarak görmüştür.[382] Çünkü Batılıların büyük çoğunluğu medyadaki sınırlı sayıdaki uzmanın "İslam" ve "Müslüman dünya" ile ilgili görüşlerine güvenmektedir.

Gerçekten de aynı dönemler içinde (1993 ile 1997 arası) İngiliz gazetelerinde "Müslüman" ve ''İslam'' kavramının nasıl yer aldığı ile yapılan araştırmalarda, gazetelerin İngiliz Müslümanların yaşantılarına, kültürlerine önem vermediğini ve olumsuz yayınların fazlaca olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmada İngiliz medyasının Müslümanlarla ilgili yayınlarının iki tip tezde toplandığı görülmüştür: Birincisi Beyaz İngilizlerin Müslümanlardan farklılıklarının detaylı bir şekilde ortaya konmasıdır. Bazı İngiliz araştırmacıları, Müslümanları ''İngilizlik''pozisyonundan ayrı tutmuştur. Çünkü onlara göre Müslümanlarda eksiklik vardır. İkincisi ise Müslümanların İngiliz kültüründen doğal olarak yabancı bir şekilde vurgulanmasıdır. Başka bir ifadeyle İngiliz kültürü açısından İslamiyet'in erdem ve namus anlayışı farklılığının ortaya konmasıdır.[383]

Yine aynı dönemlerde yapılan başka bir araştırmada medya, Müslüman dünyadaki olaylara odaklandığında Avrupa ülkelerinde İslam'la ilgili haberlerde artış gözlemlendiği ortaya çıkmıştır. İngiliz medyası üzerine yapılan araştırmada

---

[381] Edward W. Said, **Haberlerin Ağında İslam**, Alev Alatlı (çev.), İstanbul: Babil Yayınları, 2000, s. 13.
[382]Aslam Abdallah, "Post-9/11 Media and Muslim Identity in American Media", Claire H.Badaracco (Ed.), **Quoting God**, içinde, Texas: Baylor Universty Pres Waco, 2005, s. 123.

[383] Moussa, s. 10-11.

Müslümanlarla ilgili konular işlenirken İngiltere'deki İslamiyet'le bağlantı kurulmuştur: Müslümanların eğitim sistemindeki yeri, Müslümanların, Müslüman olan veya olmayanlarla aralarındaki ilişkileri, suçların arkasındaki tema, konuşma özgürlüğü ve İslami fundementalizm.[384] Özellikle eğitim konusunda Müslüman olan veya olmayanlar arasında kaygı verici bir durum ortaya çıktığında İslam ile ilgili makaleler de gözlemlenmiştir. Eğitimle ilgili yayınlar 1980'lerin ortasında ve 1990'larda Müslümanların ve Müslüman olmayanların hayatlarında gündem oluşturmuştur.

İngiliz medyasında 11 Eylül öncesi, müslümanlarla ilişkilendirilerek yapılan haberlerin bir konusu da kişisel ilişkilerdeki davranışlardır. Bu bağlamda medya, İslam'ı bir kültürel tehdit olarak algılamıştır. İngilizler'e göre evlenmek için din değiştirip Müslüman olan kimse bazı sapkınlıklar ve suç hareketleri görülür. Örneğin Türkiye'ye tatile gidip orada Türk genciyle evlenmek için Müslüman olan Sarah Cook daha sonra evlendiği kişinin baskısından kurtulmak için Türkiye'den kaçmıştır. Bundan dolayı İngiliz insanının İslam'a bakışı, cazibe ile merak arasında bir durumda olmuştur.[385]

Yukarıdaki çalışmaların datalarından çıkan bir sonuç da, medyada Müslümanlar çoğunlukla ''fundementalist müslüman''olarak gösterilmiştir. Dünyada meydana gelen fundementalist olaylar, yayınlarla tekrar işlenerek, medyada, Müslümanların olumsuz imajlarının sürmesi sağlanmıştır. Yüz saatlik CNN yayınında İslam ancak 10 dakika yer almakta, onda da Müslümanlar kitap yakarken ya da tehditkâr bir kalabalık halinde öfkelerini gösterirken görülmektedir. Bunun yanı sıra Hinduizm ve Budizm gibi güçlü yerel dinler popüler medyada, sadece geçmişin egzotik kalıntıları şeklinde, meditasyon yapan yarı çıplak kutsal rahipler olarak gösterilmektedir.[386]

11 Eylül öncesi medyada, Batı toplumlarının İslamiyet'e bakışını etkileyen önemli olaylardan biride Salman Rüşdi konusudur. Avrupalı, Rüşdi olayını konuşma özgürlüğünün sembolü kabul ettiğinden basının bunu gündeme getirdiğine

---

[384] Poole, Elizabeth, "Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres",Oflat Hassan Agha,"Islamic Fundamentalism and Its Image in the Western Media: Alternative Views",Islam and the Mass Media,Edited by :Kai Hafez, Hampton Pres, New Jersey, 2000, s.220. s. 162.

[385] Poole, "*Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres"*, s. 164.

[386] Keneş," *Medeniyetler Çatışması'na Hazırlanan Batı'nın Öncü Kolu Medya Tarafından Yaratılan İslam İmajı''*,s.1489.

inanmaktadırlar. 15 yıl geçmesine rağmen Salman Rüşdi olayı zaman zaman Batı basınında ‘’İslam’’ ve ‘’müslüman’ kavramı ile ilişkilendirilerek haber yapılmaktadır.[387]

İngiliz gazetelerinde yapılan bu analiz çalışmalarından çıkan bir sonuç da, medyanın bir İranlı ve İngiliz müslümanın, farklı uluslardan olmalarına rağmen genellikle aynı karakterde gösterilmeleridir. Yalnız İslamiyet’i seçmiş İngiliz insanlarına daha anlayışla yaklaşılmaktadır. İngiliz basınına göre bu kişiler gerçek Müslüman değildir ve sonunda gerçek kimliklerine döneceklerdir. Normal şartlarda İngiliz basını, din değiştirenlerin davranışlarına şaşkınlık ve kuşku ile bakarken, bu kişilerin geri döneceği düşünülerek çok daha sevgi ile yaklaşmaktadır. Cat Stevens, İmran Khan vb. gibi. Bunların Müslüman kimliklerine ve statülerine değil de sporcuya ve sanatçıya verilen değer kadar medyada yer vermektedirler.[388]

Batı toplumlarına uyum sağlayamayan her türlü azınlık grubu gibi Müslümanlar da, Batılıların genel kültürleri ile ilgili sorun ve problemleri olduğunda medyada 90’lı yıllardan beri haber değeri taşımaktadırlar. İngiliz basını üzerinde yapılan bu gazete analiz çalışmasında İngiltere’deki medyada İslam’la ilgili haberlerin ilk sayfalarda yer alması aşırı uç olaylar veya kişilerle olmaktadır. Batılı, seçkinlerin İslam dinine girenlerle evlenmesi, Prens Charles’ın İngiliz Müslümanlar hakkında konuşması veya suç ve fundementalizm gibi diğer popüler haber değerleri, İslam ve Müslümanlıkla ilgili İngiliz medyasının ilk sayfalarında yer alan haberlerin en önemli başlıklarıdır.[389]

Araştırmadaki dataların tamamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde sonra İslam’la ilgili haberler ve ilişkili konular daha net ortaya çıkmıştır:

a) İslam, İngiliz toplumunda İngiliz değerleri için bir tehdittir.

b) İslam/Müslüman kavramı sapkınlık, akılsızlık, farklılık ve İngiliz toplumu ile uyuşmazlıktır.

c) İslam, modası geçmiş bir dindir.

---

[387] Poole, “ *Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres”*,s.164.
[388] Poole, “*Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres”*,s.167.
[389] Poole, *“Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres”*, s. 168.

d) Müslümanlar ayırımcı değildirler.

e) Medyada İslam kavramı, haber değeri açısından marjinaldir.

f) Önemli bir aktör olarak kadınlar da marjinaldir.[390]

Araştırmadaki bu sonuçlardan sonra rahatlıkla Batı medyasının (özellikle İngiliz medyası için) halkın kafasına aşırı ve fanatik Müslüman tasvirini yerleştiren, İngiltere'de teokratik bir düzen kurmak amacını işleyen bir yapıda olduğu söylenebilir.

Bu düşünceleri Avrupa'nın geneli için değerlendirirken kitle iletişim araçları, Müslümanlar ve onların ülkeleri hakkındaki haber ve görüşleri iletirken, İslam'a karşı hep olumsuz bir tavır takınmış ve Müslümanlar, dinleri gereği şiddet yanlısı, dini fanatikler, geri kalmışlar ve Batı karşıtı olarak resmedilmiş oldukları sonucu ortaya çıkar. Böylece Batı, kendi medeniyetinin pozitif unsurlarını ön plana çıkararak tahakküm ettiği ülkelerin, özellikle de Müslümanların medeniyetini görmezden gelmiştir. Bunun asıl sebebi de yönetimdeki seçkinlerin, diğer ülkeleri sömürgeleştirmekte ve istismar etmekteki suçluluk duygularını azaltmaktadır.[391]

11 Eylül öncesi Batı medyasında işlenen bir diğer tema da İslam'a karşı Batı üstünlüğüdür. Batının güç, sistem, modernlik ve insan hakları açısından İslam'a göre çağdaş görünmesini medya hep işlemiştir. Batı medyasında, kadınlar eski dinlerin elinde bir mazlum olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra azınlık grupları ile ilgili makalelerde yabancı düşmanlığı ve kültürel ırkçılık da olağan olarak yer almıştır.

Medya, 11 Eylül'ün öncesinde, Batı medeniyetinin kullandığı "fanatik halk kitleleri" ve " akılcıl olmayan Doğulular" kavramları ile ilgili İslam'ı bir tehdit "kültürel ırkçılık" olarak tanımlamışlardır. Medyanın bu bakış açısı da Batı halkı için politik-psikolojik olarak düşmanlık yaratmıştır.[392]

---

[390] Poole, "*Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres"*, s. 162.
[391] Yel, s. 16.
[392] Poole, "*Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres"*, s. 158.

11 Eylül öncesi veya sonrası medyadaki İslam imajı ile ilgili tartışmalar, medyada hep İslam'ın varlığı ve radikalliği üzerine olmuştur. Medyadaki global İslam tasviri de bu etkilerin sonucunda ortaya çıkan bir durumdur.

Medyadaki Global İslam imajı ile ilgili de şunlar söylenebilir:

İslam Tek Tanrılı Bir Din, Müslümanlar da homojen bir topluluk olarak resmedilmiştir. Ayrılık ve farklılıklara önem verilmemiştir. En sert Müslüman imajı, fundementalist Müslüman olarak resmedilmiştir. Aynı karakterleri bütün Müslümanlara yüklemişlerdir. Bunlara ilaveten İslam dini, tehdit eden; üyeleri de, uç kişiler olarak tasvir edilmiştir.[393]

Batı medyasında "İslam" kavramının ne kadar ustaca kullanıldığını ünlü bilim adamı, E.Said güzel bir şekilde ortaya koymuştur. İslam teriminin bugün çok basit bir şekilde kullanıldığını, aslında "İslam" kavramının ideolojik bir din olarak algılanması gerektiğini söylemiştir. Batı'da "İslam" son 25 yıldır haberlerde acayip, travmatik bir din olarak gösterilmiştir. Özellikle Avrupalılar'ın İranlılar tarafından kaçırılması Amerikalıların dikkatini çekmiştir. Bu olay medya'nın İslam'la ilgili haberlerdeki tavrının olumsuzlaşmasına yol açmıştır. İslam'la ilgili yayınlar, insanları aldatıcı özellikte ve objektif materyallerden uzak bir hal almıştır. Çoğu İslam'la ilgili örneklerde yalnızca yanlışlıklarla dolu bir model olarak değil, nefret uyandıran ırkçılık düşmanı ve denetimsizliğin hâkim olduğu haberler şeklinde verilmiştir.[394]

11 Eylül'den önce de Batı medyasında İslam, Batıyı ve Batı medeniyetini tehdit eden bir olgu olarak gösterilmekte idi. Batı'da İslam'ın negatif imajı diğer imajlardan daha yaygındı. İslam'ın, Batı'da olumsuz bir şekilde gösterilmesinin birçok sebep vardır. Bunlardan ilki Müslümanların tam olarak hâkim olamadıkları dil problemidir. İkincisi Müslümanların gelişmiş haber ajansların olmamasıdır. İslam konferansı örgütü, İslam dini ile ilgili haberlerin daha olumlu yayınlanması ve nakledilmesi için İslami Haber Ajansı kurmuş ancak başarılı olamamıştır.

---

[393] Poole, "*Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres*", s. 157.
[394] Agha, s. 221.

Diğer bir önemli sebep de bazı Batılı araştırmacı gazetecilerin, taraf tutması ve yetersiz olmasıdır. Batılı araştırmacı gazeteciler bazı tarihi olayları naklederken tarihsel düşmanlığı da ortaya çıkarmışlardır: Haçlı Seferleri, I. Dünya savaşına kadar Doğu Avrupa'nın Osmanlı egemenliğinde olması, 1857 Hindistan Bağımsızlık savaşında Müslümanların İngilizlere karşı mücadele etmesi, Arap-İsrail çatışması. Bunlara ilaveten Batı medyasında bazı negatif eğilimlerin oluşmasında da Müslüman dünyasının etkisi olmuştur: Uçakların Filistinli hava korsanları tarafından kaçırılması, Tahranda ABD elçiliğinin öğrenciler tarafından işgal edilmesi, çoğu Müslüman ülkede gerçek demokrasinin olmaması, Saddam'ın Kuveyt'i işgali, Ayetullah Humeyni'nin Salman Rüşdi'yi öldürme fetvasını vermesi gibi.[395] Bu örneklerden sonra şu genellemeyi rahatlıkla yapabiliriz. Gerçekten içlerinde Müslümanların ve Müslüman dünyasının olduğu önemli olaylarda Batı medyasında yanlış anlamalar ve haberler olmaktadır. Müslümanlar, bu olaylarla alakalı medyanın yönlendirici haberciliğiyle tanınır hale gelmiştir. Örneğin Amerikan kamuoyunun bilincine o kadar kötü bir İslam imajı yerleştirilmiştir ki, 1994 yılında Oklahoma City 'de bir kamu binasına yönelik bombalı saldırının, henüz o yönde hiçbir gösterge olmadığı halde, Müslüman teröristler tarafından gerçekleştirildiği medyada işlenmeye başlamıştır. [396]Bu da toplumda müslümanlara karşı nefretin artmasına sebep olmuştur.

Sonuç itibariyle Batı medyası, kafalara sürekli vura vura İslam hakkında olumsuz bir imaj oluşturmayı başardığı gibi, müslüman karakterini değiştirmeyi de başarabildiği söylenebilir. Kendi kamuoyularında olumsuz bir İslam imajı oluşturan medya organları, müslüman grupların radikal ve şiddet yanlısı olanlarına daha fazla yer vererek, onlara daha fazla zaman ayırarak ılımlı ve akılcı İslami akımların zihinlerde silikleşmesine sebep olmakta, hatta onları meşru alanlarda kendini ifadeden mahrum bırakarak radikalleşmelerinin zeminini hazırlayabilmektedir. Bu suretle uzlaşmadan ve dengeden yana olan müslümanların seslerinin, şiddet ve nefreti savunanların sesleri arasında olması sağlanmaktadır. Radikalleşme dar alanı içine itilen gruplar ise zaten

---

[395] Agha, s. 222.
[396]Keneş, "*Medeniyetler Çatışması'na Hazırlanan Batı'nın Öncü Kolu Medya Tarafından Yaratılan İslam İmajı''*, s. 1491-2.

sansasyon peşinde olan ve İslam aleyhine en ufak fırsatı kaçırmayan Batı medyasına istemediği kadar çok malzeme sağlayabilmektedir.[397]

6. 11 Eylül'den Sonra Batılı Yazılı Basının İslamiyet'e Bakışı

İslam dininin 1400 yıllık medeniyetinin barışçı yönünü görmezlikten gelen Batılılar, İslam'ı, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması ve bu olaylarla alakalı medyanın yönlendirici haberciliği ile tanır hale gelmişlerdir. Batı kamuoyuna bu şekilde olumsuz bir İslam imajı sunulmuştur.

Dünya medyasında, terörist düşüncenin İslam'dan kaynaklandığını, dolayısıyla da İslam ve terörün ikiz olduğunu iddia eden geniş kapsamlı bir fikri ve siyasi edebiyat vardır. Bu edebiyatın gerçekçi, tercümesi: "Teröre karşı savaş, İslam'a karşı savaşı zorunlu olarak istiyor.''çıkarımına varıyor. Savaş tek bir cephede değil, medya, kültürel, dini, siyasi ve askeri gibi birçok cephede dönüyordu. Bu cephelerin hepsi de 11 Eylül'den sonra sistematik bir şekilde açılmıştır.11Eylül'den sonra İslam, 1979'daki İran devrimi ve Amerikan rehine olaylarında olduğu gibi yine Amerika ve Avrupa'nın gündemine girmiş ve Batılı medya kuruluşları İslam'ı, değişmeyen, monolitik, tekdüze bir fenomen olarak tasvir ve tahlil ederek bu şekilde bilinmesini / tanınmasını sağlamışlardır.[398]

Batı medyası birçok olaya önyargıyla yaklaşmıştır. Batılı ön yargılar, İslam'ın esasında kılıçla yayıldığı düşüncesinden hareket etmişlerdir. Bu da İslam'ın özde teröre aracılık eden bir düşünce olduğu ve bu terörist aracı, kullanmaksızın yayılamayacağı anlamına gelmekteydi.[399]

11 Eylül olaylarının özellikle Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar açısından bir dönüm noktası olduğu konusunda birçok kişi hemfikirdir. Özellikle 20 yıldan beri Avrupa'da yaşayanlara göre 11 Eylül' den sonra medya, Müslümanları olumsuz bir bakış açısıyla tanıtmaya çalışmıştır. Medyanın bu negatif tavrı özelikle Salman Rüştü olayından sonra daha belirgin bir hal almıştır. Bugün, medyadaki tavrın ortaya çıkışında müslümanların geçmişteki davranışlarının da etkisi vardır. Bu konuda birçok sosyal bilimcinin ortak görüşü şudur: "Medya 11 Eylül olaylarını da kullanarak, müslümanları

[397] Keneş, *Batı Medyasında İslam İmajı*, s. 165.
[398] Kenan, s. 4.
[399] Muhammed el-Semmak, "Batı ve Doğudaki Ön Yargılar Pekişti", **Radikal**, 10 Eylül 2006.

son 3-4 yıldır damgalamaktadır. Bu, müslümanlar üzerindeki siyah gölgenin başlangıcı da Salman Rüştü olayıdır. Medya, sanki bu olayların hergün tekrarlandığına vurgu yapmaktadır.''

Batı medyasındaki bütün haber kaynakları halka ait olan yerlerde, terörden dolayı meydana gelen fiziksel korkuyu Müslümanlarla ilişkilendirmekte ısrar etmektedirler. Medya, 11 Eylül'den kısa bir süre sonra marketlere hücum edilmesini fiziksel korkuya bir örnek olarak göstermektedir. Medya, özellikle Müslümanların yaşadığı yerlerde halkın güvenliği için bu korkunun ifade edilmesine yardımcı olmuştur. Bu düşüncenin medya tarafından işlenmesi Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanların geleneksel ve dinsel giysilerle toplumda rahatça dolaşamamalarına yol açmıştır.[400]

11 Eylül'den sonra Afganistan'la savaş, Irak'ın işgali, terörist tehdit ve batı hükümetlerince çıkartılan anti- terörizm kanunlarını medya, Müslümanlarla ilişkilendirerek imjın negatif olmasına katkı sağlamıştır. Çoğu Batılı haber kaynakları da bu olayları İslam dini ile terörizm arasında ilişki kurarak açıklamıştır. Bazı medya kuruluşları ise daha da ileri giderek sürekli yayınlarında radikal İslam figürlerini kullanmışlardır.[401] Gazeteler ve medya başta olmak üzere Taliban, el-Kaide, Usame bin Ladin, daha sonra Sadam Hüseyin ve Filistindeki intihar bombacılarını, Daniei Pimpes gibi neo- oryantalistlerin yorumları eşliğinde vermesiyle dolaylı- dolaysız terörizmle irtibatlandırırken olumsuz bir İslam imajı sunmuşlardır. Genelde Amerikan medyasının sunduğu monolitik-tek düze her zaman her yerde aynı özelliği gösteren İslam imgesi şöyledir; bozguncu, aşırı siyasi, yıkıcı ve Batı medeniyeti düşmanı.[402]

11 Eylül'den sonra gerek Amerika gerekse de Batı ülkelerindeki insanların İslamiyete bakışı çok farklı hale gelmiştir. Bu ülkede yaşayan insanlara göre İslam; barışçı veya hümanist olmayan şiddet ve kan içeren bir din idi. Bu kişilerin düşünce yapılarını değiştiren de medya olmuştur. Avrupa ve Amerika'da İslam'la ilgili kültürel materyaller, televizyon, radyo ağları, günlük gazeteler, yüksek tirajlı magazin dergileri ve sinema filmleri de insanlara sunulmuştur. Bu güçlü konsantrasyona kitle iletişim katkı sağlayarak İslam'ın belli başlı imajını şekillendirmiştir. Şüphesiz bu da medyanın,

[400] Moussa, s. 29-30.
[401] Moussa, s. 30.
[402] Kenan, s. 14.

toplumun ilgi duyduğu şeyleri güçlü bir şekilde yansıtması ile gerçekleşmiştir.[403] Örneğin Amerikalılar çoğu bilgiyi gazete haberlerinden alırlar. Onlar cihadın ne anlama geldiğini Fox TV'yi izleyerek öğrendiler. Amerikalı izleyiciler Müslümanların dinleri için dövüşüp, öldürdüklerine haberler vasıtasıyla tanık oldular. Amerikalılar, İslam dinini sağlıksız bir şekilde teröristlerin ve aşırı uçların düzensizliklerini, nefretlerini medyadan izleyerek öğrenmişlerdir. Teröristlerin ve aşırı uçların ortaya koymuş olduğu bu davranışlar İslam'ın barış ve akıl üzerindeki uyumunu da ortadan kaldırmıştır. Çoğu medya röportajlarında İslam alimleri, bu gibi hareketlerin İslam'da yerinin olmadığını ve dinin de bu tip davranışları onaylamadığını belirtseler de, diğer taraftan medyada çıkan negatif haberlerin yoğunluğundan dolayı Batılı insanların zihninde olumlu İslam imajı fazla etkili olamamaktadır.[404]

Çoğu Müslümanın kabul ettiği gibi cihad kelimesinin ilk anlamı yalnızca kutsal savaş değildir. Cihad kavramında asıl kastedilen anlam "mücadele" olmasına rağmen, Batılı medya okuyucuları cihadı kan dökme ve zorbalık olarak algılamaktadırlar. Terör eylemleri cihat değildir. Bu tür eylemler Allah'ın ve Hazreti Muhammed'in apaçık sözünü ve bütün inançlıların akla dayalı uzlaşımını ihlal eder. En büyük cihat, insanın kendi ruhundaki adaletsizliğe -terör taktiklerini düşünebilen ve insan yaşamının kutsallığa ilişkin bütün ilkeleri ve saygıyı yok edebilen adaletsizliğe- karşı savaşıdır. Cihat, her bireyin, bir ahlaki eylem sınırları çerçevesinde hareket etmeye, adaletin korunmasını rengine, inancına ve kökenine bakılmaksızın her insana yaymaya yönelik makul savaşımdır. Cihat, barışı bütün insanlar için yaşanan bir gerçekliğe dönüştürme zorunluluğudur.[405] Amerikan medyası nadiren de olsa Hz. Muhammed'in ve arkadaşlarının savaştan eve dönerken söylediği şu sözü alıntılamaktadır: "Biz küçük cihaddan (savaş) büyük cihada dönüyoruz. Bu büyük cihad da fazla uzakta olmayan kişinin kendi kalbine ve kendi toplumuna karşı bir suçu bastırması gibi hayati ve önemli bir görevdir."

Batı medyası sonuçta cihad kavramını, İslam'ın negatif bir portresi olarak sunmaktadır. Böylece medya cihad kavramını aşırı Müslüman grupların istediği şekilde

---

[403]Agha, s. 220-1.
[404] Abdallah, s. 124.
[405]Ziyaeddin Serdar, "Masumlar Öldürüldüğünde Hepimiz Onlarla Karanlığa Gömülürüz'', Tamer Erdoğan ve Diğerleri,(hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları**, içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 226-7.

ortaya koymaktadır. Dolayısıyla da medya, Batılıların gözünde İslam'ı ölümcül bir hastalık olarak göstermektedir.[406] Bu da medyada İslam kavramının yanlış genelleştirilmesine yol açmaktadır. Böylece medya vasıtasıyla Müslümanlar halkın gözünde suikastçı konuma getirilmektedir. Yani Batılı medya, barışçıl bir süreçte normal gelişimini sürdüren herhangi bir kitleyi, kendi misyonundan soyutlayıp radikalleştirerek marjinalleştirebiliyor. Radikalleşen gruplar ise, dar kalıp içinde Batılı medyanın tam da istediği şekilde İslam ve Müslümanların pazarlanmasında kullanılacak imaj malzemelerini sağlamaya hazır hale geliyorlar. Malzeme sunuldukça saldırı artıyor, saldırı arttıkça radikalizm yükseliyor ve bu devinim sürüp gidiyor… Ta ki hedef iyice marjinalleşerek kendi kendini yok edinceye kadar.[407]

Medyadaki olumsuz Müslüman ve İslam imajını daha somut bir şekilde göstermek için Elizabeth Poole'un İngiltere'de 25 Eylül 2001'den 6 Ekim 2001'e kadar The Qardian ve The Times gazetelerini tarayarak yaptığı paralel çalışmaya bakmak gerekir: Poole, günlük yeni materyalleri kullanarak medyada 11 Eylül saldırılarının sınırlarını belirlemeye çalışmıştır.

Yazar bu çalışmasında 11 Eylül sonrası içinde negatif davranışlar olan bir din ve her müslümanı potansiyel terörist kılan bir medyanın ortaya çıktığını kanıtlamıştır.

11 Eylül 2001'den sonra incelenen bu iki gazetede İslam diniyle ilgili makalelerde büyük artış olmuştur. Her iki gazete objektif olmaya çalışsa da bu makaleler yine de Müslümanları gerçek kimlikleri ile göstermemişlerdir.[408]

The Qardian gazetesinde İngiliz Müslümanları ile ilgili yayınlanan haberlerde iki ana özellik ortaya çıkmıştır: Birincisi: Müslümanların ve Müslüman şehirlerin aleyhine odaklanan haberler, 11Eylül olayları ile ilişkilendirilmiştir. İkincisi ise; terörizm ve legal anti terörizm hakkındaki röportajlardır. Bu çatının dışında Müslümanlarla ilgili çok az haber vardır. The Qardian'da yayınlanan haberler, din aleyhtarlığı kanunu teklif edilmesi ile ortaya çıkan tartışmalarla da ilişkilendirilmiştir. [409]

---

[406] Abdallah, s. 124.
[407]Keneş, *Batı Medyasında İslam İmajı*, s. 12.
[408] Poole, *Reportıng Islam* ,s. 4.
[409] Poole, *Reportıng Islam, s*. 5.

İncelenen tarihler arasında The Times'da yayınlanan 18 haberden 8'inde Müslüman ve İslamdan söz etmeksizin potansiyel teröristlerin haberlerinden bahsedilmiştir. Çünkü 11Eylül saldırılarından sonra medyada İslam kavramı Usame bin Ladin ile birlikte yer almaya başlamıştır. Medyanın ortaya koyduğu bu provakatif duruşdan sonra insanların İslami terörden şüphelenmeleri de doğaldır. Bu gazetelere karşı The Sun, medyada oluşan yeni Müslüman imajını, 11 Eylül'den önceki haline döndürebilmek için diğer gazetelerde yayınlanan haberlerde kaybolan özel dini kimliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. The Sun izlediği bu politika ile Müslüman konseptinin büyük bir değişim gösterdiğini ispatlamıştır.[410] Ayrıca The Sun'ın demokratik duruşu Amerika ve İngiltere'deki Arap ve Sihlerin referansı olmuştur. Örneğin medya, İngiltere'de tutuklanan Cezayirli pilot Lütfi Reis 'ten bahsederken olayı İslam dini ile ilişkilendirmemiştir. Ancak daha önce bu tip haberlerin başlığı şöyle idi: "Elbisenizi düzeltin, sandığı açın ve Allah için ölüme hoş geldiniz.''

Her iki gazete genel olarak teröristlerin İngilteredeki faliyetlerine odaklanmıştır. Çok az makale ırkçılıkla ilgili ve Müslümanların sesi ile ilişkilidir.[411]

Örnek Tablo:

The Guardian	**The Times**
- Selman Rüşdi ile ilgili haberler	- S. Rüşdi olayı ile ilgili haberleri sınırlandırma
- İslami Milliyetçilik	- Radikal İslami Milliyetçilik
– Dini okulların Ayrımcılığı Tetiklemesi	- Hristiyanlığa Karşı Küfretme
- Konuşma Özgürlüğü	- Prens Charles ile ilgili Haberler
-	-Politika (Asyalı Muhafazakâr Parti Üyelerini kilit noktalara atamak)

[410] Poole, *Reportıng Islam*, s. 6.
[411] Poole, *Reportıng Islam*, s. 6-7.

Yukarıda örnek olarak ele aldığımız iki gazetenin haberlerinde belirtilmesi gereken birçok husus vardır:

Birincisi gazetelerin fundementalizmle ilgili yayınlanan haberlerde ‘’tehdit’’kavramının dominantlığının göze çarpmasıdır. Terör gibi çeşitli olaylarla ilişkilendirilerek tehdit kavramı işlenmektedir. Makalelerde genel olarak bireylerin önceki görünümlerine odaklanılarak önyargıları ön plana çıkarılmaktadır. Bu iki gazeteden özellikle The Guardian attığı başlıklarla bunu ortaya koymaktadır. Mesela, Guardian’ın “Varoşlardan Şehitliğe’’ başlığı bu duruma bir öenektir.[412]

Yukarıdaki karşılaştırmadan ortaya çıkan başka bir sonuç da bütün makalelerdeki konuların okuyucuya 11 Eylül olaylarına bağlı kalınarak verilmeye çalışılmasıdır.

Her şeye rağmen The Times, haberlerinde radikal ile ılımlı Müslümanları birbirinden ayırmıştır. Şiddet yanlısı İslam ile saf İslamı haberlerinde ayrı değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra The Times yine de İngiltere’deki Müslümanların teröristlerle ilişkilerini ortaya koyan haberlere yer vermeye devam etmiştir.[413] Örneğin The Times, genç İngiliz müslümanlardan camiye gidenlerin sayısı artmakta olduğunu ve onlar için kutsal savaşın ne zaman başlayacağını sorgulamaktadır.[414]

Bu karşılaştırmadan ortaya çıkan bir genel sonuç da İngiliz medyasında terörle ilgili haberlerdeki gerginlik arttığında, gazeteler birinci sayfalarından bu iddiaları doğrulayıcı haberler ile desteklemektedirler.

Yukarıdaki kıyaslamada The Guardian gazetesinde Müslümanlar hakkındaki negatif makalelerin daha fazla olduğu görülmektedir. The Guardian, seküler bir gazete olmasına rağmen, din aleyhtarlığı ile yayınlanan haberlerin abartılmasından dolayı Müslümanlara karşı güvensizliğin arttığını iddia etmektedir.[415]

---

[412] Poole, *Reportıng Islam*, s. 7.
[413] Poole, *Reportıng Islam*, s. 9
[414] Poole, *Reportıng Islam*, s. 10.
[415] Poole, *Reportıng Islam*, s. 11.

Her iki gazete de görünürde, Müslümanların sesine daha çok yer vererek Müslümanları gerçekten destekleyen kanıtları da ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda her iki gazetede de İslamı ve ılımlığı, aşırı uçta görüşleri olan kimselerden ayıran makalelere de yer vermişlerdir.

Her halükarda bu iki gazetede yayınlanan haberlerin temelinde pozitif bir amaç göze çarpmaktadır. The Times, geniş kapsamlı problemlerdeki suçları, bireysel suçlar şekline dönüştürür. The Guardian ise makalelerinde terörizmin kötülüğüne karşın özellikle Müslüman topluluklarla ilgilenilmesi ve ilişki kurulması açısından konulara yaklaşır. Medyanın ortaya koyduğu barışçıl tutum, hükümet ile bu topluluklar arasında diyalogu ve toleransı arttırıcı bir arabulucu konumun ortaya çıkmasına katkı sağlar.[416]

11 Eylül 2001'den beri medya görünürde Müslümanlarla ilgili eleştirileri çok bilinçli bir şekilde değerlendirmiştir. Müslümanlarla ilgili yayınları çeşitli perspektiflerde ele alarak demokratik bir görüntü çizmeye çalışmışlardır. New York Times, Los Angeles Times, The Boston Globe ve The Washington Post gibi gazeteler öncekilere göre daha çok Müslüman yazara yer vermişlerdir. Benzer şekilde FOX, CBS, NBS, PBS, CNN ve MSNBC gibi kanallarda Müslümanların faaliyetlerine ve merkezlerine ilişkin haberleri de daha çok göstermişlerdir.[417]

Medya, son dönemlerde terörizmden dolayı, nefret edilen diğer Yahudi ve Hristiyan topluluklarında olduğu gibi Müslüman topluluklarının da farkını ortaya koymaya başlamıştır. Müslümanlar hakkında medyada olumlu eleştiriler yapanlar, Müslümanların Amerika'da saygınlıklarının artmasına yardımcı olmuşlardır.[418]

Amerika'da 11 Eylül'den sonra ortaya çıkan kutuplaşmanın yarattığı polisiye olaylar yazılı basında oldukça fazla yer almıştır. Burada medyaya tansiyonu düşürmesi için büyük görevler düşmüştür. Ancak medyanın büyük çoğunluğu olayları daha da

[416] Poole, *Reportıng Islam*, s. 12.
[417] Abdallah, s. 125.
[418] Abdallah, s. 127.

dramatize ederek vermiştir. Bu da toplumda Müslüman-Hristiyan kutuplaşmasını ortaya çıkarmıştır.[419]

Bütün bu değerlendirmeler ışığında 11 Eylül 2001'den sonra medyada çıkan haber ve yorumlar 5 kategoride toplanabilir:

1- Bilgilendirici haber yorumlar

2- Takdir edici haber yorumlar

3- Suçlayıcı haber yorumlar

4- Prokatif haber yorumlar

5- Aşağılayıcı haber yorumlar

Batı'da ve özellikle Amerika'da her medya kuruluşunun 11 Eylül 2001'den sonraki çıkış noktası hep bu beş kategori olmuştur. Hemen hemen her Amerikalı medya kuruluşu İslamı doğru, tam anlamaya ve geliştirmeye çalışmıştır. Medya yayınları arasındaki fark, yalnızca kapsam ve özellikte kalmıştır. Bu kuruluşlar, okuyuculara bilgi vermeyi ve İslam'ın doktrin görüşlerinin ne olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Washington Post, The New York Times, ABC, CNN ve MSNBC gibi önemli medya kuruluşları "İslam" ve "Müslüman" kavramlarını Müslüman bilim adamları ile açıklamışlardır. Diğer medya kurumları ise Yahudi ve Hristiyan uzmanları kullanmışlardır.[420]

Yukarıda belirtilen kategorilerin özellikleri kısaca şu şekilde açıklanabilir:

Bilgilendirici makalelerde İslam ve Müslüman kavramı bir bilimsel kitap gibi geniş ve tarafsız bir şekilde ele alınmıştır.

Özellikle Batı'da yaşayan Müslüman yazarlar, İslam dininin şehitliğe bakış açısıyla ilgili ayet ve hadislerden örnekler vererek Batılı okurları aydınlatmaya çalışmışlardır. Ziyaeddin Serdar adlı Müslüman yazar 11 Eylül'den çok kısa süre sonra "

---

[419] Mona el-Ghobashy,"Çifte Tehlike'', Tamer Erdoğan ve Diğerleri(hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları,** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 284-9.
[420] Abdallah, s. 127.

The Obsever" adlı gazetede bu doğrultuda bir makaleyi kaleme almıştır: "Onlara Kuran'ın ne dediğini anlatıyorum: Beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatmayacağım. Ben, alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." (Maide Suresi 5/28). Hazreti Muhammed'in öğretilerinden söz ediyorum: Bir masum insanın öldürülmesi, bütün insanlığın öldürülmesi gibidir. Onlara Peygamberin savaşta bile sivil insanların, kadınların ve çocukların, yaşlıların ve hastaların öldürülmesini, mülkün keyfi olarak yok edilmesini, tarım ürünlerinin yakılmasını ve hayvanların katledilmesini yasakladığını anlatıyorum.''

Bana şehitliği soruyorlar:"Uçak kaçırıp intihar edenler doğrudan cennete bilet almış olmuyorlar mı? Onlara İslam ilahiyatının ticari bir işlem olmadığını anlatıyorum. Hiç ama hiç kimse sonunun ne olacağını bilemez. Yalnızca bunu Allah bilir.''[421]

İslam intihar bombacılarının eylemlerini açıklayamaz, tıpkı Hristiyanlığın gaz odalarını, Katolikliğin Omagh'daki bombalamayı açıklayamayacağı gibi. Bunlar, inancın, dini inancın ötesinde, çoktan İslam yolunu terk etmiş insanların yaptığı eylemlerdir.[422]

Ayrıca 11 Eylül'ü gerçekleştiren kişilerin, özellikle Usame Bin Ladin'in ve örgütünün hakkında da yazılı basında birçok bilgilendirici haberler yer almıştır. Usame Bin Ladin'in 1957 Riyad doğumlu ve zengin bir ailenin çocuğu olduğu gibi kimliksel bilgiler verilmiştir. Bunun yanı sıra Afganistan'ın Rusya ile savaşında oynadığı rol ve savaştan sonra el-Kaide örgütünü kurması, 1997'de ABD'nin kellesi için beş milyon dolar ödül koyması gibi Usame Bin Ladin'in 11 Eylül öncesi hayatı ile ilgili haberler basında oldukça yer almıştır.[423]

Takdir edici makaleler ise şiddeti ve terörizmi kınayan gruplar üzerinde odaklanmıştır. Bu tür makaleler de medyanın çıkış noktası, birkaç Müslüman yazar ve entelektüelin şiddete dayalı ölüm üzerine İslam'ın yorumunu açıklamak ve bu problemle ilgili görüşlerine yer vermek olmuştur.[424]

---

[421] Serdar, s. 225.
[422] Serdar, s. 227.
[423] Jean Pıerre Perrın-Chrıstophe Ayad "Batı Dünyasının Büyük Şeytanı: Usame Bin Ladin'', Tamer Erdoğan ve Diğerleri, (hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 216-219.
[424] Abdallah, s. 127.

Bunların dışında İslamiyetin Hristiyanlığın da Yahudiliğin de düşmanı olmadığını ortaya koyan yorumlar da vardır. Arap-İslam uygarlığı, Yahudi-Hristiyan uygarlığıyla çatışma halinde de değildir. Üç ilahi dinde de gerici ve ırkçı bakış açılarının olabileceğine değinilmiştir. Ancak İslam uluslarının da içinde yer aldığı evrensel uygarlığı da bunların ortadan kaldırılabileceğine vurgu yapmışlardır.[425]

Suçlayıcı makalelerin odak noktası ise Müslümanların ve İslam'ın gerçek amacını saklamak olmuştur. Bundan dolayı bu tür makalelerde Müslümanlığa karşı düşmanlığı alenen bilinen grupların şiddeti savunup savunmadığı tartışılmıştır. İslam dinini terörizmle eşdeğer tutmuşlardır.[426] Batı medyası bu düşünce doğrultusunda yayın yapmıştır. Batı medyasında Müslümanlar kapalı, farklı karaktere sahip kişiler olarak gösterilmektedir. Ve yine medyada Müslümanlar toplumda problem çıkaran kişiler olarak gösterilmektedir.

Batı'da özellikle de İngiltere'de İslami fundementalizm tehlikesinin büyütülmesinde medya önemli bir rol oynamıştır."Kâbus''ve"İslami fundementalizm''kavramları İngiltere'de özellikle İslam'ın yeni uğursuz mezhebi olarak işlenmiştir. Ayrıca bu yeni mezhebin Batı'nın her şeyini yıkacağı medya tarafından öne sürülmüştür. Birçok Müslüman, medyanın böyle bir tutum içersine girmesine Batı ülkelerinde çıkan anti –terörizm yasalarının etkili olduğunu düşünmektedir. Bu yasalarla bütün Müslümanlar hedef gösterilerek tutuklanmış ve cezalandırılmışlardır. [427]

Ünlü toplumbilimci Alain Touraine bir Fransız gazetesinde yazdığı makalesinde savaşan İslamcılığın, gerilemekte olan siyasal İslamcılığın yerini aldığını belirtmiştir. Ona göre 11 Eylül saldırılarının bir savaş ilanı olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Militan grupların pek belirgin olmayan şebekeleri kitle örgütlerinin ve siyasal partilerin yerini almaktadır. Söz konusu şebekeler, büyük terörist eylemleri finanse edebilecek, hazırlayabilecek ve gerçekleştirebilecek güçte olduklarını daha önce kanıtlamış; davaları ve inançları uğruna hayatlarını feda etmeye hazır birçok insan olduğunu belirterek Müslümanları suçlamışlardır. Örneğin gündemden hiç düşmeyen Filistin'de daha önce

---

[425]Mezrı Haddad, "İyiliğin ve Kötülüğün Ötesinde", Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 255-256.
[426] Abdallah, s. 127.
[427] Moussa, s. 32.

birçok insan, kendilerinden önceki İranlı Besiçler ya da Japon kamikazeleri gibi intihar saldırılarında hayatlarını yitirmişlerdir.[428]

Provakatif makalelerde ise sözde İslam'la uyuşmayan demokrasi, insan hakları, cinsiyet eşitliği gibi konular yer almıştır. Gerçekten de, Batı medyasında "İslam''ve "müslüman'' kavramı ile ilgili röportajlarda provakatif mesaj ve radikal tartışmalar yinelenmektedir. Bazı Batılı gazeteciler son yıllarda İslam'ın hızlı bir şekilde terörizmle savaş konusunu öven bir atmosfer yarattığını iddia etmektedirler.[429]

Aşağılayıcı makalelerde ise İslam imajının küçük düşürülmesi için yapılan taraflı ifadeler yer almıştır. Medya, Müslümanları diğer insanlardan farklı göstermiştir. Bu da toplumdaki bazı insanların Müslümanları negatif bir imaj içinde görmesini sağlamıştır.

Bunların dışında 11 Eylül'ün sebeplerini ortaya koyan Batı'da birçok makale yayınlanmıştır. Bunlar, 11 Eylül'ün sebeplerini ABD'nin oluşturduğunu belirtmişlerdir. ABD'nin radikal Müslüman grupların ilk ihanetini 1993'teki Dünya Ticaret Merkezine karşı girişilen suikastte görmüştür. Daha sonra ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın desteği ile Taliban olarak adlandırılan bir hareketi ortaya çıkarmış ve finanse etmiştir.[430] Moskova Afganistan'dan birliklerini çektikten sonra, İslamcı müttefikler Amerika'nın kendilerini yüzüstü bıraktığını ve aldattığını düşünmüşlerdir. Bin Ladin çok geçmeden Amerika'nın şeytanına dönüştürülmüştür. Bu insanlar nefret ve öfkelerini yeni bir kutsal savaş yoluyla Amerika'ya yöneltmişlerdir. Afgan Araplardan pek çoğu yurtlarına dönmüş; pek çoğu da Afganistan'da CIA eliyle öğrendiklerini uygulayan yerel fanatiklere dönüşmüşlerdir.

Bu insanlar İslamcı gruplar aracılığıyla şiddetlerini fiiliyata dökmüş, bu da birçok Arap toplumunu felç edip ekonomilerini çökertmiştir. Mısır'da, Cezayir'de ve başka Arap ülkelerinde sivil halktan binlerce insan öldürülmüştür. İslamcı grupları yöneten silahlı ve şiddet yanlısı Afgan Araplar arasındaki kutuplaşma-hatta zaman zaman

---

[428]Alaın Touraıne, "Siyasal İslamcılıktan Savaşan İslamcılığa Doğru", Tamer Erdoğan ve Diğerleri,(hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 206-207.
[429] Moussa, s. 31.
[430]Françoıs Lafargue, "Talibanları Üretenler", Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 236.

işbirliği- Arap dünyasındaki demokratik, liberal ve ılımlı İslami eğilimleri zayıf düşürmüştür.

Öncelikle, Batı'da bazıları İslamla terörizm arasında bağlantı kurdukları için, şunu önemle vurgulamak gerekir: İlk olarak İslam, köktendinciliğin ilk kurbanı olmuştur. İkincisi, Arap halkı yıllarca terörizm yüzünden büyük acılar çekmiştir. Arap yöneticileri yalnızca ahlaki bir gerekçeyle değil, kendi yönetimlerinin geleceği de söz konusu olduğu için terörizme karşı savaşta ön safta yer almaktadır. Üçüncüsü ve en önemlisi, Washington İsrail'in Filistin halkına karşı sürekli işgal ve baskısına karşın cezasız kalmasına izin verdiği sürece Araplar Amerika'yla Saddam Hüseyin'e karşı girdikleri gibi bir başka koalisyona giremezler. Dünyadaki Bin Ladin'lere karşı savaş, özgürlük savaşçılarına ya da siyasal İslam'a karşı değildir. Bin Ladin, yeni tür bir kozmopolit İslam grubuna bir dünya misyonu yüklemiştir.[431]

11 Eylül'den sonra medyada İslam konusunda çalışmalar açıkça İslam'ın medyadaki yerinin büyüdüğünü göstermiştir. Yazılı basında İslam'la ilgili haberler az veya çok her gün yer almaktadır. Diğer dinlere göre İslam'la ilgili haberler yazılı basında sayıca daha öne çıkmaktadır. Batı basınında Yahudilikle, İslam dininin kıyaslaması yapılmakta ve Yahudiliğin çok daha eşitlikçi bir din olduğu tezi işlenmektedir. Batı toplumları için Hristiyanlık kapalı ve gizemli bir din olmadığından ilahi dinlerden Yahudilik ve İslam, Batı basınında haber olarak öncelikli ve sayıca daha çok yer almaktadır.

Bunun yanı sıra Budizm, Hinduizm ve Sihizm gibi doğu dinleri Hristiyanlığa ve Batı kültürüne uzak olmalarından dolayı basında pek yer almazlar. Ayrıca bu dinlerin dünyanın önemli olaylarında Batı görüşüne ihtiyaç duymaları ve tehdit etmeyen statüleri yüzünden medyada haber olarak yer teşkil etmezler.[432]

11 Eylül olayları ve sonuçları, Müslüman diasporaların kimliklerinin oluşmasında önemli rol oynadığı gibi, medyada İslam ve Müslümanlarla ilgili yayınların etkilerinin de oldukça fazla olduğu görülmüştür. Her ne zaman Batıda veya dünyanın

---

[431]Marwan Bıshara, "Bin Ladin'e Karşı Bush", Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 274-275.
[432]Poole, *"Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres"*, s. 220.

herhangi bir ülkesinde Müslümanlarla ilgili önemli bir kriz ortaya çıktığında, 11Eylül sonrası medya, Müslüman azınlıkların geçmişteki davranışlarını Müslüman diasporaların görüşü gibi ortaya koymaktadırlar.[433]

11 Eylül'den günümüze kadar olan süreçte medyada, İslam'la ilgili ulusal ve uluslar arası haberler yayınlanmaya devam etmektedir. Böylece Batılı medya okuru gün geçtikçe "Müslüman" ve "İslam" karışımını daha objektif şekilde tanımaktadır. Bunda saldırıların sıcaklığının geçmesi ve Amerika'nın medya üzerindeki baskıyı, sansürü azaltması haberlerdeki tarafsızlığın ortaya çıkmasında en büyük etkendir.

7. Medyada 11 Eylül'den Önce ve Sonra Müslüman ve Terör Kavramları Arasındaki İlişki

Şiddetin ne bir bölgesi ne de bir dini vardır. Terörizm ifadesinin evrensel anlamda bir tanımının olmaması her şiddet veya öldürme olayının basit bir şekilde kalmasına sebep olmaktadır. Bilgi kaynaklarının sınırlı olmasından dolayı medya, terör ve şiddet kurbanlarına yayınlarında daha geniş yer vermektedir.

Ancak Batı medyası bu geniş yayınları, İslam karşıtı haberler olarak ön plana çıkarmaktadır. Batı medyasında tek tek yazı ve haberler üzerinde değerlendirmeler yapılmadan dahi, gazetelerin haber indekslerinde yer alan konu başlıklı haber tasniflerinden elde edilen bilgiler, İslam ve İslam dünyasına yönelik bir önyargının ve yanlış bir imaj oluşturma gayretinin varlığını ispat eder niteliktedir. Amerikan ve Avrupa gazetelerinin haber indekslerinde İslam başlığı altında yer alan "Terörizm"alt başlığı ve bu alt başlık altında yer alan haber sayısının İslam ile alakalı diğer haberlerin sayısından daha fazla olması, bir taraftan söz konusu medyanın İslam'a karşı önyargısını, diğer taraftan da İslam dünyasında aleyhte kullanılabilecek malzemenin bolluğunu delillendirmektedir.[434]

Aşağı yukarı her dini grup kendi teröristini, şiddet satıcısını, nefretle konuşan kurucusunu ve uç kişilerini üretir. Son yıllarda artmış olmakla birlikte dünyada hep şiddet olayları varolagelmiştir. Şiddet olaylarında öne çıkanlar, Hindu olduğunu iddia eden

---

[433] Moussa, s. 36.

[434] Keneş, *"Medeniyetler Çatışması'na Hazırlanan Batı'nın Öncü Kolu Medya Tarafından Yaratılan İslam İmajı''*, s. 1491.

Tamil gerillaları, Budizm kolları arasında olan Sinhale milisleri, Brahmanizm için çalışan Shiu Sena ve Bhartuya Janatacılar, Katolikliği içeren İrlanda Cumhuriyet askerleri, Protestan olan Ulster Union taraftarları ve Judaizmi ilan eden Yahudi Savunam Ligi üyeleridir. Bu olaylar Amerikan medyasında Katolik katiller, Protestan şiddet satıcıları, Yahudi radikaller diye bu dinlerin taraftarlarını içeren röportajlar nadiren de olsa kullanılmıştır. Bu grubun üyelerinden bazılarının terör ve şiddet içinde olduklarında, medyanın bunlar hakkında şiddet ve din ilişkisi şeklinde veya terör olaylarının kutsal kitaplarla ilişkilendirilmesi hiç olmamıştır. Örneğin Latin Amerikalılar uzun zamandır kan ve şiddete tanıklık etmektedirler. Bunların bağı dini rahipler sınıfı ile enstitüleridir. Hiçbir zaman bu bağdan dolayı Hristiyan veya Komünist terörist diye tanımlanmamıştır. Bu dinler kurtuluş teolojisi olarak görülmüştür.[435] Ancak Batı medyasında hiçbir zaman İslamiyet dışındaki dinlere mensup teröristler için, din ile birlikte hiçbir tamlama kullanılmaz (Hristiyan teröristler, Yahudi teröristler gibi) .Bu da terör ve din denilince, bu gazetelerin okuyucularının ilk aklına gelmesi istenilenin İslam olacağı gerçeğini göstermektedir.

Özellikle 11 Eylül'den sonra Batı kültüründe Müslümanlarla ilgili yerleşmiş imajı medya olumsuz anlamda bozmuştur. Medya, okuyucu fark etmeden bu olumsuz imajın yükselmesine yardımcı olmuştur. Müslümanlar, dinleri İslam'dan ve toplumlarında meydana gelen şiddet olaylarından dolayı bir terörist olarak tanımlanmışlardır. Batı toplumunun Müslümanlar hakkında olumsuz düşünmesinin sebebi televizyonlardaki yayınlar ve gazetelerin yapmış olduğu komik yayınlardır. Röportajlarda sık sık "İslamcı terörist" kavramının geçmesi halkın aklına da Müslüman kelimesinin gelmesine sebep olmaktadır. Böylece halk,"terörist'' kavramıyla "İslam" ifadesini özdeşleştirmiştir.[436] "İslami terörizm''tanımlaması da yanlıştır. Her şeyden önce "İslam eşittir terörizm'' çağrışımı yapmaktadır. Yanlış olmasına rağmen İslam ülkelerinde bile, bu arada tabii ki Türkiye'de de, oldukça sık kullanılmaktadır. Ama İslam dininde terörizmin olmaması, birilerinin terör eylemlerini İslam üzerinden meşrulaştırmasına engel olamamıştır.[437]

[435] Abdallah, s. 126.
[436] Agha, s. 221.
[437] Ruşen Çakır, "Şeytanlarımız İçimizde'', **Birikim Dergisi**, Sayı 150, (2001), s. 44.

Tanınmış siyaset bilimci FR.Von der Mehden'in 1983 yılında yayınladığı "Amerikalıların İslami Algılayışları'' isimli makalesi, Amerikalıların Müslümanlara ilişkin konular karşısında takındıkları tutumların İslam'a ilişkin görüşlerini belirlediğini vurgulamaktadır. Mehden'e göre bu konular dinsel içerikli değil ama İslam'a yöneltilen sterotiplerin(basmakalıp, klişe tipler)yaratılmasında etkili olmaktadır. Mehden'e göre Amerikalıların İslam anlayışı Müslüman kişi ve grupların eylemleriyle şekillenmiştir.[438]

Aynı olumsuz eğilimin sürdüğü, 1993 yılında yapılan bir başka ankette de görülmüştür. 905 kişi üzerinde telefonla yapılan bir araştırmada, dini topluluklar arasında en düşük olumlu ve en yüksek olumsuz puan İslam'a verilmiştir. Araştırmaya katılanların ancak%23'ü İslam'a ve Müslümanlara olumlu puan verirken %36'sı olumsuz puan vermiştir. %41'i ise çekimser kalmıştır. Yine bu ankette 1990'larda Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırının etkisiyle Amerikalıların %42'si Müslümanların Amerika'ya göç etmesine sınır getirilmesini istemişlerdir.[439]

Müslüman dünyasında meydana gelen herhangi bir saldırı veya terörist olayda Batı medyası bu durumu, İslam fundemantalizmi olarak göstermektedir. Batı medyası bu olayları, soğuk savaş döneminde kızıl tehlike gibi görmekte idi.[440] Batı basını, İslami tehdidin, Sovyet tehdidinin yerini aldığını ortaya koymaya çalışmaktadır. İslam dini, sürekli Batı düşmanı olarak gösterilmektedir.[441] Hatta İslam'ın bugünkü dünya düzenine uygun olmadığı ve İslam'ın terörizm ve teröristler için bir sığınak sağladığı fikri bile genel kabul görmeye başlamıştır. Üstelik İslam aleyhine duygular artık Haçlılar, Osmanlılar, Endülüs Emevileri ve hatta Hristiyanlık-İslam çekişmesinin de ötesine ulaşmış ve sadece Avrupa ile Amerika değil tüm dünyaya yayılmıştır. Artık "İslam'ın kelime anlamı bile barıştır'' gibi sloganlar ne Koreliler ne de Arjantinliler için bir anlam ifade etmeye başlamıştır. Zira 11 Eylül öncesinde ve sonrasında Nairobi, Darüsselam, Monbasa, Riyad, Casablanca, Bali, Moskova, Tunus, Jakarta, Mumbai, İstanbul, Madrid

---

[438] Aytekin Yılmaz, **İkinci Küreselleşme Dalgası,** Ankara: Vadi Yayınları, 2004, s. 353-5.
[439] Yılmaz, s. 355.
[440] Agha, s. 222.
[441] Agha, s. 222.

ve Orsetya gibi dünyanın büyük şehirleri ve turistik bölgelerine yapılan saldırılar insanlarda, medyanın da teşvikiyle bu korkuyu uyandırmıştır.[442]

İslam ve Müslüman kavramının terör kavramıyla ilişkilendirilmesinden dolayı Batı Avrupa'da İslami merkezler ve camilere terörizmle ilgili deliller bulmak için polis tarafından baskınlar yapılmaktadır. Özellikle Fransa'da öğrencilere başörtüsü yasağı getirilmekte ve diğer Avrupa ülkelerinde eğer uyum sağlayamayacaklarsa, göç yasalarıyla Müslümanların sayılarının azaltılmasına yönelik çalışmalar ön plana çıkmaktadır.[443]

Samuel Huntington yıllar önce İslam-Batı çatışmasını "Medeniyetler Çatışması" olarak göstermişti. Huntington, aynı Soğuk savaş döneminde oluğu gibi faşizm, komünizm ve demokrasi ile İslam ideolojisi arasında çatışma olacağını ileri sürmüştü.

Huntington, İslami akımların ve onların demokrasiye geçişinde ortaya çıkan problemlerin, Batı'daki korkuyu tırmandırdığını belirtmekte idi. O, bunun tamamen demokrasiye geçişte sekülerizme yakın bir görüş olduğunu ortaya koymaya çalışmıştı.

Batı'da İslam'ın tehdit olarak görülmesi ve abartılması İslam'ın doğallığına zarar vermektedir. Aynı zamanda bu düşünce tarzı İslam dünyasındaki farklı görüşleri de görmemek anlamına gelmektedir. Başka farklı olaylar ve eğilimlerle birlikte hayali İslami komplo teorilerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Örneğin; Cezayir ve Tunus'ta İslami partilerin çok oy alması, Mısır'da terörist olayların radikal gruplarca yapılması, Bosna Müslümanlarını Arapların desteklemeleri, Dünya Ticaret Merkezi'ni bombalaması ve son olarak 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne uçakla yapılan saldırılar.[444]

Gazeteciler, farklı ve alakası olmayan olaylarla "İslam fundemantalizmi" kavramını birçok röportajda kullanmaktadırlar. Örneğin İran'daki anti-Amerikancılık akımlarında ve Mısır'da Müslüman kardeşlerde kullandıkları gibi.[445]

---

[442] Yel, s. 17.
[443] Yel, s. 16-17.
[444] Agha, s. 223.
[445] Agha, s. 223.

Batı medyası, fundamentalizm tabirini, Amerikan Protestanlardan ödünç aldığı şekliyle uygunsuz ve geniş bir çerçevede kullanmaktadır. Fundemantalizm tabiri ilk defa Amerika'da 1910 yılında yayımlandı. Çoğunlukla diğer Protestan ülkelerdeki grupları göstermek için kullanılmıştı. Fundemantalist diye adlandırılan Protestan kiliseler, merkezi kilisenin liberal dini görüşlerini ve Kitab-ı Mukaddes eleştirilerini kabul etmediklerinden, bu kavram onlar için kullanılmıştır. Bu ifadenin günümüz Müslüman akımlarında kullanılış şekli ise "çok yanlış gösteren" anlamındadır.[446]

Esposito adlı Batılı bir araştırmacının yazdığı "İslami tehdit: Bir Efsane midir? Yoksa gerçek midir?'' adlı eserinde geçen "İslami fundemantalizm" tabiri politik akımlar için Batılıların kullandığı bir kelimedir.[447]

Fundemantalizm etiketi, Mısır'daki cihattan, Japoya'daki yeni dini akımlardan, Amerika'daki evanjelistlere kadar kullanılmaktadır. Bu ifadeyi gazeteciler kullanmaktadır. Oysa akademisyenler son dönemlere kadar bunun negatif ilişkisi çok olduğundan kabul etmiyorlardı. Ancak en az zarar veren etiketlerin olmaması, bütün fundemantalist hareketleri militan olarak tanımlayan kavramların olmaması ve muhafazakâr diye adlandırılan radikallerin de bir kavramda toplanamamasından dolayı akademisyenler tarafından da kullanılmaya başlamıştır.[448]

Fundemantalistler hırslı kişilerdir. Araştırmacılar, fundemantalistlerin geleneksel bir grup olarak ortaya çıktığında hem fikirdirler. Fundemantalistler, olaylarla, tarihle veya dünyanın genişlemesiyle ortaya çıkan hareketlerle birlikte anılmaya başlamıştır. Bütün fundemantalistler, sekülerizm veya modernizm etkisine karşı, eğer gerekliyse şiddet kullanarak geçmişiyle kavgalı olan kişilerdir. Modern silahları da kullanırlar. (Bilgisayar, televizyon, telefon vb.) Bunun yanı sıra geleneksel sembolleri, klasik kutsal kitapları da amaçları için kullanırlar. Fundemantalist ideolojiler, insanlara sosyal adalet ve toplumdaki refah seviyesini yeniden buluşturması açısından cazip gelir. Örneğin bazı

[446] Agha, s. 224.
[447] Agha, s. 224.
[448] Agha, s. 224.

İslami akımlar, Arap sosyalizmi gibi iflas etmiş ideolojiler üzerine bina edilmelerine rağmen halk tarafından rağbet görmektedir.[449]

Fundemantalizmi ortaya çıkaran dini sebeplerin yanı sıra siyasi İslam'ın hayatiyetini sürdürebilmesi için seküler sebepleri de vardır. Örneğin İsrail'in Ortadoğudaki varlığı, Müslümanların kutsal yerlerini işgal etmesinden dolayı İslami fundemantalizm ortaya çıkmıştır. Fundematalizmin ortaya çıkışında ekonomi ve eğitim kaynaklı sebepler de etkilidir. Örneğin Cezayir, Tunus, Mısır gibi ülkelerde eğitim seviyesi çok düşük olmasaydı İslami fundemantalizm de olmazdı.[450]

11 Eylül saldırısı veya dünyanın başka bir yerinde terörist saldırı olduğunda, Batı'da yaşayan Müslümanlar genellikle bu eylemleri kınamaktan geri kalmamışlardır, fakat Amerikan medyası bu kınamalara, her nedense genellikle kulak kabartmamıştır. Dünya Ticaret Merkezi'ndeki saldırıda ölenler arasında yer alan 250'den fazla Müslümanın varlığı, hatta bu binalarda zaman zaman Cuma namazı kılındığı, gerçeğiyle hiçbir medya ilgilenmemiştir.[451]

Bütün din ve millet topluluklarında olduğu gibi Müslümanlar da homojen değildir; iyi insanlarla birlikte kötü insanlar da vardır. Hz. Ali'yi kafir diye öldürenler Hariciler denilen terörist fanatikler de müslümandı. Müslüman kavramı böyle homojen olmadığı için, Müslümanları bir melekler kategorisi olarak görüp Müslüman teröristlere mazeretler, ya da provakasyon seneryoları tedarik etmeye çalışmanın yanlış olduğunu Müslüman grupların büyük bir kısmı dile getirmiştir. Aynı şekilde Müslümanlar'ı potansiyel teröristler olarak görmenin de çok yanlış olacağıdır.[452]

Görüldüğü üzere 11 Eylül ile terörün küreselleşmesi veya küreselleşme ile güvenlik sorununun artması olgusu ötesinde terör ile İslam arasında doğrudan bağ kurulduğu gözlenmektedir. Bu, Batı'da var olan genel bir eğilimi doğruladığından adeta küreselleşme ile terör ilişkisi göz ardı edilip özdeşleştirilerek soruna yaklaşılmaktadır. Terörün medeniyet ile anarşi arasında bir mücadele olarak görüldüğü ve medya ile bu

---

[449] Agha, s. 224-225.
[450] Agha, s. 226.
[451] Kenan, s. 13.
[452]Taha Akyol, "Terör ve Müslümanlar", Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 90.

sürecin pekiştiği belirtilirken, İslami güçler şeytan güçler olarak görülmekte, Batı masum kurban olarak gösterilmektedir.[453]

8. 11 Eylül'den Önce Türk Yazılı Basını

8.1 Türk Yazılı Basının 12 Eylül 1980 Sonrası Süreci ve Özellikleri

Türkiye'de 12 Eylül'den sonra devlet eksenli bir gazetecilik gelişmiştir. Normal demokratik ülkelerde gazetecinin görevi, yurttaşların tercihlerine ve görüşlerine ortam oluşturmak ve bunu yönetenlere iletmektir. İktidardakiler de buna paralel medyaya bakarak halkın yönelimlerini anlarlar. Fakat Türkiye' de bu sistem tam tersine işleyerek, basın, devletin birtakım direktiflerini yurttaşlara korku salarak iletmektedir.

Ayrıca Türk medyası her türlü otoriter eğilimden de hoşlanır. Bu bazen sivil, bazen askeri bazen de bürokratik otorite olabilir. Darbe dönemleri dışında sivil otorite ile bürokratik otorite arasında bir tercihte bulunacağı zaman reflekslerini bürokratik otorite lehine kullanır.[454]

Özellikle 12 Eylül darbesinden sonra medya, büyük provakasyonlarda devlet elitiyle uyum içindedir. Bundan dolayı siyasal ve toplumsal gündemdeki bütün konular halı altına süpürülür. Bu bağlamda gazeteci esas olarak gerçeğin peşinde değil de birtakım enformasyonlarla kitleleri belli bir yöne doğru etkileme gibi bir misyon edinir. Böylece medya halkı aydınlatmak için değil, kendi istikametinde yayın yapar. Kamuoyuna hangi mesaj vermek isterse onu verir.[455]

Türk basınının tarihi bir dönemselleştirme içinde gösterildiğinde şöyle bir sınıflandırma yapılabilir:[456]

1-Tek Parti Dönemi (1925-1950)

a)Tek Şef Yılları (1925-1938)

---

[453] Yılmaz, s. 357.
[454] Rahime Sezgin ve Burhan Eren,"Manşetten Aradığınız Suçluya Ulaşılamıyor Lütfen Artık Israr Etmeyiniz'', **Zaman**, 28 Mayıs 2006.
[455] Rahime Sezgin ve Burhan Eren,"Manşetten Aradığınız Suçluya Ulaşılamıyor Lütfen Artık Israr Etmeyiniz'', **Zaman**, 28 Mayıs 2006.
[456] Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s. 44.

b)Milli Şef Yılları (1938-1950)

2-Demokrasi Denemesi (1950-1960)

3-Bunalım Dönemi (1960 ve sonrası)

4-12 Eylül 1980 sonrası

Basında her zaman önemli değişimler, atılımlar, yenilikler olmuştur. Ama bunlardan hiçbiri 1980'lerden sonra yaşananların ölçüsüne varamamıştır. Günümüzün gözde sözcüğü ile ''değişim'' başka birçok alanda olduğu gibi basında da son yıllarda önceki birkaç yıla göre katlanarak gerçekleşmiştir. Basının hem mali yapısında ve fiziki mekânında hem içeriğinde ve anlayışında hızlı değişimler olmuştur. Bu değişimler ''genişleme''yi ya da tam tersi bir sözcükle ''merkezileşme''yi getirmesinin yanı sıra yansımalı da olmuştur. Başta siyaset kurumu olmak üzere birçok kurum da etkilenmiştir. Başka bir deyişle, basındaki değişim birçok kurumla etkileşim içinde gelişmiştir.[457]

12 Eylül 1980 sonrası dönemin en belirleyici özelliği ekonomidir. 1980'den itibaren belirleyicilikte önceliği ekonomik ögeler almıştır. Basının içeriği ve toplumsal rolü üzerinde ekonomik bağımlılık kesin rol oynamıştır. 1980'de basın için dönüşüm tarihi, sanıldığı gibi 12 Eylül askeri müdahalesi değil, tüm ekonominin şekillenmesinin kesin tarihi olan 24 Ocak'tır. 24 Ocak kararları ile birlikte Türkiye Ekonomisi, tek yönlü bir rayın üzerinden tam liberal bir yapıyla yönetilmeye başlanmıştı.12 Eylül siyasi temel ve kurumların kazandırılması operasyonuydu. Türk toplumunun ve basınının bu değişikliği kuşkusuz tek bir günün eseri değildi. Büyük sermayenin kesin egemenliği bir süreç içinde yavaş yavaş gelişmiş ve 24 Ocak 1980'de tamamlayıcı nokta konmuştur.24 Ocak kararlarından sonra hükümet gazete kağıtı fiyatlarını aniden yükseltince, bütün basın, yayıncılık dünyası büyük ve ani bir para sıkıntısına düştü. Gazetelerden ancak büyük sermayeyi ve oradan gelen bol reklâmın desteğini alabilenler ayakta kalabileceklerdi. Cumhuriyet gazetesi bile kapanma tehlikesi karşısında Haziran 1980'de bir bildiri ile liberal ekonomiyi savunacağını açıklamak suretiyle zorluğu aşabilmiştir.[458]3 milyon üzerindeki bir tüketici kitlesini kendisine müşteri yapmak isteyen büyük sermaye

[457] Murat Özgen, **Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2004, s. 69.
[458] Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006, s. 141-142.

şirketleri gazeteleri ilan yağmuruna tutmuşlardır. Gazetelerin yıllık reklâm ciroları çok yüksek rakamlara ulaşınca büyük holdingler gazete ve televizyon sahibi olmaya başlamışlardır. Basın artık iktidarlar nezdinde bir baskı aracı olarak kalmayıp, iktisadi bir güç sağlamaya başlamıştır. Holdingler, hem kendi şirketlerinin ürünlerini pazarlayabilmek ve öteki şirketlerin reklâm harcamalarında pay alabilmek hem de işlerinin yürütülmesinde iktidarlarla "iyi ilişkiler" kurabilmek için gazetecilik alanına girmişlerdir.[459]

1999'un başında Hürriyet, Sabah, Yeni Asır, Bugün, Fotomaç, Türkiye, Milliyet, Meydan, Günaydın, Güneş, Tan, Fotospor, Tercüman ve Bulvar yayınlanan belli başlı gazetelerdi. Ayrıca bu gazeteler pazarlama şirketleri kurarak da büyük karlar sağlamışlardır. Bunlar kendi yayınlarında bedava sağladıkları ilanlar sayesinde önemli kazançlar sağladılar.[460]

Yaşayabilmek için reklâm pastasından daha büyük bir pay almak savaşı gazeteleri tiraj arttırmak amacıyla çok masraflı, hatta yıkıcı promosyon kampanyalarına yöneltmiştir. Böylece ''Lotarya ya da Kupon gazeteciliği'' doğmuştur. Okuyucunun belli bir süre gazeteden kestiği kuponlarla katıldığı kura çekimleri de o hale gelmiştir ki, iş tek kuponlu çekilişlere kadar inmiştir. Kupon gazeteciliği genelde tiraj artışından çok, mevcudu korumanın aracı olmuştur. Bunların en önemli etkisi, yüzer-gezer adı verilen, okuyucu niteliği çok zayıf bir gazete alıcısı türünün belirmesine yol açmasıdır. Bu okuyucu kitlesi daha çekici bir kampanya başlayınca hemen gazete değiştiren kimselerden oluşmaktaydı.[461]

12 Eylül harekâtından sonra basın, yeni kısıtlamalar ve düzenlemelerle karşı karşıya kalmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlanmasının yanı sıra, gazetecilerin ekonomik çıkarlarını ve bağımsızlıklarını savunmaları da zorlaşmıştır. Toplu sözleşme ve grev yasalarında yapılan değişiklikler, çalışan gazeteciyi önemli ölçüde güçsüzleştirmiştir.[462]

---

459 Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s. 90.
460 Koloğlu, s. 147-148.
461 Koloğlu, s. 144.
462 Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s. 133.

12 Eylül rejimi döneminde basına uygulanan baskı en üst noktada olmuştur. 1980- 1984 arasında gazeteci, yazar, çevirmen ve sanatçılara verilen mahkûmiyet kararlarının büyük bir zaman dilimine ulaşması, baskının kapsamı hakkında yeterli bir fikir vermektedir. 237 kitap yasaklanmış, 796 gazeteci hakkında 632 dava açılmış, 218'i hapis cezasıyla sonuçlanmıştır. 1991 başında 28'i cezaevinde bulunan 44 gazeteci hakkında toplam 4 bin yılı geçen hapis cezası verilmiştir. Bunlar arasında üç yazı işleri müdürü 1717 yıl hapis cezası almış ve el konulan 133 bin kitap da yakılmıştır.[463]

Aynı süre içinde Demokrat, Aydınlık, Politika ve Hergün gazeteleri temelli kapatılmış, Türk basınının hemen hemen tamamı, baskıcı uygulamalardan değişik ölçülerde payını almıştır. Ekonomik haberlere de sınırlama getirilerek "panik yaratacak nitelikteki haber" diye bir tanım getirilmiştir. Bu uygulamadan dolayı Hürriyet gazetesi de verdiği zam haberleri dolayısıyla iktidarı yönetenler tarafından bir müddet kapatılmıştır.[464]

Basın dünyasında 1980'den itibaren ilk adımları atılmış yenileşme, 1990'dan itibaren tam bir yapısal değişmeye varmıştır. Hem düşünce, hem de teknoloji alanlarındaki evrensel nitelikli oluşumlar bu değişmeyi zorunlu hale getirmiştir. Sosyalist Blok'un dağılması düşünür-yazar kesiminde saf değiştirme eğilimlerini hızlandırmıştır.[465] Ayrıca siyasi konjektörün zorlamasıyla da basının tanımı değişmeye başlamıştır. Basın, bütün klasik demokrasilerde olduğu gibi hükümeti denetleyen bir karşı güç olma vasfını terk edip kendisi iktidarın bir parçası olmaya başlamıştır. Artık mutlak bir iktidar odağı olan basın ve medyada gazeteciler giderek starlaşmaya başlamışlardır.

Basın, 90'lı yıllarda siyasi lider yaratma gücünü eline geçirmiştir. Yarattığı lidere istediği kadar destek vermiş, istediği zaman da silkeleyip atmıştır. Liderler de gazetecilere hoş görünmeyi siyaset yapmanın mutlak bir kuralı haline getirmişlerdi. Ancak 90'lı yılların sonlarına doğru bir siyasi liderin başarısı da başarısızlığı da basın ve medyaya ihale edilmeye başlanmıştır. Başarısız lider suçu medyaya atmış, arkasında

---

[463] Koloğlu, s. 151.
[464]Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s. 134-135.
[465] Koloğlu, s. 160.

medya desteği olmadığı için seçim kaybettiğini söylemiştir. Her başarılı siyasi partinin arkasında da güçlü bir medya grubunun olduğunu herkes kolaylıkla kabul edebilmiştir.[466]

Bu büyük değişim ile birlikte medya, mekân da değiştirmiştir. Tarihi Babıali terkedilmiş, İkitelli gelişen dijital medyanın yeni adresi olmuştur. Altyapı büyük bir teknolojik yatırımla güçlendirilmiştir. Medya, en ileri sayfa düzeni ve baskı teknolojisini satın almıştır. [467]

Büyük sermayenin Türk basın yaşamına girişi, aslında Aydın Doğan ile başladıysa da, Asil Nadir'in yurtdışından ve tamamen yabancısı olduğu bir sektöre yatırım yapması ve bunlara ilaveten satın alma işleminin çok geniş ölçüde gerçekleşmesi, bu konudaki önemli dönüm noktasının Asil Nadir'le başladığı kanaatini yaygın hale getirmiştir. Dönemin başbakanı Turgut Özal da Asil Nadir'in basın sektörüne girişini desteklemiştir.[468]Asil Nadir önce 1988 Haziranı'nda Günaydın gazetesiyle Veb Ofset grubunu satın almıştır. Günaydın ve Tan ile birlikte Ulus, Sakarya ve Yeni Meram gazeteleri de onun olmuştur. Ardından aynı yıl Güneş gazetesini yayınlayan güçlü gazetecilik ve matbaacılık A.Ş'nin bağlı olduğu Gün Holdingi satın almıştır. Asil Nadir 1989 yılının başlarında önemli bir adım daha atarak gelişim yayınlarını Ercan Arıklı'dan satın almış ve böylece Asil Nadir'in sahibi olduğu yayınlar önemli ölçüde artmıştır: Nokta, Ekonomik Panorama, Gelişim Spor, Bando, Ev Kadını, Kadınca, Erkekçe, Marie –Claire, Mimarlık, Turist-Pasaport, Beyaz Dizi, Hıbır.[469]

Basın sektörüne büyük sermayenin girişi bu dönemde ivme kazanmış ve kısa sürede medya alanı bu sektörün dışından gelen para ve iş adamlarının manevra alanı durumuna gelmiştir. Aslında medya başlı başına kazanç sağlayan bir uğraş alanı olmamasına rağmen, başka faaliyet alanlarında güç kullanımını kolaylaştırması ve önemli bir toplumsal platform olması dolayısıyla bu dönemde çeşitli sermaye sahipleri ve grupları tarafından, sahip olunmasında yarar görülen bir iş kolu durumuna gelmiştir.[470]

---

[466] Atikkan, "*Meydan Medyanın''*, s. 535.
[467] Atikkan, "*Meydan Medyanın''*, s. 534.
[468] Özgen, s. 69.
[469] Hıfzı Topuz, **Basında Tekelleşmeler**, İstanbul: TÜSES VE İLAD Ortak Yayınları, 1989, s. 76.
[470] Özgen, s. 75-76.

Medya'ya 1990'lı yıllarda büyük sermayenin girmesiyle gazetelerde sık el değiştirme eğilimi artmıştır. Bunun en çarpıcı örneği Uzan'lar grubunun medyadaki serüvenidir. 1960'larda Hayat-Ses dergilerini ve daha sonra Yeni İstanbul gazetesini alarak Babıali'ye adım atan bu grup, önce yayınlarını, halka hisse senetler satma aracı olarak sundu. Bunları, katıldığı ihalelerde iktidarın desteğini sağlamak için kullandı. Star televizyonuna ek olarak Star gazetesi, diğer yayınları ve radyolarını rakiplerini sindirmek amacı güden bir yayın politikası ortaya koyarak sürdürdü. Ancak yolsuzlukları fark edilip soruşturma açılınca, 4-5 televizyon kanalı, birkaç radyo, iki gazete ve sayısız dergiye sahip bu grubun, 219 şirketiyle yürüttüğü ticari faaliyetlerinin büyük bir yolsuzluklar çarkına bağlı olduğu ortaya çıktı.[471]

1990'lı yıllarda medya faaliyetleri asıl uğraş olmaktan çıkarak piyasada iş yapılırken elde tutulması gereken bir güç odağı durumuna gelmiştir. Buna göre tümüyle ticari bir faaliyet alanı gibi algılanan ve toplumsal sorumluluklarının gereği olarak yarı-kamusal ürün şeklinde kabul edilmesi gereken medya ürünlerinin tamamıyla ticari bir meta olarak algılanması ve satışa arz edilmesi bu sürecin özelliklerindendir. Türk basınında geleneksel gazeteci aile tipiyle 1990'lar sonrası büyük sermaye sahipliği arasında önemli ve belirgin bir farklılaşma vardır.[472]

Kapitalist sistemin gereği, ticari bir işletme gibi görülen medya kuruluşları, böylece, yalnızca iletişim olgusu üzerinde kamusal bir görevi yerine getirmek amacına yönelmemişler, aynı zamanda kendi bünyelerinde oluşturdukları pazarlama şirketleri sayesinde tamamen ticari bir takım girişim ve faaliyetlere de yönelmişlerdir. Böylesi bir ticari yaklaşım modeli gazetelerin içindeki görev ve işlevsel niteliklerin yeniden tanımlanması ve yapılanması ile sonuçlanmıştır. Örneğin son yıllarda medyada gelişen ticarileşme anlayışı, gazetelerin iç yönetimlerinde yazı işleri ile reklâm bölümleri arasındaki dengenin reklâm bölümü lehine bozulması ile sonuçlanmış ve gazeteler reklâm gelirini, önde gelen varlık nedeni olarak algılarken, sadık okurlarını da böylesi bir yaklaşım modeliyle kendilerinden uzaklaştırmışlardır.[473]

[471] Koloğlu, s. 162-163.
[472] Özgen, s. 76.
[473] Özgen, s. 77.

Son dönemlerde uluslar arası alanda görülen "iliştirilmiş'' adı verilen muhabir türü Türkiye'de de yaygınlaşmıştır. Bunlar haber kaynağı ile birlikte yaşayan, aynı ortamı paylaşan, onlardan biri gibi hareket eden, böylece kurgusu hazırlanmış haberi veren gazetecilerdir. Ayrıca sermaye sahiplerinin verdiği cesaretle, kendi başlarına ihalelerde aracılık yapan gazete yöneticileri ve köşe yazarları da ortaya çıkmıştır.

1980'lerde var olan 6 büyük gruptan beşinin (Hürriyet, Medya, İhlas, Asil Nadir, Tercüman) finans dünyası ile bağlantıları iflasları yüzünden kesilmiştir. Tek yaşayan ise Hürriyet grubunu da holdingine katan Aydın Doğan Grubu olmuştur. Halen birçok gazetesi, dergisi, televizyon kanalları ve radyoları ile ülkenin en büyük ve etkili yayın grubunu oluşturmaktadır.[474]

Türkiye nüfusu en hızlı artan ülkelerden biri olmasına rağmen gazete müşterisinin artmaması karşısında, holdingler arasında çekişme, dağıtım konusuna da yansımıştır. Dağıtım şirketlerine egemen olanın rakiplerine sattıramaması tehdidine karşı, ayrı ayrı şirketler kurulması yoluna gidilmiştir. Hatta gazete fiyatına damping yapıp rakiplerini dışlattırmak yolunu arayanlar da çıkmıştır.[475]

1990'lı yılların sonuna doğru Türkiye gazetecilik konusunda dünyadaki gelişmeleri yakından izlemiştir. Bu alanda ilk adımı 1995'te Aktüel dergisi atmıştır. Hemen arkasından Leman dergisi ve gazete olarak Zaman da sitelerini kurmuşlardır. İki yıl sonra da Hürriyet, Milliyet, Sabah ve diğer gazeteler internet sitelerini açmışlardır. Bugün ülkemizde bütün ulusal ölçekli gazeteler, hatta yerel basın, televizyonlar ve radyoların büyük kısmı kendi internet sitelerini kurmuş olup habercilik hizmetini bu araçlarla yürütmektedirler. [476]

Gazeteler, 12 Eylül hareketinden sonra hem yasal önlemler yüzünden hem de magazinleşme eğilimi yüzünden büyük ölçüde depolitize olmuştur. Her zaman politik haberler verilmiştir. Ancak haberlerin sunuluş biçimi boş kalmıştır. Tarafsızlık ve nesnellik ilkelerinin içi boşluğa ve kayıtsızlığa dönüşmüştür.[477] Olaylara yatırımcı çevreler açısından bakma zorunluluğu içerik üzerinde de etkisini göstermiştir. Oluşum

[474] Koloğlu, s. 163.
[475] Koloğlu, s. 164.
[476] Koloğlu, s. 181.
[477] Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s. 155.

halindeki habere peşin yorum katma, başlıklarda olayı aktarmak yerine okuyucuyu yönlendirme çabaları ağırlık kazanmıştır. Yorum karmaşasına katkıda bulunan köşe yazarı sayısının şimdiye kadar rastlanmamış oranda artması da buna eklenmiştir. Bunların birçoğunun ayırım yapmadan ekonomi, siyaset, spor ve sosyete dedikodusu konularını sütunlarında sunmaları, inanırlıklarını azaltmıştır.[478] 12 Eylül'ün hemen ardından darbeyi meşrulaştırmak için genellikle cinayet haberlerine aile facialarına yer vermiş, daha sonraları ise bu haberler yerini "özel hayat" haberlerine bırakmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de o zamana kadar mahrem kabul edilen birçok alan ilk kez kamuoyunun gündemine gelmiştir. Cinsel eğilimler sınıflandırılmıştır (eşcinseller, biseksüeller, transeksüeller vb.). Özel hayat denen alan ilk kez bir kamu meselesi olarak ele alınmıştır. 1984-85 yıllarında Özal döneminde magazin dünyasında hareketlilik başlamıştır. O dönemde İstanbul gecelerinde zenginler ve sosyete sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu zenginlerin fotoğrafları ve haberleri gazetelerin eklerinde ya da haftalık dergilerde kullanılmıştır. Bu haberlerin yavaş yavaş gazetelerin içine, daha sonraları da baş sayfaya taşındığı görülmüştür. Sosyetenin sünnet, nişan, evlilik törenleri, takılan dolarlar, marklar, takılar haber olmuştur. Sanatçıların, artistlerin, futbolcuların haberleri gazetelerin baş sayfalarında 1980 yıllarında kullanılmaya başlamıştır.[479] Sonuçta bu depolitizasyon da magazinleşmeyi doğurmuş, ceza yaptırımına uğramak istemeyen, ayrıca okuyucuyu da elinde tutmak isteyen gazeteler, günlük politika haberlerinin dışında çoğu kez uydurma (asparagas) habercilik anlayışını benimsemişlerdir.[480]Klasik gazetecilik anlayışı değişmiştir. Uzun makale ve fıkra yazılarının yerini, bol resimli haberler almıştır. Bol resimli ve kısa haberlerle çıkan bu tip gazeteler okuyucu sayısını arttırmıştır. [481] Böylece renkli ve magazinel habercilik anlayışını benimseyen bir basın ortaya çıkmıştır. Gazeteler, üzerlerindeki olumsuz etkiler nedeniyle apolitik bir tavır benimsemek zorunda kalmışlardır. Yazılı basının asıl görevi olan haber verme, bilgilendirme, toplumsal muhalefeti dillendirme işlevinde uzaklaşarak magazinleşme eğilimi içine girmiştir.[482]

---

[478] Koloğlu, s. 165-166.
[479] Şebnem Soygüder, **Eyvah Paparazzi**, İstanbul: Om Yayınları, 2003, s. 94.
[480] Özgen, s. 61.
[481] Şenyapılı, s. 224.
[482] Özgen, s. 68.

Ortaya çıkan süreç aniden gelişmemiştir. Özellikle 90'lı yıllarda magazinin öncü gazetesi Günaydın'ın artık tutunamayıp yerini Tan'a terk etmesi medyada magazinleşmenin öne çıkacağının habercisi olmuştur. Tan gazetesi bu dönemde, belli bir satış çizgisinin üzerine çıkmış, satış açısından sayısal bir başarıyı yakalamış fakat asparagas habere örnek oluşturmak dışında, topluma herhangi bir şey vermemiş ya da en azından verdiyse bile bu konuda çok etkili olamamıştır.[483]Tan'ın haberciliğinde yabana atılmaması gereken bir başka nokta daha vardır. Türk insanları hangi durumda olurlarsa olsunlar, "daha da kötüsü olabilirdi" diye düşünüp, hallerine şükretmeye oldukça düşkündürler. İşte, Tan'ın haberlerinin büyük çoğunluğu insanlarımızda bu şükretme geleneğine cevap vermiştir.[484] Yine aynı yıllarda Bulvar'ın Tercüman'ı ekarte etmesi, İpekçi'nin ciddi ve ağırlıklı Milliyet'inin adım adım bir magazin gazetesi haline dönüşmesi, Hürriyet'in çözümü arabesk fotoromanlarda bulması hep bu çözülüşün işaretleri sayılabilir.[485]

Eskiden her gazetenin bir başyazarı vardı. Gazetenin politikasını bu başyazarlar belirlerdi. Günümüzde ise yazısının yayınlandığı yer başyazı yeri olsa da, o da bir köşe yazarıdır ve aynı gazetede onunla aynı görüşü paylaşmayan yazarlar da vardır. Hatta kendi aralarında tartışmalar başlatıp okuyucularının hakemliğine sığınanlar da bulunmaktadır. Böylece, gazeteyi tek bir çizginin sunucusu gibi sunmak yerine sütunlarında farklı görüşlerin de yer aldığı bir fikir forumu gibi sunarak değişik kesimlerden okuyucu çekme eğilimine yöneldikleri göze çarpmaktadır.[486]

8.2 Türk Medyasında İslami Özellikler

"Dindar-dindar olmayan", "Laik –laik olmayan" , "çağdaş-gerici", gibi ayırımlar son dönemlerde Türk medyasının İslamiyetle ilgili haberlerdeki ana çizgisini meydana getirmiştir.

Türk medyasında özellikle son 25-30 yıldır büyük tirajlı gazeteler ideolojik olmayan tamamen ticari olan İslami özellikler göstermektedirler. Gazeteler her zaman satış arttırmak için birbirlerinin yaptıklarını kopya ederlerken din konusunda da bundan

[483] Özgen, s. 68.
[484] Halil Nebiler, **Medyanın Ekonomi Politiği,** İstanbul: Sarmal Yayınları, 1995, s. 35
[485] Oral Çalışlar, **12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik**, İstanbul: Güncel Yayınları, 2006, s. 45.
[486] Koloğlu, s. 185.

geri kalmamışlardır. 90'lı yıllarda Tercüman ve Türkiye gazetesinin Kuran ve çeşitli dini kitapları dağıtmaları doğal karşılanıyordu, nitekim ''ezan okuyan saat''kurası da şaşkınlık yaratmamıştır. Aynı yıllarda Zaman gazetesinin pusulalı namaz seccadesi ile bu furyaya katılması da normal karşılanmıştır. Ancak birbirleriyle rekabet halinde, 1980-90 arasında Günaydın'ın 2,Güneş'in 3,Milliyet'in 2 kez Kuran dağıtmaları, Hürriyet'in Ayet ve Sureler kitabıyla Kur'an Ansiklopedisi yayınlaması, ayrıca hadis, ramazan rehberi, ilmihal, mezhep ve tarikat ansiklopedisi gibi kitapları her ramazan da dağıtmaları çifte standartlığın bir göstergesinden başka bir şey değildir. Milliyet'in 30 bin kişiyi hacca göndermesi de bunlara eklenebilir.[487] Günümüzde de zaman zaman irticai hareketlere karşı oldukları izlenimini veren haberleriyle dikkati çeken ve Müslüman çevrelerin eleştirilerine uğrayan bu gazeteler, özellikle Ramazan sırasında gerek oluşturdukları köşeler gerekse verdikleri ekleriyle geniş ölçüde İslamcı ideolojiye açılmışlardır. Ramazan ayına özgü yayınlar her şeyden önce kitle haberciliğin yerine getirmek zorunda olduğu doğal görev olarak da sunulabilir. Ancak bir ay süren dini içerikli yayınların oynadığı ideolojik işlerin kalıcılığı da kesindir. Çünkü bu yayınlar doğrudan doğruya mevcut ve egemen anlayışın içinden yapılmakta, kitlelerin alışkanlıklarını yeniden üretmekle yetinmekte, dolayısıyla kültürel/ bilgisel bir işlev yerine getirmekten çok, bir tüketim malı üretmeye hizmet etmektedirler. Din olgusu, okuyucuya bir meta olarak sunulmaktadır.[488]

---

[487] Koloğlu, s. 158.
[488]Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s. 80.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. 11 EYLÜL ÖNCESİ YAZILI BASINDA DİN OLGUSU

Bu çalışma, kuramsal çerçevesini belirlediğimiz düşünceleri, ampirik düzlemde doğrulamayı amaçlamaktadır.

Analiz değerlendirilmesine ayrılmış olan Üçüncü Bölümde Radikal, Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin 11 Eylül 2001'den 3 ay önce ve 9 ay sonra tarihleri olmak üzere 1 yıllık bir süreç taranmıştır. 11 Eylül olaylarını daha net bir şekilde ortaya koyabilmek ve karşılaştırabilmek için bu tarihler arası seçilmiştir.

Türk yazılı basının gündemi tespit edilirken Hürriyet, Zaman, Radikal ve Cumhuriyet gazeteleri tesadüfen seçilmemiştir. Bu gazetelerden bazıları sansasyon ve magazine de sayfalarında yer vermelerine rağmen Türkiye'nin fikir ağırlıklı haber gazeteleri olarak bilinmektedir. Türk basınında magazine yönelme genel bir eğilim olarak görülmekte, fikir gazetesi olarak değerlendirilen birçok basın organının da magazine yer verdiklerine şahit olunmaktadır. Bu sebeple basın organlarını magazin ve fikir gazeteleri olarak kesin çizgilerle ayırmak kimi zaman güç olmaktadır. İncelenecek gazeteler tespit edilirken bu konuyla ilgili kesin bir ayırım yapılmayıp kamuoyunda fikir gazetesi olarak bilinenler incelemeye alınmıştır. Türkiye'deki toplam gazete tirajlarının 3'te 1'lik bölümünü bu gazetelerin satışları oluşturmaktadır. Bu gazeteleri seçmemizin bir diğer sebebi ise gazetelerin farklı siyasal yelpazede bulunmaları ve yayınları ile bu görüşleri yansıtmasıdır. Yani sağ ve sol kamuoyuna seslenebiliyor olmalarıdır.

İslam'la alakalı pek çok konu hakkında yine pek çok haber ve makale bulunduğundan çalışma İslam-Terör, İslam-İnsan Hakları, İslam-Kadın vb. konuların medyada ne şekilde işlendiği üzerinde olacaktır. Seçilecek haber ve yorum örneklerinde, bireysel olmaktan öte daha geniş ve kamuoyu oluşturan konular üzerinde özellikle vurgu yapılacaktır. Üzerinde yoğunlaşılacak kavramlar konuyla alakası oranında incelendikten sonra 11Eylül 2001'den üç ay önce ve 9 ay sonra olmak üzere 1 yıllık süreç zarfında Radikal, Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin sayfalarında yer verdikleri

İslam'la ilgili haberlerin bir dökümü yapılarak genel bir eğilimin olup olmadığı rakamlarla tespit edilip değerlendirme yapılacaktır. Rakamsal dökümlerin genel bir analizinin ardından içerik analizi yöntemiyle satır aralarından bu basın kuruluşlarının okuyucularının zihninde oluşturmaya çalıştığı İslam imajı ölçülmeye çalışılacaktır. Bu yapılırken de haberin içeriği ile birlikte konuya verilen önemi belirlemek açısından nerede ve nasıl (yani kaçıncı sayfada hangi genişlikte, resimli mi, resimliyse resimin niteliği), nasıl bir mizanpajla kullanıldığı da imkânlar ölçüsünde aktarılacaktır. Gazete taraması ve haber, makale analizleri sırasında daha önceden yapılmış farklı konulardaki benzer çalışmalardan da faydalanılacaktır.[489]

Gazetelerin içerik analizlerini yapmadan önce özellikleri ve kısaca tarihçeleri üzerinde kısaca durmak gerekir:

Cumhuriyet

Kurtuluş Savaşı sona erip Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Yunus Nadi tarafından 7 Mayıs 1924'te İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Adını Mustafa Kemal Atatürk önermiştir. Gazetenin ilk kurucuları Yunus Nadi, Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi'dir.

Gazeteyi çıkaran Yunus Nadi, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İkdam ve Tasvir-i Efkar gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü yapmış, Selanikte Rumeli gazetesi başyazarlığında bulunmuş ve 1918'de kendi gazetesi Yeni Gün'ü çıkarmış deneyimli bir gazeteciydi.[490] Ayrıca ilk yayınlandığı günlerde yedi bin tiraja ulaşan gazetenin yazar kadrosunda Nadi'nin dışında Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Yakup Kadri, Selim Sırrı, Nebizade Hamdi, Kemal Salih gibiünlü isimler yer almıştır.[491]

Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından Yunus Nadi'nin kuruluşuna önderlik ettiği bu gazete, Cumhuriyet rejiminin en yetkili sözcüsü olmuştur. Cumhuriyet gazetesi hilafet propagandalarına karşı Cumhuriyet rejimini savunmak, bu rejimi halka sevdirmek ve benimsetmek amacıyla kurulmuştur. 1924 sonlarında gazetenin baskısı

[489] Keneş, *Batı Medyasında İslam İmajı*, s. 16.
[490] M. Nuri İnuğur, **Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1992, s. 64.
[491] İnuğur, s. 68.

çoğalmış ve sermayesi arttırılmıştır. Zekeriya Sertel bu sermaye artışına katılamadığı için hissesini alarak Cumhuriyet Gazetesi ortaklığından ayrılmıştır.[492]

Yayın hayatına katıldığı günden başlayarak Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerin savunucusu olmuş, devrim atılımlarından önce kamuoyu oluşturma çabalarına girmiştir. Yeni Türk Harflerinin öğretilmesinde, kılık, kıyafet, ölçü, tartı, dil ve benzer devrimlerin halka benimsetilmesinde Cumhuriyet gazetesi yayınlarının büyük ölçüde etkili olduğu bir gerçektir.[493]

Aynı ekip gazete kurulduktan bir yıl sonra La Republique adlı Fransızca yayın yapan bir gazete çıkartmışlardır. Birlikte dağıtılan bu gazetenin amacı Türkiye'yi dış dünyaya tanıtmak, sorunları duyurmak ve çıkarlarını savunmaktı.[494]

1945 yılında Yunus Nadi vefat edince yerine oğulları Nadir Nadi ve Doğan Nadi geçmiştir. Cumhuriyet gazetesi o günlerde yeni kurulmuş olan Demokrat parti'yi destekler nitelikte politika izlemiştir.[495] 1950'lerde basın üzerinde baskıların gittikçe artması, gazete toplatılması ve kâğıt tahsislerin kısılması şeklinde başlayan tedbirler giderek gazete kapatılması şekline dönüşmesinden dolayı Cumhuriyet gazetesi ile iktidar arasındaki ilişkiler kopmuştur.[496]

1960'tan itibaren sola açılmış bir gazetedir. Kendince demokratik hak ve özgürlükler için mücadele vermiş, sıkıyönetim dönemlerinde bile susmamanın yollarını aramıştır.

1960'tan sonra kurulan sol partilerin hiçbirinin organı olmamış, ama yazarları yoluyla, sosyal demokrasinin de doktriner solun da görüşlerini yansıtmaya özen göstermiştir.

Türkiye'de renkli baskıya karşı direnebilen ender gazetelerden biridir. Bugünkü görünümüyle, tam bir düşünce gazetesi görünümündedir ve bu kimliğini korumaya çalışmaktadır.

---

[492] İnuğur, s. 69.
[493] İnuğur, s. 70.
[494] İnuğur, s. 73.
[495] İnuğur, s. 184.
[496] İnuğur, s. 286.

Magazin haberlerini bile belli bir toplumsal/siyasal bağlam içinde yansıtmayı ilke edinmiştir denebilir. Bu sayede okur, magazinel haberlerin de bir arkası olduğunun farkına varabilmektedir. Daha doğrusu gazete, okurun bu durumunun farkına varabilmesine çalışmaktadır.[497]

Hürriyet

1948 yılında Sedat Simavi tarafından kurulmuştur. Türk basınına bir yenilik getirmiştir. Çünkü yayınlanan gazetelerde haberlerin fotoğraflarla değerlendirilmesine ve süslenmesine pek fazla önem verilmediği günlerde, Hürriyet bu alanda yenilik yapmış ve bu suretle Türkiye'de yüksek tirajlı gazeteciliğin temeli atılmıştır.[498] Gazete 100.000'lik tirajla yayına başladığından, yurda yayılması da kolay olmuştur.[499] Hürriyet gazetesinin Türk basınına getirdiği diğer yenilikleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1928'de yapılan Harf Devriminden sonra yetişen kuşakların gazete almaya başladığı dönemde yayın hayatına atılmıştır. Bayrağa, Kıbrıs davasına verdiği destek ve oynadığı kritik rol ile "ulusu kurma'' işlevini üstlenmiştir.

- Kendinden önceki örneklerin aksine,"bağımsız'' bir gazete olarak "çok partili demokrasi'' nin içinde doğmuştur, dolayısıyla "doğru devlet''i savunan ilk gazete olmayı başarmıştır.

- Holdingleşen, yurt dışında basılan, yurt dışında matbaası olan ilk Türk gazetesi olması dolayısıyla da yeni dönemin eğilimlerine hızla ayak uydurmayı başarmıştır.[500]

- O güne kadar alışagelmiş olan uzun ve ağır makaleleri kaldırmıştır.

- En ağır siyasal ve toplumsal konuları, halkın anlayacağı dille halka yansıtmıştır.

---

[497] Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s. 139.
[498] İnuğur, s. 232.
[499] Fuat Süreyya Oral, **Cumhuriyet Basın Tarihi,** Ankara, 1973, s. 153.
[500] Faruk Alpkaya ve Aykut Çelebi, "Medyada Gündem Oluşturma: Hürriyet 1994 Örneği'', **Toplum ve Bilim Dergisi**, (1995), s. 126.

- Okuyucunun hoşça vakit geçirmesini sağlamak amacıyla çizgi romanlara önem vermiştir.

- Belirli ve önemli günlerde, sürekli ek vermeyi ilke olarak benimseyen gazete, bu suretle Türk basınında ek uygulamasını başlatmıştır.

Hürriyet gazetesinin yayınında uyguladığı bu yenilikler ilk günlerde diğer gazeteler tarafından yadırganmış, hatta bazı gazetelerde (Sedat çıkara çıkara gazeteli resim çıkardı) şeklinde yazılar yayınlanmasına neden olmuştur. Bu yeniliği baskı teknolojisinde de uygulayarak gazeteyi daha hızlı ve modern basan makinelerle desteklemiştir.[501]

Gazete demokrat görüşlü olarak, 1950 seçimleriyle D.P.'yi desteklemiş, okul dışı halk eğitiminde çığır açmış, çok yararlı yarışmalar tertiplemiş, özel ilancılığa büyük önem ve yer vermiştir.

Sedat Simavi'nin ölümü gazete için çabuk geçirilen sarsıntı yaratmış, fakat yapısı sağlam kurulduğundan iki oğlu tarafından bu yokluk hissettirilmeden sürdürülmüştür.

Gazete 1960 yılından sonra, herkese aynı anda gazete sunabilmek üzere yayın merkezleri sistemini kurmuştur. Böylece diğer gazetelerden daha önce okuyucuya ulaşma imkânına sahip olmuştur.[502]

Gazeteyi, kurulduğundan beri elinde bulunduran Simavi ailesi Hürriyet'i şimdiki sahibi Aydın Doğan'a satmıştır. Sahibi değişse de yayınlandığı günden beri kitle gazetesi özelliğini sürdürmüştür ve bu kimliğini de hiç değiştirmemiştir.

"Mutfak haberleri" denebilecek olan çarşı-pazar haberlerine önem vermiş, bu yanıyla da orta sınıfların desteğini kazanmıştır. Okurunun hemen hemen tamamı bu

---

501 İnuğur, s. 233.
502 Oral, s. 154.

sınıflara dayanmaktadır denebilir. Bu yüzden, gazetede, kendini bu sınıfların ideolojisiyle sınırlamıştır. Olayları sunarken ve yorumlarken okurunu ürkütmemeye özen gösterir.[503]

Liberal eğilimli olduğu söylenebilir.

Zaman

3 Kasım 1986 günü yayın hayatına başlamıştır. Zaman gazetesi daha önce Eylül 1986'da Ankara'da mahalli gazete olarak yayınlanmış, iki ay sonra da on sayfa halinde Tüm Türkiye'deki okuyuculara haber sunan bir gazete haline gelmiştir. 6 Aralık 1987 günü gazetenin yönetimi değişmiş, yazar kadrosuna yeni isimler katılmış gazeteye yeni bir anlayış hâkim olmuştur.[504]

Radikal

Doğan Yayın Holding tarafından 1997'den beri yayınlanan günlük gazetedir. Yazarları arasında İsmet Berkan, Murat Çelikkan, Ahmet İnsel,Yıldırım Türker,Avni Özgürel,Hasan Celal Güzel,Nuray Mert,Haluk Şahin,Mehmet Ali Kışlalı,Türker Alkan,Hakkı Devrim,Murat Yetkin,Mahfi Eğilmez,Haydar Ergülen,Mehmet Serdar Kuzuluoğlu vardır.

Basında, kültür ve sanata en fazla yer veren gazetelerden biridir. Radikal 2 ismi ile verilen ve bu konulara yer veren bir eki de vardır. Gazete yayın hayatına başladığı sıralarda, mevcut gazetelerden farklı bir çizgide olduğunu belirtmek için Radikal ismini kullanmıştır.[505]

1. 1. Türban (Başörtüsü)

Türkiye'de laiklik ekseninde yapılan tartışmalarının odak noktasında türban ve başörtüsü kavramı öne çıkmaktadır. Araştırmamızın kapsamındaki tarihlerde laiklik karşıtı faaliyetlerde bulunduğu iddia edilen bir partinin kapatılma sürecinde ön plana çıkan konu yine başörtüsüdür. Bu süreçte olayı objektif değerlendirenler olduğu gibi subjektif değerlendirenler de olmuştur. Yazılarında daha çok Fransa'daki laiklik

---

[503] Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s. 140.
[504] İnuğur, s. 495-6.
[505] *Radikal(gazete)* (t.y.) http:// tr.wikipedia.org/wiki/Radikal(gazete), (12.08.2009)

uygulamalarını referans gösteren Mine G. Kırıkkanat Türkiye'deki üniversitelerde yaşanan başörtüsü sorununu yine bir Fransız din bilgini olan Jean Claude Barreau'nun görüşlerinden yararlanarak açıklamıştır. Kırıkkanat, Fransız teologla yaptığı sohbette onun türbanla ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

> ''İnsanlar dinsel inançlarıyla başkalarını rahatsız etmek hakkına sahip değildir. Din kişisel ve gizli kalmalıdır. Devlet ve kamu okullarında, üniversitelerde türban, kippa (Yahudi kepi), haç gibi dini aidiyet işaretleri kesinlikle yasaklanmalıdır. Hiçbir dine ayrıcalık tanınmamalıdır. Bunu da laiklik sağlar. Tersi, demokrasinin eşitlik ilkesine aykırıdır ve ırkçılığa yol açar. Tesettür, ırkçılığın ve ayrımcılığın simgesi, çünkü: 'Bizim kadınlarımız bize aittir, onlara ilişmeyin!' mesajını veriyor.''[506]

Jean Claude Barreau'nun görüşleri doğrultusunda türban konusunu değerlendiren Mine G. Kırıkkanat, bir sonraki makalesinde de aynı düşünce etrafında konuyu ele almış ve Fransız din bilgininin sözlerini şu şekilde aktarmaya devam etmiştir.

> ''Okullarda tesettür gibi dinsel aidiyet işaretleri taşımak, ırkçı-ayrımcı niteliği dolayısıyla yasaklanmalıdır. Laik bir devlette, tesettürde ısrarlı bayan öğrenciler devlet okullarında okumak zorunda değillerdir. Dini eğitim yapan özel okullara gidebilir ya da devletin denetlediği dini fakültelerde okuyabilirler. Ama din eğitimi vermeyen okullarda tesettür kabul edilemez. Samimi ve saf inanç, fanatizmi mazur gösteremez. Nazilerin çoğu, samimi olarak Naziydi. Dini fanatizme karşı demokratik hoşgörü beklenemez. Cumhur bir demokraside, sınırları cumhuriyetin kuralları çizer. Bu kurallardan biri, laikliktir. Cumhuriyet toplumsal bir anlaşmadır ve herkes bu kurallara uymalıdır, aksi takdirde cumhuriyet cumhuriyet olmaz. Mümkün olduğu ölçüde özgürlük elbette arzu edilen bir haktır, ancak kaçınılmaz sınırları vardır, yoksa karışıklık doğar. Sınırsız demokrasi de yoktur. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti, bütünlüğünü korumak için cumhuriyet yasalarına uymak zorundadır. Demokrasi uğruna bu kurallardan vazgeçerse, hem demokrasi hem de cumhuriyeti yitirir.''

---

[506] Mine G. Kırıkkanat, "Yabancı Gözüyle Tesettür'', **Radikal**, 4 Haziran 2001.

Her yıl Türkiye’de yaklaşık olarak aynı dönemlerde gündeme getirilen başörtüsü yasağını yazılı basında Kırıkkanat daha önce de gündeme getirmiştir. Diğer haber ve yorumlar ise daha çok ÖSS’nin uygulandığı dönemde ya da sonrasında gündemdeki yerini almıştır. Araştırma için belirlenen dönemde incelediğimiz gazetelerdeki haber ve yorumlar yayın çizgilerine göre farklılıklar göstermiştir. Örneğin sınav günü ve sonrasında gazeteler yayın politikalarına göre farklı sürmanşetler atmışlardır.

Hürriyet: TÜRBAN YASAKLI İLK ÖSS SINAVI (16Haziran 2001)

Hürriyet: PERUKLU ÖSS KOMEDİSİ (18 Haziran 2001)

Cumhuriyet: PERUK TAKARAK GİRDİLER (18 Haziran 2001)

Zaman: YASAKLI SINAVA TEPKİ (17 Haziran 2001)’’

ÖSS sınavından sonraki günlerde yazarlar konuyla ilgili genelde bağlı bulundukları gazetelerin yayın politikası çerçevesinde türban konusunu değerlendirmişlerdir. Mesela Ertuğrul Özkök’ün 18 Haziran 2001’deki ‘’Peruk Kontratı’’ başlıklı makalesinde dini inançla beyin arasındaki ilişkiyi Amerika’da yapılan bir araştırma ile açıklamaya çalışmıştır. Özkök, Türkiye’deki üniversite sınavına genç kızların perukla girmesi ile ilgili görüşlerini de bu araştırmanın sonuçlarına göre şu şekilde dile getirmiştir:

> ‘’Şimdi Türkiye'deki üniversite sınav kapısına dönüyorum. Yani perukla üniversite sınavına giren genç kız öğrencilere. Dünya dini inancın beyinsel kimyasını inceliyor.’’
>
> Ama biz, dini inancın bilimsel ve sosyolojik boyutunu düşünmeden önce baştaki türbanı çıkarmaya uğraşıyoruz. Ve işin ilginç tarafı, türbanı çıkaramadığımız için onun üstüne sakil bir peruk ekliyoruz. Böylece devletle türbanlı kız ilginç bir sosyal kontrata imza atıyor. Genç kız saçını göstermiyor ama devlet de saçı görmüyor. Çünkü araya takma saçlardan oluşan bir tarafsız bölge koyuyoruz.
>
> Berlin'de duvarların yıkıldığı bir dünyada, insan saçından örülmüş duvarlar bir türlü yıkılamıyor. Ortada bir mantıksızlık var. Ya dünyanın gelişmiş

ülkelerinde bilim manasız işlerle uğraşıyor, ya da biz. Tabii bu soruyu sadece devletin kendi kendine sorması gerekmiyor. Madem ki ortada adı konmamış, ilan edilmemiş, hiçbir yere yazılmamış bir ‘‘peruk kontratı’’ var, o zaman bu kontratın türbanlı tarafındaki insan da biraz kendi kendini sorgulamalı. Beynin kimyasına, inancın merkezine bilimsel seyahatin başladığı bir dünyada bu türban inadı nedir. Yaşanacak çok güzel bir hayatı türbanla sınırlandırmanın manası var mıdır? Tabii bu soruyu soracak olan biz değil, türbanın altındaki insan olacaktır. Ya bu sorunun cevabının bulunacağı güne kadar ne olacak?

Benim cevabım çok basit:

O manasız peruğu fırlatıp atmak ve türbanla üniversiteye girebilmek.’’

Emin Çölaşan aynı konuyu Ertuğrul Özkök’ün yukarıda yer alan düşüncelerine paralel olarak ‘’Türban üstü peruk‘’ makalesinde şu şekilde değerlendirmiştir:

‘’Bazı genç kızların üniversite sınavına girerken, ya da diploma törenlerinde **‘türban üstü peruk’’** taktığını görüyoruz. İlle de saç görünmeyecek değil, ille de **türban** kafada olacak! Saç görünmeyecekse, başına bir şapka giyersin. Ya da saçının üzerine doğrudan peruk takarsın, olur biter. Dün bir gazetede resmini gördüm. Doktor çıkan bir genç kız yeni bir buluşun sahibi olmuş! Mezuniyet kepini türbana dikmiş ve diplomasını öyle almış. **Kuran**'da **‘‘Saçınızın bir kılı bile görünmeyecek’’** diye bir hüküm yok. Dolayısıyla, bu çevreler topluma **Kuran**'ı da yanlış tanıtıyorlar. Anadolu kadınının geleneksel **başörtüsü** değil bunların kullandığı nesne. O başörtüsü Anadolu'da örtülür ama bir yerinden saç görünür. Bugün çıkın Anadolu'nun dört bir yanına, **şeriatçıların** etkisinde olmayan kadınlarımızın bu başörtüsünü her yerde görürsünüz. Müslümanlıkta **türban** diye bir şey yok…**Saçın görünmemesi diye bir kural da yok.** Bunlar **İran, Afganistan** gibi **dinci** rejimlerden türbanı ithal ettiler ve insanlara onu bir **üniforma** olarak giydirmeye kalkışıyorlar. Bazı genç kızlarımız ve kadınlarımız da bu oyuna düşüyor. Birilerinin, kendilerinden sırtından **siyaset oyunu** oynamasına göz yumuyor…Fakat Türkiye'de, işin içinde başka işler var.

Saç falan işin hikâyesi. Türban bir üniformaya dönüştürüldü. Türban, şeriatçıların bir simgesi, Cumhuriyet rejimine karşı kullanılmak istenen bir sömürü aleti oldu. Bunu iyi niyetle takan kızlarımız ve kadınlarımız bile, bu çevreler tarafından kullanıldı. Anadolu'nun geleneksel başörtüsü, bu Ortadoğu yobazlığından ve Arap kültüründen devşirilen ithal nesne ile yok edilmek istendi... **Ve böylece, dinimize en büyük hakaret yapıldı. Müslümanlık, kadının saçına indirgendi. Türban öne çıkarılarak Müslümanlığın bütün olumlu kuralları, sevecenliği, anlayışı unutuldu ve topluma da unutturulmak istendi…**Bundan **20-30-40** yıl öncesini anımsayınız. Adına **türban** denilen nesne Türkiye'de var mıydı? Yoktu. Bir tek Türk kadınında, en dindar olanlarında bile bunu göremezdiniz.’’[507]

Hürriyet gazetesi yazarlarından Hadi Uluengin ise üniversitelerdeki başörtüsü sorununa öğrenim hakkı, otorite ve özgürleşme kavramları doğrultusunda gazetenin diğer yazarlarına göre farklı bir yaklaşım sergilemiştir.

‘’Denecek ki, **‘türban’** belirli bir siyasi ve felsefi tavrın simgesidir. Doğru. Katılıyorum. Zaten, benim kişisel tercihim de açık başlı öğrenci. Fakat yukarıdaki simgesel dışavurum **‘otorite’**nin öğrenim hakkını; üstelik, farklılığın onayında oluşmuş laik düşüncenin kökeninden fışkıran **‘üniversite’** öğrenimi hakkını tırpanlamasına gerekçe olabilir mi? Hayır! Bin defa hayır!

Kaldı ki, soruna sırf **‘faydacı’** şekilde yaklaştığımızda dahi **‘aydınlanmacı otorite’** uzun vadede kendi dalını kestiğini farketmiyor. **‘Otorite’** neden **‘türban’**ın sırf İslami kimlik değil aynı zamanda toplumsal bir modernleşme ve kentleşme sembolizmi yansıttığını farketmiyor? Niçin üniversiteye giden tesettürlü genç kızın **‘özgürleşme’** (!) şansının üniversiteye gitmeyen tesettürsüz genç kızdan daha yüksek olduğunu anlamıyor? Ve aynı genç kızın aynı **‘özgürleşme’** sürecine paralel olarak bizzat kendi iradesiyle başını açmak ufkuna yaklaşabileceğini neden anlamıyor?

‘Otorite’, öğrencilere baş açtırtacağına lütfen biraz kendi gözünü aç! ‘’[508]

---

[507] Emin Çölaşan, “Türban Üstü Peruk’’, **Hürriyet**, 28 Haziran 2001.
[508] Hadi Uluengin, “Başı mı açık, gözü mü?‘’, **Hürriyet**, 21 Haziran 2001.

İncelediğimiz haber ve yorumlar içerisinde, ÖSS'ye genç kızların perukla girmesini farklı bir şekilde ele alan yazarlar da olmuştur. Bunlardan biri Tamer Korkmaz'dır. Korkmaz başörtüsü sorununu öğrencilerin mağduriyeti açısından ele almştır.

> Pek çok öğrenci sınava girebilmek için başörtülerini çıkarırken, başlarını açmadıkları için sınava giremeyip evinin yolunu tutanlar oldu; bazı öğrenciler ise türbanın üzerine peruk takarak sınava girebildiler... Statüko, yasağı artık ÖSS'den itibaren başlatıyor...
>
> Kendi mantığınca işi sağlama almış oluyor! Güya, "sorun"u işin başında hallediyor! Dikkat edin: İnançları gereği başını örten öğrencileri eve kapatan dindar aileleri değil; onların üniversite okumasına, daha fazla sosyalleşmesine izin vermeyen Statüko!
>
> Türbanı "siyasi simge", başını bağlayan öğrenciyi de "potansiyel tehlike" olarak gören Statüko, başını açtığı andan itibaren öğrenci hakkındaki yargısından vazgeçmiş oluyor!
>
> ***
>
> Üniversiteki türbanlı öğrencinin kamu hizmetlisi (devlet memuru) değil, kamu hizmetinden yararlananlar kapsamında olduğu için türbanla okuyabilme hakkına sahip olduğu tezini çürütemez!
>
> Ha, bu kapı gibi gerçeğe rağmen, üniversitelerdeki türban yasağı kemikleşerek sürer, çağdaşlık adına çağdışı kalmaya da devam eder...
>
> Şimdi bu "türban üstü peruk" hadisesinin bir başka yönü daha var.
>
> Belli mi olur, bakarsınız, bir dahaki ÖSS'de perukla sınava girmek de yasaklanabilir! Statüko, "peruk kontratı"nı tek taraflı iptal edebilir!
>
> "Peruk"u pekala "siyasi simge" falan ilan edebilirler; peruklu öğrencileri hatta sanatçıları "tehlikeli madde" sınıfında sayabilirler!

O zaman, ne mi olur? "Türbanlılara dolaylı destek vermekten" Erol Evgin'in bile başı derde girebilir![509]

Türkiye'deki gerek ortaöğretim gerekse üniversite de başörtüsü sorunu gündeme geldiğinde yazılı basının bir çoğunda Batı ülkelerindeki uygulamalar örnek olarak gösterilmektedir. Her gazete bu haberlerin içinden kendi yayın politikalarına uygun olanları seçmektedir. Hürriyet gazetesinin 27 Haziran 2001 tarihli sayısının dış haberler sayfasında " Başörtüsüyle derse izin yok" başlıklı haber bu uygulamaya tipik bir örnektir. Haberde Almanya'da dini inaçlarını neden göstererek başörtüsü ile ders vermek isteyen bir öğretmenin, haksız bulunması işlenmiştir. Haberin devamında mahkeme yargıçlarının idari mahkemenin verdiği kararı onayarak, başörtüsü ile ders verilmesinin Anayasa'nın tarafsızlık ilkesine ters düştüğü görüşünde birleştkleri öne çıkarılmıştır.

Tamer Korkmaz, Hürriyet'teki bu haberden yola çıkarak 28 Haziran 2001 tarihindeki yazısında bu konuyu değerlendirmiştir. Korkmaz, bu haberle Türk yazılı basınının başörtüsü sorununa taraflı yaklaştığını ortaya koyan bir yorum yapmıştır.

…Başörtüsüyle derse girmek için iki kez dava açan ve kaybeden Afganlı öğretmen Fereşta'yı, iki yıl kadar önce Stuttgart İdare Mahkemesi'nin aleyhine verdiği karar nedeniyle hatırlıyoruz. (O vakit, Oktay Ekşi, "Bakınız orada da yasak" anlamında bir yazı döşenmişti.)

Dikkat edin, Almanya'da söz konusu türban yasağı bir "öğretmen" için getiriliyor. Bizler ise, üniversitelerimizdeki türbanlı öğrencilerin yasağını tartışıyoruz!

Ben burada, geçen nisanda Londra'da bir polise (kamu hizmetlisi!) bile türban takma izni verilmiş olmasını örnek gösterecek değilim...

Gözbağcılığın kralını yaparak kamuoyunu aldatmaya çalışanlar; bizlere örnek gösterdikleri Almanya'daki üniversitelerde türban yasağı var mı, bunu bir zahmet söyleyiversinler!!!

Mehmet Y.Yılmaz'ın Simge Yayın Grubu Başkanı sıfatıyla kanatları altında bulunan Posta gazetesinde ise, önceki gün "Peruk maskaralığı!" başlığı

[509] Tamer Korkmaz," Türban üstü peruk", **Zaman**, 19 Haziran 2001.

> dikkat çekiyordu. Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'ni birincilikle bitiren ve mezuniyet törenine perukla katılan 'türbanlı' öğrencinin bulduğu formül için kullanılıyordu, 'maskaralık' sözcüğü...

Radikal gazetesi yazarı Nuray Mert başörtüsü sorununun ortaöğretimdeki (imam-hatip liseleri) boyutuyla ilgili görüşlerini "İmam hatipli kızlar" başlığı altındaki yazısıyla ele almıştır. Mert, imam-hatipli kızların başörtüsüyle okula girebilmek için yaptıkları eylemleri haklı bularak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

> Ben tutumlarında laik cumhuriyet anlayışını tehdit eden hiçbir şey görmüyorum, buna karşın başörtüsüne karşı uygulanan yöntemlerin çoğu, laiklik ilkesi ile de, medeni toplumlardan beklenen insan onuruna duyulması gereken saygıyla da bir arada olamayacak şeyler. Düşünün, sırf kızların başı açık okula girmesini sağlamak için, kızları okulun bir bölümüne tıkıp, oraya erkek sokmuyorsunuz, yani harem-selamlık uyguluyorsunuz, eğitim hayatında birçok ilkeyi allak bullak ediyorsunuz. … her aile çocuğunu kendi dünya görüşü, hayat tarzı doğrultusunda yetiştirir. İbadet yapan Müslüman bir aile, çocuğunun da ibadet yapmasını arzu eder, onu bu yönde teşvik eder. İslamiyet'e göre ibadet yükümlülüğü ergenlik çağında başladığı için ve öncelikle diğer okullarda ibadet etme koşulları olmadığı için, imam hatip okulları tercih edilir(di). Aynı şekilde, başörtüsünü önemseyen bir Müslümansanız, örtünme yaşı ortaöğretime denk gelir ve bu ancak imam hatipte yapılabilir(di). Makul olan, tüm bu sorunun, meslek lisesi kılıf ve bahanesi ile değil, doğrudan bu koşulların var olabileceği okullar oluşturularak hallolmasıydı.
>
> Bizde, çocuğa, aile içinde dini telkin bu çerçevede tartışılmadı ama ima yoluyla gündeme geldi. Ancak, dini teşviki çocuğa 'zarar' veren bir şey olarak yorumlamak mümkün değil. Bu olsa olsa başka ailelerin çocuklarını dine teşvik etmemesi ile karşılaştırılabilecek bir durum. Onlar nasıl çocuklarına 'baskı' uyguluyor sayılmıyorsa diğerinin de sayılmaması, olayın böyle görülmemesi lazım. Laik bir toplumda yaşamanın avantajı olarak, bazı çocuklar nasıl doğdukları evin hayat tarzı içinde büyüyorlarsa, kimsenin buna karışmaya hakkı yoksa, diğerine de olmamalı. Laik bir toplumda yaşamanın avantajı olarak, nasıl kimse okullarda ibadete zorlanmıyorsa, ibadet etmek isteyenin de bu koşullara kavuşması gerekiyor. Üniversitesine,

hatta üniversite giriş sınavına başörtüsüyle girilemeyen, takıntılarından vazgeçmeye hiç niyeti yokmuş gibi gözüken bir ülkede, orta eğitimde bu esneklik nasıl sağlanır bilemiyorum. Ama inanın, makul olan, şu anda yapılan değil.

Türkiye'de türban konusunun gündeme geldiği dönemlerden biri de din ile siyasi parti ilişkilerinin ortaya çıktığı zamandır. Genelde din ile ilişki kurmasından dolayı herhangi bir siyasi partin kapatıldığında ötürü türban konusu öne çıkmaktadır. Mesela Haziran 2001'de FP'nin kapatılması türbanın yine Türkiye'nin gündemindeki yerini almasına yol açmıştır. Bununla ilgili olarak Radikal gazetesinden İsmet Berkan "Türbanı tartışamamak" başlıklı makalesinde bu konuyu irdelemiştir.

> Anayasa Mahkemesi'nin tutumu, daha Refah Partisi kapatılırken belliydi. Mahkeme, Refah'ın kapanma gerekçeleri arasında türban sorununu da saymıştı. Mahkemeye göre, kamusal alanda türban takmak laiklik ilkesine aykırıydı. Türbanın özgür bırakılmasını savunmak da öyle. Dolayısıyla türbana serbestliği savunan parti, laikliğe aykırı davranıyor demekti. Şimdi Fazilet Partisi'nin de türbandan dolayı kapatılmasıyla birlikte meselenin ne kadar ciddi olduğu anlaşıldı. Fazilet Partisi gibi sütten ağzı yandığı için yoğurdu üfleyerek yiyen bir partinin bile başına bu geliyorsa, mesela seçim kampanyasında imam hatipleri ve türbana özgürlüğü savunan Milliyetçi Hareket Partisi de her an topun ağzına gidebilir. Peki ama Anayasa Mahkemesi'nin bu kararıyla birlikte, Türkiye bundan sonra türban sorununu parlamentosunda, siyasi partiler düzeyinde hiç konuşamayacak, kimse türbana özgürlüğü savunamayacak mı? [510]

Başörtüsü veya türban kavramları, Batı medyasında herhangi bir şekilde ön plana çıktığında Türk gazeteleri aynı konuya yayın politikalarına göre farklı şekillerde yer verirler. Her yazar kendi dünya görüşüne göre Batı toplumundaki türban olayını yorumlar. 1 Temmuz 2001'de Zaman gazetesinde Abdullah Aymaz Almanya'nın bir eyaletinde yaşayan 12 yaşındaki bir müslüman Türk kız çocuğunun tesettürle spor dersine katılmak istemesinin mahkeme sürecini analiz etmiştir. Aymaz, mahkemenin

---

[510] İsmet Berkan, "Türbanı Tartışamamak", **Radikal**, 27 Haziran 2001.

kızın tesettürle spor dersine katılabilmesi yönündeki karar yazısını makalesinin sonuna ekledikten sonra kendi düşüncesini de şu şekilde özetlemiştir.

En Yüksek İdari Mahkeme bu gerekçeleri, Nur Sûresi'nin 31. âyetini göz önünde bulundurarak söylenenleri mantıki bulduğunu ve âyetin kızın da beyan ettiği istikamette yasaklar ihtiva ettiğine hüküm veriyor. Dolayısıyla Kur'an'ı kendisine rehber kabul etmiş bir müslüman kıza, spor dersine katılma hususunda zorunluluk olamayacağı yoksa Anayasa'nın 4. maddesinin yani din ve vicdan hürriyetinin ihlal edilmiş olacağı arz ediliyor. Bazılarının, "Eğer başörtülü kız çocuğun spor dersine katılma mecburluğu kaldırılırsa, entegrasyon (kaynaşma) sağlanamaz." düşüncesinin gerçeği yansıtmadığı dile getiriliyor. Bu karardan itibaren, tesettürlü kız çocuklarının spor dersine katılma zorunluluğundan hiç kimse söz edemez.

Türban veya başörtüsünün, kamusal alanda kullanılması Türk yazılı medyasında sık sık yer almaktadır. Bu konuyu laiklik çizgisinden kesinlikle taviz vermeyen Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri son 25 yıldır hep haber ve yorumlarında sıcak tutmuştur. Özellikle bu gazetelerin yazar kadrolarında yer alanlar bu konunun çok sıkı takipçisi olmuşlardır. Emin Çölaşan 20 Temmuz 2001 tarihli Hürriyet gazetesinde “Sağlık Bakanlığında Bir Rezalet” başlığı ile türban konusundaki bir haberi analiz etmiştir. Bu haberde Mersinde üç doktorun türbanla görev yapmak isteyen kamu görevlilerine “Türban takması gereklidir” diye düzmece rapor vermesini hem eleştirmiş hem de Bakanlığı göreve çağırarak bu doktorlar hakkında resmi işlem yapılmasını istemiştir. Çölaşan, yazısının sonunda da kendi düşüncesini de şu şekilde ifade etmiştir.

> İrtica devletin içinde yuvalanmış. Dosyalar uyutuluyor, örtbas ediliyor. Bir Türkiye düşünün ki, bazı doktorlar ‘‘Bu kadının örtünmesi gerekir’’ diye bilimsel (!) raporlar yazabiliyor. Tıp bilimi ayaklar altında çiğneniyor, siyasete, din sömürüsüne, din ticaretine alet ediliyor. Üstelik bunu yapanlara göz yumuluyor, korunuyor ve bu kafadaki adamlara şimdi bile aynı yerde doktorluk yaptırılıyor. Nerede Tabip Odaları ve diğer kuruluşlar? Nerede Sağlık Bakanlığı? Nerede MGK ve irtica kurulları? İstesinler şu dosyayı ve incelesinler. Böyle nice dosyalar var.

Türk yazılı medyasında bazen dini konuların detaylı bir şekilde incelendiği de görülmüştür. Medya bu tip yazıları kendi düşüncelerini güçlendirmek amacıyla kullanmaktadır. Dini konuları ele alırken, işin uzmanlarına bu işin uzmanına başvurmadan kendi yöntemlerine göre yorumlamaktadırlar. Örneğin, Cumhuriyet gazetesinden İlhan Selçuk Nur surenin 30-31. ayetlerini kendine göre yorumladıktan sonra şöyle bir ana sonuca varmıştır.

> …Görüldüğü gibi kural ayrıntılı bir emirdir. Ne var ki dünya değişiyor, bir kez "cariye" diye bir kadın türü kalmadı, sonra "kadına ihtiyaç duymayan hizmetçi" de artık yok, kimi erkeği hadım ederek kullanmak insanlığa aykırı... [511]

Bu bağlamda İlhan Selçuk, yazısının sonunda konuyu türban ve tesettüre bağlamıştır.

> Kimi zaman tesettür, açılıp saçılmayla üstü örtülü biçimde cilveleşiyor; türbanlı kızın sandaleti çıplak ayağının güzelliğini sergiliyor, bol giysilerinden taşan kadınlığının aroması duyumsanıyor. Kimi aile için tesettür, bu yozlaşmaya karşı bir savunma şemsiyesine dönüşüyor... Kızını, kız kardeşini, karısını sakınmak güdüsüyle erkek tesettürde bastırıyor... Genç kız vücudunu beğenmiyorsa, örtünerek kompleksinin üstüne bir şal atıyor... Kıskançlık güdülenmesiyle yetişen delikanlının yüreğine tesettür su serpiyor... Günah korkusunun örtülü ilişkilerinde tadılan zevkin çekimi yoğunlaşıyor... Tesettür dünyası -adı üstünde- geniş kitleye kapalı bir çengelli iğnenin soru işareti!.. Yalnız Nur suresinin buyurganlığı için yaşanması olanaksız... İnsan örtünse de örtünmese de insandır.

1.2 Din-Eğitim İlişkisi

Türk eğitim tarihinde eğitim ve din birbirinden ayrılamayan iki olgudur. Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle başlayan birliktelik günümüze kadar sürmüştür. Özellikle dini kuralların hâkim olduğu Selçuklu ve Osmanlı devletleri döneminde, ilişkilerde dini unsurlar ön plana çıkmıştır.

---

[511] İlhan Selçuk, " İstanbul'da tesettürün aroması", **Cumhuriyet**, 26 Temmuz 2001.

1923’de Cumhuriyet’in kurulması ve laik bir eğitime geçilmesiyle, eğitim-din ilişkisinde baskın taraf kimi zaman eğitim, kimi zaman din olmuştur. Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde (1950’lere kadar) eğitimde din olgusu dışlanmıştır. Bundan dolayı dini eğitim illegal bir şekilde insanların hayatlarında yer almıştır.

1950’lerde çok partili döneme geçilmesiyle birlikte dini eğitime resmi kurumlarda verilmeye başlanmıştır. Bu süreçten sonra da dini eğitim veren resmi kurumlarla siyaset ilişkisi ön plana çıkmıştır. Zaman zaman gerilime yol açan bu ilişki, bazı siyasi partilerin kapatılmasına bile neden olmuştur. Eğitim-din ilişkisi kimi dönemlerde siyasi partilere destek ve oy sağlamıştır.

Araştırma konumuzu sınırlandırdığımız tarihler arasında Türk yazılı basınında eğitim-din ilişkisi, gündemde çok sık yer almıştır.

1950’lerden sonra Türk eğim tarihine giren İHL’lere, her dönem Türk yazılı basını olumlu ya da olumsuz bir şekilde yer vermiştir. 28 Şubat 1997’ye kadar birkaç marjinal basın dışında olumlu bir şekilde yer alan İHL’ler, bu tarihten sonra büyük medya gruplarında da olumsuz bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. İHL’lerin muhafazakâr basında, olumlu bir bakış açısıyla yer alması ise devam etmiştir. Bu süreçte imam-hatip lisesi öğrencileri ve mezunları ile ilişkili her türlü haber ve yorumu, muhafazakâr basın manşetlerine taşımıştır. Zaman gazetesinin 1 Haziran 2001’de “İHL’liye TEDAŞ’da yasak’’ başlıklı haberi, bu düşünceyi destekleyen bir örnektir. Haberde DMS'yi kazandıktan sonra TEDAŞ bünyesinde işe başlaması öngörülen bir kişinin, 'imam hatip lisesi mezunu olduğu gerekçesiyle' işi girişinin yapılamayacağının bildirilmesi yer almaktadır.

Yine Zaman gazetesinde bir hafta sonra, aynı içerikli başka bir haber “İHL’liler zenci gibi’’ başlığıyla birinci sayfadan yayınlanmıştır.

> ‘’İzmit Milli Eğitim Müdürlüğü, DMS'yi kazanarak göreve başlayan A. Rıza Şahin'i 'İHL mezunu' diye görevden uzaklaştırdı. Çok sayıda sivil toplum kuruluşu, ayrımcı ve bölücü uygulamaya tepki gösterdi.[512]’’

---

[512] “İHL’liler Zenci Gibi’’, **Zaman**, 8 Haziran 2001.

5 Haziran 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinde ise Oral Çalışlar, “Şeriatla Mücadele Ediyoruz Derken…’’ başlıklı makalesinde imam-hatip liselerinin, din-siyaset-eğitim ilişkilerini ortaya koyduktan sonra diğer eğitim kurumlarına verdiği zararı özetlemiştir.

> ‘’YÖK cenderesi, siyasi İslamın yükselişiyle birlikte yeni bir hamle daha yaptı. Bu hamlenin adı, "şeriata geçit vermemek" şeklinde açıklanıyordu. 12 Eylül öncesi ve sonrası sola karşı bir barikat olarak düşünülen İslamcılık, eğitimde de gereken desteği almıştı. Ülkemizin dört bir yanı, bu ülkeyi yöneten siyasetçilerin ve askerlerin tercihleri sonucu imam hatip liseleriyle donatıldı. Siyasi İslam devletin merkezi siyasetlerince beslenip geliştirilip büyütüldü.
>
> Bir gün geldi, bu beslenip büyütülen siyasi İslam iktidara ortak olmak isteyince işler karıştı. O andan itibaren "şeriatla mücadele" başladı. Düne kadar "komünizmle mücadele" eden cümle iktidar ve yargı sistemi, bu kez "şeriat" a karşı çalıştırıldı. Bu arada imam hatip liselerinin de önünün kesilmesi, "şeriatçı" ların üniversitedeki gücünün kırılması gerekiyordu. İmam hatip liseleri mezunlarının her eğitim dalında öğrenim görmesinin de önüne geçilmesi şarttı. 8 yıllık temel eğitim bu amaçla çıkarıldı. Üniversite giriş sınavları sistemi bu açıdan yeniden elden geçirildi.
>
> Şimdi bu "şeriatla mücadele" nin sonuçlarını yaşıyoruz. 8 yıllık temel eğitim üzerinde fazla düşünülmeden ve esneklik payı bırakılmadan çıkarıldığı için, yabancı dilde eğitim veren yüz, yüz elli yıllık okulların eğitim sistemi alt üst oldu.
>
> Bir başka sonuç üniversite sınavlarında yaşanıyor. Yine imam hatip mezunlarının önünü kesme gerekçesiyle çıkarılan sistem, meslek okullarını ve dil okumak isteyen öğrencileri vurdu…’’

Türkiye’de eğitimle dinin karşı karşıya geldiği konulardan biri de, zaman zaman basında gündeme gelen eğitim kurumlarındaki laiklik karşıtı yapılanmalardır. Bu tip haber ve yorumlar, ulusal basının birçoğunda yer almaktadır. Buna kaşın muhafazakâr gazeteler de, ulusal basında çıkan aynı haber ve yorumları çok farklı bir pencereden ele alarak karşı haber ve yorum üretmektedirler.

Cumhuriyet gazetesinde eğitim ile din kavramlarının iç içe olduğu birçok haber ve yorum sıkça yer almaktadır. 5 Haziran 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Hikmet Çetinkaya ‘’Dinci Örgütlenme’’ başlığı ile yazdığı yazısında, devlet okullarında tarikatçı yöneticilerin din bezirgânlığı yaptığını ifade etmiştir. Çetinkaya, bu okullardaki Atatürkçü öğretmenlerin sindirildiğini de belirtmiştir.

Aynı paralelde 13 Ağustos 2001 tarihinde Hürriyet gazetesinde Fatih Altaylı, başka bir eğitim kurumunda irticai faaliyetlerin bulunduğunu iddia etmiştir. Altaylı’ya göre irticai faaliyet içinde bulunan bir vakfın özel ilköğretim açmak için MEB’e başvurduğunu ve onay aldığını belirtmiştir. İrticai faaliyet içinde olan bu vakfın, ilköğretim öğrencilerine eğitim vermesinin kabullenilemez olduğunu da vurgulamıştır.

28 Şubat 1997’den sonra üniversiteye girişte meslek lisesi ve imam-hatip lisesi öğrencilerinin karşılaştığı katsayı sorunu, birçok öğrencinin yurtdışındaki üniversitelere yönelmesine yol açmıştır. İmam-hatip lisesinden mezun olan öğrenciler, hem dini eğitim vermesi hem de üniversiteye kabul şartlarının kolay olması nedeniyle İslam ülkelerindeki üniversitelere özellikle de Mısır’daki el-Ezher’e kayıt yaptırmışlardır. Bu durum, Türk medyasının dikkatini el-Ezher’e yöneltmesine neden olmuştur. El-Ezher üniversitesi ile ilgili çeşitli haber ve yorumlar, basın kuruluşlarının kendi politikaları çerçevesinde gazetelerinde yer almıştır. 11 Haziran 2001’de Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında “İslamcıların Umudu el-Ezher’’ başlığı ile bu bağlamda bir haber analiz yayınlanmıştır. Haber analizde el-Ezher üniversitesi tanıtılırken, muhabir kendi düşünce ve yorumlarını ön plana çıkarmıştır.

> ‘’İslam dünyasının bin yıllık geçmişe sahip en köklü eğitim kurumu El-Ezher Üniversitesi, bugün modern çağın gerisinde kalmış bir görünüm sunuyor. Kadınların örtünmek, erkeklerle ayrı fakülte ve sınıflarda okumak zorunda olduğu üniversitede, bilgi toplumunun gerekleri bilgisayar ve internet de çok sınırlı kullanılabiliyor. Buna karşın bütünüyle şeriat esaslarına dayalı eğitim, yalnız Türkiye'den değil dünyanın birçok bölgesinden İslamcıların ilgisini çekiyor.
>
> Mısır'ın başkenti Kahire'de bulunan El-Ezher'deki Türk öğrencilerin büyük bölümü İslam düşüncesi ve hukuku alanlarında öğrenim görüyor. Bu

> öğrencilerin tercihini belirleyen önemli etkenler, şeriat eğitimi ve bunun tüm branşlar öncesinde zorunlu olması. Bunun yanı sıra erkek ve kadınların ayrı sınıflarda okumaları ve kadınların örtünmek zorunda olması da türbanlı öğrencilerin yanı sıra İslamcı gençlerin burayı tercih etmelerine neden olmuş.‘’

Batı ülkelerindeki dini eğitim uygulamaları, Türk medyasında zaman zaman yer almaktadır. Genelde medya, her haber ve yorumda olduğu gibi kendi yayın çizgisine uygun olan haberleri seçer ve yayımlar. Her gazete, Batı ülkelerinden seçtiği dini eğitim ile ilgili haberi referanslı bir şekilde sunar. Zaman gazetesinden Ekrem Dumanlı, “Devlet Okullarında Dini Faaliyet’’ başlıklı yazısında Amerika’daki eyaletlerde görülen uygulamaları örnek verdikten sonra dini eğitimle ilgili bir sonuca varmıştır.

> ‘’…Anayasa Mahkemesi yeni kararıyla diyor ki devlet okullarında her dinî grup, aynı haklara sahiptir ve isteyen herkes, okul sonrası dinî eğitim yapabilir; bu, Anayasa'nın birinci maddesiyle güvence altına alınan din özgürlüğü taahhüdünün bir gereğidir.
>
> Amerika çapında okullarda faaliyet gösteren 4.240 dinî kulüp var. Dolayısıyla bu karar önemli bir kapıyı aralamış oluyor. O yüzden Globe, haberin ilk cümlesine şöyle başlıyor: Din ile devlet okulları arasında bulunan duvarı indirmek için Anayasa Mahkemesi, öğrenci kulüplerine okul sonrası saatlerde ibadet etme, İncil'den parçalar okuma, ya da gençleri dine döndürmeyi denemeleri için haklar verdi.
>
> Uzmanlar, 'Zaten Üst Mahkeme 1993'te de New York'taki devlet okullarında dinî grupların dinî film seyretmek için okul sonrası saatlerde okul binasını kullanmasına izin vermişti.' diyorlar. 11 Haziran'da alınan kararla dinî gruplar yeni bir zafer elde etmiş görünüyor...
>
> Çok önemli bir ayrıntı umarım sizin de dikkatinizden kaçmamıştır: Bütün tartışmaların odağında devlet okulları var; çünkü her milletten ve dinden insanların yaşadığı bir ülkede devlet eliyle sadece bir dine destek olmanın laikliğe aykırı olduğunu düşünüyor Amerikalılar.

Çocuklarının dinî eğitim almasını isteyen kişiler için kapılar ardına kadar açık. Bir araya gelmeleri, dernek ya da vakıf kurmaları, bağış toplamaları, dinî okul açmaları devletçe teşvik ediliyor. Mesela bu vakıflara bağış yapanlar, yaptıkları hayrı, devlete ödeyecekleri vergiden düşüyorlar. Hal böyle olunca dindar insanlar bir araya gelerek çok sayıda dinî okul açabiliyorlar.

National Center for Education Statistic'in (NCES) raporuna göre özel okulların yüzde 78'i dinî amaçla kurulmuş. Bu okullar bizim imam hatiplere benziyor; devlet okullarında uygulanan müfredata uygun derslerin yanında teorik ve pratik dinî bilgiler öğretiliyor. Dinî amaçla kurulmuş okulların yüzde 48'i Katoliklere, diğer kısmı da diğer dinî cemaatlere ait. Dinî mekteplerde şu an eğitim yapan yaklaşık 5 milyon 76 bin öğrenci var. Son yıllarda Müslüman Amerikalıların açtıkları okullarda büyük bir artış görülüyor...

Dinî eğitim, önemli bir ihtiyaç, onu yasaklamak ya da görmezden gelmek çözüm değil. Hele dinî eğitimi engellemeyi, laikliğin bir gereği sanmak ve onun için savaş vermek –en azından– abesle iştigaldir.’’[513]

2 Ağustos 2001 tarihinde Zaman gazetesinin dış haberler bölümünde “Din Dersi Verme Yasağı’’ başlıklı bir haber yayınlanmıştır.

‘’Berlin Eyaleti Eğitim Bakanı kadın-erkek eşitliğini içermediği gerekçesiyle İslam Federasyonu (İF) tarafından okullarda verilmesi istenen İslam dersi programının uygulanmasını yasakladı. Berlin Eyaleti Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan bildiride, İF'nin sunduğu ders programı tasarısında 'önemli anayasal ilkelerin' derslerde nasıl uygulanacağı konusuna açıklık getirilmediği belirtildi. Bildiride, bu nedenle sözkonusu ders programının uygulanamayacağı vurgulandı.’’

Zaman gazetesinde yayınlanan bu haberle bağlantılı olarak Hürriyet gazetesinden Ferai Tınç aynı konuyu kendi düşüncelerini de katarak yorumlamıştır.

---

[513] Ekrem Dumanlı, “Devlet Okullarında Dini Faaliyet‘’, **Zaman**, 16 Haziran 2001.

‘’…İslam Federasyonu bir yıl önce, Berlin Yüksek İdare Mahkemesi'ne başvurarak, Müslüman öğrencilere cemaatleri tarafından din dersi verilmesini istemiş ve mahkeme bu isteği haklı görüp kabul etmişti. Bu karar Almanya'da büyük tartışmalara yol açtı. Din eğitimi bir haktı ancak, yetişme çağındaki çocukları şeriatçı örgütlerin eline terk etme fikri başta birçok Türk aile olmak üzere Berlin'deki yöneticileri de endişelendiriyordu. Tartışma, Berlin Eğitim Bakanlığı'nın önceki günkü kararına kadar devam etti. Berlin eyaleti Eğitim Bakanı Klaus Böger, önceki gün yani AİHM kararından bir gün sonra, İslam Federasyonu'nun okullarda din dersi veremeyeceğini açıkladı. Gerekçe şöyleydi. Kendilerine verilen müfredatın içeriği ile anayasal gerçeklerin nasıl bağdaştırılacağı konusunda açıklık yoktu. Daha da önemlisi, ‘‘ders programı kadın erkek eşitliğini içermiyor’’du. Eğitim Bakanı Klaus Böger, ‘‘İslam Federasyonu aydınlanma çağının gerekleri olan değerleri kabul etmek zorundadır. Demokratik değerlerde kısıtlamaya gidilemez’’ dedi kararla ilgili açıklamasında. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı ile ilgili olarak fikrine başvurduğum bir batılı diplomat, bu karardan sonra Avrupa'nın da artık olayları daha net değerlendirebileceğini söylüyordu. Yani Refah Partisi'nin kapatılmasının, insan hakkı ihlali olmadığını söyleyen karar Avrupa için yeni bir referans oluşturuyor. İslamiyetin ikinci din haline geldiği Avrupa açısından bu çok önemli. Şeriat ve demokrasi bağdaşamaz. Avrupa bu konuda kararını verdi.’’[514]

1.3 Din ve Şiddet

Türk yazılı basınında 11 Eylül öncesi dinle şiddet arasındaki ilişki, İsrail-Filistin gerginliğinde; İran güvenlik güçlerinin halk üzerinde uyguladığı baskıda; Afganistan’daki Taliban rejiminin uygulamalarında; Orta Asya Türki Cumhuriyetler’de ve dünyadaki çeşitli İslam ülkelerindeki İslami hareketlerde görülen terör olaylarında öne çıkmıştır.

1948’den beri dünya gündeminden düşmeyen İsrail-Filistin gerginliği, zaman zaman dini öğelerle medyada ön plana çıkmıştır. İsrail-Filistin gerginliğinin uzun yıllar sürmesinden ötürü, bu konu kangren hale gelmiştir. Gazetelerin dış haberler bölümünde

---

[514] Ferai Tınç, “Avrupa’yı Rahatlatan Karar‘’, **Hürriyet**, 3Ağustos 2001.

sık sık yer alan İsrail-Filistin haberleri okuyucu üzerinde etki yapmayacak şekilde rutinleşmiştir. Çatışmaların yoğun olduğu dönemlerde İsrail-Filistin gerginliği bağlamında din olgusu öne çıkabilmektedir. Örneğin 5 Haziran 2001 tarihli üç gazetede İsrail-Filistin çatışmasının dış haberler sayfasına yansımasında din olgusuna vurgu yapan yalnızca Hürriyet gazetesi olmuştur:

- TAŞLI EYLEME DEVAM (Zaman Gazetesi)

- TÜRKİYE DE DEVREYE GİRDİ (Cumhuriyet Gazetesi)

- AŞIRI DİNCİ HAMAS ŞİDDETE DEVAM DEDİ (Hürriyet Gazetesi)

2001 Haziran ayında İran'da yapılan seçimler, Türk yazılı basınında geniş yankı bulmuştur. Konu ile ilgili haber ve yorumlarda, din ve şiddet kavramları ön planda yer almıştır.

6 Haziran 2001 tarihli Hürriyet gazetesinin dış haberler sayfası İran'daki seçimleri şu şekilde aktarmıştır:

> ‘’İran'da cuma günü yapılacak genel seçimler öncesi dincilerin düzenlediği saldırılar iyiden iyiye arttı. Muhafazakâr militanlar Hatemi'nin seçim bürolarını basarken İran'ın en ünlü sinema yıldızını da yaraladı.’’

Aynı tarihte Radikal gazetesi ise İran'daki seçimlerle ilgili gelişmeleri, “Molla'ya Sert Uyarı‘’ başlığında vermiştir. Haberin devamında Muhammed Hatemi'nin, İran'daki din adamlarına seçim sonuçlarına saygılı olmaları gerektiği şeklindeki sözleri öne çıkartılmıştır. Haberin sonunda ise muhafazakârların reformcu adaylara saldırılarının artması yer almıştır.

İran'daki mevcut İslam devletinin halkın üzerindeki baskıları zaman zaman medyada yer almaktadır. 19 Ağustos 2001 tarihli üç gazete İran da polisin uygulamalarını dış haberler sayfasında manşete çıkarmıştır. Cumhuriyet gazetesinde “Molla sokaklara el attı” başlığıyla verilen haberde İranda ki polisin uygulamalarını şu şekilde sunmuştur:

> İran'da şimdi de "sokaklardaki ahlaksızlıkları temizleme kampanyası" başlatıldı. Bütün işyerlerine ve mağazalara dağıtıldığı belirtilen 2 sayfalık

> bildiride, Batılı film ve müzik yıldızlarının resimlerinin basılı olduğu giysileri satanların tutuklanacağı belirtildi. Kafe ve restoranların aşırı makyajlı ve İslami hicab (örtünme) kurallarına uymayan kadınlara servis yapmaları, alışveriş merkezleri ve mağazaların "yasak" şarkılar çalmaları ve bu şarkıların albümlerini satmaları, mağazaların vitrinlerinde kadın iç çamaşırları ve giysisiz "kışkırtıcı" cansız manken sergilemeleri yasaklandı.

İran’daki polisin uygulamaları aynı gün Radikal gazetesinin dış haberler sayfasında “Tahran’a vitrin polisi geldi” şeklinde yer almıştır. İçeriği ise Cumhuriyet gazetesindeki haberle aynıdır.

> …Tüm işyerlerine dağıtılan polis bildirisinde, 'çürümüş Batı kültürünün ayılmasına önlem olarak, polisin bu kültürün propagandasını yapanlara karşı sert tedbirler alacağı' belirtildi. Tedbirler, İslamca 'kirli' sayılan köpek ve maymunların satıldığı dükkânların sahiplerinin tutuklanmasını öngörüyor. Yargıçlar, evlerinde köpek besleyenlerin de tutuklanması için özel bir ekip kurulduğunu duyurdu. Köpek beslemek son zamanlarda zengin İranlılar arasında çok popüler hale gelmişti.

Aynı haber muhafazakâr bir gazete olan Zaman’da daha yumuşak bir şekilde verilmiştir. Haberin içeriği aynı olmasına rağmen manşette ise sert üslup kullanılmamıştır.

İran’da güvenlik güçlerinin uygulamaları Türk yazılı basınında yer almaya devam etmiştir. 30 Ağustos 2001’de Radikal’in dış haberler sayfasından verilen “Kırbaç daha şaklayacak” başlıklı haberde, işlenen suçların Fazilete ya da kamu yararına zarar verdiği takdirde kamuya açık cezalandırmaların devam edeceği yer almıştır.

Afganistan’da Taliban rejiminin uygulamaları da Türk medyasında din ve şiddet başlığı altında değerlendirilmiştir. 8 Ağustos 2001 tarihli Hürriyet gazetesinin dış haberler sayfasında ‘’Recm Korkusu’’ başlığı ile Taliban rejiminin uyguladığı dinsel şiddet içerikli bir haber yer almıştır.

> ‘’…Afganistan'ın yüzde 95'ini kontrol altında tutan Taliban Yönetimi, geçtiğimiz hafta sonu Hıristiyanlık propagandası yapıyorlar gerekçesiyle

> tutukladığı ‘‘Shelter Now’’ adlı yardım kuruluşuna mensup 24 kişiyi kimseyle görüştürmüyor. Aralarında iki Amerikalı, iki Avustralyalı ve dört Alman'la 16 Afganlı'nın bulunduğu tutukluların hücrede tutulduğu açıklandı. Suçlarını itiraf ettikleri ileri sürülen tutukluların taşlanarak (Recm) idam edilmesinden korkuluyor. Taliban kurallarına göre bu ülkede İslam dışında başka bir dinin propagandasını yapmak idamla cezalandırılıyor.’’

Yine Hürriyet gazetesinin 22 Temmuz 2001 tarihli sayısında “Talibandan kaçan kadın gazeteci anlatıyor” başlıklı haberde, Taliban’ın, kadınlara İslam dini adına yaptığı kötü muameleler ve erkeklere konulan yasaklar yer almıştır.

> …Hiç kırbaçlandınız mı? - Bir gün eşim yanımda değildi. Dükkan sahibiyle konuşuyorduk. Geldiler. ‘‘Senin mahremin değil, neden bu kadınla konuşuyorsun?’’ dediler. Eğer o görevli bana dokunsaydı sakalını çekecektim. Hiç tahammülüm yoktu. Hiç konuşmadım, eve gittim. Kadınlar nasıl cezalandırılıyor? - Zina ya da hırsızlık yapanın yüzünü karaya boyuyorlar. Siyasi muhalifleri zina suçlamasıyla recmediyor yani taşlayarak öldürüyorlar. El arabasıyla bir yandan götürüp bir yandan bağırıyorlar, halkı taş atmaya davet ediyorlar. Radyodan anonsla recme davet ediyorlar. Genellikle el arabasının arkasından çocuklar ve serseriler koşar, küfreder. Kadınlar mutlaka recmediliyor. Erkeklerin elini kesiyorlar. - Hamamları, terzileri yasakladı. Kadın kuaförleri kapatıldı. Taliban, erkeğin egemenliği demek. Perdeler bile kalın olacak. Evin içinin görünmesi de büyük suçtu. Çader topuğa kadar olduğu için çıplak ayaklar farkediliyor. Çorapsız yakalanan kadınlar, beyaz tenli ve güzel ayaklıysa daha çok kırbaçlanıyordu. Taliban güzelliğe karşı. Okula gitmesi gereken genç kızları evlere kapattılar. Terzilik okuluna bile izin vermediler. Taliban, kadına karşı bir hükümettir. Erkeklere uygulanan yasaklar nelerdi? - Erkekler, longi (sarık) ya da külah takmaya mecbur. Eğer saçları bunun dışında kalıp görünüyorsa, hemen kazınıyor. Sakalı avuçlayıp ölçüyorlar. Avcun dışına çıkacak uzunlukta değilse dayak ve hapis cezası var. Ezan sesi duyulduğu an herkes panikle camiye koşuyor. Abdest var mı yok mu bakmıyorlar.Toplayıp namaza götürüyorlar.

İslam'da din ve şiddet konusunun ön plana çıktığı yerlerden biri de İslam ülkelerinde kadınlara uygulanan kötü muamelelerdir. Bu tip haberler Türk medyasında her zaman yankı uyandırmıştır. Genelde bu konudaki haberler, Batılı ajanslardan birebir çevrilip alındığından hep İslam dininin olumsuz yönleri ön plana çıkartılmıştır. Hürriyet gazetesinin 20 Haziran 2001 tarihli sayısının dış haberler sayfasında yer alan "Dinci usulü intikam" başlıklı haberde, İslam dinini olumsuz gösteren içeriktedir.

> Kız çocuklarının sünnet edilmesine karşı çıkan, kadınlara eşit haklar verilmesini savunan, türbanı gereksiz gören Mısırlı yazar Nawal el-Saadawi, 'Hac'daki bazı ritüeller paganist izler taşıyor' deyince aşırı dincilerin öfkesini üzerine çekti. Yazarın başının koparılarak öldürülmesini isteyenler bile oldu. Sonunda El-Saadawi'yi 37 yıllık eşinden boşayarak intikam almaya karar verdiler. El-Saadawi zaman zaman, Batıların İslam kültürüyle ilgili önyargılarını doğrular nitelikte yazılar yazmakla suçlandı. El-Saadawi son olarak El-Midan Gazetesi'nde yayınlanan söyleşisinde Kabe'nin doğu köşesinde Müslümanlarca kutsal sayılan siyah renkli Hacerü'l Esved taşını öpmelerinin 'paganist izler taşıdığını' öne sürmesi muhafazakârları çileden çıkardı. Baş Müftü Nas Ferid Vassel, Saadawi'nin yorumunun yanlış olduğunu bu görüşleriyle 'İslam'dan çıktığını söyledi. Bunun üzerine Mısırlı avukat Nabih el-Vahş, Mart ayında yayınlanan bu söyleşiyle El-Saadawi'nin dinden çıktığının kanıtlandığını öne sürerek, 9'uncu yüzyıldan kalma bir şeriat hükmüne dayanarak yazarı romancı eşi Şerif Hatata'dan boşatmak için harekete geçti. Şeriat yasası, bir kişiye, İslamiyet'e zarar verdiğini düşündüğü kişi aleyhinde dava açma hakkı tanıyor. El Azhar İlahiyat Fakültesi'nden mezun olan bir sufinin kızı olan El-Saadawi, 'Bana ateist diyorlar, benim için Tanrı, adalet, özgürlük ve sevgidir. İktidardakiler için Tanrı, türban ve baskı anlamına geliyor' diyor. Saadawi, kendine göre bir İslam anlayışı olduğunu belirterek, 'Babam bana İslamın ritüellerde değil beyinde olduğunu öğretti' diyor.

Orta Asya'da (Afganistan, Suudi Arabistan, İran) meydana gelen dini içerikli şiddet olaylarını Cumhuriyet gazetesi 30 Temmuz 2001 tarihli sayısında genel bir değerlendirme yaparak vermiştir.

‘’Orta Asya Türk cumhuriyetleri, Ortadoğu'daki Arap ülkeleri gibi kontrol altında tutulmak isteniyor. Bu nedenle bölgedeki radikal İslami hareketlerin bazı Avrupa ülkeleri ile Rusya tarafından desteklendiği öne sürülüyor. Afganistan, Suudi Arabistan ve İran kaynaklı olduğu belirtilen bu radikal İslami hareketler Rusya'dan da el altından destek alıyor. Köktendinci faaliyetleri kendisi için tehdit olarak değerlendiren Rusya eski SSCB coğrafyasını yeniden kontrol altına almak istiyor…’’[515]

1.4 Din ve Siyaset

2001 Haziran’ında İran’da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinden dolayı, basında din ile siyaset kavramlarının birlikte kullanıldığı ve birbirlerini etkilediği bir süreç yaşanmıştır. Gazetelerin ajans haberlerinde bile bu konu ile ilgili yorumlar öne çıkmıştır.

İran seçimlerinin olduğu gün (8 Haziran 2001), gazetelerin dış haberler sayfasının başlıklarına şu şekilde yansımıştır:

“İran’ın Reform Sınavı (Cumhuriyet Gazetesi)’’

“İran Cumhurbaşkanını Seçiyor (Hürriyet Gazetesi)’’

“İranlı Hatemi Aşkına Sandığa (Radikal Gazetesi)’’

“Dünyanın Gözü İran’da (Zaman Gazetesi)’’

8 Haziran 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinin dış haberler sayfasında İran seçimleri “Harem-Selamlık Kampanya’’ alt başlığında yayınlanmıştır. Gazete, seçim sürecinde reform yanlısı gençlerin, toplumdaki dinsel yaşama uymadaki zorluklarını öne çıkarmıştır.

‘’… Cumhurbaşkanının baş destekçisi olan ve hem iş hem de yaşamın her alanında daha fazla özgürlük isteyen gençler, Hatemi'yi dinlemeye geldikleri statta harem ve selamlık olarak ayrılmak zorunda kalmıştı. Her şeye karşın Hatemi taraftarı gençlerin propaganda çalışmaları son ana kadar sürdü. Kızlı

[515] “Orta Asya’da Yeşil Terör’’, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 2001.

> erkekli gençler, Hatemi posterleriyle süsledikleri arabalarıyla önceki gece caddelerde konvoylar halinde tur atarken kampanyada görevli gençler de posterler dağıttı. Cadde kenarlarındaki bir evde yaşayan bir genç ise, desteğini pencereyi açıp keman çalarak gösterdi.’’

İran cumhurbaşkanlığı seçiminin ertesi günü gazeteler, manşetlerini Hatemi’yi öne çıkartarak vermişlerdir. Seçim sonuçlarının açıklanmasından çok kısa bir süre geçmesine rağmen bazı gazeteler, din-siyaset ilişkisine vurgu yapan haber analizler yayınlamışlardır. Radikal gazetesi, “Tek Yol Hatemi‘’ başlıklı haberinin sonunda toplumda ortaya çıkabilecek değişikliklere yer vermiştir. Hatemi, İslamiyet ve Batı’ya özgü olan sosyal hakların, birbirinin zıddı olmadığını ifade etmiştir. Gazete, haberin devamında Hatemi’nin bu konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde vererek bir değerlendirme yapmıştır:

> "…Aslında gerçek din, özgürlükle büyüyen bir çiçek gibidir" gibi sözler sarf etmesi muhafazakârları rahatsız ediyor. Bunun ötesinde cumhurbaşkanlığı yetkilerinin sınırlı olduğu İran'da Hatemi'nin reformlarını nasıl ve ne kadar hızlı hayata geçireceği, İslami devrimin değerleriyle bu açık zihniyeti nasıl bağdaştıracağı gibi derin sorular yerli yerinde…’’[516]

Yine Radikal gazetesi, 10 Haziran 2001 tarihli sayısında ‘’Mollalara Tokat‘’ başlığında verdiği haberde, reformcu ve muhafazakâr kesimin seçim sonuçlarına nasıl tepkiler verdiğine değinmiştir. Aynı haberde, seçim sonuçlarıyla ilgili olarak İran medyasının muhafazakâr ve reform yanlısı basının gazete başlıklarına yer vermiştir. Reformcu basın, ‘’Reformun büyük zaferi’’, muhafazakâr basın ise, ‘’İslami rejime ve anayasaya destek’’ sürmanşetleri ile yorum getirmişlerdir.

Cumhuriyet gazetesi, Hatemi’nin kazandığı seçim zaferini, 11 Haziran 2001 tarihli sayısında birinci sayfadan vermiştir. Haber, ilk sayfadan resimli olarak yayınlanmıştır.

---

[516] “Tek Yol Hatemi‘’, **Radikal**, 9 Haziran 2001.

> ‘’…Hatemi yandaşı makyajlı ve saçlarının bir kısmı açık kadınların sevinç gösterileri ile mollaların seçim sonrası gösterileri Tahran sokaklarında ilginç görüntüler oluşturdu…’’

Ayrıca Hatemi ve İran dini lideri Ayetullah Ali Hamaney’in, seçim sonuçlarını değerlendiren görüşlerini, Cumhuriyet gazetesi aynı tarih ve aynı haber içinde yayınlamıştır.

> ‘’…Bugünün ve yarının acil ihtiyacı, cumhuriyetçiliği öğrenmek ve derinleştirmektir. Halkın İslam çerçevesindeki meşru haklarını desteklemek, ekonomi alanında öncelikleri belirlemek ve akılcı bir gündemle toplumun sorunlarını çözmektir" dedi. İran'ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney de, seçimlerin dini demokrasinin açık örneği olduğunu vurguladı.’’

Hürriyet gazetesinden Ferai Tınç, Hatemi’nin söylediği “Din özgürlüklerde açan bir çiçektir.’’ sözünü, yazısının başlığı olarak kullanmıştır. Hatemi’nin seçim sonuçlarının belli olmasından sonra söylediği “Şimdiki zamanın ve geleceğin ihtiyacı demokrasiyi istikrarlı bir hale getirmek ve derinleştirmek, dinin yanı sıra halkın haklarının da farkına varmaktır.’’ Sözünden yola çıkarak birkaç önemli sonuca varmıştır:[517]

1. Siyasal İslam önümüzdeki döneme damgasını vuracaktır.

2. İslamiyetle demokrasi bir arada yaşayabilecek mi?

3. Huntington'un “Kültürler arası çatışma’’ tezine karşılık ‘‘Kültürler arası diyalog’’dan söz edilmelidir.

Hürriyet gazetesinden Tufan Türenç, 11 Haziran 2001 tarihli yazısında İran seçimlerinin Türkiye’ye nasıl yansıyacağını ortaya koyan “Hatemi’yi oynayan Kravatlı Mollalar” şeklinde bir başlıkla açıklamıştır. Türenç, bu bağlamda İran seçimlerinden Türkiye’yi ilgilendiren birkaç önemli sonuç çıkarmıştır:

> ‘’…Bakalım, çaresiz İran halkı ‘‘İslami demokrasi’’yi savunan, kendisi de ayetullah olan Hatemi'yle düştüğü ‘‘siyah yorgunluğu’’dan (İslam devriminin

[517] Ferai Tınç, “Din Özgürlüklerde Açan Bir Çiçektir’’, **Hürriyet**, 11 Haziran 2001.

sembolü kara çarşaf yorgunluğu) kurtulabilecek mi?..Bizim kravatlı mollalara gelelim... Onların da gönüllerinde herhalde laik demokratik cumhuriyet rejimi yatmıyor... Demokrasiyi ağızlarından düşürmediklerine bakmayın. Onların demokratlığı, reformculuğu Hatemi'den ilerde değildir. Bu dünya görüşleri ile kuracakları yeni parti Türkiye'yi nereye götürebilir ki?

Hocaları nereye götürdü ki? Götüre götüre Kaddafi'nin çadırına götürdü. 21'inci yüzyılda oğlunun düğün davetiyesine hicri takvime göre tarih koyan kafanın Türkiye'yi nereye götüreceğini uzun uzun düşünmeye gerek var mı?

Bunların ağızlarında geveledikleri ‘‘liberal İslam’’ siyasi İslam'ın bir yutturmacasından başka bir şey değildir. Mollanın dili ne kadar tatlı olursa olsun İran'ı çağdaş dünyayla nasıl buluşturamıyorsa, bizim kravatlı mollaların da Türkiye'yi götürecekleri yer çağdaş dünya olmaz. Olsa olsa ülkeyi ‘‘siyah yorgunluğa’’ mahkûm ederler.’’

Radikal gazetesinden Türker Alkan, “Gorbi Hatemi‘’ başlıklı yazısında “Türkiye İran olur mu?” sorusunu irdelemiştir. Alkan, soruyu Türkiye’nin İran olamayacağını savunan Kahire’deki Amerikan üniversitesi öğretim üyesi Kassem’in görüşlerinden yararlanarak cevaplandırmaya çalışmıştır.[518]

‘’…Olmaz' diyor. İki temel dayanağı var: Çok iyi örgütlenmiş olan ve günlük siyasetin dışında kalarak yıpranmayan Türk ordusu buna karşıdır. İkinci neden, Türkiye'de din adamları devletin denetimindedir, İran'da ise kendi içlerinde örgütlenmiş olan ve devletin denetlemediği bir ruhban sınıfı vardır. Bu iki unsur elbette önemli. Fakat, üçüncü bir unsuru da unutmamak gerekli: Türkiye'de ekonomik yaşam, eğitim, toplumsal farklılaşma, kentleşme ve kültürel gelişmeler sonucunda günlük yaşam öylesine 'sekülerleşmiştir' ki, şeriata dayanan dini bir yönetimin kurulması mümkün gözükmüyor. Bu durumun Kassem de farkında, "Laik etki, Refah'ın genel seçimde çoğunluk sağlamasını engelleyecek kadar güçlüydü," diyor. "En önemlisi de, laik güçlerin sadece seçkinler arasında değil, halk arasında da son derece etkili olmasıdır.’’

[518] Türker Alkan, “Gorbi Hatemi’’, **Radikal**, 12 Haziran 2001.

Araştırma konumuzu sınırlandırdığımız tarihler arasında laiklik karşıtı olduğu iddiasıyla bir siyasi partinin kapatılması olayının yaşanması, yazılı basında din-siyaset ilişkisini içeren haber ve yorumlara daha çok yer verilmesine sebep olmuştur.

14 Haziran 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Cüneyt Arcayürek, "Siyasal İslam'da beklenti'' başlığı ile siyasal İslam odağında şuana kadar kapatılmış ve bundan sonra kurulacak, bu ve benzeri partilerin aynı çizgide olduğuna vurgu yapmıştır.

Fazilet Partisinin kapatılmasından sonra medyada din-siyaset ilişkisi içeren yazı ve makalelerde artış gözlemlenmiştir.

Hürriyet Gazetesinden Emin Çölaşan "Din Sömürüsü Artık Bitsin''adlı makalesi ile din-siyaset ilişkisinin olumsuzluklarını açıklamıştır.

> …FAZİLET kapatıldı. Nedeni ''Laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri''. Türk siyaseti ve ülkemizde siyaset yapanlar artık şunu iyi anlamalı: Devlet ve Türk yargısı, dine dayalı siyasete izin vermiyor ve bundan sonra da vermeyecek. Bunu Türk toplumu da istemiyor.Herkes artık şunu iyi bilsin. Din ticareti ve dine dayalı siyaset, toplumun büyük tepkisini çekiyor. Bunlar bugüne kadar insanların din duygularını gıdıklayarak bir yerlere geldiler. Arkalarına yeşil sermayeyi alıp köşeyi döndüler…Ve en önemlisi türban sömürüsü.Müslümanlığı, kutsal bir dini, sadece ve sadece kadınların saçına indirgeme çabası içinde olan, din sömürüsünü en kolay bu yöntemle yapan birileri. [519]

Aynı konuda Hürriyet Gazetesinden Hadi Uluengin, siyasal İslamın Türkiye'nin bir gerçeği olduğu konusuna vurgu yapmıştır.

> … istesek de istemesek de; sevsek de sevmesek de; onaylasak da onaylamasak da, söz konusu 'siyasal İslam' Türkiye'nin bir gerçeği... Ve, her şeye rağmen o Türkiye belirli bir demokrasi geleneğine sahip olduğundan ve o 'siyasal İslam' da yine her şeye rağmen belirli bir demokrasi kültürüyle uzlaştığından, ülke ve parti birbirlerine mahkumlar. Bu 'mahkumiyet' ise öyle kötü bir şey değil.…çoğulcu refleks; hem de laik düşünce ve hayat

[519] Emin Çölaşan,"Din Sömürüsü Artık Bitsin", **Hürriyet**, 23 Haziran 2001.

> tarzına bağlılık bizim toprağımızda öylesine kök salmış durumda ki, bunları ıskalayacak bir 'siyasal İslam' belki hala 'İslam' yaftasını kullanabilir ama Türkiye'de 'siyaset' yapamaz. 'Zinde güçlerin' bekçiliği de cabası... Nitekim, bu kısmen olumlu tablodan ötürüdür ki, az çok Batı'nın Hristiyan demokrat partilerini; daha ziyade bunların kuruluş dönemlerini andıran bir 'Müslüman demokrat' hareketin nüvesi bugün yalnız bizim ülkemizde mevcut. Bunun giderek, o partilerin yaşadığına benzer bir süreçte günümüzün çağdaş Hristiyan demokratlarıyla paralel bir aşamaya gelmesi kaçınılmaz. Mukadder. Peki, FP'nin kapatılması söz konusu süreci hızlandıracak mı?
>
> OLABİLİR de, olmayabilir de... Dördüncü yasaklanın 'siyasal İslam'ın daha da silkelemesi ve sivrilikleri daha da 'yontması' ihtimal dahilindedir.
>
> Fakat tersi de mümkündür. Kapatmanın o 'cihet'in de içine kapanmasına yol açması ve en azından bir süre için 'Müslüman demokratikleşmeyi' frenlemesi yabana atılamayacak diğer olasılığı oluşturuyor. Gelişmeyi zaman gösterecek. Ancak, 'sadece levha değişimi'nden sonra, 'siyasal İslam'ı temsil etmek iddiasını taşıyan bir parti ülkemizde yine olacak. Olmak zorunda da...Çünkü, tekrar şükür, Türkiye Muhammedi coğrafyanın en demokratik devleti. Aynı coğrafyanın en demokratik 'siyasal İslam'ı da bizim ülkemizde.Dolayısıyla, tersi ancak 'laik totaliter' veya onun düşman ikizi olan bir 'teokratik totaliter' Türkiye'de düşünülebilir ki, Allah göstermesin...

24 Haziran 2001 tarihli Radikal gazetesinde İsmet Berkan FP'nin kapatılması üzerine iki yıl önce aynı nedenlerle kapatılan Refah partisiyle ilgili yazısının yeniden yayımlamıştır. Berkan, Anayasa mahkemesinin gerekçeli kararını maddeler halinde yorumlayarak değerlendirmiştir. Din siyaset ilişkisini "Demokrasinin yeni sınırları" başlığı altında analiz eden Berkan özetle şu ifadelere yer vermiştir:

> … Türban tartışılmaz: Mahkemenin Refah'ı kapatırken kullandığı gerekçelerden biri de, Necmettin Erbakan'ın "Türban zulmüne son vereceğiz" şeklindeki sözleri. Mahkeme, bu sözleri 'laikliğe karşı eylem' saydı. Çünkü mahkeme daha önce 1989 yılında üniversitelerde türban takılmasını 'laikliğe karşı eylem' olarak kabul etmiş, türbana izin veren yasa maddesini bu nedenle iptal etmişti. Kısacası, Anayasa Mahkemesi bir kez daha her çeşit türban tartışmasının Anayasa'daki laiklik ilkesine aykırı olduğunu söyledi, bu

> konudaki bütün tartışmaları sonuçlandırdı. Çok hukukluluk tartışılamaz: Mahkeme, laiklik ilkesini tanımlarken bir süreden beri devam eden 'Medine Vesikası' ve 'Çok hukukluluk' tartışmalarına da değindi. Mahkemeye göre 'çok hukukluluk'u savunmak, laiklik ilkesine karşı çıkmak anlamına geliyor. Adil düzen' kullanılamaz: Mahkeme, Refah Partisi'nin ana sloganı ve programının adı olan 'Adil Düzen' kelimelerini de yorumladı ve bu kelimelerin 'Laikliğe aykırı' olduğuna karar verdi. Bundan sonra hiçbir siyasi parti, Refah'ın kullandığı anlamda 'adil düzeni', 'hakça düzen' gibi sloganları kullanamayacak. Devrim kanunlarına dikkat: Başbakanlık Konutu'ndaki ünlü tarikat iftarı, mahkemenin kararında önemli bir yer tutuyor. Burada mahkeme Anayasa korumasındaki 'devrim kanunları'na gönderme yapıyor ve siyasi kişilerin devrim kanunlarına aykırı giyimleriyle tanınan insanlarla görüşmesinin bile sakıncalı olduğunu söylüyor.

Ruşen Çakır, 25 Haziran 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yazdığı makalesinde Türkiye deki İslami hareketlerin kronolojisine değinerek kısaca tarihçelerini ortaya koymuştur.

FP'nin kapatılmasından sonra aynı çizgide parti kurmak isteyen kişilerin farklı bir görüşe sahip olamayacağını iddia eden Hürriyet gazetesinden Tufan Türenç yazısında bu konuyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir.[520]

> ''Dini kurallara çağdaş bir kafayla yaklaşmayıp katı bir şekilde bağlı olan, yaşamını ona göre düzenleyen bir insan, 21'inci yüzyıl Türkiyesi'nin başbakanı olmalı mı?' ''Ailesinin çağdaş giysilerle dolaşmasını, kadınlı erkekli toplantılara katılmayı, gerektiğinde dans edip eğlenmeyi, kamuya açık yerlerde denize girmeyi, bırakın içki içmeyi, içkili toplantılara bile katılmayı dini inançlarına aykırı olarak gören bir insan, böyle bir dünya görüşü ile Türkiye'yi çağdaş dünyada temsil edebilir mi?'' ''Tasavvuf ve mehter müziğinden başkasını dinlemeyen, baleyi belden aşağısı çıplak olduğu için günah sayan, opera izlemeyen, resim, heykel gibi sanatlarla ilgilenmeyen bir insan, Türkiye'yi uygar dünyaya taşıyabilir mi?''

[520] Tufan Türenç, "Erdoğan için bazı sorular",**Hürriyet**, 25 Haziran 2001.

Fazilet Partisinin kapatılmasıyla ortaya çıkan dini içerikli siyasi boşluğu doldurmak isteyenlerin de aynı paralel görüşlere sahip olduğunu vurgulayan Bekir Coşkun şu ifadelere yer vermiştir:[521]

> Diyelim ki yenilikçiler; **türban** konusunda, genç kızların üniversite kapılarında heder olmamaları için, rejime ve çağdaşlığa karşı direnmemelerini mi öneriyorlar?..
>
> Şeyhlere-tarikatlara mı karşılar?..
>
> Yoksa daha mı laik cumhuriyetten yanalar?..
>
> Modern insanın şeriat kuralları ile yönetilemeyeceğini mi kabul ediyor yenilikçiler?..

Araştırmanın belirlenen tarihleri arasında din-siyaset ilişkisi bağlamında Yenilikçiler ve Recep Tayyip Erdoğan medyada oldukça fazla yer almıştır. Kuracakları siyasi partinin muhafazakâr çizgide olması din ve siyaset kavramlarının medyada öne çıkmasını sağlamıştır. 5 Temmuz 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinde bu konu " Tarikat Desteği'' adıyla sürmanşetten verilmiştir. Haberde şu ifadeler ver almıştır:

> Yeni parti hazırlığındaki Recep Tayyip Erdoğan İslami cemaatlere tam özgürlük sözü verdiÇeşitli tarikat ve cemaatlerle görüşen Erdoğan ekibi, Milli Görüş'e alternatif bir siyasi oluşum çıkartmaya çalışıyor. Mustafa Sungur grubu Nurcular, Nakşibendi İskender Paşa Cemaati ile Müslüman Gençlik grubunun desteğini alan Tayyip Erdoğan, tarikatlara "halktan yeterli desteği gördükten sonra İslami konularda tam özgürlük" sözü verdi. Yeni oluşumcuların, Menzil grubu Nakşibendi cemaatiyle görüşmeleri sürüyor.

Radikal gazetesinden Türker Alkan, FP'nin kapatılmasını ve yeni kurulacak partinin din-siyaset-toplum ilişkisi açısından ele aldığı yazısında şu ifadelere yer vermiştir. [522]

> Fazilet'te bölünme sinyalleri ile birlikte 'Kim daha çok demokrat' yarışmasının da başlamış olması. Çok değil, daha birkaç yıl öncesine kadar, bu akımda

[521] Bekir Coşkun, " Yapma Medya'',**Hürriyet**, 3 Temmuz 2001.
[522] Türker Alkan, "Demokrasinin Olgunlaşma Süreci",**Radikal**,5Temmuz 2001

> meşruluk kazanmanın yolu, 'Kim daha çok dinci, kim daha hızlı şeriatçı, kim daha fazla Atatürk'e küfrediyor, kim daha Batı aleyhtarı...' formülünden geçerdi. Şimdi, 'Kim daha demokrat,' yarışmasından geçiyor. O eski sloganlar itibarını yitirmişe benziyor. Şimdi yarışanlar da elbette çok dindar insanlar. Ama dini inanışlarını siyasal bir malzemeye indirgemenin kimseye bir yarar sağlamadığını anlamışa benziyorlar. Din ticaretine dayanan bir siyaset, hem dine, hem siyasete zarar verir. Bunun farkına vardığımız anda, laik siyasete adımınızı attınız demektir. Nizam Partisi-Fazilet Partisi çizgisinde daha önce de partiler kapatıldı. Daha önce de askerler ve Anayasa Mahkemesi laiklikten yana tavrını açıkça belirtti. Ama dinci akım içinde hiç böylesine net bir laikleşme ve demokratikleşme yanlısı eğilim belirmemişti. Bu ilk kez oluyor. Bunun da iki temel nedeni var. Birincisi, Türkiye ekonomik ve toplumsal yapı bakımından hızla değişen, demokratik yaşam içinde deneyim biriktiren, dünyayla bütünleşme sürecinde olan bir ülke. Bu toplumda şeriatçı-dinci akımların uzun süre etkili olması, iktidarda kalması, hele zorla iktidarı gasp etmesi olacak şey değil. Kısacası, toplumsal sekülerleşme, kendisini eninde sonunda siyasal laikleşme olarak gösterecektir. Şu anda yaşadığımız gelişmenin gerisinde yatan nedenlerden birisi budur. İkinci neden, dinci akım, çağdaş dünyada uygulanabilir bir ekonomi-toplum-siyaset modeli geliştiremediği için, bütün dünyada duraklama ve gerileme sürecine girmiş bulunuyor. Bu gelişmeyi en dramatik biçimde, bizi en çok etkilemesi kaçınılmaz olan komşumuz İran'da görüyoruz. Diğer İslam ülkelerinden daha gelişmiş, laik ve dünyaya açık olan Türkiye'de bu eğilimin kendisini daha radikal ve erken bir aşamada göstermesi son derece normaldir.

Parti kurma aşamasındaki yenilikçilerle ilgili haber ve yorumlara her basın kuruluşu genişçe yer vermiştir. Cumhuriyet Gazetesi 17 Temmuz 2001’de 1. sayfasından “Şeriatçıya İhraç Yolu’’başlığı ile verdiği haber bunun en bariz örneğidir.

> 'Referansımız İslam' söylemini rafa kaldıran yeni oluşumun lideri Recep Tayyip Erdoğan, tüzüğe "Akıl, ilim ve tecrübe siyasal yönetim anlayışımızın temel referansıdır. Atatürk'ün gösterdiği hedefi aşabilmek temel amacımız" hükmünü yazdırdı.

Emin Çölaşan 19 Temmuz 2001'de Hürriyet gazetesindeki köşesinde yenilikçi FP Konya milletvekili emekli kurmay albay Hüseyin Arı'nın hayatından kesitler sunmuştur. Arı'nın siyasete atıldıktan sonra din ile siyaseti iç içe yürüttüğünü örneklerle açıklayarak bu kişinin de önceki milletvekillerinden farklı olamayacağını iddia etmiştir.

Radikal gazetesinden Murat Yetkin, yeni parti kuracak olan Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşlarına siyasal İslam açısından önemli olan şu soruları yöneltmiştir:[523]

> … Tayyip Erdoğan ve yol arkadaşlarının Türkiye'de bir şeriat düzeni kurulmasını arzu edip etmediklerini merak ediyorum. Parlak 'düşünce ve inanç özgürlüğü' söyleminin arkasında laik ve demokratik cumhuriyetin yerine Türkiye'de bir şeriat yönetimi özlemi olup olmadığını çok merak ediyorum. Tayyip Erdoğan'a açıkça soruyorum: Türkiye'de şeriat düzeni kurulmasını, bütün aksaklıklarına karşın bugünkü laik düzene tercih eder misiniz? Türkiye'de şeriat düzeni kurulmasına karşıyım diyebilir misiniz?

Türker Alkan, Radikal gazetesinde FP'nin kapatılmasından sonra kurulacak olan partileri din-siyaset ilişkisi açısından değerlendirdiği yazısında şu ifadelere yer vermiştir:[524]

> Recep Tayyip Erdoğan'ın partisi dinci olmayacağını söylüyor. Bekleyip görmek lazım. Adam 'Vallahi billahi dinci parti kurmayacağız,' dediği halde, 'Hayır, sen dincisin, başka türlü parti kuramazsın,' diye zorla onu sınıflandırmanın âlemi yok. Ama hocanın kuracağı partinin dinci nitelikte olacağı gün gibi ortada. Daha parti kurulmadan eski söylemleri ve huyları depreşti: 'Bize katılmazsanız sizden Allah razı olmaz, doğru cehenneme gidersiniz, sonra söylemedi demeyin,' diye insanları tehdit etmeye başladılar. 'Allah'ın ipine sarılın,' diyorlar. 'İp', kendileri oluyor tabii. Diğerleri ipsiz.

Tufan Türenç, 25 Temmuz 2001 tarihli Hürriyet gazetesinde yeni parti kuracak olan yenilikçilerin İslamiyet ile siyaseti hep iç içe yaşadığına dikkat çekmiştir. Bunu da yazısında çeşitli örnekler vererek açıklamıştır.

---

[523] Murat Yetkin,"Şeriat Yönetimine karşıyız Diyebilecekler mi?'' **Radikal**, 21 Temmuz 2001.
[524] Türker Alkan, "Allahın İpi'', **Radikal,** 22 Temmuz 2001.

> **Çelik Gülersoy**'un binbir emekle yarattığı o güzelim ta- rihi mekánları, kara çarşaflılarla doldurarak çok daha çağdaş hale getirdi! Belediyeyi ve bağlı kurumları tesettürlü ve sakallı memurlarla doldurdu. Gücünün yettiği her yerde içkiyi yasaklattı. Zaman zaman Anadolu turlarına çıkarak radikal İslami söylemlerle mesajlar verdi. Olur olmaz yerlere cami yaptıran ve bundan inanılmaz rantlar elde eden tüccar dinci derneklere her türlü yardımı gösterdi. Taksim'e cami yaptırmak için büyük mücadele verdi. Belediyenin kaynaklarını büyük oranda dinci kuruluşlara akıttı

21 Temmuz 2001 tarihli Radikal gazetesinde Murat Yetkin'in Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşlarına yöneltiği "Türkiye'de şeriat düzeni kurulmasını, bütün aksaklıklarına karşın bugünkü laik düzene tercih eder misin'' sorusu, medyanın diğer yazarlarının da bu konuyu irdelemesine neden olmuştur. Radikal gazetesinden Türker Alkan bu soru doğrultusunda konuya geniş bir açılım getirmiştir. Alkan, şeriat ile laiklik arasındaki ilişkiye değindikten sonra, Murat Yetkin'in sorduğu sorudan birçok çıkarım yapmıştır. Bu bağlamda Türker Alkan, Recep Tayip Erdoğan ve arkadaşlarına yazısının sonunda birçok somut sorular yöneltmiştir.[525]

> Tayyip bey, şeriata göre bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine ne diyorsunuz? Kadınlar, kocalarının izni ve haberi olmadan evden dışarı çıkıp, seyahat edebilmeli midir? Kaç kadının mahkemedeki tanıklığı kaç erkeğin tanıklığına bedeldir? Mirasta kadınların hakkı erkeklerin yarısı kadar mı olmalıdır? Koca, karısını hafifçe dövebilir mi? 'Boşsun' deyince boşaması caiz midir? Ya 'hülle'ye ne dersiniz? Kölelik ve cariyelik uygulaması konusunda Kuran'da yer alan ayetlere katılıyor musunuz? İçki yasaklanmalı mıdır? Faizi yasaklayacak mısınız? Faizsiz ekonomiyi nasıl işleteceksiniz? Hırsızların ellerini kesme uygulamasını başlatacak mısınız? Ya elleri ve ayakları 'çapraz kesme' uygulaması ile (sizin bugünlerde pek sevdiğiniz) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilkeleri arasında bir çelişki doğmayacak mıdır acaba? Şeriatın bazı hükümlerini uygulayıp, bazılarını uygulamayacaksanız, hangi ölçütlere dayanarak böyle bir ayrım yapacaksınız? Bu tür sorular daha anlamlı olur sanıyorum. Şeriatı

[525] Türker Alkan, "Şeriat Soruları'', **Radikal**, 25 Temmuz 2001.

savunduğunu söyleyenlerin bu sorulara verilecek ortaklaşa bir yanıtları yok. Olması da mümkün değil.

Recep Tayip Erdoğan'ın kuracağı yeni siyasi partinin İslami cemaatlerle ilişkisinin var olduğu iddiası 6 Ağustos 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Tarikat Siyaseti''sürmanşetiyle yer almıştır. Haberin içeriğinde ise tarikat ile siyasetin iç içe olduğu iddiasını ortaya koyan şu ifadelere yer verilmiştir:

> Siyasette etkin olma gayretinden vazgeçmeyen Süleymancılar Erdoğan'a 13 kişilik liste verdi.Yılmaz ve Erdoğan'a mavi boncuk Tayyip Erdoğan'ın yeni oluşumu tarikat ve cemaat ağırlığı taşıyor. Reformist görüşleri nedeniyle Süleymancılar tarafından 'istenmeyen adam' ilan edilen Tayyar Altıkulaç, yeni oluşumda da cemaatlerin hedefi oldu. "Bu hareketin din ekseni dışında olacağı söyleniyor. Herkes açık ve dürüst olsun" diyen eski Diyanet İşleri Başkanı Altıkulaç yeni oluşumdan kopmanın eşiğine geldi. Süleymancıların lideri Arif Ahmet Denizolgun ANAP Merkez Karar Yönetim Kurulu'na girerken kardeşi Mehmet Denizolgun da "küskün Süleymancılar"ın başını çekerek Tayyip Erdoğan'a katıldı.

Hürriyet gazetesinden Fatih Altaylı 7 Ağustos 2001'de kaleme aldığı "Kur'an Değişti mi'' başlıklı yazısında Recep Tayip Erdoğan ve arkadaşlarının değişemeyeceğini iddia etmiştir. Altaylı, günümüze kadar Kur'an'ın hiç değişikliğe uğramadığını belirttikten sonra bu bağlamda Tayyip Erdoğan'ın da farklılaşamayacağını söylemiştir. Çünkü düne kadar Kur'an'ı rehber alan bir kişinin değişmesinin mümkün olamayacağını vurgulamıştır.

Yeni kurulma aşamasındaki bir siyasi partinin başkanına ve arkadaşlarına yöneltilen "Şeriata dayalı bir düzen kurmak istiyorlar mı?'' sorusu yazılı basının haber ve yorumlarında en çok işlenen konulardan biri olmuştur. Hürriyet gazetesinden Özdemir İnce ''Değişmeden Değişmek''adlı yazısında Yenilikçilerin ve Recep Tayip Erdoğan'ın birden farklılaşmalarının mümkün olamayacağını daha önceki uygulamalarından örnekler vererek açıklamıştır.[526]

---

[526] Özdemir İnce, "Değişmeden Değişmek'', **Hürriyet**,12 Ağustos 2001.

> Türkiye ve Avrupa için böylesine önemli bir karar alan AİHM'ni objektif bulmayan R.T.Erdoğan, şeriat, çok hukukluluk ve cihat konularında düşünce değiştirmemişse, bamya yememek konusundaki düşüncelerini mi değiştirmiştir?Ben pek ihtimal vermiyorum, ama Türkiye burası, bakarsınız R.T.Erdoğan başbakan olur. O zaman eşinin 'tesettür'ü Cumhuriyet'le çelişik bir durum yaratmayacak mı? Anayasa Mahkemesi, bir tesettür öğesi olan Türban'ı yasaklamış durumda. Eşi tesettürlü bir Başbakan kamusal alanda ve özellikle Üniversite'de yasaklanmış Türban'a karşı (için) nasıl bir davranış içinde olacak? Bunu şimdiden bilmek zorundayız. R.T.Erdoğan, 'O günler gelsin hele, düşünürüz!' diyemez. Çünkü vereceği yanıt kendisine oy vermeyi düşünenler ve düşünmeyenler için bir ölçü olacak.

14 Ağustos 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisinin kurulmasından sonra araştırmamızda belirlediğimiz gazetelerin 15 Ağustos 2001'deki sürmanşetlerinde yalnızca Cumhuriyet din-siyaset ilişkisini ortaya koyan "Süleymancılar Partide" adlı bir başlık atmıştır. Haberin devamında partinin kurucuları arasında 6türbanlı kadın ve Süleymancıların önde gelen isimlerinden birinin de bulunduğuna dikkat çekilmiştir.

Hürriyet gazetesinden Emin Çölaşan, laiklik karşıtı eylemlere katıldığı iddiasıyla kapatılan siyasi partilerden birinin AİHM'sine başvurması ve mahkemenin de Türkiye'yi haklı bulmasından yola çıkarak Türkiye'deki din-siyaset ilişkisini ortaya koyan yazısında şu ifadelere yer vermiştir:[527]

> Şeriat Türk siyasetinden henüz silinmedi. Çünkü dini siyasete alet etmek, Türkiye'de en kazançlı sektörlerden biri olmaya devam ediyor. Bunun ne demokrasi, ne de ifade ve fikir özgürlüğü ile ilgisi var. ''Demokrasi... İfade özgürlüğü... Fikir özgürlüğü.''Oysa bunların tamamı, şeriatçılar iktidar olduğunda, derhal yok edecekleri ilk kavramlardı. Siz dünyanın bir tek ülkesinde dinci ve şeriatçı bir siyasal iktidar gördünüz mü ki, orada demokrasi, fikir ve ifade özgürlüğü olsun!

Sedat Engin "Strasbourg kararından içtihada doğru" başlıklı yazısında AİHM'nin RP'nin kapatılmasını haklı bulmasıyla İslam Hukuku alanına girdiğini ve bunun da önemli bir sorun teşkil ettiğini belirtmiştir. Mahkeme verdiği kararla yetkisini

---

[527] Emin Çölaşan, "Din Tüccarlarına Geçit Yok'', **Hürriyet**, 1 Ağustos 2001.

Kur'andan alan İslami hükümlere müdahale etmiştir. Bu durumun da müslüman olan toplumlarda sorun teşkil edeceğini söylemiştir. [528]

> Yürürlükte olan ve modern çağın ihtiyaçlarına karşılık veren yasalarla, Kuran'ın ilgili hükümleri arasındaki ciddi çelişkiler (örneğin kadın-erkek eşitliği) nasıl aşılacaktır? Ya da nasıl yumuşatılacaktır? Meselenin inançlı insanlar açısından oldukça hassas bir boyutu var. Çünkü, **''Bu ayetler uygulanamaz''** şeklindeki bir yaklaşım, pozifif hukukun ve laikliğin tanımı içinde yer almakla birlikte, yüksek sesle telaffuz edilmesi İslami kesimde kaçınılmaz olarak hassasiyete yol açıyor. Bu hassasiyetin gerisinde, Allah'ın vahiylerinin bir bütün oluşturduğu, Kuran'ın bir bütün olarak kabul edilmesi gerektiği yolundaki anlayış yatıyor.Kuran'ın **''Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kafirdirler''** şeklindeki hükmü, ahkam ayetlerinin günümüzde de hayata geçirilmesini savunanların eline önemli bir dayanak veriyor. Çıkış nerede olabilir? Çözüm, toplumun dini hassasiyetlerini de dikkate alarak, Kuran'la çağın gerçekliği arasında uyumu sağlayacak, buradaki çelişkileri Kuran'ın anlamı içinde barıştıracak kuvvetli bir içtihadın ortaya konulmasından geçmektedir.Bu tefsiri yapacak olan kişiler, toplumun tüm kesimlerinin otoriteleri üzerinde mutabık kalacakları din alimleri olmalıdır. Bu yönde bir içtihat kapısının aralanması, inancı ile yasalar karşısında kendisini çelişki içinde bulan inançlı insanları da rahatlatacak, Türkiye'de din üzerinde yaşanan gerginliğin yumuşatılmasına da yardımcı olacaktır.

AİHM'nin RP'nin kapatılmasını haklı bulması konusunda Türkiye lehine verdiği karara Zaman gazetesinden Ali Bulaç ise Emin Çölaşanın tam zıttı bir görüş ortaya koyarak mahkemenin kararını eleştirmiştir. [529]

> …Mahkeme doğrudan İslam hakkında karar vermekle yetkisini ve haddini aşmıştır; farklı İslami okumalar ve anlayışlar olduğunu hiçbir şekilde kaale almamıştır; RP'lilerin bir siyasi program geliştirirken -ki Mahkeme'nin bu program hakkında karar vermesi beklenirdi- bunun "İslam'dan bir çıkarım olduğu"nu, başkalarının çok daha farklı çıkarımlar yapabileceğini göz önüne

[528] Sedat Ergin, "Strasbourg kararında içtihada doğru", **Hürriyet**, 3 Ağustos 2001.
[529] Ali Bulaç, "Uzun ve Yorucu Yol'', **Zaman**, 11 Ağustos 2001.

> almamış, sanki doğrudan ve kategorik olarak İslam'dan mülhem her sosyal ve siyasal pratiğin 'demokratik sistemin dışı'nda ele alınmasını karara bağlamıştır.Bu özelliğiyle Mahkeme'nin kararında dini ve tarihi tortuların beslediği önyargılar önemli rol oynamış ve tabii ki tarafsızlığı üzerine gölge düşürmüştür.

Bütün bu gelişmeler doğrultusunda İlhan Selçuk 4 Ağustos 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde "Müslümanın Eğrisi Zındıktan Beterdir'' başlıklı yazısında dini içerikli bir parti kurmanın Türkiye'ye ve laikliğe verdiği zararları şu şekilde ifade etmiştir

> Cumhuriyet laiklik devrimini gerçekleştirdi, bu demokrasinin altyapısıdır; ancak dinci partiyi kuranlar bu ülkeye en büyük kötülüğü ettiler. Müslüman olmak bir kimliği vurgulayabilir; kişilik ayrı bir olgu!.. Dini İslam olan bir herifi nâşerife Müslümanlık erdem kazandırmaz. Bir siyasal parti İslamı bayrak ediniyorsa, Müslümanlığa en büyük kötülüğü yapıyor, çünkü kutsal bir inancı politikanın aletine dönüştürmek yolunda kullanıyor, demektir. Hazreti Muhammet sağ olsaydı, bugün parti kurar mıydı?.. Hayır.. Çünkü parti, adı üstünde "bölüm, parça" demektir; bir ayrımı vurgular; Müslümanlığın siyasette partiyle vurgulanması dinde ayrımcılığın hayata geçirilmesidir. Evet, Hazreti Muhammet sağ olup bugün Türkiye'de yaşasaydı, parti kurmazdı; çünkü Tanrısal katta tüm Müslümanlar eşit değerdedir; dinci partiye katılanlar daha iyi Müslüman mı sayılacaklar?.. Dinci partiler, Türkiye'de demokrasiyi kundaklamaktan gayri neye yaradılar?..

1.5 Din ve Laiklik

İslam ülkeleri içindeki tek laik devlet olan Türkiye'de İslamiyet ile ilgili bir olay, yorum, haber vb. gündeme geldiğinde ilk öne çıkan kavram laikliktir. Özellikle "siyasal islam'' ve "irtica''gibi laikliğin alt kavramları gündemdeki yerlerini alırlar.

Araştırma için belirlenen tarihler arasında dini içerikli bir siyasi partinin Anayasa mahkemesi tarafından kapatılması süreci ve bunun yerine yeni bir muhafazakâr

partinin kurulma aşamasındaki gelişmeler, laiklik kavramının Türk medyasındaki yerini üst noktaya çıkarmıştır.

Laiklikle ilgili gelişmeler ordudaki üst düzey komutanların uygulamalarında her zaman öncelikli olarak yer almıştır. Yazılı ve görsel medya, üst düzey komutanların laiklikle ilgili demeçlerini ya sürmanşetten ya da birinci sayfadan vermişlerdir. Özellikle Cumhuriyet gazetesi askerlerin sözlerini, araştırma için belirlenen diğer gazetelere göre daha çok öne çıkartmıştır. 21 Haziran 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesi birinci sayfadan "İrtica fırsat bulursa çıkar'' manşetiyle Genelkurmay başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun sözlerine vurgu yaparak aktarmıştır:

> "Türkiye'de irtica, bakarsınız bir gün yok gibi görünür, ertesi gün ortaya çıkar. Yok gibi görünmesine rağmen yok demek mümkün değildir, sinmiştir, kendini gizliyordur"

Cumhuriyet gazetesinin ordu üzerinden laikliği gündeme getirmesi belirli dönemlerde hep olmuştur. 29 Haziran 2001 tarihli Cumhuriyet'te Kara Kuvvetleri Komutanı Hilmi Özkök'ün, Kara Kuvvetleri'nin 2210.kuruluş yıldönümünde dile getirdiği "İrticai faaliyetler sinsice sürüyor'' sözü birinci sayfanın manşetinde yer almıştır. Haberde, 16 görevli personelin irticai faaliyetlere katıldığı gerekçesiyle ordudan atıldığı işlenmiştir. Yine Cumhuriyet gazetesi, 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın ertesi günü "Laikliğin teminatıyız'' sürmanşetiyle Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun laiklikle ilgili sözlerine yer vermiştir.

Zaman gazetesinden Etyen Mahçupyan ise "Laikliği Hazmetmek'' başlıklı yazısında güncel laiklik konularına girmeden Türkiye'deki laikliği sosyolojik açıdan değerlendirmiştir:[530]

> …Modern laiklik anlayışı üç ayak üzerinde oturur: Devletin her türlü inanca eşit mesafede durması; devletin kamusal alanda dinsel özgürlüklerin birbirini ve genel kamusal hayatı engellemeden yaşamaları için düzenleme ve hakemlik yapması; din ve vicdan özgürlüğü. Bu bağlamda günümüzün laiklik anlayışı demokrat zihniyet içinde şekillenmektedir. Buna karşılık

[530] Etyen Mahçupyan, "Laiklği Hazmetmek'', **Zaman**, 1 Temmuz 2001.

> Türkiye'deki laiklik ta başından beri arkaik bir çizgide tıkanıp kalmıştır. Çünkü bu laiklik modernliğin temeli olan farklılaşmayı bile hazmedememiş durumdadır. Modernliği sadece dinin geriletilmesi olarak anlayan ve bunun bizatihi bilimsel olduğunu sanan bu yaklaşımı kuşatan zihniyet ise açıkça otoriterliktir. Doğru yaşam biçimini bildiklerinden emin olan bir grubun toplumu ehlileştirmeye çalışması üzerine kurulu bu bakış tarzı, yönetici elitin kendi doğrularına uymayanları özel hayatlarına hapsedebilmesini de hukuk kuralı haline getirmektedir. Türkiye yönetimindeki laik elit, devletten bağımsız bir kamusal alanı tasavvur bile edemediği için, laikliği bir kamusal alan temizliği olarak algılamaktadır. Buna göre toplumun ortaklaşa kullandığı her mekân neredeyse devletin parçası gibi 'korunmakta'; siyaset de bir ortak mekân olduğu ölçüde aynı baskıdan nasibini almaktadır. Yönetici laik elit, siyaseti kendi ideolojik alanı olarak tanımlamakta, farklılıkların oraya nüfuz etmesinden korkmaktadır. Çünkü Türkiye'de laiklik açıkça bir iktidar alanı, bir iktidar meşruiyeti ölçütüdür. Dolayısıyla laikliği ve modernleşmeyi esas hazmedemeyenler de toplumun bazı kesimleri değil, bizzat bu yönetici laik elittir.

Ali Halit Aslan Zaman'da Türkiye'deki laiklik uygulamaları ile Amerika'dakileri karşılaştırmış ve yazısının sonunda Amerika'daki laiklik uygulamalarının daha demokratik olduğu sonucuna varmıştır. [531]

> Başkan Bush'un ilk icraatlarından biri, 'cemaat' vakıflarının sosyal içerikli programlarda devlet fonlarından faydalanmasını kolaylaştırmak üzere Beyaz Saray'da ve beş bakanlıkta özel irtibat ofisleri kurdurmak oldu. Aynı amaçlı bir kanun tasarısını da Kongre'ye gönderdi. Burası Türkiye olsa 'duyarlı' kurumlarımız, 'bağımsız' savcılarımız ve 'özgürlükçü' basınımız hemen harekete geçip 'irtica'nın başını ezerlerdi. Ama burası Amerika. Burada demokratik hukuk devleti var. Ve burada işler farklı yürüyor... Din ile devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması meselesi, Türkiye gibi ABD'nin de değişmez hassas gündem maddelerinden biri. Nitekim Başkan Bush'un ocak ayı sonunda ortaya attığı 'inanca dayalı inisiyatif'in laikliğe ne derece uygun olduğu konusunda kamuoyunda görüş ayrılıkları oluştu. Ama her şey medenice tartışılarak bir konsensusa ulaşılmaya çalışılıyor.

[531] Ali Halit Aslan, "Amerikan Savcılarına Suç Duyurusu'', **Zaman,** 2 Temmuz 2001.

Amerika ne dinin laikliği, ne de laikliğin dini tehdit etmeyeceği şekilde anayasal ve toplumsal emniyet sübaplarıyla donatılmış. En hassas konularda dahi karşılıklı saygı ile tartışa tartışa, sindire sindire konsensusa ulaşmasını biliyorlar. Bu 'konsensus rejimi'nin adı demokrasi, temel dayanağı ise halkın egemenliği ve hukukun üstünlüğü. Türkiye'deki bazı dayatmaları 'ülkenin kendine has özel şartları' olduğu gerekçesiyle mazur göstermeye çalışanlar belki de haklı. Bizdeki en 'özel şart', gerçek bir demokrasi olmayışı...

Refah Partisinin, AİHM'ye yaptığı başvuruda mahkemenin, Türkiye'yi haklı bulmasını 1Ağustos 2001 tarihli gazeteler sürmanşetlerine taşımışlardır. Radikal gazetesi "1 karar 6 ders'' başlığı ile verdiği haberin alt başlıklarında laiklikle ilgili "Laiklik temel ilkedir'' ve "Şeriat demokrasiye uymaz'' gibi sonuçlar yer almıştır. Aynı konuyu Cumhuriyet'te sürmanşetinden "Batıdan demokrasi dersi'' şeklinde vermiştir. Haberin devamında ise mahkeme sonucundaki kararda yer alan Refah Partisinin ''Şeriatten soyutlanmasının mümkün olmadığı ''görüşü ön plana çıkartılarak verilmiştir.

RP'nin kapatılmasını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin haklı bulması medyada geniş yankı uyandırmıştır. Kimi gazeteler mahkemenin kararın olumlu bulurken kimileri de demokratik olmadığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda farklı görüşlere sahip yazarların makalelerinde, konu hep laiklik eksenine odaklanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinden Hikmet Bila "Laikçi Avrupa'' başlığı ile yazdığı yazısında kararı çok olumlu ve demokratik bulmuştur.[532]

…Avrupa mahkemesinin RP ile ilgili kararı işte bu yüzden bir dönüm noktası... Mahkeme elli yıllık tarihinde ilk kez laiklikle ilgili bir karar aldı. Üstelik bu kararı alırken laikliğin Türkiye için "istisnai önemi" ni de vurguladı. Demek ki neymiş? Her ülkenin kendine özgü koşulları olabiliyormuş ve bunlar mahkeme tarafından dikkate alınabiliyormuş. Din devleti, şeriat, kanlı iktidar, bölücülük gibi kavramların ne kadar "muzır" olduğunu Avrupa'nın biraz gecikmeyle de olsa anlaması ilginç değil mi?

Radikal gazetesinden Türker Alkan da AİHM'nin kararını laiklik açısından çok olumlu bulduğunu dile getirmiştir.[533]

---

532 Hikmet Bila, "Laikçi Avrupa'',**Cumhuriyet**,1 Ağustos 2001.

> AİHM'nin kararını sevinçle karşıladım. Yıllardır söyleyip durduğumuz bir şeyi en yetkili ağızdan doğruladığı için: Demokrasinin en temel koşullarından birisi laikliktir! Dine dayalı, şeriata dayalı, teokratik bir demokrasi olmaz. Atatürk, laikliği getirerek demokrasinin temellerinden birisini oluşturmuştur. (Aslında laikleşme akımı Atatürk'ten çok önce, 1800'lerde başlamıştır.)Yalnız dincilerin değil, onları destekleyen bazı 'liberallerin' de etkisiyle öyle bir hava yaratıldı ki laikliği savunmak diktatörlüğü, tutuculuğu, askeri müdahaleyi, otoriter yönetimleri savunmakla eşanlamlı sayılır oldu. Laik düşünceyi savunanlar, 'laikçi' olarak küçümsendi, alaya alındı. 'Kan dökülecek, fıstık gibi olacak' diyenlerin sırtı sıvazlandı, onlar eleştiri menzili dışında tutuldu. Şimdi AİHM, yerinde bir kararla, laikliği demokrasinin temeline oturtuyor, devletin ve demokrasinin kendisini koruma hakkını vurgulayarak şeriatçı partilerin kapatılabileceği yargısına varıyor. Bu yargı şu bakımdan da çok önemlidir: Avrupa'da hiçbir ülke şeriat tehdidi altında değil. Yargıçlar, böyle bir tehdidi kendi yaşamlarında hissetmiyorlar. Buna rağmen bu kararın alınması, sorunun Türkiye açısından ne kadar kritik olduğunu da gösteriyor olmalı. (Türkiye'yi haksız bulup şeriatçıları haklı görenlerden birinin Güney Kıbrıslı bir Rum yargıç olması da işin cabası.) Dinci kesim başladı yakınmaya: 'Ama bu karar siyasi..' Allah Allah ya ne olacaktı? Anayasa hukukunu ticaret hukukundan ayıran bir şey vardır: Anayasalar siyasi metinlerdir. Laiklik, şeriatçılık, demokrasi, siyasal partiler.. dediğiniz zaman, hem anayasal, hem siyasal kavramlarla konuşmuş olursunuz. 'Demokratik bir rejim kendisini koruma hakkına sahiptir' dediğiniz zaman, hem kamu hukuku, hem de siyaset alanında geziniyorsunuz demektir. AİHM'nin kararı hem siyasaldır, hem de hukuksal. Bizim dinciler şartlı reflekslerle hareket etmeyi bırakıp konuya biraz içtenlikle kafa yorsalar iyi olacak. Hem onlar açısından, hem de tüm toplum için.

Cumhuriyetten Orhan Erinç, AİHM'nin kararının olumlu çıkmasındaki süreci yazısında şu şekilde değerlendirmiştir:[534]

> …AİHM'nin doğrudan devreye girmesinden önceki süreçte görev yapan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun başlangıçtaki yaklaşımı Refah

[533] Türker Alkan, "Fıstıki Yeşil'', **Radikal**, 2 Ağustos 2001.
[534] Orhan Erinç, "Avrupa'daki Laiklik'', **Cumhuriyet**, 10 Eylül 2001.

> Partilileri umutlandırmıştı. Çoğunluğu Hıristiyan olan üyelerin, İslamiyeti de Hıristiyanlık benzeri bir din sanmaları nedeniyle verdikleri kimi kararlar bu umudu güçlendirmişti. Ancak aradan geçen sürede, önce komisyon üyeleri, sonra da mahkeme yargıçları, İslamiyetin insanları öbür dünyaya hazırlama amaçlarının yanı sıra bu dü nyayı da yönetme kurallarını içerdiğini öğrendiler ve "laiklik" kavramının doğru tanımına ulaştılar.

Etyen Mahçupyan 9Ağustos 2001'de Zaman gazetesinde "Laik kesimde kimlik krizi'' başlıklı yazısında laik kesimin kimliksel sıkıntısına değinmiştir. Mahçupyan, Türkiye'de modernleşmede sıkıntı çekildiğini ve bu sürecin öznesinin de laik kesim olduğunu vurgulamıştır. Yazısının devamında ise laik kesim aydınlarının sorunlarını şu şekilde ifade etmiştir:

> İslami duyarlılık altında örgütlenen çevre hareketlerinden duyulan korku, laik kesimi modernlik adına otoriter zihniyete tabi kılmakta; ama bu yönde atılan her adım bu kesimin günümüz dünyasının zihni eğilimlerinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Merkez medyada yer alan laik aydınların paniğe kapılmaları boşuna değil: Eğer böyle giderse çevrenin siyasi güçleri tüm merkezi (üstelik 'demokrasi' içinde) işgal edeceklerdir. Laik kesimin siyasi parçalanmışlığı ve devlete endeksli partilerin varlığı sürdüğü sürece, 'modern' vatandaşlarımızın ülke yönetiminde yer alma şansı azalmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi kurulduktan sonra laiklikle ilişkilendirilen yazılar medyada sıklıkla yer almaya başlamıştır. Hürriyet'ten Özdemir İnce'nin "Demek Laiklik elden gidecek?''başlıklı yazısı, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin laiklik anlayışını sorgulaması bakımından bu duruma bir örnektir.[535]

> Sonunda Adalet ve Kalkınma Partisi kuruldu. Bu sayede yeni siyasal islámcıların laiklik tanımlarını öğrenmiş olduk: 'Laiklik, demokrasinin teminatıdır. AKP, laikliği her türlü dini inanç karşısında devletin tarafsızlığı olarak görür. Laiklik, bireyi değil, devleti sınırlayan bir anlayıştır. Ayrıca Adalet ve Kalkınma Partisi'ne göre laiklik toplumsal barışın temel ilkesidir."**Laik'** kavramı konusunda 'tanımlanmazlık' ve anlam bulanıklığını tercih edenler, şimdi, gerçek ve doğruları tersyüz eden bir tanımla karşımıza

[535] Özdemir İnce, "Demek Laiklik Elden Gidecek'', **Hürriyet**, 2 Eylül 2001.

çıkıyor. Türkiye Cumhuriyeti'nin böyle bir tanımı kabul edeceğini sanmıyorum. Çünkü, laiklik bağlamında devletin muhatabı birey değil bizzat dindir. Devletin karşısına bireyi çıkarmak birinci saptırmadır. Batı düşüncesinde, 'laisizm' ya da 'sekülarizm', devlet ile dinin alanlarının ayrılmasından çok devletin kilise egemenliğinden kurtulması anlamını taşır. İkinci saptırmayı da düzeltelim: Laik düzende, dinin dünyevî sınırlarını devlet belirler.

AKP ve Recep Tayyip Erdoğan'ın laiklik anlayışını Emre Kongar 3 Eylül 2001'de Cumhuriyette kaleme aldığı yazısıyla sorgulamıştır. Kongar, Tayyip Erdoğan'ın laiklikle ilgili olarak farklı zaman ve yerlerde açıkladığı sözlerine yer verdikten sonra bu konudaki inandırıcılığının kalmadığını şu şekilde ifade etmiştir.

"Laiklik bir din değildir" dedikten bir hafta sonra "laikliği, dinsizlik dini olarak" tanımlayan ve devleti de bu dinin geçmişteki uygulayıcısı olarak itham eden, sonra da "Birey laik olmaz, devlet laik olur" diyen ve gerek sosyolojik gerekse felsefi planda bazıları yanlış, bazıları da anlaşılmaz önermeler ve tanımlarla ortaya çıkan Tayyip Erdoğan ne kadar inandırıcı?

1.6 Din ve Medya

Türk yazılı basınında din ve medya konularını birlikte ele alan haber ve makale bulmak oldukça zordur. Daha çok din olgusu içeren haber, yorum ve yazılar yer almaktadır.

Dinci basın, şeriatçı basın, İslamcı basın vb. tanımlamalar daha çok ulusal medya (Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, Sabah vb.) tarafından kullanılır. Yazılı basında bu tanımlamalar daha çok sloganik olarak kullanılırken içeriğine pek girilmez.

Ekrem Dumanlı ''Dinci Basın'' başlığı ile kaleme aldığı yazısında Amerikan medyasındaki dini içerikli yayınlar hakkında okuyucuyu bilgilendirdikten sonra Türkiye'deki dindar medya ile bir karşılaştırma yapmıştır. [536]

Amerika'da kendini dine adamış tam 274 televizyon istasyonu bulunuyor. Bunların hemen hepsi 24 saat dini propaganda yapıyor… Dindar medya

[536] Ekrem Dumanlı,"Dinci Basın''**, Zaman**, 30 Haziran 2001.

> (Türkiye'deki kasıtlı ve aşağılayıcı tabiriyle 'dinci medya') öyle kırk dereden su getirerek, onca yoğun malzeme arasına dini mesajlar serpiştirmiyor. Açıktan açığa, gürül gürül vaazlar veriliyor bu kanallarda, ilahiler okunuyor, sohbetler yapılıyor. Hatta bu kanallarda ilahi kasetleri, unutulmaz vaazlar, dini filmler pazarlanıyor seyirciye...Sadece televizyondan ibaret değil elbet dindar medya. Mesela Amerika'da dini yayın yapan 1.566 radyo kanalı var. Bunlar genelde misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde kurulmuş, günün her saatinde dini propaganda yapan bölgesel radyolar. Değişik eyaletlerde faaliyet gösteren 'dinci medya' mensupları, kendi aralarında bir de vakıf kurmuşlar: National Religious Broadcasters (Milli Dini Yayıncılar/NRB) Amerika'daki din merkezli medyaya bakınca çok açık bir gerçeği söylemek lazım: Türkiye'de 'dinci medya' yoktur. Siz hiç yirmidört saat vaaz u nasihat yayınlayan televizyon kanalı gördünüz mü? Kuşkusuz ülkemizde de dindar bir medyadan bahsedilebilir ve bunlar önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu medyanın en temel özelliği, dini ve ahlaki değerlere ters düşen yayınlardan sakınıyor olmasıdır. Bir de ülkemizde dindarları rahatsız edecek öyle saldırgan ve küstah bir yayıncılık zihniyeti vardır ki; bu görüntü, açıktan açığa dini yayın yapmamalarına rağmen bazı medya kuruluşlarını daha dindar bir statüye çekmektedir. Buna rağmen ABD standartlarına göre 'dinci medya'dan bahsetmek imkânsızdır…
>
> …Karar vermek lazım: Din adamlarının peşinden cani arıyor gibi koşan medya mı laikliği anlıyor; yoksa onlara saygıyı topluma saygının bir parçası olarak gören mi?

Emin Çölaşan 3 Ağustos 2001 tarihli Hürriyet gazetesinde “Dinci Basında Komedi’’başlığı ile kaleme aldığı yazısında kendi hipotezlerine göre dini içerikli yazılı medyadan çeşitli örnekler verdikten sonra bu basının özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

> Dinci basın, işine gelen bir şey olursa, alkış tutar.İşine gelmiyorsa, bu kesim zor durumda kaldıysa, küfür, tehdit, şantaj, yalan, palavra, hepsi bunlardadır.Bir yanda ‘‘Allah’’ başvururlar.Bunları yakından tanıyıp yalan, hakaret ve küfürlerine tanık olanlar, inanın ki Müslümanlıktan uzaklaşır, dinden imandan olur. Bizim dinci basın işte budur.derler, ‘‘türban’’ derler,

öbür yanda Allah'tan korkmadan ve kuldan utanmadan, her yalana hiç utanmadan

Özdemir İnce, Türk yazılı basınının bir çoğunda daha önce yayınlanan bir fotoğrafı’’O fotoğraf ve militan demokrasi ‘’başlığı ile ele alarak din-medya ve laiklik ekseninde açıklamaya çalışmıştır. [537]

O iğrenç fotoğrafı betimleyeceğim: Kırlık bir yerde Erbakan Hoca bir sandalyenin üzerine oturmuş. Ceketsiz. Gömlek kolları çemrenmiş, pantalon paçaları sıvanmış. Sol ayağında bir şıpıdık. Cömelmiş bir adam Hoca'nın sağ ayağını bir peşkirle kuruluyor. Hoca'nın gerisinde, elinde bir havluyla bir kravatlı adam duruyor. Hoca'nın solunda duran iki adam, onun tombul ayacığını kurulayan arkadaşlarını ilgiyle izliyor. Bu Brueghel tablosunda bir de ne yaptığı anlaşılmayan, öne doğru eğilmiş biri var. Su dolu leğen görüntüde yer almıyor, ama Hoca'nın korumaları muhteremin tombul ayacıklarını abdest aldırmak amacıyla yıkamaktalar. Manzarayı ve eylemi islámî açıdan eleştirmek benim işim olmadığı gibi umurumda da değil! Bu fotoğraf XX.yüzyılın en iğrenç, en utanç verici insan görüntülerinden biridir. İnsanlığa, insan haklarına, insan onuruna hakarettir. Bu görüntüyü ancak teokratik bir göz ve bir şeriatçı kafa kabul edebelir. Demokratik ülkelerde, taraflar gönüllü olsalar bile, kamu vicdanı böyle kölelik ilişkisine izin vermez. Bu fotoğraf, Şeriat düzeni kurmak isteyen Erbakan'ın ve partilerinin zihinsel yapısının simgesi olarak kabul edilebilir. Erbakan düşüncesini mahkûm etmek için sadece bu fotoğraf yeter.

23Ağustos 2001’de “Savcıyı hedef gösterdiler’’ manşetiyle İslamcı basını eleştiren bir haber Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında şu şekilde yer almıştır:

Şeriatçı basın, Tayyip Erdoğan'ı korumak için Sabih Kanadoğlu' na saldırıyor.Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile 6 türbanlı kurucu üye hakkında Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuru İslamcı basının tepkisine neden oldu. Şeriatçı Akit gazetesi haberi, Kanadoğlu'nu hedef göstererek, "Kim oluyor bu adam?" manşetiyle verdi. Yenilikçiler

[537] Özdemir İnce, “O Fotoğraf ve Militan Demokrasi’’, **Hürriyet**, 5 Ağustos 2001.

> destekleyen Yeni Şafak gazetesi ise halkı kıyama çağıran Erdoğan için sürmanşetten "Sevgiden korktular" başlığını kullandı. Zaman gazetesi ise haberi yorumsuz verdi.

Cumhuriyet gazetesinin 10 Eylül 2001tarihli sayısında “Masallarla Şeriat’’ manşetiyle birinci sayfadan irticai yayınlara dikkat çekilmiştir. Haber de şeriatçı olduğu iddia edilen bir radyoda yayınlanan masallardan biri seçilip örnek olarak verilmiştir.

> "Bir varmış bir yokmuş. Şirin mi şirin bir ülke varmış. Çoğu Türk insanlar 600 yıl dünyaya hükmetmişler. Dinden vazgeçseler çok daha iyi olacaklarını zannetmişler ama tam aksine herkes ille de İslam demiş. Dinozorlar ise bu kelimeyi ağızlarına bile almaktan korkmuşlar."

1.7 Dini Gruplar

Türk yazılı basınında dini gruplar, haber, yorum ve makalelere her zaman konu olabilmektedirler. İslami cemaatler, tarikatlar, mezhepler (özellikle Aleviler) ve az da olsa dış kaynaklı olarak diğer dinlerin tarikat ve cemaatleri ile ilgili haber ve yorumlar Türk medyasının ilgisini cezbeden dini gruplardır.

Tarikat ve cemaat olgusu Türk medyasında daha çok siyasilerle olan ilişkilerde ön plana çıkar. Dini grupların siyasi partilerle kurdukları illegal bağlantıları medya ortaya çıkarmaya çalışır. Özellikle sahip olduğu misyon açısından Cumhuriyet gazetesi dini grup-siyaset ilişkisini her yönden açıklamaya çalışır. Cumhuriyet gazetesinden Hikmet Çetinkaya’nın 29 Haziran 2001 tarihli yazısı bu bir tip ilişkiye örnektir. Çetinkaya, “Nurcuların Umudu’’ başlıklı makalesinde Nurcuların, Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulacak yeni bir siyasi oluşuma destek verip vermeyeceğini irdeledikten sonra “Nurculuk nedir?’’ sorusuna cevap aramıştır. Hikmet Çetinkaya, Nurculuk konusunda referansını da Turan Dursun’un’’Müslümanlık ve Nurculuk ‘’kitabından almıştır. Said Nursi ve Nurculuk hakkındaki bilgileri Turan Dursun’un kitabından aynen alıntı yaparak açıklamıştır. Said Nursi’nin toplumda popüler olan ayetleri nasıl yorumladığını belirttikten sonra yazısının sonunda Said Nursi ve müritlerinin din sömürüsü yaptıkları iddiasında bulunmuştur.

Türk basınında cemaat ve tarikatların yer aldığı konu başlıklarından biri de eğitimdir. Türk eğitim sisteminin anaokulundan üniversiteye kadar olan süreçte, bu kurumların cemaat ve tarikatlarla olan ilişkisi Türk yazılı ve görsel basının dikkatini hep çekmiştir. 31 Temmuz 2001 tarihli Hürriyet gazetesinin sürmanşetine taşıdığı "Tarikat vakfı devlet dolandırdı'' başlıklı haber eğitimle dini grup arasındaki ilişkiye bir örnektir. Haber, Darende İlahiyat Fakültesinin ÖSS kılavuzundan çıkarılma sebeplerini açıklamaktadır. Fakülte vakfının, bir tarikatın elinde bulunmasından dolayı ÖSS kılavuzundan çıkarıldığı haberde vurgulanmıştır.

Çok az da olsa gazetelerin dış haberler sayfasında dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan farklı tarikat ve cemaatlerle ilgili haberler yer almaktadır. 6Temmuz 2001 tarihindeki Hürriyet gazetesinin Dış haberler sayfasında yer alan "UFO'cu tarikat ABD'yi dava ediyor.'' başlıklı haber buna bir örnektir. Haberde Amerikan hükümetinin insan klonlanmasına yönelik çalışmaları yasaklaması üzerine, insanlığın atasının uzaylılar olduğunu, ilk insanların da uzaylıların klonlanmasından oluştuğunu iddia eden UFO tarikatının, hükümeti mahkemeye vereceği belirtilmektedir.

Türk yazılı basınının haber ve yorumlarında yer alan bir başka dini grup da Alevilerdir. Çeşitli olay ve tartışmalardan sonra Aleviler yazılı ve görsel basında gündeme gelmektedir. Bu grubun en sık tartışma içine girdiği kurum Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Zaman zaman alevlenen Alevi cemaati ile Diyanet arasındaki tartışma farklı siyasi yelpazede bulunan Türk medyasının ilgisini hep çekmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı müfettişlerinden Abdülkadir Sezgin'in Aleviler hakkındaki "Alevistan devleti kurmak istiyorlar.'' sözleri basında geniş yankı uyandırmıştır. Bu sözü Cumhuriyet gazetesi 20 Ağustos 2001'de sürmanşetinden "Asimilasyon Girişimi''şeklinde vermiştir. Diyanet müfettişinin olay yaratan sözlerine cevap veren Alevi dedelerin, sanatçıların ve siyasilerin görüşleri haber olarak yayınlanmıştır. Aynı olayı Zaman gazetesi de bir gün sonra (21 Ağustos 2001) Abdülkadir Sezgin'in görüşlerini Cumhuriyet gazetesindeki habere cevap niteliğinde "Sorun Alevilik Değil Alevicilik'' başlığında birinci sayfadan yayınlamıştır.

> "Ben 'Aleviler ve Sünniler arasında fark yoktur. Aleviler bizdendir, hepimiz Müslüman'ız, Türk'üz.' diyerek ortaya çıkınca kendilerini Türklük ve Müslümanlık içinde göremeyen özellikle Marksist görüşlüler bizim Alevileri Sünnileştirdiğimizi iddia ettiler. Olay bundan ibarettir. Aksini iddia edenlerin eğer Alevi iseler anne babalarına, 'Biz Türk ve Müslüman mıyız?' diye sormaları lazımdır. Cevabı onlar vereceklerdir."Alevilerin Türkiye'deki Müslümanlarla aynı inancı taşıdıklarını ve aralarında inanç ve ibadet bakımından farklılık olmadığını belirten Sezgin, "Bütün kaynaklar '4 kapı ve 40 esas'ı gösteriyor. 4 kapının birincisi şeriattır. Şeriat, İslam iman ve ibadetlerini içerir. Şeriata girmeden diğer kapılar olan 'tarikat, marifet ve hakikat'e girmeleri asla mümkün değildir. Aleviliğin 700 yıllık kaynakları bunu gösteriyor.".

Medya, Diyanet ile Aleviler arasındaki polemiği, diğer Şii grupların bu konudaki görüşlerini yayınlayarak devam ettirmiştir. Abdülkadir Sezgin'in görüşlerinin yayınlandığı gün Zaman gazetesinin birinci sayfasında ikinci bir haber olarak ise "Diyanet İşleri Alevileri Eğitmeli'' başlığı ile Dünya Ehli Beyt Vakfı Başkanı Fermani Altun'un düşünceleri yer almıştır:

> "Sorunlar yüzeysel demeçlerle dile getirilmemeli. Aleviliğin en büyük sorunu bilgisizlik ve eğitim. Türkiye'de İslam dini ve İslam tarihi doğru dürüst öğretilmiyor. Dolayısıyla, İslam dini ve İslam tarihi içinde, Aleviliğin yeri de öğretilmedi. Diyanet'e düşen görev, Ehli Beyt, İmam Cafer, İmam Hanefi, 12 İmam içtihadını Aleviler'e öğretmek. Bu konuları okullarda din derslerine koydurmak, ilahiyat fakültelerine koymak. Biz Aleviliği öğrettiğimiz zaman, zaten Aleviler gideceği yolu bulacaktır. Ehl-i Beyt içtihadında cami vardır. Aleviler cemevi istiyorsa bu yapılsın. Ne sakıncası var ki? Ama camiye gitmek isteyen de camiye gider. Camiye gitmenin yeri Alevilikte zaten var."
> leviler ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki ''Alevistan kurmak istiyorlar''sözleriyle başlayan polemiği Cumhuriyet gazetesi üçüncü gününde de ''Diyanete Suç Duyurusu'' şeklinde devam ettirmiştir. Haberde Diyanet İşleri Başkanlığına, çeşitli siyasi ve sivil toplum örgütlerinin gösterdiği tepkiler ve Diyanet'in açıklaması yer almıştır.

1. 8 11 Eylül Öncesi Yazılı Basında Diğer Din Olgusu İçeren Haber Ve Yorumlar

1.8.1 *Hz. Muhammed*

Kutlu doğum haftası ve kandil gecelerinin olduğu dönemlerde yazılı ve görsel medyada Hz. Muhammed'le ilgili haber ve yorumlar düzenli olarak yer alır. Özellikle yazılı medyada bazen kutlu doğum haftası etkinlikleri ile laiklik uygulamaları arasında bağlantı kurularak haberler verilir. Bazen de Hz. Muhammed'in görüşleri ön plana çıkartılarak evrenselliğini ortaya koyan yorumlar yer alır.

3 Haziran 2001 tarihli Zaman ve Hürriyet gazetesinin Dış Haberler sayfasında Hz. Muhammed'in Alman Der Spiegel dergisine kapak olması haber olarak yer almıştır. Dergide çıkan haberi her iki gazete de özetleyerek vermiştir. Derginin 20 sayfa ayırdığı bu sayısında İslamiyet, Hz. Muhammed ve aşırı dinci teröristler hakkında bilgi verilmiştir. Zaman gazetesi, Hürriyet'e göre İslam dini ile ilgili alıntılara daha çok yer vermiştir. Zaman, dergide yer alan İslamiyetle ilgili Batı'daki çeşitli bilim adamlarının görüşlerini aynen yayınlamıştır

1.8.2 *Dinler Arası Diyalog*

Araştırma için belirlenen tarihler arasında dinler arası diyalogla ilgili fazla sayıda haber ve yoruma rastlanmamıştır. Yalnızca Zaman gazetesinin 2 Haziran 2001 tarihli sayısında Abdullah Aymaz ve Ali Bulaç makalelerinde dinler arası diyalog konusuna değinmişlerdir.

Abdullah Aymaz, "Prof. Dr.Hans Küng'ün Evrensel Barış Teklifi'' başlıklı makalesinde Küng'ün dinler arası diyalog'un gerekliliğini ortaya koyan görüşlerine yer vermiştir. Aymaz, konuya da Küng'ün görüşleri doğrultusunda açıklık getirmiştir.

> Dr. Hans Küng, "Cihan sulhü için, dinlerarası barış ve işbirliği şarttır. Dinler arası diyalog olmadan, dinler arasında barış olamaz. Dinlerde temel araştırmalar olmadan, dinler arasında diyalog olamaz." diyor. Bütün dinlerde var olan evrensel insanî ortak değerler üzerinde duran Küng, insanların bir kiliseye bağlı olmadan da dinlerini yaşayabileceklerini söylüyor. Küng'e

> göre, siyaset dinin yerini alamaz, din de siyasetin yerini almamalıdır. Fakat din, güzel bir zemin hazırlayarak siyasi kararların manevi temellerini atabilir. Kalıcı anlaşma ve uzlaşmalar da, ancak derin dini boyutlar katıldığında sağlanabilir.

Abdullah Aymaz yazısının devamında da Küng'ün görüşlerinden alıntı yaparak Türkiye'nin dinler arası diyalog'da oynayacağı öneme dikkat çekmiştir

> Hıristiyan Avrupa ile Müslüman Orta Asya ülkeleri arasındaki köprüyü,ancak en iyi Türkiye kurabilir. Çok kültürlü problemin ciddiyetini; Osmanlı imparatorluğu'ndan günümüz modern demokratik devletine kadar uzanan, çok uzun ve birçok kültürlü toplum tecrübesi tarihine sahip olan Türkiye'den daha iyi kim kavrayabilir?""Bunun dışında Türkiye, milyonlarca Türk'ün Avrupa'da yerleşip yeni bir vatan bulmaları dolayısıyla da Hıristiyan Avrupa hayatına büyük bir ilgi duymaktadır. Çok kültürlülük problemi ile birlikte, çok dinlilik problemi de ortaya çıkmaktadır. Sürekli daha fazla Türk vatandaşı yeni bir durum ile karşı karşıya kalmaktadır. Farklı dinlerin, bir devlet içerisinde birlikte var olması (Almanya'da veya Türkiye'de). İşte, dinlerin bu birlikte var olmaları için, birbiriyle münasebetlerinde yeni tutumları geliştirmeleri gerekmektedir.

Ali Bulaç da aynı gün çıkan yazısında Vatikan İstanbul temsilcisinin görüşlerine yer vererek dinler arası diyalogun önemine dikkat çekmiştir. Bulaç, günümüzde artık Haçlı savaşlarını beklemenin hayal olduğunu vurguladıktan sonra Vatikan İstanbul temsilcisinin dinler arası diyalogda Fethullah Gülen'in önemini ortaya koyan görüşünü aynı şekilde yazısına almış ve kendi düşüncesini de şu şekilde açıklamıştır: [538]

> "Gülen'i bütün dinlere açık bir şahsiyet sahibi olarak tanıdım... Onu önce medya yoluyla, dinler ve kültürler arası diyalog ve uzlaşmaya dikkat çeken, ılımlı bir İslam alimi olarak tanıdım. Daha sonra cemaatimizin bazı temsilcileri ile birlikte kendisini ziyaret ettiğimizde hakkındaki kanaatimizin daha da pekiştiğini gördük. Gülen, inançlar ve kültürler arası diyaloğa hizmet eden, barış ve sevgi insanıdır. O bütün dinlere açık bir şahsiyettir... O Katolik cemaatimizi çok etkiledi. Sevgi ve hoşgörü esaslarına dayalı gerçek

[538] Ali Bulaç, "Dinler Tarihine Not'', **Zaman**, 2 Haziran 2001.

> İslamiyet'i onun sayesinde tanıdık... Gülen'in kitabında yer alan 'Herkes Kelime-i Şehadet'i esas alarak, etrafındaki insanlara bakış açısını yeniden ayarlamalı. Çünkü hadislerde anlatıldığına göre Allah'ın o engin rahmeti ahirette öyle tecelli edecektir ki şeytan bile 'Acaba ben de istifade edebilir miyim?' diye ümide kapılacaktır. Şimdi böyle bir rahmet enginliği karşısında cimrilik yapmak ve o cimriliği temsil etmek bize yakışmaz. Hem bize ne, mülk O'nun, hazine O'nun, kul O'nun... Öyleyse herkes haddini bilmeli.' ifadeleri cemaatimizi çok etkilemiştir."Bir Hıristiyan din adamının bir Müslüman şahsiyetin lehindeki bu tanıklığı dinler tarihine düşülecek önemli bir not değil mi?

Üzeyir Garih'in öldürülmesi ve cenazesine farklı dinlere mensup kişilerin katılması, dinler arası diyalog ve dinsel hoşgörü başlıklarının, yazılı medyada yer almasına sebep olmuştur. Cüneyt Ülsever 29 Ağustos 2001 tarihinde Hürriyet gazetesinde kaleme aldığı yazısında Üzeyir Garih'in hayattayken dinler arasında sağladığı hoşgörüsünden örnekler vermiştir. Yazısının sonunda da "Musevi asıllı Türk'', Alevi asıllı vatandaşlarımız''gibi terimleri günümüz Türk toplumunda kullanmanın 21.yüzyıla girdiğimiz bu dönemin bir ayıbı olduğunu belirtmiştir. Aynı konuda yine Hürriyet gazetesinden Ertuğrul Özkök 30 Ağustos 2001 'deki yazısında Alman spor adamı Christoph Daum'un, Garih'in cenazesine katılmasını uygun görmeyen Diyanet İşleri Başkanlığını eleştirmiştir. Bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

> …Kaldı ki, cenaze namazı, vefat eden kimseye yapılan bir duadan ibaret olup, dinleri farklı olsa bile insanların, birbirlerinin iyiliği için Allah'a dua etmelerinde bir sakınca yoktur.''Ama, hangi dinden olursa olsun, ölümünden etkilendiğim insanların arkasından dua ederim.

Yazar, bu bağlamda Üzeyir Garih'in öldürülmesinin Türk toplumunda dinler arası diyalog kurmada önemli işlev görebileceğini belirttikten sonra yazısını şu şekilde bitirmiştir:

> …Bu nedenle, **Üzeyir Garih**'in bir şeyhin mezarına yaptığı ziyaretlerin ve **Daum'**un cenaze namazında saf tutmasının, sandığımızdan büyük önemi var.

1.8.3 *İslam ve Medya*

Yazılı basında İslam dini ile ilgili olarak verilen ilmihal bilgileri hemen hemen her gazetenin Cuma günkü sayılarında tam sayfa olarak yer almaktadır. Bu bilgiler daha çok günlük yaşamda insanların karşılaşabilecekleri problemleri içermektedir. Son dönemlerde bazı gazetelerde insanların dini sorularını cevaplandırmaya çalışan, günlük olarak yazan yazarlar da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bazı gazetelerin köşe yazarları da İslam dini ile ilgili ilmihal bilgilerini kendi kaynaklarına göre yorumlamaktadırlar. Radikal gazetesinden Mine G.Kırıkkanat İslam dini ile ilgili olarak gündemde olan bir konuyu yabancı ve diğer dinlerin uzmanlarından alıntı yaparak açıklamaktadır. Kırıkkanat'ın 8 Haziran 2001'deki "İslamiyet ve Çağdaşlık''başlıklı yazısı buna bir örnektir. Kırıkkanat bu makalesinde günümüzdeki Kur'an'ın orijinal olup olmadığını değerlendirmiştir**.**

> Acaba diyorum, inançlarının tarihini bile bilmeyen bazı Müslümanların, okuyup ezberledikleri Kuran'ın, Hz. Muhammed'in ölümünden 18 yıl sonra kitaplaştığından haberleri var mı ve Osman Bin Affan'ın, temel metinleri yok ederken peygamberin kendi ağzından 'vahiy kâtiplerine' yazdırdığı Kuran'ın ASLINI, örneğin aslında var olan eşitlik ilkesini yok ettiğini kavrayabilirler mi? Emin değilim. Çünkü sorgusuz kutsallık, kavramak ve düşünmek yeteneğini köreltiyor

1.8.4 *Din ve Yaşam*

Gerek Türkiye'de gerekse de dünyanın diğer ülkelerinde dinlerle bağlantılı olaylar ve buna bağlı gelişmeler olmaktadır. Türk medyası, dinlerle (özellikle İslam dini) ilişkili olayları önem derecesine göre bazen gazetelerin birinci sayfasından bazen de dış haberler sayfasından vermektedir. Bu tip haberler genelde, medyada bir kez yer alan özgün yazılardır.

26 Haziran 2001 tarihli Hürriyet gazetesinin dış haberler sayfasında çıkan haber, dinin, insan hayatının her evresinde var olduğunun bir göstergesidir. "Müslüman eşcinseller ABD'de dernek kurdu.'' şeklinde verilen haberde, ABD'nin San Fransisco eyaletindeki yürüyüşün, eşcinselliğin kesinlikle yasak olduğu İran gibi ülkeleri protesto

etmek için yapıldığı yer almıştır. Yürüyüşün İran'daki eşcinseller için büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir. Haberde yürüyüşe katılan iki müslüman eşcinselin görüşleri de yayınlanarak konunun önemi ortaya konmuştur.

Hürriyet'in 24 Haziran 2001 tarihinde, dış haberler sayfasındaki haberde Amerikalı bir kadın öğretmenin Tanrıya dua ederek memelerinin büyüdüğünü iddia etmesi din ile hayatın birbirinden ayrılmaz parçalar olduğunun bir göstergesidir. Bu haber insanın yaşamında dinin önemini ve inancını ortaya koyması açısından önemlidir.

Hürriyet gazetesinden Yurtsan Atakan, 14 Temmuz 2001'de, "Bütün camilere internet bağlantısı'' başlıklı yazısında ezanın tek merkezden okunması projesine değinmektedir. Yazıda projenin daha da geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. Atakan'a göre tüm camileri internete bağlamak ve ezanı voice over IP yoluyla dijital olarak yayınlamak gerekir.

> …Bir kere yayın dijital olacağı için ses kalitesi çok muhteşem olacaktır. İkincisi bu kalitede sesi, kesintisiz olarak taşıyacak bir bilgi ağı altyapısının bantgenişliği, camilerin yanıbaşına kurulacak bilgisayar odalarının, ezan okunmadığı sıralarda halkın İnternet erişimi ihtiyacını karşılama amacıyla kullanılabilmesine de yetecektir. Kısacası camilerimiz İnternet erişiminin Türkiye'nin her köşesine, herkesin ayağına gitmesini sağlayacaktır. Hele camisi olan köy sayısının, okulu olan köy sayısına olan oranını düşünecek olursanız, bu projenin ne kadar daha etkin bir proje olduğunu daha rahat görebilirsiniz. Üstüne üstlük İnternet erişimi için kullanılacak terminaller, cami gibi kutsal bir mekânın sınırları dahilinde olacağından, bu terminalleri kullananların İnternet'in ahlaka zararlı sitelerine girmesini de doğal olarak önleyecektir.

Yine ezan konusu ile ilgili olarak Toktamış Ateş 17 Temmuz 2001'de Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde "Türkçe ezan ve düşündürdükleri'' başlıklı yazısında Türkiye Cumhuriyetinde Türkçe ezanın tarihsel sürecine ve ezandan dolayı insanların yaşamlarında meydana gelen değişikliklere değinmiştir.

Zaman gazetesinden Ekrem Dumanlı ise 14 Temmuz 2001’deki yazısında “Amerika’nın Yeni Dindar Yüzü’’ ile Amerikan toplumunda müslümanların yaşamlarında meydana gelen değişiklikleri dile getirmiştir.

> …1996'dan beri Beyaz Saray'da ABD başkanı ve eşinin iftar vermesi, 1998'de ABD Deniz Kuvvetleri'nde ilk mescidin açılması, ilk asker-imamın orduda görev yapmaya başlaması, 90'lı yıllarda ABD Posta Servisi'nin Ramazan ayı için pullar bastırıp dağıtması gibi

Ahmet Kurucan “Din ve ABD” başlıklı yazısında Amerika’daki bir hapishanede katıldığı bilgilendirme toplantısındaki izlenimlerini yazmıştır. Kurucan, makalesinde dinin her yerde ve her zaman insanın ihtiyaçlarından birisi olduğunu hapishane izlenimlerinden sonra okuyucuya göstermiştir.[539]

> …4000 mahkumun yer aldığı hapishaneye gittik, önceden planlanmış bilgilendirme toplantısına katılmak için. Hapishanenin çeşitli departmanlarından görevliler geldiler, bilgiler sundular yeni gönüllülere. Yaklaşık 30 kişi kadardık. Din departmanından gelen bir Yahudi idi. Orada görevli farklı dinlere mensup beş din adamından biri. 15 ayrı dine, inanca sahip olan mahkumlardan, onların dinle olan irtibatlarından, dindar olanlarla olmayanlar arasındaki davranış farklılıklarından bahsetti kısaca ve arkasından tabir caizse yalvarmaya başladı, 'Ne olur gelin hangi dine mensup olursanız olun gelin anlatın dini bu insanlara.' dedi.Günümüzde farklı mekânlarda devam eden ve belki de siyasi yanı ağır basan Müslüman - Yahudi çatışmalarını bir kenara koyarak olaya baksanız, bir Yahudi'nin bir Müslüman veya Hıristiyan'ı dinlerini anlatması için çağrıda bulunması oldukça ileri bir aşama sayılır. Hem de teorik düzlemde dinlerin asıl kaynaklarında ortaya koydukları hedefi gerçekleştirme uğrunda bir adım.

1.8.5 *Din ve Bilim*

Bilim adamlarının ortaya çıkardığı her yeni bulgunun din ile ilişkilendirilmesi yazılı ve görsel medyada her zaman popüleritesini korumuştur. 18 Haziran 2001 tarihinde Hürriyet gazetesinin dış haberler sayfasındaki “Dinlerin kaynağı insan beyni mi” başlıklı

---

[539] Ahmet Kurucan, “Din ve ABD”, **Zaman,** 27 Haziran 2001.

haber buna bir örnektir. Haber, beynin dinsel faaliyetlerdeki fonksiyonlarını araştıran bilim adamlarının çalışmalarından bahsetmektedir.

> Beynin dinsel faaliyetlerdeki fonksiyonunu araştıran bilim adamları, yaptıkları araştırmalar sonucunda insanların ‘‘ruhani deneyimler’’ geçirdiği sırada, beyinlerindeki belli merkezlerin değişime uğradığını saptadılar. Bu araştırmalar, yüzyıllardır bitmeyen ‘‘Tanrı'yı beyin mi yaratıyor’’ tartışmasını alevlendirdi. Yine haberin devamında iki başka üniversitedeki araştırmacıların epilepsi hastalığının ve bazı halüsinasyon veren ilaçların nasıl dinsel sanrılar ürettiğini incelemesi yer almaktadır. ‘‘Peygamberlerin aldıkları vahiyler bir sara nöbeti olabilir mi? Tanrıyla konuşma zihinsel bir yanılsama mıydı?’’ Laboratuvarda bazı insanların kafalarına manyetik miğfer takarak mistik imajinasyonlar üreten Prof. Michael Persinger, ‘‘Bazıları ağlıyor, bazıları Tanrının kendilerine dokunduğunu söylüyor, bir kısmı da korkuyor; şeytanlar ve kötü ruhlar gördüklerini anlatıyorlar’’ dedi. Persinger, ‘‘Araştırmam gösterdi ki, din beynin bir ürünüdür. Yalnızca beynin ürünü olup, dışarıda olup bitenlerle pek alakalı değildir’’ diye konuştu. Modern bilimin Tanrının var olmadığını kanıtladığını savunanlar, din savaşları, fanatizm ve hoşgörüsüzlüğün evrensel beyin kimyasının parçası olmaktan ziyade, belli Tanrılar ve dinlerin tek olduğu yönündeki dogmadik inançlardan kaynaklandığını iddia ediyorlar. Prof. Persinger, kendisini ateist olarak nitelerken ‘‘inanç nörolojisi’’ araştırmaları yapan birçok bilim adamı ise dindar olduklarını söylüyorlar

7 Ağustos 2001’de Hürriyette yayınlanan başka bir dış haber de insan klonlamaya Vatikan’ın verdiği tepkiyi manşete çıkarmıştır. “Vatikan’a göre kloncu doktor soytarı” başlığı ile verilen haberde doktor Antinori’nin klonlama planının bilim ve din çevrelerinden sert tepkiler aldığı yazılmıştır. Vatikan İtalyan doktorun yapacağı işi soytarılık olarak tanımlamıştır.

Zaman zaman medyada gündeme gelen Darwin teorisiyle ilgili Mustafa Armağan "Darwin yargılanıyor" başlığıyla kaleme aldığı yazısında din-bilim ilişkisini geleneksel yaklaşımdan farklı bir şekilde ele almıştır.[540]

> …Aslında Darwin 1859'da Türlerin Kökeni adlı eserini yayınladığında henüz insanın maymundan geldiğini iddia etmemişti. Bu iddiayı ortaya attığı İnsanın Türeyişi adlı ikinci kitabı ise bundan 12 yıl sonra, 1871'de yayınlanacaktır. Söyleyeyim de şaşırın: Zamanın süper gücü İngiltere'de bilim hayatını kontrolünde tutan kurumların en önemlilerinden British Association for the Advancement of Science, yani Britanya Bilimi Geliştirme Cemiyeti, hem bilimsel otoriteyi, hem de kiliseyi temsil ediyordu! Yani kilise mi bilimin içinde, bilim mi kilisenin içinde belli değildi. Üstelik bu cemiyetin 41 bilim şubesinin başında, 1865 yılına kadar papazlar bulunmaktaydı (ancak 20. yüzyılın başlarında bu rakam 3'e indirilebildi!) bundan dolayı Darwin teorisini . Çünkü Darwin, teorisini Kilise'ye kabul ettirmek zorundaydı, daha doğrusu Kilise'nin elindeki bilim kurumlarına. Başka türlü, kendi kendini kandırmak olurdu yaptığı. Kendi çalar, kendi dinlerdi aksi halde.Nitekim 1860 Haziran'ında yapılan ve büyük yankılar uyandıran tartışmaya Kilise iyi hazırlanmıştı. Ne var ki, biraz münzevi bir tip olan Darwin, hastalığını bahane ederek müzakerelere katılmadı, onu savunmak ise dostu ve destekçisi Thomas Huxley'e düştü. Bu ünlü tartışma ile birlikte artık Darwin–Kilise, yani bilim–din çatışması rahatlıkla sahneye konulacaktı. Nitekim öyle de oldu ve sonraki bilim tarihçileri tamamen tek yanlı olarak ve Huxley'in 20 yıl sonra kaleme aldığı hatıralarına dayanarak bu tartışmayı ısıtıp ısıtıp önümüze getirdiler. Oysa pek az insan biliyor gerçeği: O tartışma sırasında Darwin'i eleştiren meslekten bilim adamları olduğu gibi, destekleyen Hıristiyan din adamları da mevcuttu. Yani mesele, bugün bildiğimizden daha karmaşıktı.

1.8.6 Küreselleşme ve İslam

Türk medyasında 11 Eylül 2001 öncesi küreselleşme-İslam ilişkisi fazla gündeme gelmemiştir. Bundan dolayı gazetelerde bu ilişkiyi gündeme getiren pek haber yorum çıkmamıştır. Araştırmanın belirlenen tarihleri arasında bu konuyu ciddiye alan birkaç makale yayımlanmıştır. Bunlardan biri Ali Bulaç'ın kaleme aldığı "Küreselleşme

[540] Mustafa Armağan, "Darwin Yargılanıyor", **Zaman**, 31 Temmuz 2001.

İslam'ı tehdit ediyor mu?" başlıklı makalesidir. Bulaç yazısında asıl konuya geçmeden önce İslamcıların kısaca İslam dünyasında geçirdiği sürece, kronolojik olarak değinmiştir. Son kuşak İslamcılar küreselleşme karşısında İslamiyet'in korunmasını savunmaktadırlar. Ali Bulaç bu görüşe karşı çıkarak İslam dininin savunmaya ihtiyacı olmadığını belirterek, bunun sebebini de şu ifadelerle açıklamıştır: [541]

> Açıkça söylemek gerekirse, tehdit altında olan din (İslamiyet) değildir; sıkışma halinde olan doğrudan modern gelenek, onun en üst kurumsal yapısı olan ulus devlet ve onun ürettiği değerlerdir. Birinci ve İkinci İslamcı nesiller, çok acımasız da olsa, faydalı bir gelenek eleştirisi yaptılar ve bize daha sağlıklı bir gelenek görüşünü miras bıraktılar. Şimdi tehdit altında olan geleneksel şehirlerin yerini almış olan modern kentlerde oluşan ve bizzat modernlik tarafından empoze edilmiş bulunan toplumsal davranış biçimleridir. Bunlar 'İslamî örf'ler değildir; bir bir çözülmektedirler.
>
> İkinci İslamcı nesiller, 'İslamîleştirme'yi düşündükleri ulus devleti ve "modernliğin formatındaki İslam toplumu"nu kurdular ve bir ölçüde tecrübe ettiler. Elde edilmiş sonuçlar öğreticidir, kimse bunları görmezlikten gelemez. Geleneksel modernliğin bizzat kendisinin ürettiği ve empoze ettiği "ulusal değerler"le "dinî değerler"i aynı şey sayanlar küreselleşmeye karşı bir direnç hattı oluşturabilirler. Ama Üçüncü İslamcı nesillerin 20. yüzyılın ikinci yarısına geri dönmeye hiç niyeti yok; bu yüzden küreselleşmeden korkmalarına gerek de yok.

1.8.7 İslam ve Demokrasi

11 Eylül öncesinde küreselleşme konusunda olduğu gibi İslam ve demokrasi kavramları birlikte,11 Eylül 2001 sonrasındaki gibi yoğunlukta gündeme gelmemiştir. Daha çok bu konudaki çalışmalar akademik alanda gerçekleşmiştir. Medyada, bu çalışmalar doğrultusunda birkaç önemli makale yayımlanmıştır. 20 Ağustos 2001 tarihli zaman gazetesinde Ali Halit Aslan, İslam ve Demokrasi ilişkisini irdeleyen bir yazı yazmıştır. Aslan, Hristiyan-Demokrasi ilişkisini örnek göstererek İslam ile demokrasi arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur.

---

[541] Ali Bulaç, "Küreselleşme İslam'ı tehdit ediyor mu", **Zaman**, 25 Temmuz 2001.

> …Çoğu aydın, bugün Batı'da İslam ülkelerinin demokratikleşemeyeceğini söyleyen kimselerin aynı şeyleri 'Katolik gayretkeşliği' ile 'baskıcı geleneklerin' Franco'nun diktatörlüğüyle pekiştiği 1960'ların ve 70'lerin İspanyası için de söylediklerine ve yanıldıklarına işaret ediyorlar. İslam'ın demokrasiyle ilişkisi konuşulurken 'inanç boyutuna neredeyse hiç önem verilmemesi'ni eleştiren Batılı yazarlar, 'Hıristiyan ülkeleri de demokratlar ve despotlar tarafından yönetilmiştir, ama bunun bir Hıristiyan'ın Tanrı ile münasebetiyle ne alakası var?' diye sorduktan hemen sonra Gülen'in makalesinde işlediği şu görüşlerine referans veriyor: 'İslam demokrasiden de, diktatörlükten de büyüktür. İslam, ona inananlara, fert ve kainatla ilgili sorulara hiçbir siyasi teorinin arz edemeyeceği cevaplar verir.'

2. 11 EYLÜL SONRASI YAZILI BASINDA DİN OLGUSU İÇEREN HABER VE YORUMLAR

2.1 Din ve Şiddet

11 Eylül 2001 sonrası gerek Batılı gerekse Türk yazılı basınında en çok işlenen konulardan birisi de İslam ve şiddettir. 11 Eylül'ün hemen sonrasında çıkan haber ve yorumlarda İslam dinine saldırılar göze batarken daha sonraki yazılarda ise akıl ve mantık ön plana çıkmıştır.

Hali Uluengin, saldırıdan birkaç gün sonra kaleme aldığı mektup türü yazısında Üsame bin Ladin ve arkadaşlarına, İslam ve şiddet kavramlarının iç içe olamayacağını yazmıştır.[542]

> MUMAMMEDİ kültür ve uygarlığa mensup birisi olarak önce şunu haykırayım:Eğer sorumlu gerçekten Usame bin Ladin'se, inanıyorum ki, Resulullah'ın öldüğü on üç asırdan beri hiç kimse Müslümanlığa böyle büyük kötülük yapmadı ! Eğer düşmanlar bizim din kimliğimizi taşıyorsa, zaten şiddet ve fanatizmle özdeşleştirilen İslam bundan böyle çok daha büyük bir husumete maruz kalacak.

[542] Hadi Uluengin, "Kaideli ve kaidesiz", **Hürriyet,** 13 Eylül 2001.

14 Eylül 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki makalesinde Hikmet Çetinkaya Amerika halkının televizyon ve gazete haberlerine inanmasından ötürü, pek çok eyalette müslümanlara karşı eylemlerin başladığına dikkat çekmiştir. Hürriyet gazetesinden Tufan Türenç de 14 Eylül 2001'deki yazısında İslam dünyasını suçlamıştır. Türenç'e göre İslam dünyası bugün çılgın, vahşi terör örgütleri yüzünden uygar dünyanın gözünde suçlu durumuna düşmüştür.

İlhan Selçuk, Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı "Terörün dini imanı var mı?" başlıklı makalesinde terörün belli bir dine mal edilmemesi gerektiğini belirttikten sonra yazısını şu cümlelerle bitirmiştir:[543]

> …Terörün sağı, solu, milliyeti, dini, imanı yoktur. Peki, en başta Batılılar olmak üzere terörü neden Müslümanlaştırıp dinselleştiriyoruz?.. Yoksa Hıristiyan'dan veya Musevi'den terörist çıkmıyor mu?.. Bütün dünyada ezilen, dövülen, öldürülen, sömürülen, ütülen Müslümanları bir de toptan terörist ilan ettik mi, yan gel yat, keyfine bak!..

11 Eylül saldırılarının sıcaklığını koruduğu günlerde Zaman gazetesinden Ali Bulaç kaleme aldığı yazısında yapılan terör eyleminden müslümanların sorumlu tutulmaması gerektiğini vurgulamıştır.[544]

> … Eğer bu tarihin en dehşet verici terör eylemini İslam'la ve Müslümanlık'la irtibatlandırmak isteyen varsa, öncelikle bu terör eyleminde söz konusu olan üç fiilin de İslam dini açısından kesin olarak suç ve haram olduğunu bilmesi lazım. Buna rağmen eğer İslam ve Müslümanlar sorumlu tutulacaksa, bu İslam dinine ve Müslümanlara karşı tam saygısızlık olacaktır. Gerisinde başka niyetler aramalı.

Radikal'den Murat Yetkin de 16 Eylül 2001'de yazdığı yazısında bu olayın dünya çapında bir Müslüman-Hıristiyan bloklaşmasına dönüşebileceğini ve bunun maliyetini de hiç kimsenin ödeyemeyeceğini belirtmiştir.

---

[543] İlhan Selçuk, "Terörün dini imanı var mı?",**Cumhuriyet**, 15 Eylül 2001.
[544] Ali Bulaç, "Derin Eylem", **Zaman**, 15 Eylül 2001.

Mustafa Ünal Zaman gazetesindeki yazısında İslam dünyasının, öz eleştiri yapmasını isteyerek İslam'ın özünde şiddet olmadığını vurgulamıştır.[545]

> Ortadoğu İslam ülkeleri marazi kişi ve teşekküller üretti. Bunların sayesinde din özünden uzaklaştı, kirli politik mücadelelerin malzemesi oldu, şiddetle özdeşleşti. Bugün dünyanın her yerinde 'İslam eşittir terör' diye algılanıyorsa suçu karşı tarafa atarak kurtulamayız.İslam'dan, hayati bir yanılgıyla, 'şiddet yorumu' çıkaran Ortadoğulu radikal grupların büyük güçlerin istihbarat örgütlerinin elinde oyuncağa döndüğünü söylemek herhalde abartılı olmaz. Sözgelimi Usame bin Ladin'in bir zamanlar CIA tarafından örgütlendiği biliniyor. İşte, en hafif değerlendirmeyle binlerce masumun canına mal olan intihar saldırısının senaryosunda figüran rolünde gene bu marazi tipler boy gösteriyor. İslam sıcak savaşta bile kadın, çocuk, yaşlı masumlara zarar verilmemesini emreder.

Hürriyet gazetesinden Tufan Türenç 17 Eylül 2001'de yazdığı yazısında Amerikan halkının dile getirdiği "Tanrı terörist eylemlerin gerçekleşmesini neden engellemiyor, onların kazanmasına niçin izin veriyor?'' gibi soruları irdeleyerek mevcut dinlere mensup kişilerin bu soruyu cevaplandıramadığını belirtmiştir.

18 Eylül 2001 tarihinde Cumhuriyet gazetesinden Hikmet Çetinkaya "Haçlı Seferi" başlıklı makalesinde Başkan Bush'un "Bir Haçlı seferine hazırlandıkları" yönündeki açıklamasını değerlendirdikten sonra, bunun masum insanları öldürmeye kadar gitmemesini istemiştir.

Ertuğrul Özkök 19 Eylül 2001 tarihli yazısında, Türkiye'nin teröre karşı mücadeleye başlayacak olan dünya koalisyonu içinde yer alarak ''Terör eşittir Müslümanlık'' denklemini bozması gerektiğini söylemiştir.

Cumhuriyet gazetesinde Deniz Kavukçuoğlu "İslam'da Cihat ve Huri Meselesi'' başlıklı makalesinde Ali Rıza Demircan'ın bir eserinden yararlanarak İslam'daki cihat meselesine açıklık getirmiştir. [546]

---

[545] Mustafa Ünal, "Milattan sonra", **Zaman**, 16 Eylül 2001.
[546] Deniz Kavukçuoğlu, "İslam'da Cihat ve Huri Meselesi'', **Cumhuriyet,** 26 Eylül 2001.

> "İslâm dünyasının halen devam etmekte olan başta Kıbrıs, Keşmir, Filistin ve Afganistan davaları ve benzeri siyasî ve iktisadî kurtuluş savaşları da silahlı savaşa hazır olmayı icbar etmektedir.." diyor ve hutbesini Kuranıkerim'in Tevbe suresinin 111. ayetinden bir alıntıyla bitiriyordu: "Kuşkusuz Allah, yolunda savaşan, öldüren ve şehit düşen mü'minlerin canlarını ve mallarını cennete karşılık satın almıştır..."

Ali Bulaç, İslam'ın savaş ve terör kavramı ile ilişkisini analiz eden birkaç makale yazmıştır. Bulaç, Hz.Muhammed dönemindeki savaşlardan çeşitli somut örnekler verdikten sonra İslam'daki savaş hukukunu şu şekilde özetlemiştir: [547]

> …İslam savaş hukuku çerçevesinde kadınlar, çocuklar, körler, akıl hastaları, felçli ve kötürümler, bir köşede ibadet eden din adamı rahipler ve çok sarhoş olanların öldürülmesi yasaktır. (Şevkani, Neylü'l-evtar, 8/71 vd.) Savaşla ilgisi olmayan çiftçi, tüccar ve işçiler de öldürülemezler. (İbn'ül-Arabi, Ahkamü'l Kur'an, I/106)

Savaşın en önemli amaçlarından biri, insan öldürme yoluyla hedeflenen bir sonucu elde etmektir. Bu açıdan öldürme (mukatele) amaçlı cihad bizatihi (liaynihi) övgüye değer ve arzulanır (hasen) değil, haklı sebep ve elde edilecek meşru sonuç dolayısıyla (ligayrihi) yerine getirilmesi gereken hasen bir vecibedir. Yani insan saldırganlık, tahripkarlık ve kan dökücülük gibi dürtülerini tatmin etmek veya başkaları üzerinde haksız tahakküm kurmak üzere savaşıyorsa, bu onu sadece insan altı vahşi bir yaratık kılar. Bu savaş değil, cinayettir. Büyük hukukçu İbn Kudame'ye göre, düşmanın 'biz'den olmaması, yani onun 'küfür' sıfatı onun öldürülmesine gerekçe teşkil etmez. Onun saldırgan bir tutum içinde olması ve Müslümanlara karşı savaş açması temel gerekçedir. Şu halde hiç kimse bir başkasını, yani 'öteki'yi 'imajını bozmak, yozlaştırmak' suretiyle 'ötekileştiremez' ve böylelikle onu haksız yere öldürmeye kalkışamaz.

11 Eylül saldırılarından sonra Ortadoğu ve Asya'da şiddet ve terörü besleyen faktörler arasında Mevdudi ve Seyyid Kutup'un fikirlerinin olduğu iddiası gündeme

---

[547] Ali Bulaç, "İslam ve Savaş'', **Zaman**, 13 Kasım 2001.

gelmiştir. Bu bağlamda Ali Bulaç da gerek Mevdudi gerekse Seyyid Kutup'un terör ve cihat görüşlerini geniş bir şekilde analiz etmiştir [548]

> …"İslam devleti" ve "İslami düzen" fikrini Mevdudi'den alan Seyyid Kutup, bunu Mısır'ın ve Arap dünyasının şartlarında çok daha geniş bir çerçeveye oturttu. Ona göre sorun "cahiliyye"nin sona ermesi ve yeni "bir İslam toplumunun inşaı" idi. Dili ve söylemi tabii ki sertti; ama Mevdudi gibi cihadı iki anlamda kullanıyordu: Biri, sömürgeciliğe karşı savaş, diğeri toplumsal ve ekonomik kalkınmada manevi bir motivasyon. Kitapları incelendiğinde her ikisinin de kuralsız şiddet ve insanlık suçu olan 'terör' ile 'cihat' arasında daima kalın bir çizgi çizdikleri görülür. Seyyid Kutup'u diğerlerinden ayıran şey, onun iktidar ilişkisinin düzenlendiği alan olarak siyasetin dönüştürücü gücüne duyduğu inanç ve bunun da çok belirgin bir İslamî çerçeve içinde yürütülmesi gerektiğine ilişkin kuvvetle savunduğu görüşlerdi. Her ikisinin ortaklaşa 'devlet'in belirleyici, düzenleyici ve ıslah edici fonksiyonlarına dair düşünceleri ortaktı. Mevdudi, sömürge sonrasında Müslümanların kuracağı bir devlette İslamiyet'i kurucu bir ideoloji olarak görüyor, bu devlette Müslümanların yanında gayrimüslimlerin de özgür ve refah içinde yaşayabileceklerini söylüyordu. Ona göre siyasi rejime tam Batılı anlamda demokrasi denmese de yine bir tür demokrasi denebilirdi. Seyyid Kutup, Mevdudi'den daha fazla bir şey öneriyordu: "İslam toplumu" inşa etmek.

Hadi Uluengin 27 Aralık 2001 tarihli Hürriyet gazetesindeki yazısında 11Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

> Dün eroin batıran, mağaza soyan, bıçak çeken o küçük hergele, bugün, ya mahpus koğuşunda, ya banliyö çetesinde, ya mahalle mescidinde kendisini kafa kola almak için dört gözle bekleyen ve onun bu zaaflarını kullanarak, yaşarken asla kavuşamayacağı bir **'cennet'** vaat eden **'beyin'** teröristin ağına düşenler.

Doğan Uluç, 6 Ocak 2002'de Hürriyet gazetesinde, 2001 yılını değerlendiren yazısında terör ve İslamiyet arasındaki ilişkiye değinmiştir.

---

[548] Ali Bulaç, "Terör ve İslami Hareketlerin Seyri'', **Zaman**,15 Kasım 2001.

> Kirli niyetler, kişisel hırslarını İslamiyet kisvesi ardında yürüten Usame bin Ladin ve çevresindeki sapık grubun 14 hafta önce New York ve Washington'da gerçekleştirdiği eylemler fanatik dinciliğin tüm yerkürede güncel yaşam düzeninin pamuk ipliğine bağlı olduğunu ortaya koydu.

2 Şubat 2002 tarihli gazetelerde Bin Ladin'in saldırılarla ilgili görüşleri yer almıştır. Cumhuriyet gazetesinde "Saldırılar şeriata uygun'' başlığı ile verilen haberde Ladin'in 11 Eylül saldırıları ile ilgili bu sözü manşetten verilmiştir. Haberde, Bin Ladin'in 11 Eylül saldırılarının, İslam Hukukuna uygun olduğunu belirten şu görüşleri yorumsuz olarak verilmiştir:

> "ABD, bize ve dünya genelindeki Müslümanlara, neden göstermeden, terörist eylemlerde bulunduğumuz iddiasıyla birçok suçlama yöneltti. Çocuklarımızı öldürenleri öldürmek terörse, biz teröristiz" dedi. Bin Ladin, "Öldürdükleri çocuklarımıza karşılık biz de kâfirlerin ve haçlıların krallarını ve sivil kâfirleri öldürüyoruz. Bu, şeriata uygundur" diye konuştu. . Bin Ladin, şarbon saldırılarının ardında kendisinin bulunup bulunmadığının sorulması üzerine ise bu hastalıkların, Allah tarafından verilmiş bir ceza olduğunu söyledi ve Lübnan ile Filistin'deki annelerin sıkıntılarına bir yanıt anlamı taşıdığını söyledi.

Hürriyet gazetesi de aynı olayı "Ladin: İslam'da masumları öldürmek var''başlığı ile vermiştir. Ayrıca Bin Ladin'in "Allah'ın izniyle savaşa devam edecekleri'' sözü haberin devamında yer almıştır.

Emre Kongar "Soğuk Savaş'tan Dinler Savaşına mı?'' başlıklı yazısında 11Eylül sonrası dünyanın birçok bölgesindeki çatışmaların ana kaynağının dinler savaşı olduğunun altını çizmiştir.[549]

> …günümüzdeki Dinler Savaşı kavramının altında çıban başı olarak, Arap-İsrail anlaşmazlığı yatıyor. Böylece birtakım radikal İslamcı terörist gruplar, tüm dünyadaki Müslümanların desteğini almak ve güçlenmek için, İsrail-Arap savaşını, din adına, ya da Allah adına yürüttüklerini öne sürdükleri eylemlerinin gerekçesi ve İslam dinini de ideolojik şemsiye yaptılar. 11 Eylül

[549] Emre Kongar, "Soğuk Savaş'tan Dinler Savaşına mı'', **Cumhuriyet**, 22 Nisan 2002.

> 2001, Dinler Savaşı teriminin, İslamdaki cihad kavramına uygun olarak kullanılmasının dünya çapındaki miladıdır., 11 Eylül'den hemen sonra, Hindistan Parlamentosu, radikal İslamcı teröristlerce basılmış ve Ortadoğu 'da Arafat 'ın denetiminden çıkan intihar eylemleri yoğunlaşmıştır. Tabii radikal İslamcı terörist grupların bu eylemleri, derhal, küreselleşen dünyanın liderliğine soyunan Amerika Birleşik Devletleri tarafından Berlusconi gibi bazı liderlerce de, kendi egemenliklerinin güçlendirilmesi, yaygınlaştırılması ve kurumlaştırılması amacıyla kullanılmaya başlandı. Daha önce eski Yugoslavya 'da, Sırpların, Bosna Hersek 'te ve sonra da Kosova 'da giriştikleri katliamlar, Ortadoğu Savaşı 'nı bir Dinler Savaşı haline getirerek küreselleştirmek isteyen radikal İslamcı terörist grupların ekmeklerine yağ sürmüştü. Amerika Birleşik Devletleri , bu grupların eylemlerini gerekçe yaparak, dünya üzerindeki askeri ve siyasal liderliğini kurumlaştıracak stratejik eylemlere girişti.

2.2 Din ve Siyaset

Türk yazılı basınında 11 Eylül sonrası İslam ile siyaset kavramlarının birlikte anılmasında Amerika'nın İslam ülkeleri ile olan ikili ilişkileri etkili olmuştur**.**

Ali Sirmen, 14 Eylül 2001'de Cumhuriyet'te kaleme aldığı yazısında ABD'nin Sovyetler'in "kızıl tehlikesi'' ne karşı "yeşil kuşak" oluşturmasını eleştirmiştir. ABD'nin bu kuşak projesiyle her yerde siyasal ve köktenci İslam ile oynayan, onları kendi istekleri doğrultusunda yönlendiren, daha doğrusu kendi çıkarına kullanan bir ülke olduğunu vurgulamıştır.

ABD'nin yeşil kuşak projesini Mine G. Kırıkkanat, Ali Sirmen'e göre daha geniş bir persppektiften ele almıştır. Kırıkkanat, Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır gibi İslam ülkelerini yeşil kuşak projesinde örgütleyen, ABD'nin bu ülkelerde İslamiyet ile politikayı nasıl iç içe soktuğunu somut örneklerle ortaya koymuştur. [550]

> 1917'den 1989 yılına değin, ABD'nin en büyük düşmanı 'komünizm'di. Çünkü komünizm, özel mülkiyet ve din düşmanıydı. Amerika, bu düşmana yoğunlaştı ve 'Kim komünist düşmanıysa bizim dostumuzdur' anlayışıyla

[550] Mine G.Kırıkkanat, "Dinsel Rüya Tabirleri'',**Radikal,** 15 Eylül 2001.

Sovyet bloguna karşı mücadele eden dinleri, dincileri ve din odaklarını hiçbir ayrım göstermeden destekledi. Bu destek Avrupa'da (iyi ki Hıristiyan'dan çok demokrat olan) Hıristiyan Demokrat partilere, Küçük Asya, Ortadoğu ve Asya'da da iyisi kötüsü aranmadan, hiçbir ölçüte vurulmadan, en güçlü din İslamiyet'e verildi, yani Yeşil Kuşak projesi hayata geçirildi… T.C. tarihinde oy torbasını mantar gibi çoğalan camilerden dolduran, politikayı o camilere sokan, gücünü ilk kez tarikatlara dayandıran, şeriata ilk davetiyeleri çıkaran Menderes'e yeşil ışığı kim yakmıştı? Kimdi solculara karşı Kuran kursları açan Demirel'in, Kenan Evren'in arkasındaki mümin muhafazakâr milliyetçilerin destekçisi? ABD. Mısır da Nasır 'laik' diye, Ruslar Nil üzerine baraj yaptı diye Müslüman Kardeşlere gaz veren ve sonunda Nasır'ın onlar tarafından katledilmesine yol açan kimdi? ABD. Suudi Arabistan'daki şeriat rejimi, linçler, kelle koparmalar, yasaklar ve insanlık dışı uygulamalar ABD'yi rahatsız etti mi hiç? Hayır. Tam tersine, müttefiki şeriat ihracatçısı Suudi Arabistan ve Kuveyt'i savunmak bahanesiyle, LAİK Irak tepelenmekte hiç beis görülmedi ABD tarafından. ABD'nin köktendinci, şeriatçı rejimlerle flörtü çok uzun bir liste. Ama küçük bir özet yapmak gerekirse, Pakistan ve bu ülkedeki şeriatçı rejim, ABD'nin eseridir. Talibanlar ve Usama bin Ladin başta, tüm dünyadaki İslamcı teröristler, CIA'nın yarattığı canavarlardır. Afganistan'da Mesud, İslamcı köktendincileri ezmek için yardım dilenirken, ABD'nin besleyip silahlandırdığı Talibanların Amerikan düşmanlığı açıkça anlaşıldıktan sonra bile, salt Mesud laik fikirlere sahip ve dinci değil diye kulaklarını tıkayan, Pakistan aracılığıyla Talibanları beslemeyi sürdüren yine ABD değil midir?ABD bu proje doğtultusunda Güney Amerika’da Katolikleri kullanmıştır: ABD, Hıristiyan kültüründen gelen bu kıtada da 'laik' rejimlere, laik muhalefetlere karşı mümin muhafazakâr Katolik generalleri ve kiliseyi örgütledi, laik devlet adamlarını yaşatmamakla kalmayıp, kimilerini açıkça öldürttü. İslamcı ya da Hıristiyancı, ABD dünyanın dört bir yanında 'din' üstüne oynadı hep…

Mine G.Kırıkkanat bir gün sonraki yazısında da yeşil kuşak projesinin 11Eylül saldırıları ile birlikte sekteye uğrayacağını dile getirerek sebebini de şu şekilde açıklamıştır:[551]

> ABD'de hem Yeşil Kuşak, hem Ilımlı İslamiyet projeleri rafa kalkacak. Ve 'Judeo-Chretien' diye anılan, Hıristiyanlığı Yahudiliğin bir devamı görüp aynı kültürü paylaşan tüm Batı ülkelerinde İslami istemlere hoşgörü, bitecek. Başta ABD, tüm bu ülkelerdeki köktendinci örgütler, teröre bulaşmayanlar dahil temizlenecek. ABD, Fethullah Gülen, Merve Kavakçı ve benzerleri için bir sığınak olmaktan çıkacak. Almanya'da yalnız uluslararası İslami terör örgütlerinin değil, Türk kökenli Kaplancıların, Kuranistlerin vb.'nin de günleri sayılı artık. İş, devlet adamlarının ve yöneticilerinin tüm yatıştırıcı söylevlerine karşın kamuoyu ve halk nezdinde bir demokrasi-İslamiyet zıtlaşmasına doğru gidiyor.

Aynı konuyla ilişkili olarak da İlhan Selçuk 10 Ekim 2001'de, Cumhuriyet'te kaleme aldığı yazısında şeriatçılığın soğuk savaş döneminde yalnızca Türkiye'de desteklenmediğini belirttikten sonra devamında şu cümlelerle konuya açıklık getirmiştir:

> Şeriatçılık İslam coğrafyasında Amerikan desteğiyle bütün Müslüman ülkeleri kapsadı. İran'daki dinci rejim bu yatırımların bir ürünüdür. Suudi Arabistan, Kuveyt veya Körfez şeyhliklerinde, Amerika olmasa, şeriatçı rejimler çoktan yıkılmazlar mıydı?.. Afganistan'daki Taleban iktidarını da Amerika kendi elleriyle oluşturdu.

Emin Çölaşan, 11 Eylül sadırılarının etkisiyle İslam ülkelerinde oluşan olumsuz İslam imajını somut örneklerle yazısında açıklamaya çalışmıştır. [552]

> …Ve İran, Afganistan, Sudan, Pakistan... Müslümanlık adını kullanarak nerede egemen olmuşlarsa, orada hak, hukuk**,** adalet yok. Demokrasi, özgürlük, hiç yok. Örneğin kadın, ikinci sınıf insan. İstisnasız hepsinde baskıcı rejimler var. Hepsinin rejimleri polis devleti zoruyla ayakta duruyor. Halkın büyük çoğunluğu o rejimleri benimsemiyor ama kimsenin ses çıkarması kolay değil, hatta mümkün değil. Bu ülkelerde

[551] Mine G.Kırıkkanat, "It's a good step'', **Radikal**, 16 Eylül 2001.
[552] Emin Çölaşan, "Müslümanlığı Bu duruma Getirenler'', **Hürriyet**, 20 Eylül 2001.

hırsızlık ve yolsuzluk Allah adına, din adına yapılıyor. Terör örgütlerinden bazıları bu ülkelerde besleniyor. Para yardımı yapıyorlar, göz yumuyorlar, görmezden geliyorlar**.** Kadın örtünmek zorunda. Kadının namusu ve ''Müslümanlığı'' sadece ve sadece başının ve saçlarının örtülü olmasında yatıyor! Yobazlık, bağnazlık, en ileri aşamada**.** Afganistan gibi ülkelerde kadını çarşafla, peçeyle ve zorla örtüyorlar. Kara çarşafa sarılmayan kadının yüzüne kezzap atıyorlar. Tamamında, kadın örtünmek zorunda.

Hürriyet gazetesinden Fatih Altaylı "ŞATO:Şeriatçı NATO'' başlıklı yazısında Usame Bin Ladin'in para toplama tekniğini Türkiye'de bir dönem Refah Partisi için para toplayan Süleyman Mercümek'in yöntemine benzediğini iddia etmiştir.[553]

…Dünyada, **''şeriatı hákim kılmak isteyenler''** hangi ülke vatandaşı olurlarsa olsunlar, birlikte haraket ediyorlar. Bu nedenle yöntemler de, kasalarda ortak. Çünkü bunlar zaten **''millet''** e inanmıyorlar. Bunlar **'ümmet''** ten yola çıkıyorlar ve Afganistan'tan Bosna'ya, ABD'den Çin'e aynı **''ordu''** nun mensupları olarak hareket ediyorlar. Bosna için toplanan paralar Çeçenistan'a da, Afganistan'a da, New York'a da gidebiliyor. Tabii bu arada bir kısmı da bazı**''ceplere''**gidebiliyor. Ceplere gitmeyen bölüm ise bir **''İslam Ordusu''**nu finanse etmekte ortak olarak kullanılıyor.

Muhafazakâr bir parti olduğunu iddia eden Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, 11 Eylül saldırılarını ciddi bir şekilde kınamamasını eleştiren Cüneyt Ülsever,27 Eylül 2001 tarihinde Hürriyet gazetesindeki köşesinde bu konuyu ciddi bir şekilde değerlendirerek şunları söylemiştir:

Çok net bir şekilde AK Parti'nin i) İslam'ın terörü lanetlediğini, ancak ii) terörün içinde de Müslüman unsurların bulunduğunu beyan etmesi gerekiyordu.Bunu yapamadılar, yaptılarsa ağızlarında gevelediler, kimse anlamadı. Hatta, yas ilanı ile ilgili münakaşalarda ''mevzuattan dem vurarak'' çok basit ve ucuz bir mantık sergilediler. 11 Eylül 2001 insanlık için demokratik İslam gayretlerinin ne kadar önemli olduğunu dünyaya bir kez daha gösterdi.

---

553 Fatih Altaylı, "ŞATO: Şeriatçı NATO'', **Hürriyet**, 27 Eylül 2001.

Cumhuriyet gazetesinden Orhan Bursalı "Kökten dincilik''in İslam ülkelerindeki siyasi arenada ne kadar etkin olduğunu cümlelerle ortaya koymuştur:[554]

> Köktendincilik de İslamın bir parçasıdır. Dahası, belki de İslamın en önemli bir parçasıdır. Büyük çoğunluğunun gönlünün bir köşesinde köktendincilik yatar. Koşullar değişince, örneğin köktendinciler şu veya bu kılık altında büyük bir mihrak olmaya başlayınca, yüreklerdeki bu eğilim derecede derece güçlenir!
>
> Köktendinciliğin en önemli kalesi, Afganistan değil, Suudi Arabistan'dır. Bin Ladin de Afganistan da bu ülkenin maddi ve manevi ürünleridir. Suudi Arabistan, yeni durum karşısında Afganistan'la ilişkisini kesmek zorunda kaldı ve oradaki köktendinci kardeşlerini yazgılarına terk etti! Köktendincinin de köktendincisi var! Taliban ve Bin Ladin, yarın, Suudi hanedanlığını bile hedef alabilirdi... Suudilerin en yakın müttefiklerinden ABD, Afganistan ve Bin Ladin'le savaşacak ve köktendinciliği mi yok edecek?!
>
> Pakistan 'da, zenginlik ve refah yaratılamayınca, şeriata ve köktendinciliğe yol verildi. Bugün Pakistan'a bakın, neredeyse bütün halk Taliban ve Bin Ladin'in arkasında! Askeri iktidar, çıplak ortada kaldı! Şimdi bunun bedelini çok ağır bir şekilde ödemek zorunda, veya büyük faturayı Pakistan'ın şeriatçılaşmış kesimi ödeyecek! Pakistan'ın, Bin Ladin'i teslim etmesi için Afganistan'ın ikide bir kapısını çalması da bundan...

Bursalı, yazısının son kısmında da halkı müslüman olan ülkeler içinde din-siyaset sorununu laiklikle çözen tek ülke olan Türkiye'nin bu anlamda bir model olduğunu belirttikten sonra karşılaşılan aksaklıkları da şu şekilde gözler önüne sermiştir:[555]

> Batı toplumu, "dünya işleri, ancak dünyaya özgü yöntemler ve düşüncelerle, dünyaya özgü yönetim sistemleriyle çözülebilir, halledilebilir" dediğinde ve kiliseyi kilisenin içine tıktığında... Bunu, İslam dünyasında en iyi -tek- gören Mustafa Kemal 'di. Türkiye ve Mustafa Kemal bu nedenle hâlâ çok önemli

[554] Orhan Bursalı, "Soru Sormayınca'', **Cumhuriyet**, 30 Eylül 2001.
[555] Orhan Bursalı, "Soru Sormayınca'', **Cumhuriyet**, 30 Eylül 2001.

> bir konumda dünya üzerinde! Din, camilerin içinde kalacaktı. Ancak onun büyük hamlesi yetersiz kaldı. Bu hamleyi taşıyacak insan ve kültür yeterince yoktu ülkede. 1950 sonrası, din camilerin içinden dışarı çıkartılmaya başlandığında, derece derece, Türkiye'nin sorunları ağırlaştı. Süleyman Demirel ve sonrasında 12 Eylül, dini, politika ve yönetimin içine sokmanın şampiyonları oldu.Din istismarı ve din politikacılığı, politikayı kolaylaştırdı, ucuzlaştırdı, kültürsüzleştirdi, içeriksizleştirdi, yağmalaştırdı, vurgunlaştırdı, bilimsizleştirdi, sanatsızlaştırdı, tekniksizleştirdi...

7 Ekim 2001 tarihli Hürriyet gazetesinde Gila Benmayor, Fransız araştırmacı Gilles Kepel'in görüşleri doğrultusunda 11 Eylül saldırılarının siyasal islamı güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Bunun için siyasal islamın gücünün zayıflamasının ancak ABD'nin Müslüman ülkelerde kamuoyunu ikna etmesi ve olumlu mesajlar göndermesi ile geçekleşeceğini belirtmiştir.

Afganistan'ı yöneten Taliban yönetiminin izlediği politika, din-siyaset ilişkisinin ne kadar üst noktalarda olduğunun bir göstergesidir. Konuyu bu açıdan Zaman gazetesinden Mustafa Ünal şu şekilde özetlemiştir:[556]

> Taliban ucuz iktidar mücadelesine dinin kutsal değerlerini alet ediyor. Taliban'ın cihat ilanlarıyla Müslümanları safına çekmeye çalışırken yaptığı İslam'ı değil kendi iktidarını korumak düşüncesi... Din bu kadar ucuz, bu kadar basit bir iktidar aracı olmamalı.

Afganistan'da Taliban'ın devlet başkanı olduğu dönemde, resmi ideolojide, din ile siyasetin birbirinden ayrılmaz parçalar olduğunu iddia eden Ali Bulaç bu durumu yazısında örnekler vererek açıklamıştır:[557]

> Müzik, kadın sesi ve kadının sivil ve kamusal hayatıyla ilgili görüşlerinin tamamı Afganistan'ın binlerce yıllık tarihi ve sosyal geleneklerine ve tabii ki bunlarla örtüşen 11. yüzyıl fıkıh telakkilerine dayanırTaliban'ın geleneğe yüklediği, mutlak anlam onu herkese karşı katı ve dışlayıcı tutuma itmiştir; bu yüzden onlara göre 'Taliban dışındaki bütün İslami grup ve akımlar' gayr-i meşrudur. Afganistan'da binbir meşakkatle faaliyet gösteren Türk okullarını

---

[556] Mustafa Ünal, "Taliban'ın Büyük Zararı'', **Zaman**, 12 Ekim 2001.
[557] Ali Bulaç, "Taliban Üzerine'', **Zaman**, 21 Kasım 2001.

> kapattığında, gerekçe olarak bu formdaki Müslümanlığın en hafif deyimiyle "bir sapma" olduğunu, toplumun saf geleneğini bozma potansiyeline sahip bulunduğunu söylemiştir.Bununla beraber 11 Eylül'den sonra Taliban'ın İslam dünyasında belli bir sempati kazandığını söylemek mümkün. Ancak bu, İslam dünyasının Taliban'ın fikri ve siyasi görüşlerini paylaştığı anlamına gelmiyor. Afganistan'da olup bitenlere karşı çıkmak ile Taliban'ın İslam anlayışını ve siyasetini paylaşmak aynı şey değildir.

Taliban'ın Afganistan'daki İslam rejimi'nin olumlu veya olumsuz yönleri Türk yazılı basınında hep yer almıştır. Hürriyet gazetesi, Taliban'ın Afganistan'da devrilmesinin ertesi günü birinci sayfadan verdiği haberin başlığı "Talibansız Afganistan'a Anadolu İslam Modeli'' şeklinde olmuştur. Haberin içeriğinde ise şu ifadelere yer verilmiştir:[558]

> Afganistan'ı yıllarca dini baskı altında yöneten Taliban'ın aşırı taassubunun izleri, Türkiye'nin dünyaya örnek olan hoşgörülü Anadolu İslamı'yla silinecek. Taliban'ın devrilmesinin ardından harekete geçen Diyanet İşleri Başkanlığı Afganistan'a din adamı gönderiyor.

Cumhuriyet gazetesinden Orhan Bursalı "Müslüman Parti'' başlıklı yazısı ile din ile siyaset ilişkisinde din faktörünün ne kadar etkin ve üstün olduğunu ortaya koymuştur.[559]

> "Müslüman demokratlar veya demokrasi" yaftaları veya kavramları, demokrasiyi ve siyasal hayatı din adına zorlamadır. "Müslüman" yaftasını asan parti, dine, ülkeye ve diğer siyasal partilere haksızlık ve saygısızlık etmektedir... Bu ülkede yaşayanların çoğunluğunun referansı İslam dinidir. İslam dini, hemen herkesin ortak kültürüdür. Bir ortak kültürü tek başına sahiplenmekle ve bu kültür üzerinde temel bir politika gütmekle, kişisel, grupsal yararlar umulmaktadır ve bu "sivil siyasetin" ruhuyla çelişir. Ayrıca ve en önemlisi: 'Din' i siyasal güç oluşturmada kullanmak, bu siyasal ekiplerin ülkenin gerçek sorunlarını sahiplenerek, yaratıcı çözümler üreterek, bütün ülkenin sinerjisini oluşturarak, akıl yürüterek ve tartışarak gerçek

---

[558] "Talibansız Afganistan'a Anadolu İslam Modeli'', **Hürriyet,** 13 Aralık 2001.
[559] Orhan Bursalı, "Müslüman Parti?!'', **Cumhuriyet,** 14 Ekim 2001.

politikalar geliştirmesine ve çözüm odakları oluşturmasına olanak vermez.Alın teri dökmeden, din rüzgârıyla yelken aç!..

Türkiye'deki yerel siyasette din ve politika her zaman iç içe olmuştur. 26 Ekim 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinin "İrtica Karargahı'' başlıklı haberde Tayyip Erdoğan'ın belediye başkanlığı dönemindeki uygulamalarında görülen siyasi kadrolaşmalarla ilgili müfettiş raporundan bahsedilirken, Türkiye gibi ülkelerde din ile siyasetin birbirinden ayrılmaz parçalar olduğu gösterilmiştir.

Müfettiş raporu Erdoğan dönemindeki belediye hakkında çarpıcı bilgiler içeriyor: Raporda, "Erdoğan'ın, seçilmesini takip eden günlerdeki tüm faaliyetleri, belediye birimleri ve BİT'ler içerisinde siyasi bir kadrolaşmanın gerçekleştirilmesine yöneliktir. Bir kamu kuruluşu olan belediye, siyasi geleceğe yönelik faaliyetlerin odağı haline getirilmiş, kamu kurumu niteliğinde olan belediye şirketleri, siyasi veya irticai faaliyetlerin aleni şekilde yürütüldüğü bir karargâh haline dönüştürülmüştür" denildi.

Emin Çölaşan, Türkiye'de Ramazan ayında görülen siyasetçi-din ilişkisi profiline somut örnekler vererek şu şekilde değerlendirmiştir:[560]

> Laik devletin çalışma saatleri, başta TBMM olmak üzere, iftar saatine göre düzenlenir. Örneğin ramazan boyunca çok yüce ve şanlı Meclis, saat 12-16 saatleri arasında çalışmaktadır! … Bir sürü adam, sırf oy avcılığı ya da isminin medyada geçmesi uğruna ramazan ayında fakir fukaraya yardım ediyor, iftar örgütlüyor.Dağıtım başlamadan önce yapılan ilk ve tek şey, yine medyaya haber vermek. Medyayı arayıp haber vereceksin:''Belediyemiz falanca yerde iftar çadırı açmıştır,gelip çekim yapın.''

Çölaşan 16 Aralık 2001'de aynı konuyu işleyen başka bir yazı daha yazmıştır. Emin Çölaşan, yazısında belediye imkânları kullanılarak din sömürüsünün yapıldığı iddiasında bulunmuştur.

> … Yardım parası kendi cebinden değil, başında olduğu kuruluşun, belediyenin vesairenin cebinden çıkar. Yardımı medyaya haber vermeden evlere insan gibi bırakmak, bunların kitabında yazmaz. Allah'la kul arasında

[560] Emin Çölaşan, "Ramazan Sömürüsü'', **Hürriyet**, 23 Kasım 2001.

kalması gereken insanlık ve yardım, bu sahtekárlar tarafından siyaset malzemesi yapılır. ‘‘Açları doyuruyoruz’’ edebiyatı sergilenir.Ama nedense, bu gösterileri sadece ramazan ayında yaparlar. Bulgur pilavı sadece ramazan ayında çıkarılır... Çünkü ramazan, din duygularının yüceldiği bir aydır. Din sömürüsü ve din ticareti için en uygun zamandır.

Hürriyet gazetesinden Ertuğrul Özkök 14 Aralık 2001’deki yazısında 11 Eylül saldırıları ile 28 Şubat kararlarını karşılaştırarak Türkiye’deki din-siyaset ilişkisini bir başka açıdan ele almıştır.

…11 Eylül'den bu yana dünyada olup bitenleri alt alta yazın, göreceksiniz ki 28 Şubat kararları çıkıyor. Ama bütün bunlardan daha önemli olan bir şey var. Bütün İslam dünyasında insanlar artık yavaş yavaş dini siyasallaştıran ve bundan siyasi rant elde etmeye çalışan kişi ve çevreleri dışlıyor.

Aynı doğrultuda Oktay Ekşi’de 4 Ocak 2002’de Hürriyetteki makalesinde “Dünyanın 28 Şubat’ı’’başlığı ile 11 Eylül saldırılarının sebepleri ile 28 Şubat kararlarının aynı doğrultuda olduğu tezini ortaya atmıştır

Türkiye’de din-siyaset ilişkisi konusunda en çok somut örnek verme iddiasında bulunan Emin Çölaşan, 20 Aralık 2001’deki yazısında Saadet partisinin din ile siyaseti birlikte nasıl yürüttüğünü göstermeye çalışmıştır. Bu partinin halka dağıttığı dini içerikli hicri takvimi, din-siyaset ilişkisine örnek olarak sunmuştur.

Radikal gazetesinden Türker Alkan,1970’lerden sonra Türk siyasetindeki dini içerikli olayları yorumlamıştır. Necmettin Erbakan’ın ortaya attığı Adil Düzen Ekonomisi, İslam NATO’su, İslam Ortak Pazarı vb.şeylerin gerçekçi olmadığını söyledikten sonra düşüncelerini de şu şekilde özetlemiştir:[561]

Hemen her şeyin 'İslami' olanını bulmaya çalışanların göremediği şey, seküler bir dünyada yaşadığımız gerçeğidir. Dünyada kim 'Hıristiyan atom bombasından', 'Budist otomobilinden', 'Hindu uçağından', 'Katolik Ortak Pazarından', 'Proteston Birleşmiş Milletlerinden', 'Ortodoks Lirasından', 'Musevi izafiyet teorisinden' söz ediyor ki? Ve neden sadece bazı

[561] Türker Alkan, “Kutsallık Ticareti’’, **Radikal**, 29 Aralık 2001.

> Müslümanlar bu tutumu takınıyor?Her şeyi dine ve İslam'a indirgemek totaliter ideolojilere özgü dogmatik kafa yapısının tipik bir örneğidir.

İlhan Selçuk, 17 Ocak 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki yazısında 11Eylül saldırılarını yapanların zihniyetleri ile Türkiye Cumhuriyetini yıkıp yerine şeriat devleti kurmak isteyenlerin düşüncelerinde hiçbir fark olmadığını belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu zihniyete sahip kişileri, çeşitli yasalarla, inkılaplarla durdurduğunu iddia etmiştir. Amerika'nın ise bunu ancak 2001'deki saldırıdan sonra fark ettiğini söylemiştir.

Selçuk bir gün sonraki yazısında Amerika'nın 11Eylül saldırılarına kadar, Ortadoğu ve Asya 'da çeşitli ideolojilere karşı siyasal islamı desteklediğini belirtmiştir. Amerika'nın, İslam Dünyasındaki aydınlanmacıların değil, irticanın yanında yer aldığını iddia etmiştir.

İlhan Selçuk'un yazdığı yazılar doğrultusunda Cumhuriyet gazetesi,22 Ocak 2002 tarihli sayısında "Newsweek'' dergisinden alıntı yaparak bir haberi ön plana çıkartmıştır. Haberde din ile siyaset arasındaki ilişki ile ilgili şu değerlendirmeye yer verilmiştir:

> …''11 Eylül'den bu yana onlarca uzmanın, İslamda din ve siyasetin asla ayrılamayacağına yönelik açıklamalarını dinledik. Ancak, Türkiye bunu yetmiş sene önce yaptı."

Suudi Arabistan kaynaklı, İslami Rabıta örgütünü tanıtan bir yazı yazan Hikmet Çetinkaya, örgütün Türk siyaseti ile ilişkisini açıklamaya çalışmıştır. Çetinkaya, örgütün, "Bütün Müslüman ülkelere, İslam şeriatını benimsemeleri ve şeriat kanunlarını kabul etmeleri için destek verdiğini" [562]iddia etmiştir. Ayrıca bu örgütün, Erbakan'la organik bir bağı olduğu iddiasında da bulunmuştur.

Din-siyaset ilişkisinin gündeme gelmesindeki önemli bir konu başlığı da türbandır. Özellikle Hürriyet ve Cumhuriyet gazetesi yazarları bu konu üzerinde daha çok

[562] Hikmet Çetinkaya, ''Erbakan ve Rabıta'', **Cumhuriyet**, 19 Mart 2002.

yoğunlaşmışlardır. Oktay Ekşi, 26 Mart 2002'de kaleme aldığı yazısında siyasetçilerin türbanı kullanarak nasıl bir politika izlediklerini okuyucuya sunmuştur

> …herkesin gözünün içine baka baka adını ''türban'' koydukları ''ideolojik amaçlı başörtüsü'' olayını kaşımaktan ve henüz çocuk yaşta bulunan öğrencilerin -şimdi üniversitelerden umut kestiler imam hatip liselerindeki kız çocuklarını kullanıyorlar- istikballeriyle oynamaktan ne zaman vazgeçecekler?

Aynı konuda Cumhuriyet gazetesinden Orhan Birgit, 27 Mart 2002'de "Türban Derken Çarşafa Dolanmak'' başlıklı yazısıyla siyasilerin başörtüsünü kullanarak siyaset yapmalarını eleştirmiştir.

Başörtüsü veya türban konusu Türk siyasetinde 1980'den sonra zaman zaman yoğunluğu azalsa da gündemden hiç düşmemiştir.

Nisan 2002 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu hakkında TBMM'de soruşturma açılmak istenmesi, medya da din- siyaset ilişkisini ortaya koyan yazıların yoğunlaşmasına neden olmuştur. 10 Nisan 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesi, sürmanşetine bu olayla ilişkili olarak "Türban İttifakı'' adlı haberi koymuştur. Haberde sağ partilerin, ittifak yaparak türban konusunda taviz vermeyen Bostancıoğlu hakkında soruşturma açılmasını sağladığı, iddiası yer almıştır. Bir sonraki gün Cumhuriyet gazetesi yine aynı konuyla ilgili bir başlık atmıştır: "Asıl Hedef Laik Eğitim''

Konuyla ilgili olarak Cumhuriyet yazarları da Metin Bostancıoğlu'nu savunan yazılar yazmışlardır. Bunlardan Hikmet Çetinkaya,11 Nisan 2002'de kaleme aldığı "28 Şubat'ın Rövanşı'' başlıklı yazısında Bostancıoğlu'nun hedef gösterilmesindeki asıl amacın laik, demokratik cumhuriyeti hazmedemeyenler olduğu iddiasında bulunmuştur.

Hürriyet gazetesi yazarları da Bostancıoğlu konusuna aynı hassasiyeti göstermişlerdir. Oktay Ekşi, Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu hakkında soruşturma açılmasının sebebini şu şekilde açıklamıştır:[563]

---

[563] Oktay Ekşi, "Şaşkınlık'', **Hürriyet**, 11 Nisan 2002.

> …‘‘**Sen** İmam Hatip liselerindeki öğrencilerin okula başları türbanlı olarak girmelerine izin vermiyorsun’’ diyemedikleri için -çünkü özellikle bir orta öğretim kurumunda öğrencilerin kıyafetlerini devletin kurallara bağlamasından daha doğal bir şey olmadığını biliyorlar- belli ki böyle ipe sapa gelmez gerekçelerle Bakan'ı düşüreceklerini umuyorlar. Anladığımız kadarıyla bu yolla şubat ayından beri İmam Hatip liselerinde sürdürdükleri provokasyonu başarıya ulaştırmayı umuyorlar. Çünkü tertibin gerisinde **laik cumhuriyetin temel değerlerine yönelik bir saldırı** olduğunun fark edilmeyeceğini sanıyorlar.

Yine Hürriyet gazetesinden Emin Çölaşan 11 Nisan 2002 tarihinde “Türban sömürüsünde ANAP-MHP’’ başlıklı yazısında Metin Bostancıoğlu hakkında soruşturma açılmasını, dinci partilerin ittifakına bağlamıştır.

Aynı konuyu 12 Nisan 2002 tarihinde Cumhuriyet gazetesi “Hedef Laik Cumhuriyet’’ başlığı ile sürmanşetine taşımaya devam etmiştir. Haberde Başbakan Bülent Ecevit’in Metin Bostancıoğlu’nu düşürmek isteyenlerin asıl amacının çağdaş eğitimi ve laik cumhuriyeti ortadan kaldırmak olduğunu belirten görüşlerine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi, 13 Nisan 2002 tarihinde de YÖK Başkanı Kemal Gürüz’ün laiklik konusunu içeren görüşlerini birinci sayfadan manşete taşımıştır. Aynı günkü gazetede İlhan Selçuk’un “Dini Dincinin Elinden Kurtarmak’’ başlıklı yazısında Bostancıoğlu’na verilen soruşturma önergesinden dolayı türban konusuna değinmiştir. Selçuk, yazısında 13-14 yaşlarındaki kız çocuklarına türban takılarak, laik cumhuriyete karşı kullanıldıklarını iddia etmiştir. Gazetenin aynı sayısında Orhan Erinç’in Metin Bostancıoğlu’nu savunan ‘’Hedef Laik Cumhuriyet’’başlıklı bir yazısı yer almıştır. Konu ile ilgili Hürriyet gazetesinden Yalçın Bayer 16 Nisan 2002 tarihli yazısında, İslamcı olduğunu iddia ettiği bir radyodaki kişinin Metin Bostancıoğlu’nu hedef alan konuşmalarını eleştirmiştir.

26 Mart 2002 tarihli Zaman gazetesinde Ali Bulaç “Dini Suistimal Eden Siyaset’’ başlığı ile ele aldığı yazısında “Dinin mi siyaset siyasetin mi din üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip olduğu’’ meselesini irdelemiştir. Bulaç genel geçer ve bütün

dinler için söz konusu edilecek bir sonuç çıkarmanın güç olduğunu dolayısıyla bütün dinler için geçerli olacak bir genelleme yapılamayacağını iddia etmiştir. Yazısının son bölümünde de İslam dininin siyasetle ilişkisini tarihsel süzgece sokarak bir değerlendirme yapmıştır.

> … kuşkusuz İslam daha belirgin olarak siyasetle ve dünya hayatıyla ilgilidir. Ancak buna rağmen, ilk dönemden itibaren siyasetin iktidar ilişkisini düzenleyen bir kurum olarak bu dinin üzerinde bıraktığı etki, olumsuz, kısırlaştırıcı ve suiistimal amaçlı olmuştur. Bu da ardı arkası gelmez talep ve müdahaleler sonucu olarak şekillenmiş bir ilişkidir. Siyasî iktidarlar meşruiyetlerini dine dayandırmak isterlerken, dini kendi iktidarlarının ve yürüttükleri politikaların bir aracı olarak görmüşlerdir. Kendini "Allah'ın halifesi' gören bir sultanın meşruiyet çerçevesini halkın rızasında araması boşunadır. Aynı sultan, hem dini bir kurum olarak devlet iktidarına bağlamak isteyecek, hem de gerekli gördüğü her durumda dinden olur olmaz taleplerde bulunacaktır. . Devlet ve onun merkezî gücünü kullanan siyasî iktidar dinden kendi iktidar alanı ve politikalarıyla ilgili taleplerde bulundukça, –bunlar çoğu zaman dine müdahaleyi gerekli kıldığından–, ortaya çıkan gerilim ortamında din biraz daha siyasallaşma eğilimine girmiştir. Son zamanlarda bazı çevrelerin ısrarlı bir şekilde "camilere bayrak asılması" konusunu gündeme getirip Diyanet İşleri Başkanlığı'nı sıkıştırması, bizim tarih boyunca yaşadığımız bir tecrübenin bugün de tekrar edilmekte olduğunu gösteren somut bir örnektir.

Bulaç, din-siyaset ilişkisine dair düşüncelerini açıklamaya bir gün sonraki yazısında da devam etmiştir. Dini hayatı ciddiye alanların siyasetten beklentilerinin olmasının normal olduğunu belirttikten sonra yazısının sonunda da konuyu şu şekilde bağlamıştır: [564]

> …Ancak bütün bunlar yokmuş gibi, her istedikleri konuda ve alanda dine müdahale edebileceklerini düşünenler, olur olmaz icraatlara kalkıştıklarında karşılaştıkları demokratik tepkiyi "dinin siyasallaşması" olarak değerlendirmekte, üstelik bunu çok büyük bir suçmuş gibi takdim etmektedirler.

---

[564] Ali Bulaç, "Dini Kim Ne Amaçla Siyasallaştırıyor?'', **Zaman**, 27 Mart 2002.

Türkiye gibi ülkelerde din ile siyaset kavramlarının birlikte geçtiği birçok somut olay, konuşma ve uygulama rahatlıkla görülebilmektedir. Bunların görsel ve yazılı basına yansıması da hemen gerçekleşmektedir. 17 Nisan 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki "Şeriat Özlemi'' başlıklı haberde, Adalet ve Kalkınma Partisi lideri Tayyip Erdoğan'ın Afganistan' daki rejimi öven sözlerini sürmanşetine taşıması buna bir örnektir.

25 Nisan 2002'de Fatih Altaylı Hürriyet'teki yazısında Türkiye'deki politikacıların dini siyasete alet ettikleri iddiasını somut bir örnek vererek açıklamaya çalışmıştır. Siyasete yeni giren Mehmet Ali Bayar'ın ilk konuşmasında "**Cuma namazını Adapazarı'nda kılacağım''** vurgusunu yapmasını eleştirdikten sonra kendi düşüncesini de şu şekilde açıklamıştır:

> **…** Yanlış anlamayın namaz kılması değil. İnanmış bir Müslümanın namaz kılmasında bir ayıp yok. Bunu **''**duyurması'' ve **''**siyasi programının bir parçası'' olarak görüp göstermesi hoş değil. En azından **''**yen**i''** değil.

Fatih Altaylı birkaç sonra aynı konuyla ilgili bir yazı daha yazmıştır. Yazısında konuyla ilgili kendi düşüncelerini destekleyen yazar İsmail Nacar'ın görüşlerine yer vermiştir.[565]

> 'Sayın Bayar'a karşılama töreninde Kuran verilmesi politik çıkar için din istismarının yeni bir başlangıcı olmanın yanı sıra, İslam muaşeretine de son derece aykırıdır.Eğer cumhurun önünde birisine Kuran hediye edilmesi gerekiyorsa, bu kişinin yeni Müslüman olmuş olması lazımdır. Ya da gayrimüslim bir önder veya makama Müslümanların dünya görüşünü anlatan kitap hediye edilebilir. Sayın Bayar halkı Müslüman olan bir ülkenin evladı olduğuna ve İslamiyet'i de iyi bildiğine göre bu tarz bir karşılamanın anlamı nedir?'' İsmail Nacar ''anlam'' soruyor...

Altaylı, yazısının devamında Nacar'ın aradığı soruyu cevaplandırmıştır [566]

> …siyasette bir kez **''dini''** kriter almaya başladınız mı, **''din bayrağını''** kimin nereye kadar götüreceğini bilemezsiniz.

---

[565] Fatih Altaylı,"Kur'an'lı karşılama İslam'a uygun mu?**'', Hürriyet,** 27 Nisan 2002.
[566] Fatih Altaylı,"Kur'an'lı karşılama İslam'a uygun mu?**'', Hürriyet,** 27 Nisan 2002.

1 Mayıs 2002'de Cumhuriyet gazetesinde Hikmet Çetinkaya "Dinciler Meydanlarda!.." başlığı ile yazdığı makalesinde 1Mayıs İşçi Bayramına merkazi sağ partilerin katılmasının din-siyaset ilişkisi açısından ele aldıktan sonra bu partilerin gerçek amaçlarını açıklamıştır.

> …DYP, ANAP gibi merkez sağ, MHP gibi 'milliyetçiliği' benimseyen partilerin Türkiye'de ortak bir özelliği var: "Din bezirgânlarının ekmeğine yağ sürmek!"Şu türban olayında takındıkları tavır 'din bezirgânları' nın işine yarıyor!..Otuz-kırk genç kızın yaptığı türban eylemi Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu 'nun oturduğu koltuğa yöneliyor!..Eh, burada kazançlı çıkanlar ise din bezirgânları oluyor!..

Yalçın Doğan, 11 Eylül saldırılarının üzerinden çok kısa bir süre geçmesine rağmen siyasal İslam tartışmasını köşesinden gündeme tekrar taşımıştır. Doğan, dünyanın siyasal İslam'a nasıl baktığını şu şekilde özetlemiştir:[567]

> Eylemin üçüncü gününde, dünyada gözle görülür bir kutuplaşma başlıyor. İlk gün, hemen her ülkenin ABD'ye verdiği destek, üçüncü, dördüncü günde, ayrışmaya başlıyor. En geniş anlamda, İslam ülkeleri, daha dar anlamda Siyasal İslam Batı'da yeniden büyüteç altına alınıyor. Batı'nın bu tavrı, İslam ülkelerini aynı yerde topluyorşu anda Amerika'nın hedefinde Siyasal İslam daha ön planda. Yani, asıl düşman köktendinciler. Neden?.. Amerika'ya göre, terör koalisyonunu oluşturan ana çekirdek, Siyasal İslam. Diğerleri, hangi amaç peşinde olursa olsun, bu çekirdek etrafında birleşiyor. Bu düşünce, Avrupa'da da hızla benimseniyor

Zaman gazetesinden Mustafa Armağan "Amerika ve Siyasal İslam'' başlıklı yazısında Amerika'da herkesin siyasal İslam'ı hedef gösterdiğini yazmıştır. Armağan, özellikle Fukuyama'nın görüşlerine yer vererek Amerikalı aydınların ne kadar ön yargılı olduğu tezini ortaya atmıştır.[568]

> "İslam, görünüşe bakılırsa, modernliği bir blok halinde dışlayan Usame bin Ladin ya da Taliban gibi kimseleri düzenli bir şekilde üretecek yegane

[567] Yalçın Doğan, "Derin Nefes Yok, Gitar Eşliğinde'', **Cunhuriyet**, 16 Eylül 2001.
[568] Mustafa Armağan, "Amerika ve Siyasal İslam'', **Zaman**, 29 Ocak 2002.

kültürel sistemdir.” Ezcümle, ‘çağdaş terörizmin yegane kaynağı, İslam’dır’, demeye getiriyor hazret...

Bu bağlamda Mustafa Armağan, siyasal İslam’la ilgili kendi düşüncelerini yazısının sonunda şu şekilde ifade etmiştir:[569]

…Siyasal İslam’ın modernleşmenin bir ürünü olduğu görülmedikçe ve modernliğin evrensel olup olmadığı sorgulanmadıkça, bu tartışmalar bitmez. Siyasal İslam’ı da, Amerikan hayat tarzını da, yaşadığımız dünyanın realiteleri olarak soğukkanlılıkla ele almak zorundayız.

Radikal gazetesinden Mehmet Ali Kışlalı, ABD’de siyasal İslam tartışmasını makalesine taşımıştır. İlk olarak siyasal İslam tartışmaları ile ilgili olarak Bernard Lewis’in “Ne Yanlış Gitti’’ kitabından alıntı yapmıştır. Demokrasi ile siyasal İslam uyuşmazlığının sebebini şu şekilde açıklamıştır: [570]

… Müslümanlar iki temel alternatifle karşı karşıyadır. Biri tüm kötülüklerin İslamiyet'in kutsal mirasının terk edilmesinden ileri gelmesiydi. Çaresi idealize edilen geçmişe dönmekti. İran ve diğer köktendinci hareketler bunu yapıyordu. Diğeri, modernizasyon ve demokratik gelişmede İslam'ın rolünü suçlamak, Türk Cumhuriyeti'nin seçmiş olduğu laikliği savunmaktı…

Kışlalı yazısındaki ikinci alıntıyı da Graham Fuller’in Foreign Affairs dergisindeki “Siyasi İslam’ın Geleceği’’ başlıklı makalesinden yapmıştır. Fuller’in, Türkiye’de siyasi İslam’la demokrasinin nasıl bir ilişki içinde olduğunu ortaya koyan görüşlerini yazısına almıştır.[571]

…Siyasi İslam, demokrasiye kendini uydurabilir. Türkiye'deki Kemalist laikliğin din üzerinde baskı ve kontrol esasına dayandığını, bunun diğer Müslüman ülkelere örnek gösterilemeyeceğini öne sürdü. Bununla birlikte Türkiye'de demokrasinin devletin katı laiklik anlayışına egemen olmaya başladığını, giderek gelenekleri yansıtan İslami hareket ve partilerin ortaya çıkmasına izin vermeye başladığını, böylece model haline gelmekte

[569] Mustafa Armağan, “Amerika ve Siyasal İslam’’, **Zaman**, 29 Ocak 2002.
[570] Mehmet Ali Kışlalı, “ABD’de Siyasal İslam Tartışması’’, **Radikal,** 10 Mayıs 2002.
[571] Mehmet Ali Kışlalı, “ABD’de Siyasal İslam Tartışması’’, **Radikal,** 10 Mayıs 2002.

olduğunu vurguladı. Siyasi İslam'ın giderek Türkiye'de, Amerikan idealleriyle tam uyuşmasa da, göreceli olarak sorumlu bir güç haline geldiğini söyledi. Herhangi bir İslamcı parti için gerçek sınavın seçimle iktidarı almaları halinde, muhalefetteyken benimsedikleri demokrasi prensiplerine ne kadar bağlı kalacaklarıyla ortaya çıkacağını kaydetti. Fuller, AKP'yi 'demokrat ve modernist' olarak vasıflandırdı. Bundan dolayı da ABD tarafından kabul edilmeye layık olduğunu söyledi."

Kışlalı son alıntısını da Fransız Profesör Gilles Kepel'den yapmıştır.[572]

…Gilles Kepel, 11 Eylül bombalamasıyla siyasi İslam bir akım olarak her yerde zemin kaybettiğini belirtmiştir. Türkiye de buna dahildi. 1995'te Erbakan'ın aldığı yüzde 21 oya rağmen Refah'ın İslamlaştırma programını uygulayamayıp ülkenin kontrol edemeyeceği laik kurumlarıyla çatıştığını hatırlattı.Kepel 1999 seçiminden sonra siyasi İslam'ın artık, gittikçe daha liberal olan, laik sistemi çökertemeyeceğini anladığını, bundan dolayı da bu sistem içinde kendine yer aradığını öne sürdü…

2.3 Din ve Terör

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Batı ülkelerinin gündeminde yer alan "İslam eşittir terör'' tamlaması Türk yazılı basınında da geniş bir şekilde yer almıştır. Türk medyasının bazı yazarları bu eşitliği savunurken bazıları da bunun mümkün olamayacağını iddia etmişlerdir. Hadi Uluengin, 11 Eylül terör saldırılarından bir hafta sonra Amerika'da Müslümanlara karşı yapılan terör eylemleri ve sebeplerini analiz etmiştir: [573]

…'cinnet mücahitleri'nin yüzde doksan dokuz virgül doksan dokuz İslami kimlik taşıdığının kesinleşmesiyle birlikte, vahşetin kurbanı ABD'de Müslümanlar önce şüpheli konuma düştü. Sonra da onlara karşı husumet başladı.İşte dükkanlar kundaklanıyor, ibadethaneler taşlanıyor, okullar kurşunlanıyor. İş nihayetinde, Hintli bir Sihin katledilmesine vardı. Şimdi, zaten öyle pek kültürlü olmayan ve Protestan tarikat geleneğinden inen 'Derin Amerika' ve onun 'sokaktaki adam'ı yanlış 'amalgam' yapıyor. Tüm

[572] Mehmet Ali Kışlalı, "ABD'de Siyasal İslam Tartışması'', **Radikal,** 10 Mayıs 2002.
[573] Hadi Uluengin, "Amalgam ve Cihad'', **Hürriyet**, 19 Eylül 2001.

Muhammedileri potansiyel tedhişçi addediyor ve onlardan hınç almaya kalkışıyor.Tepkiyi bir ölçüde anlasak bile en tehlikeli şey böyle bir ‘amalgam’dır.

Uluengin yazısının son kısmında da müslümanların Ladin ve adamlarının tuzağına düşmemesi gerektiğini vurgulamıştır.[574]

> Ladin ve familyasının stratejisi, Müslümanlara karşı genel ve haksız bir husumetin doğması; bu haksızlığın da aynı Müslümanlarda tepki yaratarak, onları ‘Cihad’da (!) taraf olmaya zorlaması üzerine kuruludur. Gelecekteki ‘cezalandırma’ operasyonlarında muhtemelen, bazen kurunun yanında yaşın da yanacak olması, stratejiyi tamamlayan diğer önemli unsurdur. Ben eminim, ABD'de Muhammedilere saldırılılar başladığı için Usame bin Ladin şu an zevkten dört köşedir. Afgan'daki kovuğunda pis pis sırıtmaktadır.‘Amalgam’ yapıldığı için o cani elleriyle kınalı sakalını sıvazlamaktadır. Uygarlık alemi bu tuzağa düşmemeli! ‘Amalgam’ yapılması engellenmeli!..

Ahmet Kurucan, Hürriyet yazarı Uluengin gibi Amerikan halkının müslümanlara karşı önyargısını somut örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. [575]

> Bahsi geçen terör hadisesinin baş sorumlusu olarak Usame b. Ladin'in gösterilmesi ve intihar saldırısı yapan uçaklardaki 18 kişinin Müslüman Arap oluşu her şeyden önce burada Müslümanların günlük yaşantılarını müthiş denebilecek ölçüde etkiledi. Medyanın neredeyse tüm Müslümanları potansiyel suçlu ilan eder tarzda yaptığı sorumsuz yayınlar farklı dine mensup ABD'lileri adeta kışkırttı. Sayıları çok fazla olmasa da başörtülü üniversite öğrencilerine yapılan fiili sataşmalar oldu. Bir üniversite hocasının doktora öğrencisine 'Olaylar yatışıncaya kadar senin yerinde olsam başındakini çıkartırım.' tavsiyesi olayların boyutu hakkında fikir verir sanıyorum.

Ayrıca Kurucan, müslümanlara karşı oluşan önyargının ortadan kaldırılabilmesi için Amerikan hükümetinin yaptığı olumlu gelişmelere de vurgu yapmıştır.[576]

---

[574]Hadi Uluengin, “Amalgam ve Cihad’’, **Hürriyet**, 19 Eylül 2001.
[575] Ahmet Kurucan,“Amerika ve Dua”, **Zaman,** 19 Eylül 2001.

> Müslümanların mağdurlar için yapılan kan bağış kampanyasından maddi yardımlara kadar hemen her türlü etkinliğe katılması ABD kamuoyunda müspet tepkiye neden oldu. Başkan Bush'un Washington'da bir camiyi ziyaret etmesi, baştan bu yana resmi makamların Müslüman vatandaşları suçlu görmenin yanlışlığını vurguladığı beyanlar halkın, özellikle eğitimli kesimin bakış açılarını netleştirmede yardımcı unsur oldu.

Ali Bulaç, İslam'ı terörle eş tutmanın her toplum için çok tehlikeli bir durum olduğunu belirtmiştir. Konunun hassasiyeti açısından Bulaç, gerek Batılı gerekse de Türk devlet adamlarının olaylardan bütün müslümanları sorumlu tutmalarının yanlış olacağı ile ilgili demeçler vermesinin de olumlu bir gelişme olduğunu vurgulamıştır. Bulaç, gerek Amerika ve Avrupa'da, gerekse Türkiye'de yönetim düzeyinde tam olarak ifade edilmese de önemli bir "kaygı" yaşandığını dile getirmiş ve sebebini şu şekilde açıklamıştır:[577]

İlk günden saldırıların Arap ve Müslümanlar üzerine yıkılması ve bunu medyanın, geleneksel imaj üretimini sürdürüp 'İslam' ile 'terör' arasında ilişkiler kurması Batı'da yaşayan milyonlarca Müslüman'ın güvenliğini tehdit ediyor. Söz konusu'kaygı'yı iyi anlamak lazım. Daha önceki deneylerden de bilindiği üzere, Batı'nın tarihî ve kolektif hafızasında 'İslam' negatif bir imaja sahiptir. Dolayısıyla 'Müslüman, Ortadoğu'lu, Arap, İranlı, Türk' vb. herkes bu hafızadaki çılgın öğelerin harekete geçmesi halinde saldırılara maruz kalacaktır. Hiçbir saldırgan 'düşman ve suçlu' gördüğü herhangi bir Türk'ü veya Arap'ı, 'dinine bağlı mı, şeriatçı mı, yoksa Batılı değerlere bağlı bir laik mi' diye ayırıma gitmez. Herkesi kendine karşı bir düşman olarak görür ve Müslüman aile kimliğinden dolayı okula giden çocukları dahi hedef alır…

Nuh Gönültaş, 19 Eylül 2002'deki Zaman gazetesinde "Milliyetçi Amerika" başlıklı yazısında yukarıdaki diğer yazarların üzerinde durduğu gibi Amerika'da 11 Eylül saldırılarından sonra müslümanların karşılaştığı eylemlerden örnekler vermiştir.

Erhan Başyurt, Amerika'nın "Terör eşittir İslam'' yargısına göre hareket etmemesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü ABD, Irak'ta Saddam yönetimi ile mücadele etmek adına 11 yıldır uluslararası ambargo uygulatmış, 700 bini çocuk, 1,5 milyon sivil

---

[576]Ahmet Kurucan,"Amerika ve Dua", **Zaman,** 19 Eylül 2001.
[577] Ali Bulaç, "Batı'dan Önce'', **Zaman,** 19 Eylül 2001.

bu ambargodan dolayı hayatlarını kaybetmiştir. Başyurt'a göre Washington'ın yeni savaşı, "topyekün İslam'ı düşman seçti" gibi algılanmamalıdır. Erhan Başyurt, ABD'nin 'Haçlı zihniyeti' ile hareket ettiğini, terörle mücadeleyi hedeflemediği kanaatinin ve ABD muhalifliğinin güçleneceğini söylemiştir. Yazar, yazısının sonunda terörün dini olamayacağına vurgu yapmıştır.

Servet Tanilli, 21 Eylül 2001'de Cumhuriyet gazetesindeki "Başkan George W.Bush'a açık mektup", başlıklı yazısında dünyanın özellikle Amerika'nın "Terör eşittir İslam'' yargısı yanlışına düşmemesini istemiştir. Tanilli, düşüncesini mektup şeklinde ifade etmiştir.

> Terörcülerden bir grup soysuzun Müslüman oluşundan kalkıp, İslam dünyasına karşı topyekûn bir suçlama çığırı açılmış bulunuyor ki pek yanlış bir genelleme. Hele sizin, açılacak savaşı bir "Haçlı seferi" olarak göstermeniz, yanlışın yanlışı. Bir "dinler ve uygarlıklar savaşı" na gitmiyor insanlık, gitmeyecek de...

Gila Ben Mayor, Amerika'da yaşayan Afgan asıllı Amerikalı bir kızın korkularını yazısına aktarmıştır. Ben Mayor, kızın çevresinde müslümanlara karşı önyargıdan dolayı meydan gelen olayların kimi zaman kızın ağzından kimi zaman da kendi düşüncelerin katarak vermiştir.[578]

> ''İş yerindeki arkadaşlarım geçenlerde yanlarına yaklaştığımda konuşmalarını kestiler. İlk kez böylesine bir durumla karşılaşıyorum. Babam daha yeni yeni sakal bırakmaya başlamıştı. Ancak televizyonda sakallı dinci fanatikleri görünce sakalını kesmesi için yalvardım. İlk kez hayatımda etnik kökenlerimi açıklamaktan korkuyorum. Metroda bana bakan insanları gördükçe tenimin rengi bana korku veriyor.''

Yine Ben Mayor'a İtalyan arkadaşı bir yazı göndermiştir. O da yazının Müslümanlara karşı Batıda oluşan önyargılarla ilgili bölümü makalesine şu şekilde aktarmıştır:[579]

---

[578] Gila Ben Mayor, "Babam Sakalını Kesti", **Hürriyet,** 23 Eylül 2001.
[579] Gila Ben Mayor, "Babam Sakalını Kesti", **Hürriyet,** 23 Eylül 2001.

> Yazının başlığı ‘‘Baba neden Müslümanım?’’... Soruyu soran Tahar Ben Jelloun'un yedi yaşındaki kızı. Televizyonda gördüklerinden dehşete düşmüş.Babasını sıkıştırıyor: ‘‘Ben o teröristler gibi hem müslüman, hem Arap mıyım’’ diye.‘‘Evet’’ cevabını alınca isyan başlıyor.‘‘O halde ben müslüman olmak istemiyorum. Yarın okulun yemekhanesinde domuz eti yiyeceğim.’’Bunun üzerine baba, ona İslam dininin suçsuz insanların öldürülmesine karşı olduğunu anlatıyor. Fanatizmin ne olduğunu izahediyor.Sabırla, usul usul küçük kızına insanlık dersi veriyor.Hepimizin, küçük kız gibi ta en başından yeniden öğrenmemiz gereken dersleri.

Cumhuriyet gazetesinden Nilgün Cerrahoğlu,8 Ekim 2001 tarihindeki yazısında İkiz kulelere yapılan terör saldırılarından sonra Batı ülkelerinin gündeminde “Biz ve Onlar’’ kavramlarının yer aldığını söylemiştir.

> …"Biz ve onlar" sendromu -iki karşıt uygarlık varsayan- "uygarlık çatışması" konseptinin çok ötesine geçen bir kavram gerçekte. "Biz ve onlar" la kastedilen "uygarlık ve barbarlık" özetle. Bu kadar basit. En sık karşılaştığım cümlelerden biri şu örneğin: "Bizde hayat kutsaldır. Onlar için (kamikaze teröristler=İslam) hayatın hiçbir değeri yok. Onları biz anlayamayız..."

Ali Halit Aslan “Doğum günü 11 Eylül” başlıklı yazısında Batı’da İslam’a ve Müslümanlara karşı oluşan nefreti dile getirmiştir[580]

> … Ortalama halkın gözündeki imaj şu: Usame bin Ladin ve adamları da namaz kılıyor, camiye gidiyor. Adları Muhammed, Ali, Ahmet. O halde bu adları taşıyanlar ve bu ibadetleri yapanlar potansiyel tehlike. Eğer halktaki bu endişe Amerikan devlet siyasetine tercüme edilirse, dindarlığın sırasıyla fundamentalistliğe, fanatikliğe ve terörizme götürdüğü düşünülürse ve 'yılanın başı'nın daha küçükken ezilmesine karar verilirse, İslamiyet'e karşı bir 'soğuk savaş'ın başlaması işten bile değil. Az da olsa, Batı dünyasında ve Amerika'da bunu isteyen lobiler var.

Ahmet Şahin, 24 Eylül 2001 tarihinde Zaman gazetesindeki köşesinde İslam tarihinden, Hz.Muhammed’in katıldığı savaşlardan, uygulamalarından örnekler vermiş,

---

[580] Ali Halit Aslan, “Doğum Günü 11 Eylül”, **Zaman,** 1 Ekim 2001.

İslami terör kavramına açıklık getirmiştir. Verdiği örnekler doğrultusunda "İslam teröre izin veriyor, Müslüman, adam öldürneyi dininden izin alarak yapıyor" yargısına varmanın mümkün olamayacağını belirtmiştir

Bülent Korucu, 24 Eylül 2001 Zaman gazetesindeki makalesinde konuya Ahmet Şahin gibi Hz.Muhammed'in hayatından örnekler vererek yaklaşmıştır. Hz.Muhammed'in savaş halinde bile, çocukları, kadınları, yaşlıları, savaşa katılmayan sivilleri öldürmeyi yasakladığını yazmıştır. Korucu, İslam hukuku "Yüzlerce eşkıyanın, suçlunun bulunduğu gemide bir tane bile masum varsa, o gemi batırılamaz. İslam'da hak haktır; hakkın büyüğü küçüğü yoktur; bir masumun hakkı toplum için bile feda edilemez. Bir kişiyi öldürmek, bütün insanlığı öldürmek gibidir." şeklinde, net ve kınayıcı bir duruşun olduğunun altını çizmiştir.

Şükran Soner, 25 Eylül 2001'de Cumhuriyet'te yazdığı yazısında dünyanın her yerinde sadece İslamiyeti değil, ahlak dinlerinin her birini, felsefelerini kullandıklarını söyleyerek, mazlum halkları kurtarma adına da terörizmi yol yapan, örgütleri türeten ortamı sorgulamanın gerektiğinin altını çizmiştir.

Orhan Bursalı, din kavramının nasıl terörizme dönüştüğünü sebepleri ile birlikte açıklamıştır.[581]

> Milletten çok ümmet olmanın önemli olduğu köktendincilerin en iyi bildikleri, ölmek ve öldürmektir. Köktendincilik bu ilkesini en çok ve öncelikle de aynı toprakları paylaştığı yurttaşlarına karşı uygular. Millet kavramları olmadığı için, sadece kendi ümmetleri vardır. Ümmetleri dışında herkes, gerektiğinde "katl-i vacip" yaratıklardır. Yaşatmak ve uygarlıklar inşa etmenin köktendincilerin gözünde anlamı var mıdır ve varsa nedir?

Zaman gazetesinin yazarlarının çoğu İslam ile terör kelimesinin bir araya gelmesinin mümkün olamayacağını iddia etmişlerdir. Bunlardan biri de Ali Bulaç'tır. Bulaç, Batı'da İslam ve Müslüman kelimesinin terör ve teröristle kullanılmasının yanlışlığına dikkat çekmiştir. Yazısında özetle şunları söylemiştir.[582]

---

[581] Orhan Bursalı, "40 Bin Ladinci mi?'', **Cumhuriyet,** 2 Ekim 2001.
[582] Ali Bulaç, "Haçlı Seferi ve Cihat'', **Zaman,** 25 Eylül 2001.

…Eğer sahiden bütün terör eylemlerinden 'radikal İslam' sorumluysa ve bu saldırıları -yanlış ve haksız bir tefsir sonucu olsa da- İslamiyet motive ediyorsa, bu durumda İslam'ın bu saldırgan ve terörist varlığını tümüyle ortadan kaldırıncaya kadar bir "Haçlı seferinin başlatılması" çok da garip değil. İkinci önemli nokta, "radikal İslam" ile siyasal sisteme barışçı ve demokratik yollarla katılımı amaçlayan İslami akımlar arasındaki sınırlar nasıl çizilecek? Yoksa İslam'ın her rengi "tehdit" görülüp baskı altına mı alınacak? Yine de genel kanaat Bush'un bu terimi, gündelik dilde önemli bir amaçla başlatılan bir seferberlik, bir kampanya anlamında kullandığı yönünde. Özellikle Batılı medya "haçlı seferi"ni böyle anlamamızı istiyor. Biz de terimin bu anlam düzeyinde kullanıldığını kabul ediyor ve Başkan Bush'un haçlı seferinden Hıristiyan dünyanın İslam'a ve Müslüman dünyaya karşı bir kutsal savaş başlatmayı amaçlamadığını düşünüyoruz.

Yine Zaman gazetesinde Ahmet Kurucan, İslamın terörle birlikte anılmasında belli yönlendirmelerin olduğunu ifade etmiştir. Batı toplumunun bu duruma gelmesinde ön yargının önemli bir etken olduğunu söylemiştir. Kurucan, İslamın terörü hangi sebeplerden dolayı yasakladığını da yazısında şu şekilde dile getirmiştir.[583]

Halbuki Müslümanlar olarak bizler terörün her çeşidinin dinimiz tarafından yasaklandığını biliyoruz. Masum insanları hangi gaye uğruna olursa olsun öldürmenin yasak olduğuna inanıyoruz. İnsanlık tarihi boyunca terörle hiçbir yere varılamadığı ve varılamayacağının şuurundayız. Gerek kutsal kitabımız Kur'an, gerekse Hz. Peygamber(sas)'in yüce beyanlarının bu çerçevede 'acaba'..'ama'larla parantez açarak yorumlar yapılamayacak kadar kesin ve net emir ve yasaklar sunduğunun farkındayız. Bu noktada imanı hangi seviyede olursa olsun Müslüman'a düşen, inanç değerlerine sahip çıkmak değil midir?

Zaman gazetesinden Ahmet Şahin, İslam dininde terörün olmadığını ispatlayan birçok yazı yazmıştır. Bunlardan birinde de 1 Ekim 2001’de Zaman gazetesinde kaleme aldığı yazısında “Neden İslam teröre izin vermez, müsamaha ile bakmaz?’’ sorusuna yanıt aramıştır. Bu bağlamda İslam hukukunun Kur’anın ve hadislerin ışığında islamın teröre niçin izin vermediğini detaylı bir şekilde açıklamıştır.

[583] Ahmet Kurucan,“ Önyargı Zulmü”,**Zaman,** 26 Eylül 2001.

> …İslam'da suçlar bireyseldir. İsra Suresi'ndeki 15. ayet, İslam'ın bir anayasası hükmündedir. Birinin suçundan dolayı başkalarının suçlanamayacağını bildiren bu ayetin hükmüne göre oğulun suçundan baba, ana, akraba ve milletler suçlanamaz. Terör ise bunun tam aksini yapıyor, suçluyu bırakıp suçsuzlara da yönelebiliyor, hatta daha da ileri giderek içinde birçok ırk ve dinden insan bulunan topluluklara yönelip canlarına kıyabiliyor. Müslüman böylesine büyük bir suça fiilen ortak olmak şöyle dursun fikren bile taraftar olamaz, kalben de meyil hissedemez. Hüküm üç: Barış zamanında insan hayatına böyle dokunulmazlık getiren İslam, savaş zamanında da hukuk getirmiş, bunu fiilen uygulamaya koymuş, savaş için yola çıkmış, olan askerlerine Allah Resulü'nün halifesi Hazreti Ebubekir şu tarihi emri vermiştir:- Düşman topraklarında dilediğiniz her şeyi yapma sorumsuzluğu içinde olduğunuzu sanmayın. Düşmanın yaşlılarına, kadınlarına, çocuklarına, hasta ve mabedlerdeki din adamlarına dokunmayın. Hayvanlarını telef etmeyin, bağ, bahçe gibi yeşilliklerine zarar vermeyin.Bütün bunlardan sonra, İslam teröre izin veriyor, teröriste müsamaha ile bakıyor, denebilir mi?Müslüman baskı altına alınıp başka türlü bir terör uygulamasına tabi tutulabilir mi?

Ahmet Şahin, 6 Kasım 2001 tarihli makalesinde önceki yazılarında olduğu gibi İslamı'ın teröre ve şiddete müsaade etmediğini vurgulamıştır. Şahin'e göre insanlık kavramının özü düşmanlık değil dostluktur. Şahin, dünyadaki tüm insanları bir baba ile bir ananın çocuklarına benzetmiştir. Bu bağlamda Şahin, kendi düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

> İslam böyle diyor; ama Müslüman da böyle biliyor, böyle düşünüyor mu? Yoksa bazıları düşmanlığı esas almış, İslam'ı da düşmanlığı esas alan silahlı bir din olarak mı takdim ediyor dünyaya? Dünya böyle tanıtım ve anlatımdan dolayı mı hâlâ uzak duruyor, soğuk bakıyor kendini İslam'a?

Cüneyt Ülsever,10 Ekim 2001'deki yazısında teröre karşı dünyada topyekûn bir savaş açılacaksa; Türkiye'nin bu savaşın dışında kalmasının düşünülemeyeceğini "Terörün dini olmaz" tezi ile şu şekilde açıklamıştır.

> ‘‘Terörün dini olmaz’’ tezi özünde teröre bulaşmış Müslümanların da olabileceğ ikabulüne dayanır.Karşı tedbirler de Müslümanı, Hıristiyanı, Yahudisi için hep aynıdır.Türkiye bu savaşa aktif olarak katılıp, yönlendirici rol deynayabilir;Böyle bir aktif tavır içerisinde Türkiye; Sivil Müslüman halkın baş koruyucusu olabilir. İslamı, ‘‘terörist’’ suçlamasından koruyabilir.

Bekir Coşkun, İslam dininin ve müslümanların niçin terörle birlikte anıldığını Afganistan örnekleminden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır.[584]

> Kendi mezhebinden olmayan çocuklara doktor ve ilacı yasaklayarak, aklınca başka mezhepleri yok edip, kendi nüfusunu çoğaltmaya çalışan...Bir yandan tüm dünyaya uyuşturucu satıp, öte yandan saçının ucu gözüken kadını ‘‘Ahlaksız’’ diye asan...İlkel ve vahşi bir yönetim...Birçok ulustan insanın can verdiği kulelere, içinde insanlar olan uçakları gömenlerin ‘‘Allah'ın öncüleri olduğunu’’ ve onların ‘‘cennete gideceğini’’ ilan edecek kadar da (Bin Ladin'in El Cezire televizyonundan yayınlanan emecinden) ahmak ve akılsız...İslamiyet'i, kirli teröre alet edecek kadar sorumsuz...

12 Ekim 2001’de İlhan Selçuk, Cumhuriyet’te kaleme aldığı yazısında 11 Eylül'den bu yana dünyada kullanılan iki sözcükten biri terörse ötekinin de İslam olduğunu belirtmiştir. Bu iki sözcüğün yan yana gelmesinde Müslüman ülkelerde giyilen kılık kıyafetin de etkili olduğunu söylemiştir. Örneğin, Afgan savaşçısının ya da devlet görevlisinin üniforması müslümanlığın tüm simgelerini taşı; 'sarık' ve 'sakal' imanın bir göstergesi olarak kabul edilir.

Mustafa Ünal, 14 Ekim 2001’de Zaman’daki yazısında İslam ile terörün niçin birlikte anıldığının sebebini açıklamaya çalışmıştır. Ünal, bugün dünya sathında İslam deyince akla hemen 'terör' geliyorsa bunun nedeninin, Müslümanlığın Ortadoğu–Arap yorumundan kaynaklandığını söylemiştir. Yazar, yine sebepler arasında en büyük teröristler listesinde, insanlığa ölümsüz bir hayat müjdeleyen bir dinin peygamberiyle aynı ismi paylaşan insanların bulunmasını rahatsız edici bir durum olarak göstermiştir.

Zaman gazetesinden Abdullah Aymaz, Belçika İslam diyalog vakfında konuşma yapan kişilerin İslam ve terörle ilgili düşüncelerini makalesine almıştır. Yazısında

---

[584] Bekir Coşkun, “İlkellik Bize mi Düşer?”, **Hürriyet,** 11 Ekim 2001.

özellikle konuşmacılardan vakıf başkanı Bahattin Koçak'ın İslam'ın teröre bakışını net bir şekilde ortaya koymasından dolayı sözlerine yer vermiştir.[585]

> "Müslüman terörist olamaz, terörist Müslüman olamaz." diyen Koçak, İslam'ın temelinde barış olduğunu, İslam kelimesinin de bir manasının barış ve esenlik olduğunu söyledi. Bir Müslüman'ın huzur ve emniyetin temsilcisi olması gerektiğini söyleyen Koçak, İslamiyet'in kişilerin davranışlarında değil, kaynağında yani Kur'an ve sünnette aranması gerektiğini de ifade etti. İslamiyet'te her ibadetin nihai hedefinin Allah'a teslimiyet olduğunu dolayısı ile huzuru ve barışı sağlamak olduğunu belirten Başkan Bahattin Koçak, bu sözlerini namazla örneklendirerek Kur'an-ı Kerim'den değişik ayetlerle konuşmasını sürdürüp, İslam hukukunun insan hakları konusundaki içeriğini de anlattı. "Müslümanlara, kapıları ve evleri kırmak değil, kalpleri fethetmek emrediliyor." diyen Koçak, bu sözlerine örnek olarak da Peygamber Efendimiz'in Mekke fethini gösterdi. Koçak, kan dökülmeden fethedilen Mekke'ye girişte Rasulullah (sas)'i evinin penceresinden izleyen Hint'in eşi Ebu Sufyan'a söylediği: "Bir zamanlar kapılarını kırıp evlerinden kovduklarımız, şimdi hiçbir kapıyı kırmadan Mekke'ye giriyorlar." sözü üzerine Ebu Sufyan'ın şu ifadesine yer verdi: "İşte biz orada hata yaptık. Kapıları kırmakla kazanacağımızı umduk ama kaybettik. O ise, kalpleri kazanarak kazandı."

30 Kasım 2001 tarihli Zaman gazetesinde Hilmi Yavuz, Amerika'nın İslam ile terör arasında bağlantı kurmasını eleştirmektedir. Amerika'nın bu konuda Fukuyama ve Huntington'dan etkilendiğini belirtmiştir. Amerika'nın 11 Eylül saldırılarını, bu kişilerin yorumlarına dayanarak bir 'İslami Terör' hareketi şeklinde değerlendirmeye devam etmesi, meseleye doğru teşhis koyabilme iktidarını, gösteremeyeceğini söylemiştir.

Türker Alkan, Usame bin Ladin'nin ortaya çıkan kasetindeki görüntülerden sonra İslam ile terör ilişkisinin insanların gözünde büyüyebileceğini belirtmiştir.[586]

> Kasetteki konuşmaların dini içeriği 'İslam terör dinidir' önyargısını güçlendirecek nitelikte. 'Usame bin Ladin ne yaparsa yapsın, din adına

---

[585] Abdullah Aymaz, "Müslüman terörist olmaz", **Zaman,** 26 Kasım 2001.
[586] Türker Alkan, "Sorun Dinle İlgili Değil", **Radikal,** 15 Aralık 2001.

> desteklemeliyiz' diye düşünen birtakım safderunlar da yangına körükle gidiyor, dünyada yaygınlaşan bu kanıyı güçlendiriyor. Oysa sorun İslam'la veya dinle ilgili değil, 'siyasallaşmış dinle' ilgili. Siyasallaşan her din kendi Usame bin Ladin'lerini üretir. Hıristiyanlığın ortaçağını, çılgın Haçlı seferlerini, korkunç Engizisyon mahkemelerini ne çabuk unuttuk? Hıristiyanlık, bu damgadan sekülerleşme sayesinde kurtulabildi.

Ali Bulaç, 19 Ocak 2002 tarihli Zaman gazetesinde "Nasıl bir dünya?", başlığıyla yazdığı makalede, dünyanın birçok bölgesinde haksızlığa, zulme uğrayan Müslümanlar veya İslami gruplardan kesitler sunmuştur. Bulaç, İslam ülkelerinin 32'sinde din ve vicdan özgürlüğünün ağır baskı altında, diğerlerinde ise insanların kısmen özgür sayıldığını ortaya koymuştur. Ve bütün bunlara rağmen ülkelerin geriliğinden, krizlerden yine İslamiyet ve Müslümanların sorumlu tutulmasını eleştirmiştir. Bulaç, yazısının sonunda ikiyüzlü, acımasız ve İslam'a karşı önyargılı bir dünyada yaşadığımıza vurgu yapmıştır.

Yalçın Doğan, 17 Şubat 2002 tarihinde köşesinde, yine Cumhuriyet gazetesinde yazan Hikmet Çetinkaya'nın çıkan son kitabı " İrticanın kara yüzü"nden İslam ve terör bağlantısını ortaya koyan bölümlerini alıntılayarak değerlendirmiştir. Bağlantıyı daha çok 11 Eylül sonrası Avrupa, özellikle de Almanya'daki dini gruplarla yapmıştır.

> 11 Eylül sonrasında Avrupa'da, özellikle Almanya'da bir telaş başlıyor. Daha önceleri Almanya'daki köktendinci sayısını 2-3 bin ile sınırlayan, Alman İçişleri Bakanı Otto Schily , 11 Eylül'den üç ay sonra, "Almanya'da 30 bin köktendinci Müslüman yaşıyor" diyor. 11 Eylül'den sadece üç gün sonra ise Alman TV'leri arka arkaya terör-şeriat bağlantılı programlar yapıyor. Bunlardan RTL, "Almanya köktendinci terör örgütlerinin sığınağıdır" diye yayın yapıyor.Aslında, Almanya sığınak. Ama örgütün uzantısı Amerika'da, Bin Ladin 'le iç içelikte. Kaldı ki, bu siyasal bağlantıların özellikle petrol ve ekonomik kaynaklarla nasıl beslendiği de Hikmet 'in bu yeni kitabında ayrıntılarıyla yer alıyor.

Ali Bulaç, İslam ile terör arasında kurulan bağlantının, diğer dinlerle terör arasında hiç bir şekilde kurulmamasını eleştirmektedir.[587]

> Geçmişte ve bugün, Marxist, milliyetçi, Hıristiyan, Yahudi ve Budist gibi siyasî ve dinî gruplar teröre başvurmuş ve halen başvuruyor olsalar bile, haksız olarak dünyada "İslam" veya "Müslümanlar" ile "terör" arasında özdeşlikler kurulmakta; dünyanın çeşitli bölgelerindeki diğer terör eylemleri neredeyse görmezlikten gelinmektedir. Afrika'da ve Latin Amerika'da Marxist ve milliyetçilerin, İrlanda'da Protestan ve Katoliklerin, Hindistan'da Budistlerin vahşi eylemleri, onların mensup olduğu siyasî görüş veya dinleriyle ilişkili tutulmazken, İslam ve Müslümanlar, neredeyse terörle anılır hale getirilmektedir

2.4 11 Eylül ve İslam

Batılı yazılı basında 11 Eylül sonrası İslam dini ile ilgili haber ve yorumlarda bir artış göze çarpmaktadır. Aynı şekilde Türk yazılı basınında konu ile ilgili çıkan haber ve yorumların çoğu Batılı yazılı basından yapılan alıntılardır. Bundan dolayı Türk medyasının çoğu yazarı da Batılı meslektaşlarından etkilenmişlerdir. Cumhuriyet, Radikal ve Hürriyet gazetesindeki yazarların görüşleri hemen hemen Batılı meslektaşlarının görüşlerine yakın olmuştur. Araştırmamızda yer alan diğer bir gazete olan Zaman'ın yazarları ise Batı basınından aldıkları haberleri kendi görüşlerini de katarak İslam dinine yakın bir yorum yapmışlardır.

Ali Bulaç, 11 Eylül sonrası İslamiyet ile Amerika arasıdaki ilişkiyi değerlendirmiş ve Amerika'nın bu konuda takip etmesi gereken yolu da şu şekilde göstermiştir:[588]

> Amerika, İslam'a karşı üç tutum içinde olabilir: İlki "İslam'a karşı"; ikincisi "İslam'a rağmen"; üçüncüsü "İslam'la beraber".İlkinin her iki dünyaya çok ağır maliyetlere sebep olduğu deneysel olarak anlaşılmıştır. Eğer Amerika, sahiden Huntington'ın öne sürdüğü gibi İslam'la çatışma teorisini seçerse bölgede 'ebedi sıkı yönetim' ilan etmesi lazım. Şiddet ve baskı yeni şiddet ve

---

587 Ali Bulaç, "Terör Üzerine'', **Zaman**, 4 Mayıs 2002.
588 Ali Bulaç, "Yeni Üçgende İslam ve Amerika", **Zaman,** 31 Ekim 2001.

teröre yol açar.İkinci tutum, yani "İslam'a rağmen" düzenleme yapacak olursa, bugünkü sorunlar sadece olduğu gibi kalmayacak, derinleşerek artacaktır. Bu her iki tutumun öteden beri bölgede var olan siyasi rejimler tarafından sürdürüldüğünü ve bölgeyi bu hale getirenin bu temel tutumlar olduğunu artık herkesin anlamış olması lazım.Amerika, bölgede kendisine karşı oluşan ve gün geçtikçe kabaran nefretin derin ve çok yönlü sebepleri üzerinde düşünmeli; İslam'ın tarihi, toplumsal ve kültürel kaynaklarını yeniden okumayı denemelidir. Bu sorunların ortaya çıkmasında din olarak İslamiyet'in suçu ve kusuru yoktur; fakat fatura bu dine ve müntesiplerine çıkarılmaktadır. O halde bu sorunlar İslam'a başvurularak ve Müslümanlar ciddiye alınarak çözülecektir. Pragmatizmin ötesinde dünyanın ve bölgenin daha yüksek düzeyde yeni bir perspektife ihtiyacı vardır.

Hilmi Yavuz, 7 Aralık 2001'de Zaman'daki yazısında müslüman aydınların, meleklerin cinsiyeti, kadın sesi dinlemenin caiz olup olmadığı gibi konularla zaman geçirmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü 11 Eylül saldırıları ile birlikte İslam, ciddi ve vahim meselelerle karşı karşıyadır. Yavuz, ortaya çıkan bu durumu şu şekilde özetlemiştir:

İslam'ın bir medeniyet üretememiş olduğunu, bu defa onu kaba kuvvetle, yani terörle, üstü kapalı bir biçimde aynileştirmek suretiyle ispatlama gayretleri nasıl; ama nasıl görmezlikten gelinebilir? İslam'ı terörle aynileştirmek, onun, örtük bir biçimde, meselelerini, kaba kuvvetle halledebilmekten daha fazlasını yapabilme iktidarına sahip olmadığını söylemekten başka ne anlama gelebilir ki? Batı, 11 Eylül'le birlikte, Müslümanların medeni değil, iptidai (ilkel) kimlikleriyle, kaba kuvvetten başka bir şeye başvurmayı bilmeyen zavallılar güruhu olduklarını gösterip İslam'ı yeniden mahkum edebilmek için, eline muhteşem bir fırsat geçtiği kanaatindedir. Yıllardan beri Müslümanların 'geri zekalı', 'yeteneksiz' ve 'iptidai' olduklarını yazmayı efendilerine yaranmak için kullanan V.S. Naipaul'a Nobel Edebiyat Ödülü boşuna verilmemiştir!..

Ferai Tınç, Suudi şeyhi Süleyman el-Hamid'in 11 Eylül sonrası ortaya çıkan kasetteki görüşlerini yorumsuz bir şekilde köşesinde yayımlamıştır. Şeyhin 11 Eylül'ün İslamiyet ile olan ilişkisini ortaya koyan görüşlerinden önemli olanları şunlardır:[589]

> 11 Eylül, amacına ulaşmıştır. İnsanlar akın akın İslamiyete gelmektedir. Hollanda'da din değiştirenlerin sayısı patlama yapmıştır. Bu hareketin sonuçlarını sonuna kadar savunmak lazımdır. Allah, zaten rüyalarda da saldırıların kutsal olduğunu birçoklarına malum etmiştir. Şimdi müminler bu cihada katılmalı, Afganistan'a gelmelidir. Amerika ininden çıktı. Onu bir kere vurduk. Gelecek sefer inananların kolları ile yine vuracağız...Allah bizi şereflendirdi. Bu ramazan ayında daha başka zaferler bağışlasın Allah bize. Bu mesajlar verilirken, bir yandan da Suudi Şeyh, Bin Ladin'i Hazreti Ebu Bekir, Hazreti Osman, Hazreti Ali'ye benzeterek ona halifelik atfediyor

Haluk Şahin, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra Avrupa'nın bireysel ve toplumsal açıdan İslam dinine bakış açısını gözler önüne sermiştir.[590]

> …Özellikle 11 Eylül'den sonra Avrupa'da İslamiyet'e yönelik ilgi çok arttığı gibi, önyargı ve korkular da depreşmiş…Özetle:İslam tartışılıyor. İslamiyet'in kamusal alandan çekilmeye karşı direnmesini, hayatın tüm alanlarını düzenleme iddiasını hâlâ sürdürmesini, seküler yaşam tarzı iliklerine işlemiş Avrupalılar pek anlayamıyorlar. Kafaları karışıyor, bir türlü karar veremiyorlar. Hem kişisel inanca saygılı kalacaklar, hem de kamusal alanda taviz vermeyecekler... Nasıl olacak bu? Time dergisinin Avrupa baskısının son kapak öyküsünden anladığımıza göre, Avrupalılar kendi başlarına bu işin içinden çıkamıyor ve Avrupa'da yaşayan genç Müslümanların kendilerini bu ikilemden kurtarmalarını bekliyorlar.Buna Avrupa İslam'ı projesi diyebiliriz.. Avrupa ülkeleri Müslümanların dinlerinin gereklerini yerine getirmelerine müsaade ediyor, öyleyse Müslümanlar da onların yasalarına saygı göstermeli... Müslümanlar bulundukları ülkenin yaşamına etkin yurttaşlar olarak katılmalı. Bir Avrupa İslam'ı yaratılmalı... 'Biz' ve 'onlar' diye ayrım yapmak yerine, eşitlik, adalet gibi ortak değerler

[589] Ferai Tınç,"Velfecri Okuyan Gözler", **Hürriyet,** 16 Aralık 2001.
[590] Haluk Şahin,"Avrupa İslamına Doğru", **Radikal,** 22 Aralık 2001.

> üzerine yoğunlaşılmalı. Bunun yolu özeleştiri, sürekli diyalog ve çoğulculuğa saygı gösterilmesinden geçer..."

Abdullah Aymaz, 1 Ocak 2002 tarihli Zaman da " Yeni Doğuşlar" başlığıyla yazdığı makalesinde 11 Eylül saldırısı sonrası müslüman olanların hayatlarından örnekler vermiştir. Aymaz, makalesinde ağırlıklı olarak bu kişilerin İslamiyeti niçin ve nasıl seçtiklerini işlemiştir.

Ferai Tınç, 11 Eylül'den sonra Batıda görsel medya da İslam dini ile ilgili programlara ilginin arttığını söylemiştir. Tınç, CNN'de yayınlanan özel bir hac programını örnek vererek konuyu açıklamıştır. Zaman itibariyle hac ve kurban bayramı olması nedeniyle bu ibadetler makalede ön plana çıkartılmıştır. Ferai Tınç, İslamda ki ibadetlere 11 Eylül sonrası Batı toplumunun ve medyasının nasıl baktığını örneklerle açıklamıştır. [591]

> CNN özel hac programı yaptı. 'Bir hayat yolculuğu hac' başlıklı programda, izleyicileri en çok büyüleyen yüz binlerce Müslümanın birlikte dua edişi, Allah'a yakarışları. Bu sahneler her programda yinelendi. 11 Eylül'ün kapağını araladığı bir albüme bakarcasına yaklaştılar hacca. CNN'in siyah türbanlı sunucusu, 160 ülkeden gelen iki milyon Müslümanı tanımak ve tanıtmak için sokaklarda röportajlar yaptı. İtalyan La Stampa Gazetesi hac haberini verirken, Şeyh Usame Abdullah Hayat'ın duaya 'Allahım İslam'a Müslümanlara şeref ve şan nasib eyle, Yahudi zorbaları yenilgiye uğrat' sözleriyle başladığını yazdı…
>
> …Kuzey Ren Vestfalya Eğitim Bakanı, İstanbul'da kuruluş toplantısını yapan Türk-Alman Diyalog grubundaki konuşmada, Almanya'nın Müslüman vatandaşları konusunu gündeme getirdi. Onların çocuklarına okullarda din eğitimi dersi verilmesi gerektiğini söyledi ve 'Bu devletin sorumluluğudur. Din dersini devlet vermelidir' dedi. Oysa bir yıl öncesine kadar bu işi cemaatlere pas etmeye çalışıyor, Berlin'de çocukları Kaplancılara teslim etmeye hazırlanıyorlardı. İslamiyeti bir kültür olarak anlayıp birlikte yaşamanın yollarını ararken, bu meselelerin üzerinde kafa yorarken Batı Türkiye'nin deneyimlerinin de farkına varıyor. 'Türkiye belirsizlikler içindeki

[591] Ferai Tınç,"Hayvan Katliamından Hac Haberlerine", **Hürriyet,** 22 Şubat 2002.

İslam dünyasında demokrasi ve İslam'ın istikrar sentezidir' yorumu New York Times'a ait, ama geniş biçimde paylaşılıyor. Bu yıla kadar Batı için Kurban Bayramı neydi? Apartmanların içine ite kaka sokulan inekler ve koyunların banyolarda boğazlanması. Şimdi ise hac görüntüleri ile yansıtılıyor Kurban Bayramı.

24 Şubat 2002 tarihli Zaman gazetesinin dış haberler sayfasında "11 Eylül Farrakhan'ı da Değiştirdi", başlıklı haberde Amerika'daki Müslüman–zenci gruplardan Nation of Islam'ın (İslam Milleti) lideri Louis Farrakhan, 11 Eylül sonrasında yıllardan beri çizdiği portrenin dışında mesajlar vermesi işlenmiştir. Farrakhan'ın, özellikle 11 Eylül saldırısından sonra alışılmış ırkçı mesajlarının dışında açıklamalar yapması terörü kınayan demeçler vermesi haberde yer almıştır.

İbrahim Karayeğen, "İslamı anlama çağı" başlıklı makalesinde 11 Eylül'den sonra İslamiyetteki değişimleri kaleme almış ve Türkiye'nin İslamiyetteki önemine dikkat çekmiştir.[592]

11 Eylül miladı, bazı çevrelerin beklentilerinin aksine dünya kamuoyunu Kur'an ve İslam'ı araştırmaya yöneltti. İslam'ın tüm kurum ve kurallarıyla barış dini olduğunu duyurdu Amerika. Ve model olarak Türkiye'yi gösterdi. Amerikan Wall Street Journal gazetesinin Türkiye ile ilgili son değerlendirmesi şöyle: "Batı ve İslam dünyasının kültürleri o kadar farklı ki, ikisi arasında mantıklı bir diyalog kurmak olanaksız. Sadece Türkiye bu uçurumda köprü rolü oynuyor."

Nuray Mert,"Yaşanabilir Dünya" adlı makalesinde Batı Avrupa toplumlarının 11 Eylül'den sonra İslamiyet'e bakışlarını değerlendirmiştir.[593]

Batı Avrupa toplumları, özellikle 11 Eylül'den sonra, İslam'ı kendi hayat tarzlarıyla katiyen uzlaşmaz olarak tarif edip, farklı kültürlerin demokrasi çerçevesinde yaşaması fikrinden giderek uzaklaşıyorlar. Bu, hem Batı'da demokrasilerin yeni sorulara cevap veremeyecek kadar yorgun ve durağan hale geldiğinin ve zenginlik ve konforlarını paylaşmaya hiç niyetleri

[592] İbrahim Karayeğen, " İslamı Anlama Çağı", **Zaman,** 24 Şubat 2002.
[593] Nuray Mert, "Yaşanabilir Dünya", **Radikal,** 16 Mayıs 2002.

olmadığının bir göstergesi, hem de Avrupa'ya akan göçmenlere kapıları kapatmak için bulunmaz bir bahane ve fırsat.

2.5 Medeniyetler Çatışması

Samuel Huntington'un 1992'de yayınlanan ve çok tartışılan eseri "Uygarlıklar Çatışması" 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra tekrar gündeme gelerek ön plana çıkmıştır. Birçok yazar 11 Eylül saldırıları ile Huntington'un tezini ilişkilendiren makaleler yazmıştır. Bu konuyla ilgili yazıların 11 Eylül saldırılarından birkaç gün sonra gerek Batılı gerekse Türk yazılı basınında yer alması zamanlama açısından ilginçtir. Hürriyetten Oktay Ekşi 14 Eylül 2001 tarihli yazısında bu tezin doğruluğunu savunan bir yazı kaleme almıştır.

> …11 Eylül saldırıları Huntington'un ''Batı (medeniyeti) ile özellikle İslam dünyası arasındaki ihtilafların**,** yakın gelecekteki çatışmanın ağırlık merkezini teşkil edeceği'' yolundaki sözlerini doğruladı.İslam adına sürdürülen vahşet ve İslam adına sığınılan ilkellik, bir gün dünyayı bir felakete sürükleyebilecek boyuta ulaşmıştı. Galiba şimdi o noktadayız

Necati Doğru 15 Eylül 2001 tarihinde, Cumhuriyet gazetesindeki yazısında medeniyetler savaşında Türkiye'nin Batı ile İslam Ülkeleri arasında kalabileceğini iddia etmiştir. Çünkü Türkiye'nin bütün dünyayı ve ABD'yi, "Bunu İslamla Batı medeniyetinin çatışması olarak görmeyin, üç beş fanatik, nefret dolu, kinlenmiş teröristin New York, Washington binalarına saldırısı olarak görün" diyerek ikna etmesinin pek mümkün olamayacağını belirtmiştir.

Zaman gazetesinden İbrahim Karayeğen 15 Eylül 2001 tarihli yazısında medeniyetler çatışması tezinin 11 Eylül saldırıları ile birlikte yeniden gündemde ön plana çıkacağı varsayımında bulunmuştur. Karayeğen, Ünlü bilim adamı Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezinin son yıllarda çürütüldüğünü belirttikten sonra özellikle İslam ile Hıristiyan dünyası arasında tarihten gelen kin ve düşmanlığın rafa kaldırıldığını, dinler arası diyalog ve işbirliğinin en üst düzeye çıktığını söylemiştir. Yazar bundan sonraki yüzlerce film ve kitaba konu olacak bu trajediyle, Huntington'un söz konusu

tezinin hâlâ geçerli olduğu mesajının verilmek isteneceğini ve iki din arasında kurulacak bütün köprülerin atılmasının amaçlanacağını iddia etmiştir.

Orhan Bursalı "Ölçü Ne Olmalı?" başlıklı yazısında medeniyetler çatışması tezinde Batı'nın, özellikle Amerika'nın daha dikkatli davranmasını istemektedir. Sebebini de şu şekilde açıklamıştır:[594]

> …Tezin, küreselleşen ekonomi ve dünya gerçeğiyle ve amaçlarıyla ilişkisi olamaz. Terörü çeşitli derecelerde bağırlarında besleyen İslam ülkelerine karşı topyekûn saldırının, Batı açısından, askeri, siyasi, ekonomik amaçları da olamaz. Küreselleşen dünya ekonomisinin tam çöküşü demektir bu. Öte yandan, köktendincilik ise Müslümanlık demek değildir.

Gila Benmayor, 16 Eylül 2001'de Hürriyetteki "Demokrasi Yasta" başlıklı yazısında Batı'daki, medeniyetler çatışması tartışmalarına yer vermiştir. Ben Mayor, tezle ilgili siyaset bilimi profesörü Mike Rogin'in''Batı ile İslam arasında çatışma çıkabilir mi?'' sorusuna verdiği cevabı makalesine taşımıştır.

> ''ABD'ye saldıran İslam değil politik bir hareket. Bu gerçek İslam'dan sapmış olan bir grup ile ABD'nin askeri ve ekonomik gücü arasında bir savaş. Hitler örneğin. Batı'nın değerlerinden sapmış biriydi. Bu İslam ile Batı arasında kültürel bir çatışma değil, belli politik amaçları olan gruplar arasında bir çatışma.''

Radikal gazetesinden Gündüz Aktan da Huntington'un düşünceleri ile 11 Eylül saldırıları arasında ilişki kurarak, Medeniyetler tezine çok yönlü bakmanın gerekliliğinin sebeplerini şu şekilde açıklamıştır:[595]

> …birçok Amerikalı yazar mücadelenin uygarlık çatışması olduğunu söylüyor. Yani İslam'la Batı Hıristiyanlığı arasında bir savaş. Bu tezi güçlendirmek için de teröristlerin Amerikan hayat tarzını, özgürlüklerini, demokrasiyi yok etmeyi amaçladıkları ileri sürülüyor. Mücadeleyi böyle görmek terörle ilişkisi olmayan geniş Müslüman kitleleri son derece rahatsız edebilir.Bu nedenlerle olayın ve mücadelenin sınırlarını gerçekçi biçimde tanımlamak

[594] Orhan Bursalı,"Ölçü Ne Olmalı?", **Cumhuriyet,** 16 Eylül 2001.
[595] Gündüz Aktan,"Savaşılacak Düşman'', **Radikal,** 17 Eylül 2001.

çok önemli.Yapılan çalışmalara göre, kafa yapısı bakımından teröristin, dini, etnik ve ideolojik olanı arasında bir fark yok. Terörist, Amerikan demokrasisi, özgürlükleri ve ekonomisine karşı seçenek modele sahip değil. Batı uygarlığını yıkıp, yerine bir başka uygarlık yaratmak misyonu da taşımıyor. Amacı kendi grubuna karşı yapıldığını tahayyül ettiği 'korkunç' haksızlıkların intikamını almak. Çoğunlukla da kendi başına gelenden ziyade, kendisinden önceki kuşağın ezilmesinin intikamını almaya yöneliyor. Bu ezilme olgusu gerçeklerden koparılarak mitleştiriliyor. Kurban psikolojisine giren terörist, tümünü 'zalim' diye nitelediği karşı tarafın masumuna bile her türlü insani sınırı aşan bir kötülük yapma hakkını kendinde görüyor. Kendini feda edecek gücü ise dini inancın fanatikleşmesinde buluyor. Dinin bu amaçla kullanılmış olması, teröristin İslam'ı temsil ettiğini göstermez. Bu açıdan Kuzey İrlanda'daki Katolik IRA ve Protestan 'Unionist' teröristler bile kendi dinlerini, 'İslami' teröristten daha fazla temsil ediyorlar denebilir.

Bu basit gerçekler bilinmeden yapılacak mücadele telafisi imkânsız zararlara yol açabilir.

Yine Radikal'den Hasan Bülent Kahraman "Roma İmparatorluğu Devam Ediyor'' başlıklı yazısında Huntington'un ortaya attığı uygarlıklar savaşı tezinin aslında dinler arası bir savaş olduğunu iddia etmiştir. Kahraman, Medeniyetler savaşında bir tarafa İslam dininin nasıl yerleştirildiğini tarihsel olarak şu şekilde özetlemiştir:[596]

…İslam'ın bu çerçeve içine oturtulup oturtulamaması için çok tereddüt edildi. Her şey bir yana, Amerika, o devi kendi elleriyle beslemiş, onu kullanmıştı. O arada dünyada ortaya yeni bir düzen çıkmıştı. Bu yaklaşım, çokkültürlülük, çoğulculuk gibi anlayışlara dayanıyordu. Yeni model, dinler, farklı yaşama biçimleri, değişik tercihler arasında bir uzlaşma olması gerektiğini savunuyordu. Demokrasi bu değerlendirmelerle sınırlarını genişletiyor, ilk defa ayakları yere basan bir yaşama biçimine dönüşüyordu. Aradan geçen zamanda olaylar tersinden gelişti. Amerika başka ve yeni bir düşman icat edemeyince ihale İslam'ın üstüne kaldı. Artık o yeni düşmanın adı İslam. Kuşkusuz, Amerika bu konuda dikkatli davranacak, gerekli ince ayarları yapacak, Müslüman kavramını ikiye ayıracak. Fakat bu bir şeyi

[596] H.Bülent Kahraman, "Roma İmparatorluğu Devam Ediyor'', **Radikal**, 17 Eylül 2001.

> değiştirmez. Amerika, tarihin sonu geldi diyen ve bütün bir 1980'li yılları bu düşünce etrafında biçimlendiren Francis Fukuyama'nın kehanetini Huntington'ı ikinci kere doğrulayarak yerli yerine oturacak. Kuşkusuz, İslam-Hıristiyan çatışması değil karşımızda duran. Daha şimdiden gerekli dikkatler gösterildi, sorun 'İslam terörizmi' denerek ifade edildi. Ne kadar uydurma, 'sakil' bir kavram olduğu vurgulansa da belli ki dünya artık buradan kopacak ve yeni düzen bu anlayışın üstünde yükselecek.

Hadi Uluengin,18 Eylül 2001'de kaleme aldığı "Tarafsızlık Yok''başlıklı yazısında eğer medeniyetler savaşı tezi gerçekleşirse Türkiye'nin taraf olması gerektiğini vurgulamıştır. Çok önemli bulduğu sebebini de şu şekilde açıklamıştır:

> İslam kimlikli Türkiye cinnete karşı ne denli 'taraf' davranırsa, hem yerküre insanı o İslam'a tekrardan tarafsız bakmaya ve akla karayı ayırmaya başlayacak, hem de ülkemiz aidiyetini talep ettiği uygarlığa hak kazanacak.

Cumhuriyet gazetesinden Nilgün Cerrahoğlu'nun 24 Eylül 2001 tarihli yazısında, Hadi Uluengin'in bu konudaki düşüncesi ile paralellik göstermiştir. Cerrahoğlu, Türkiye'nin 11 Eylül saldırılarından sonra medeniyetler savaşının çıkmaması için susmaması gerektiğini vurgulamıştır. Gerekçesini de şu şekilde ifade etmiştir:

> Türkiye11 Eylül'den bu yana dillere pelesenk olan "uygarlıklar çatışmasının" göbeğinde. Sözgelimi birileri çıkıp "terör karşıtı cepheye destek mesajları" yanı sıra "uygarlık çatışması" safsatasını, "İslam karşıtı açık ayrımcılığı ve ırkçılığı" kınasa fena mı olur? Ilımlı, barışçı İslamla, Batı (demokrasi) değerlerini bir arada tutmaya çalışan Türkiye'nin son 50 yıllık siyasi serüvenini satırbaşlarıyla vurgulasa ve tam da şimdi, şu sırada Türkiye'nin sahip olduğu "benzersiz-stratejik, kültürel, tarihi- önemi" Batı kamuoyuna hatırlatsa, değerini anlatsa; bir gıdım pi-ar yapsa fena mı olur?

Ferai Tınç da, Nilgün Cerrahoğlu gibi medeniyetler çatışmasını durduracak ülkelerden birinin de Türkiye olduğunu Hürriyet'teki 30 Eylül 2001 tarihli yazısında dile getirmiştir. Tınç, Türkiye'nin hiçbir şey olmasa bile sırf müslümanlığın itibarı adına terörizme karşı mücadele içinde yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Ferai Tınç, Türkiye'nin terörizme karşı mücadele içinde yer alırken de, İslamiyet'ten bir dehşet dini

gibi söz edenlere şunların hatırlatılması gerektiğini belirtmiştir: ‘‘ABD'ye karşı girişilen saldırı İslam terörüyse, Kuzey İrlanda'daki din savaşı da Hıristiyan terörüdür. Ama nedense, Batı basınında hiç böyle bir nitelemeye rastlamadık’’

11 Eylül sonrası Türk yazılı basınında çıkan birçok yazıda üzerinde durulduğu gibi Cüneyt Ülsever de 1 Ekim 2001’de Hürriyetteki makalesinde medeniyetler savaşını engelleyebilecek ülkelerden birinin Türkiye olduğuna vurgu yapmıştır. Çünkü dünyanın kökten-genellemeciliğe gitmesi ve neredeyse tüm İslam medeniyetini suçlama psikozuna girmesinden dolayı bunun zaruret haline geldiğini söylemiştir.

Ege Cansen “Terör ve Biz” başlıklı yazısında Hungtinton’un tezinin haklı duruma geldiğini belirttikten sonra Türkiye’nin tezde alması gereken rolünü açıklamıştır.[597]

> ...Bu son olayın Türkiye açısından iki önemli özelliği var. Birincisi, teröre karşı oluşturulmaya çalışılan ‘‘çokuluslu cephe’’de, kendisi de bir terör mağduru olan bir ülke olarak ne şekilde yer alacağı sorusu. İkincisi, hem Müslüman olan, hem de Batılı olmaya çalışan Türkiye'nin, ne kadar inkár edilirse edilsin dünya gündemini oluşturan ‘‘İslam-Batı’’ çatışmasında hangi rolü oynayacağı. İşte kocaman iki ‘‘fırsat ve tehlike’’ alanı.

Cansen Türkiye’nin önündeki en büyük tehlikenin müslüman ve azgelişmiş bir ülke kompleksine girip, Batı'ya karşı tavır almak olacağını iddia etmiştir. Tarihi fırsat ise, İslam'la Batı'yı barıştırmak ve Batılı bir müslüman ülke olarak, dünyaya örnek teşkil etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Samuel Huntington’un Medeniyetler Çatışması tezinin gerçekleşmesinin pek mümkün olamayacağı iddiasında bulunan İlter Türkmen 22 Eylül 2001 tarihinde Hürriyet’teki yazısında konu ile ilgili şunları söylemiştir:

> 11 Eylül faciasından sonra Huntington'un ‘‘Uygarlıklar Çatışması’’ kehaneti doğru çıkar mı? Olası görünmüyor. Bir kere bugün dünyadaki büyük bölünme Hıristiyan-İslam ekseninde değil, daha çok Kuzey-Güney ekseninde. İkinci Dünya Savaşı'ndaki sonraki en kanlı çatışmalardan biri iki

[597] Ege Cansen, “Terör ve Biz”, **Hürriyet,** 3 Ekim 2001.

> Müslüman ülke, Irak ile İran arasında vuku buldu. Balkan savaşlarında Batılılar Bosna ve Kosova'da Müslümanların yardımına koştular. Körfez Savaşı'nda birçok Müslüman ülke ABD ile aynı cephede Irak'a karşı çarpıştı. Bir şeyi daha hatırlayalım. Bir Müslüman ülke ilk önce Türkiye'deki sol teröre, arkasından da PKK'ya yıllarca destek vermedi mi? Teröristler Filistin kamplarında yetişmedi mi? İslam dünyasında dayanışma beklemek hayaldir.

Doğan Uluç, Amerika'da 11 Eylül saldırılarından sonra Medeniyetler savaşının çıkmadığını ancak toplum içinde müslümanlara karşı bireysel saldırıların üst noktaya ulaştığını belirtmiştir. Uluç makalesinde somut örnekler vererek konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.[598]

> Arizona'da müslüman olmayan türbanlı bir Sih de gene New York ve Washington'a uçaklı saldırı yüzünden Arap görünümlüleri hedef alan nefret eyleminin kurbanı oldu. Tutuklanan hispanik kökenli katil cinayetini, ‘‘Sapına kadar Amerikalıyım’’ diyerek savundu. Long Island'da arabasına benzin dolduran gence, ‘‘Müslüman mısın?’’ sorusuna 'Evet' yanıtını alan bir saldırgan Türk gencin suratına yumruğunu patlattı. Benzinci Türk elindeki pompayı saldırganın kafasına indirip kan içinde bıraktı. Amerikanın çeşitli kesimlerinde cami, mescitlere saldırı, başörtülü, peçeli kadınlara taciz olayları ‘‘Kim olduğunu söyle!’’ düşüncesinin yeşermeye başladığının kanıtı...

Ertuğrul Özkök, Hürriyet'teki köşesinde yazdığı “Evet bu bir medeniyetler savaşı”, başlıklı yazısında 11 Eylül'den sonra zihinsel anlamda medeniyetler savaşının başladığını şu ifadelerle dile getirmiştir. [599]

> ‘‘Yok efendim bu medeniyetler savaşı değilmiş...’’ Hiç komplekse kapılmayın. Bu bal gibi medeniyetler savaşı. Ama öyle ‘‘İslam medeniyeti’’ ile ‘‘Hıristiyan medeniyeti’’ arasındaki savaş değil.‘‘Terör’’ ile ‘huzur’’ arasındaki savaş. Kafasındaki sarığı herkesin kafasına geçirmek isteyen, suratındaki meymenetsizliği, bütün kadınların yüzüne örtü olarak koymaya çalışan zihniyetle, herkesin istediği gibi yaşamasını savunan bir zihniyet arasındaki savaş. Söyleyin, buna ‘‘medeniyetler savaşı’’denmez de ne

[598] Doğan Uluç, “Tipin faul ise arkanı kolla”, **Hürriyet,** 30 Eylül 2001.
[599] Ertuğrul Özkök, “Evet bu bir medeniyetle savaşı”, **Hürriyet**, 1 Ekim 2001.

denir?Ben bütün kalbimle bunun bir ‘‘medeniyetler savaşı’’ olduğuna inanıyorum.

Enis Berberoğu, Hungtington’un medeniyetler tezini yayınladıktan sonra çatışmayı dinlerarası uyumsuzluk çerçevesinde ele almıştır.[600]

‘‘Bosna'da, Kosova'da, Dağlık Karabağ'da, Çeçenistan'da, Tacikistan'da, Afganistan'da, Keşmir'de, Hindistan'da, Filipinler'de, Endonezya'da, Doğu Timor'da, Ortadoğu'da, Afrika Boynuzu'nda, Sudan'da ve Nijerya'da Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında hep çatışmalar olagelmiştir.’’ (19 Aralık 1999, NewYorkTimes) Samuel Huntington, aynı makalede aslında bugünkü Afganistan kördüğümüne ışık tutacak ipuçlarını de veriyor: ‘‘Bu çatışmaların en azından iki nedeni var: İlki İslam dünyasının, Müslüman cemaat içinde düzeni sağlayacak ve Müslümanlar ile diğerleri arasındaki çatışmaları sınırlandıracak ya da aracılık edecek bir ya da iki egemen devletin olmayışı. Özellikle İran ve Suudi Arabistan olmak üzere, rekabet halindeki Müslüman devletler, gayrimüslimlere karşı savaşan Müslüman gruplara destek vererek kendi etkilerini artırma girişimindeler. İkinci olarak, birçok Müslüman ülkede 16 ile 30 yaşları arasındaki erkek nüfusun artışı, militan ve savaşçı sayısını da besliyor. Gerçekten de bu genç erkekler, üyeleri Afganistan'da, Bosna'da, Kosova'da, Filipinler'de, Çeçenistan'da ve diğer cephelerde savaşan uluslararası Müslüman tugayların temel askeri yapısını oluşturmaktadır.’’

8 Ekim 2001 tarihli Cumhuriyet’te Erol Manisalı, 11 Eylül saldırılarından sonra Batının, işi İslam-Hıristiyan çatışmasına getirmemesi gerektiğini söylemiştir. Devlet başkanlarının düşüncesizce yapılan açıklamalarının, yanlış yönlendirmelerin, işi Hıristiyan-Müslüman çatışmasına götürebileceğini, bundan dolayı Batı’nın böyle bir yanlışa girmemesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Cüneyt Ülsever Hürriyet’teki köşesinde ünlü tarihçi Francis Fukuyama, 8 Ekim 2001 günü The Wall Street Journal ve 10 Ekim 2001 günü Radikal Gazetesi'nde yayımlanan ‘‘Hala Tarihin Sonundayız’’ başlıklı önemli makalesini değerlendirmiştir.[601]

---

[600] Enis Berberoğlu, “Mesele İslami Terör Değil İslam Zemininde Rekabet’’, **Hürriyet**, 4 Ekim 2001.

> Makalede Fukuyama hazmı zor ama maalesef gerçek bir saptamada da bulunuyor. Ona göre Huntington'un ‘‘Batı merkezli modernite’’ tezi, Doğu ve Güney Asya, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'da çöktü. Bu bölgelerdeki bazı ülkeler hızla Batı merkezli moderniteye uyum gösteriyorlar. Dünyada Huntington'u haklı gösteren tek örnek İslam! İtiraz eden, protesto eden, ancak ortaya bir alternatif koyamayan İslam! Demokrasiyi bir türlü hazmedemeyen, bir türlü üçüncü dünya statüsünden, Türkiye hariç, birinci dünya ülkesi statüsüne geçemeyen İslam! Bu teze karşılık İslami muhalefet; Batı emperyalizminin, ülkelerindeki işbirlikçiler ile birlikte, mazlum Müslüman halkı dışlamaya ve ezmeye devam ettiği bir dünyada, tarihin son hesaplaşması gerçekleşmeden tarihin sona eremeyeceğini iddia edeceklerdir. Haklılık noktaları da çoktur. Samimi olalım; evet Müslümanların tarihi ezilmişliği bir vakıadır ama Müslümanlar da insanlığın mutluluğu için, Batı medeniyetinin ürettiğinin fevkinde dünyevi bir tez ortaya koyamamışlardır**.**

Erol Manisalı 12 Ekim 2001’de Cumhuriyet’teki yazısında medeniyetler çatışmasına yalnızca bir yönden bakılmaması gerektiğini belirtmiştir. Manisalıya göre Huntington’ın, kültürler (ve dinler) savaşı başlayacak, derken çok haklıydı ama hem sadece sonuçları söylemesi, hem de işin bir tarafını ele alması yanlıştı. Erol Manisalı’ya göre Huntington'un şunu söylemesi gerekirdi.

> "Dünya'da paylaşım kavgasında Batı ve diğerleri, Hıristiyanlar ve diğerleri arasında fark büyüdükçe çatışmalar artacak; bu paylaşım kavgası paralelinde, kültür (ve din) çatışmalarını da beraberinde getirecek." İşin doğrusu galiba bu. Acaba Huntington, Batı (ve Amerikan) cephesine çalışan biri olarak, paylaşım kavgasını perdelemek için mi kültürü (ve dini) öne çıkarmış? Dünya uygarlıklar kavgasına, savaşına girecek, demiş. Oysa yaşlı dünyamız hep paylaşım kavgası yaşadı ve yaşayacak.

Ali Bulaç 27 Ekim 2001 tarihli Zaman gazetesindeki yazısında 11 Eylül saldırıları ve Afganistan’a karşı başlatılan savaş doğrultusunda İslam-Batı, İslam-Hristiyanlık gibi kavramların değerlendirmesini yapmıştır.

---

[601] Cüneyt Ülsever, “Türkiye İsterse Tarih Yazabilir’’, **Hürriyet,** 11 Ekim 2001.

> …"İslam" ile "ABD'nin de dahil olduğu Batı"nın iki kutupta yer aldığı bu savaşa "medeniyetler çatışması" da demek mümkün. Böyle bir çatışmayı hem Amerika'da hem İslam dünyasında arzu edenler var. Ancak bu çatışma teorisinin reel temeli yoktur. Niçin böyle bir çatışmanın söz konusu olmadığını ve esasında olmayacağını sonraya bırakıp, bu savaşın "İslam ve Hıristiyanlık" ya da "İslam ile Amerika" arasında süren bir savaş olmadığının da altını çizmek gerekir. Kuşkusuz İslam'ın Batı ile sorunu vardır, burada sözünü ettiğim, 'kategorik olarak Batı' değil, modernite ve uygarlık vizyonuyla Batı'dır. Yani İslam dünyasında sıcak çatışma sürüyor olsa bile asıl çatışmanın İslam ile Amerika arasında olduğunu söylemek yanıltıcı olur. Olayların asıl şimdilik flu gibi duran katmanlarında çatışma Batı'nın kendi içinde cereyan etmektedir. Başka bir deyişle Avrupa'nın geleneksel modernliği ile ABD'nin küresel modernliği arasında son 10 yılda başlayan derin iç çatallaşma, 11 Eylül saldırısı ve 7 Ekim'de Afganistan'a karşı başlatılan savaşla gün yüzüne çıkmış oldu.İki modernleşme konseptinin tarihi derinlikleri, kültürel çatallaşmaları ve bunların yol açtığı ayrışmalar doğru olarak anlaşılmadıkça Doğu-Batı, İslam-Hıristiyanlık, Müslümanlarla-ABD gibi yanıltıcı çerçeveler içinde hapsolma tehlikesi vardır.

Ali Bulaç birkaç hafta önce "Medeniyetler çatışması dolayısıyla" kaleme aldığı yazısının devamı niteliğinde bir makale daha yazmıştır. Bulaç bu makalesinde medeniyetler çatışmasında Türkiye'nin üzerine düşen görevi açıklamıştır.[602]

> Eğer Türkiye, sahiden "İslam" ile "Batı" arasında bir köprü ve bir denge olacaksa, iki dünya arasında diyalog kurup çatışma ihtimalini işbirliğine çevirecekse "İslami kimliği"ni daha belirgin şekilde öne çıkarmak durumundadır. Bunun için yapması gereken tek şey, övünerek sahip olduğunu söylediği "İslamiyet, laiklik ve demokrasi"yi uygun bir çerçeveye oturtması ve her üç parametreyi yepyeni bir paradigmanın teşekkülü amacıyla tanımlamasıdır.

Emre Kongar, 11 Eylül saldırılarını, Hıngtinton'un medeniyetler çatışması tezindeki düşünce doğrultusunda değerlendirmiştir. 11 Eylül terör olaylarının başarıya ulaşmasının ancak medeniyetler çatışması tezinin gerçekleşmesiyle olabileceğini iddia

---

[602] Ali Bulaç, "Türkiye Modeli", **Zaman,** 7 Kasım 2001.

etmiştir. Çünkü Kongar 11 Eylül saldırılarının asıl amacının dinler arasında savaş çıkarmak olduğunu da şu cümlelerle ifade etmiştir:[603]

> Şimdi elimizde 11 Eylül terörü ile başlatılmak istenen bir dinler arası savaş var. Yani 11 Eylül terörünün asıl amacı, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında yeni bir savaş dönemini başlatmak olarak ortaya çıkıyor: Aynen Orta Çağ'daki Haçlı Seferleri dönemi gibi. İşin ilginç yanı bu kez savaşı başlatanlar Müslümanlar olarak görülüyor. Hem de Hıristiyanların lojistik ve ideolojik desteğiyle. Şimdi her iki dinin siyasal radikalleri arasında sıkı bir dayanışma görülüyor: Her iki dindeki siyasal radikaller de bu dinler savaşından yana. Her iki dindeki siyasal radikaller de karşı tarafı acımasızlıkla ve bağnazlıkla suçluyor. Her iki dindeki siyasal radikaller de kendi varlıklarının ve haklılıklarının gerekçelerine karşı tarafın varlığında ve saldırısında görüyor. Eğer radikal siyasal dinciler her iki tarafta da egemen olurlarsa, dünya gerçek bir dinler savaşı çıkmazına girebilir. İşte o zaman 11 Eylül terörü amacına ulaşmış olur.

Ahmet K. Han, 22 Aralık 2001'de Radikal'de yazdığı makalesinde Huntington'un son yüzyılın kahini olduğunu iddia etmiştir. Han'a göre Huntington, son yüzyılın en önemli strateji ve güvenlik analistlerinden biridir. Ahmet K. Han, 11 Eylül'de gerçekleştirilen saldırıların arka plan dinamiklerinin çeşitli biçimlerde yorumlanmasının mümkün olduğunu ve söz konusu saldırıların, Batı değer sisteminin kalbine atılmış bir müslüman mermisi olarak yorumlayanların da olabileceğini söylemiştir.

Emre Kongar, 11 Şubat 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki yazısında Samuel Huntington'un medeniyetler çatışması ile ilgili tezinin tarihçesini ve ana kısımlarını belirttikten sonra yeniden gündeme gelmesinin sebeplerini şu şekilde açıklamıştır:

> …Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı "İslam mücahidi" olarak, bizzat üretip eğittiği, yetiştirdiği, örgütlediği Taliban ve Usame Bin Ladin , Sovyetler çöktükten sonra işlevsiz kalmış ve bu kez Orta Doğu savaşını ve İslam ülkelerindeki yoksullukları bahane ederek, kendisini yaratan Amerika'ya, üstelik de "İslami bir ideolojik kılıf altında" saldırmıştı. Bu terörist eylem üzerine, derhal Huntington'un tezleri ısıtılıp yeniden piyasaya

[603] Emre Kongar,"11 Eylül Başarıya Ulaşabilir mi?", **Cumhuriyet,** 10 Aralık 2001.

> sürüldü: İşte "uygarlıklar çatışması" adı altında "dinler savaşı" başlamıştı. Bu zorlama yorum, bir yandan İslam dinini, terörist eylemleri için kılıf yapmak isteyenler tarafından öne sürülürken, öte taraftan Berlusconi gibi kafası Hıristiyan fanatizmi ile yıkanmış politikacılar tarafından da desteklendi. Oysa sadece Müslüman bir toplumda laik ve demokratik bir devlet gerçekleştirme yolunda büyük ilerlemeler kaydetmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı bile Huntington'un tezlerinin yanlışlığını kanıtlıyordu…

12 Şubat 2002'de İstanbul'da Avrupa Birliği- İslam Konferansı örgütü ortak forumunun gerçekleşmesi yazılı basında geniş yankı uyandırmıştır. Hürriyet gazetesi haberi "Medeniyetler Buluşuyor " şeklinde vermiştir. Haberde, İsmail Cem'in dinler ve kültürler arasında sorunlar yaratmaya yönelik çabalara karşı ortak mücadele edilmesinin önemine işaret eden görüşü de yer almıştır. Aynı tarihte Cumhuriyet gazetesinden Yalçın Doğan da yazısında İsmail Cem'in İslam- Hristiyan gerginliğini azaltmak için yapmış olduğu olumlu çalışmalara değinmiştir.

8 Mayıs 2002'de Radikalden Haluk Şahin medeniyetler çatışması tezinin Batı toplumunda hayata geçtiğini somut bir örnekle açıklamaya çalışmıştır. Şahin "Yeni küresel savaş" başlıklı makalesinde Hollanda da öldürülen bir politikacının portresini 11 Eylül saldırılarıyla bağlantılı olarak okuyucuya sunmuştur.

> Öldürülen Hollandalı politikacı Fortuyn gençliğinde Marksist sosyoloji dersleri vermişti; açıkça eşcinsel olup eşcinsel haklarının mücadelesini yapmıştı; şimdi ise ülkeye Müslüman göçmen akımının kesin olarak durdurulmasının bayraktarlığını yapıyordu. Çünkü ona göre, eşcinselleri hor gören ve kadınlara ikinci sınıf insan muamelesi yapan Müslümanlara, hoşgörülü Hollanda toplumunda yer yoktu. Fortuyn, yaşam tarzı olarak klasik 'sağcı' portresine uymuyordu ama, göç konusundaki fikirleri nedeniyle 'sağcı' sayılıyordu.Yazdıkları ve söyledikleriyle kazandığı 'Müslüman düşmanı' etiketi, onun ölümünü de son aylarda çok moda olan 'Uygarlıklar Çatışması' ve '11 Eylül' şablonlarına yerleştiriyor... Bence, yeryüzündeki büyük dengesizlik ideoloji sahnesine şimdilik bu maskeyi tercih ediyor!

2.6 Dinler arası Diyalog

11 Eylül saldırılarından sonra dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan toplumlar arasında barış ve huzurun gerçek anlamda sağlanabilmesi için dinler arasında bir diyalog çalışması başlamasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. 11 Eylül 2001 terör saldırılarından çok kısa bir süre geçmesine rağmen gerek Türk gerekse de Batılı yazılı basında bu konu haber, yorum ve makalelerde işlenmeye başlamıştır. Cumhuriyet gazetesi yazarı Nilgün Cerrahoğlu, 11 Eylül'den sonra Vatikan'ın dinler arası diyalog görüşlerini yazısına yansıtmıştır.[604]

> Olağanüstü güvenlik önlemlerine paralel olarak 11 Eylül'ün "İslama karşı bir Haçlı ittifakına dönüşmemesi gerektiğini" yineliyor sürekli olarak Vatikan. Yüksek düzeyli Vatikan temsilcileri, kilisenin "intikam değil adaletten yana olduğunu" vurguluyor. "Dinler arası diyalogdan" sorumlu Kardinal Machado : "İslama karşı kutsal savaş, insanlık için kâbus demektir" diyor: "Muazzam can kaybına yol açacak bir çılgınlık olur bu. Kültürler arası barışçı yaşamı yok eder. Hıristiyan ve İslam kültürleri arasında kapanması mümkün olmayan yaralar açar..." Vatikan duvarları arkasında "dinler savaşı" senaryosuna sempatiyle bakan "şahinler" de var elbette. Onların görüşleri basına -şimdilik- daha az yansıyor. Ancak Papa'nın demeçlerinde de ifadesini bulan "resmi görüş" ; "uygarlıklar çatışmasına" net biçimde karşı. Körfez Savaşı'nın bombalarına da vaktiyle karşı çıkan Papa, "suçlu/ masum ayrımı gösterilmeksizin yapılacak toptancı askeri misillemelere" şiddetle karşı.

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ortaya çıkan dinler arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırmak amacıyla 24 Eylül 2001 tarihinde Hürriyet gazetesinden Tufan Türenç, ilahiyatçı Doçent Osman Şekerci'nin üç semavi dinin kitaplarından alıntılar yaparak hazırladığı duayı aynen köşesinde yayımlamıştır.

Serdar Turgut, 25 Eylül 2001'de Hürriyet'teki yazısında, New York Yankee stadyumunda, 11 Eylül saldırısında yakınlarını kaybeden insanların dua merasiminden, örnekler sunmuştur.

---

[604] Nilgün Cerrahoğlu,"Uygarlıklar Çatışması…Kabus'', **Cumhuriyet,** 17 Eylül 2001.

> En küçüğünden en büyüğüne bütün dinlerin temsilcileri oradaydı. Olayda yakınlarını kaybedenler toplanmıştı stadyuma.Her dinin temsilcisi dua okudu ölenler için, Amerika için birbiri ardına.En büyük alkışı, Harlem Camii'nin imamı aldı. Kuran'dan sure okunduktan sonra, zenci imam ‘‘Biz Amerikalıyız ve de Müslümanız’’ deyince yakınlarını, kocalarını, karılarını, çocuklarını ‘‘İslami’’ teröre kaybetmiş olan 20 bin kişi ayağa kalktı, alkışladı onu.Herkes el ele tutuştu dualar okunurken. Ellerinde ölen yakınının fotoğraflarını tutanlar, onlara dalıp gidenler sessizce ağladılar. Birbirlerine sarıldılar.Önyargılarından arınma sürecini başlattılar. Terörün asıl darbeyi vurmaya çalıştığı Amerikan idealinin, yani hangi inançtan olursa olsun, hangi memleketten gelirse gelsin, etnik kökeni ne olursa olsun farklı insanların Amerikalı olarak kaynaşma hakkının elden gitmesine ‘‘dur’’ dediler.

Zaman gazetesinden Ahmet Şahin ise İslam dininin dinler arası diyaloga nasıl baktığını ayet ve hadislerle yazısında açıklamaya çalışmıştır.[605]

> Hucurât Suresi’ndeki zikrettiğimiz âyet, karşılıklı münasebet açısından ırk, devlet, millet farkı gözetmeksizin iyi münasebet kurmayı, yardımlaşıp itimat sağlamayı emrederken, iddia edilenin tam aksine, Hıristiyan ve Musevilere ehli kitap nazarıyla bakar, ehli kitap olanları daha da yakın görerek kestiklerinin yeneceğini, kızlarının nikâh altına alınabileceğini ifade eder, hiçbir semavî kitabı tanımayanlardan daha yakın bir makama layık görülür onlar.Bu konuda bazı İslam büyüklerinin özel izahları da dikkat çekmektedir. Ehli kitap olan Hıristiyanların içinde dindar ruhanileri de olabilir. Bunlarla Müslümanlar Allah inancını yok etmeye çalışanlara karşı birlik meydana getirip tevhid inancını korumaya da çalışabilirler. Böyle bir yardımlaşma da mümkündür.Duruma böyle bakılması halinde, kültürler arası çatışmaya mani olmak gibi bir sonuç da söz konusu olabilir. Bundan da Müslümanlar barış taraftarı olmak gibi bir itibarın da sahibi olurlar. Peşinen düşmanlık etmek gibi bir fanatizmin savunucusu durumuna düşmezler.Bizim anladığımız mânâda İslam, düşmanlığı esas almamakta, barışı, ortak değerler etrafında birliği tavsiye etmekte, Hucurât Sûresi’ndeki âyetten bunu öğrenmekteyiz…

[605] Ahmet Şahin,“İslam Hiçbir Milleti Peşinen Düşman İlan Etmez”, **Zaman,** 26 Eylül 2001.

Yine Zaman gazetesinden İbrahim Karayeğen 29 Eylül 2001 tarihli yazısında dinler arası diyalogda İslam dinini temsil edebilecek tarafın Türkiye olması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun sebebini de şu şekilde açıklamıştır:

> Afganistan ve Taliban örneğindeki bir medeniyet, İslam'ı Batı'da ne tanıtabilir ne de sevdirebilir. Türkiye gibi demokratik, laik, serbest piyasa ekonomisini benimsemiş, Müslüman bir ülke; ancak bu açılımı sağlayabilir, yanlış anlaşılmaları önleyebilir.Hilal—Haç kavgasını tarihin derinliklerine ebediyen gömecek yegane ülke Türkiye'dir. Türkiye bu tarihi rolünü oynamak zorunda. Batı'da uç veren "İslam karşıtı" düşünceler dünyaya yeni bir kaos ve kargaşa çıkartabilir. Böyle bir durumdan dünya kazançlı çıkamaz. Bu bunalımı aşacak anahtar Türkiye'nin elinde.Bölgedeki şifreli iki kelime: Türk ve Müslüman. Bu iki ortak paydaya sahip ABD'nin tek müttefiki var. Topraklarımız dışındaki bu gelişmeleri sadece izleyen değil yönlendiren de olabiliriz.

23 Ekim 2001 tarihinde Yalçın Doğan, Cumhuriyet gazetesindeki makalesinde AB’nin dinler arası diyalog için zirve toplantısı yapacağını yazmıştır. Aynı yazıda Fransa’nın ve Yunanistan’ın dinler arası diyalog çabalarına da değinmiştir. Son olarak da Doğan, Türkiye’nin ev sahipliğinde yapılacak olan dinler arası diyalog konferansı hakkında okuyucuyu bilgilendirmiştir. Yazar dinler arası diyalog çalışmalarının sonucunda 11 Eylül'le başlayan teröre karşı mücadelenin savaşa yol açtığını ancak bu çalışmayla İslam karşıtlığının, yerini aklı başında bir yönelişe bıraktığını vurgulamıştır.

14 Aralık 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında “Kilisede iftar yemeği” başlığıyla bir haber yayımlanmıştır. Ermeni Patriği Mesrob'un verdiği yemeğe çok sayıda davetli katılırken 'diyalog ve hoşgörü çağı'nın sürdürülmesi istenmiştir. İftarı niçin düzenlediğini soranlara Patrik Mesrob’un verdiği cevap haberde şu şekilde yer almıştır:

> Biz burada Müslüman vatandaşlarımızla birlikte yaşıyoruz. Hatta ben 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Trakya'da Midye Köyü'nde bir Müslüman aileyle birlikte kalıyordum. Ramazandı. Birlikte oruç tuttuk. Bu benim için yeni bir şey değil" dedi.

Hadi Uluengin 22 Aralık 2001 tarihli Hürriyet'teki "Dinler diyalogu ve biz" başlıklı yazısında Bürüksel'de gerçekleşen dinler arası diyalogla ilgili konferansta konuşulanları makalesinde aktarmıştır. Uluengin yazısında bu konferansın öneminin 11 Eylül'den sonra daha da arttığını söylemiştir. Bundan dolayı böyle bir konferansı düzenleyen Hristiyan dünyasına Müslümanlar olarak teşekkür borcumuzun olduğunu söylemiştir. Çünkü 11 Eylül sonrası ortaya çıkan durumu düzeltebilmek için barış, beraberlik ve işbirliği diyaloguna her zamankinden daha çok ihtiyacımız olduğuna Hadi Uluengin dikkat çekmiştir.

Yine Uluengin, 25 Aralık 2001 tarihinde Hürriyet'te dinler arası diyalogla ilgili bir yazı daha kaleme almıştır. Yazısında Yaser Arafat'ın Mesih'in doğum yeri olan Beytüllahim'in İsrail tarafından terkedildiği 1995 yılından itibaren, her Noel kutsal ayine katılmasını değerlendirmiştir. İslami kimlikten bir liderin kutsal topraklardaki en kutsal Hıristiyan ayine katılmasını özellikle 'uygarlıklar çatışması' teorisinin popüler olduğu 11 Eylül sonrası dönemde her zamankinden daha çok önem arzedeceğini belirtmiştir.

2.7 Din ve Laiklik

11Eylül 2001 saldırılarından sonra bazı kavramlar yazılı basında öne çıkmıştır. Bunlardan bir de laikliktir. Türker Alkan, 11 Eylül saldırılarından iki- üç gün sonra Radikal gazetesinde, "Küresel Nefret'' başlıklı yazısında dünyada farklı rejimlerle yönetilen her ülkede laiklik anlayışının muhakkak olması gerektiğini vurgulamıştır. Alkan, gittikçe küçülen bir dünyada dini, etnik ve kültürel fanatizme yer olmadığını, yenidünyanın, etnik ve kültürel hoşgörü ile laiklik anlayışları üzerine kurulmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Türker Alkan, laik bir Müslüman ülke olarak Türkiye'nin, yeni kurulan dünyada model olabileceğini de iddia etmiştir.[606]

---

[606] Türker Alkan, "Küresel Nefret'', **Radikal,** 15 Eylül 2001.

11 Eylül'le birlikte laikliğin öneminin arttığına dikkat çeken bir başka yazar olan Bekir Coşkun,18 Eylül 2001 tarihli yazısında müslüman ülkeler içinde tek laik ülkenin Türkiye olmasının övünç kaynağı olduğunu belirtmiştir. Yazısının son kısmında ise laiklik karşıtı eylemlere katılanları ve destekleyenleri de sert bir üslupla eleştirmiştir.

> Dilinden laik cumhuriyeti düşürmeyen, ama el altından devrim yasalarını paspas yapanlar... Çağdaş eğitimin içine edip, yurdu imam-hatip okulları ile donatanlar... Siyaseti cami avlularına sokanlar... Mollaların eteğine yapışanlar...Tarikat şeyhlerine kadro tahsis edenler... Dinci sermayeye destek verip, laik cumhuriyet karşıtlarına finans sağlayanlar...Utanmalılar.

Tufan Türenç de 11Eylül saldırıları ile ilgili değerlendirmelerinde Türkiye'nin müslüman ülkeler içinde tek laik devlet olmasının sevincini dile getirmiştir. Bunda da Atatürk'ün payının çok yüksek olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:[607]

> ''Eğer Türk toplumuna Atatürk gelmeseydi bizim de Afganistan, Pakistan ve Arap ülkelerinden en ufak bir farkımız olmazdı.'' Oysa bugün Türkiye, Türk toplumu onlardan apayrı, bambaşka bir yerde. Türkiye Cumhuriyeti bugün İslam âleminin tek laik ülkesi. Tek Müslüman Batılı ülke.Üstelik bütün bu nitelikleri dinini, inancını koruyarak kazanmış.Eğer bugün İslam'ı keyifle, hoşgörüyle yaşayabiliyorsak, göğsümüzü gere gere ''Biz farklıyız'' diyebiliyorsak ve gerçekten de hem Müslüman olup hem de çağın çizgisini yakalayabilmişsek bu O'nun sayesindedir. İslam âleminin içinde kalıp Batı uygarlığının bir parçası olabilmişsek bunu tamamen 'O'na borçluyuz.

Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesinden Necati Doğru da 27 Eylül 2001 tarihli yazısında bugün dünyanın imrenerek baktığı Türkiye'deki laiklik anlayışında Atatürk'ün etkisinin çok önemli olduğuna vurgu yapmıştır.

İlhan Selçuk 15 Kasım 2001'deki yazısında en güzel Müslümanlığın Türkiye'de yaşandığını belirtmiştir. Bunun sebebini de Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik anlayışına bağlamıştır. Selçuk, Türkiye'deki Müslümanlığın devlet zoruyla gelişmediğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

---

[607] Tufan Türenç, "İyi ki O Gelmiş'', **Hürriyet**, 26 Eylül 2001.

> Gönülden inançtır... Laik Cumhuriyet'te birey istediği gibi tapınır, baskı yoktur... Devlet dinci oldu mu, hem demokrasiye ters düşer..Hem de özgür vicdana!..

21 Kasım 2001 tarihinde yine İlhan Selçuk, Cumhuriyette yazdığı makalesinde 11 Eylül saldırıları ile laiklik arasında bağlantı kurmuştur. Özellikle Türkiye'deki laiklik uygulamalarının dünyaya örnek olması gerektiğini belirtmiştir. Diğer Cumhuriyet yazarları gibi tüm müslüman coğrafyasında laik, sanayileşmiş, özgür ve aydınlık bir tek ülkenin Türkiye olduğuna vurgu yapmıştır. Selçuk, bu görüşleri doğrultusunda 5Aralık 2001'de kaleme aldığı "İslam Başka İrtica Başka'' başlıklı makalesinde Atatürk Türkiye'sinin "laik cumhuriyet modeli''nin, müslüman dünyasında tek olduğunu bir kez daha dile getirmiştir.

İlhan Selçuk yazılarında Türkiye'deki laiklik uygulamalarını, dünyadaki diğer ülkedekilerle karşılaştırmaya devam etmiştir. 6 Aralık 2001 tarihli makalesinde laiklik uygulamalarına kadın açısından bakmıştır.

> Suudi Arabistan'da görevli Amerikan pilotu Martha MacSally 'nin bir derdi var; kadın, çalıştığı üsten ancak kara çarşaf giyerek ve yanına bir erkek alarak çıkabiliyormuş... Sonunda patlamış!.. Bu uygulamanın Amerikan anayasasına aykırı olduğunu ileri sürerek dava açmış... Medyaya bakılırsa ABD, Afganistan'da kadını burkadan kurtaracak, değil mi?.. Peki, Suudi Arabistan'da ne yapıyor?.. İslam dünyasında eksik etek sayılan kadının tesettürü, Türkçesiyle örtünmesi, hem "zül" hem de "ayıp!.." Bunu vurgulayan bir eski fıkra var; sarıklı softa yüzü açık bir kıza yolda rastlayınca der ki: Kız hani senin peçen?..Kız yanıtlar: Benim peçem senin gözlerinde olmalı hocam!..

Yukarıda İlhan Selçuk'un makalesinde örnek olarak verilen diğer İslam ülkelerindeki uygulamalara bakarak özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Türkiye'deki laiklik uygulamalarının öneminin bir kat daha arttığını söylemek mümkündür.

İlhan Selçuk, birçok yazısında vurguladığı gibi Türkiye'nin laikliği benimseyen tek Müslüman ülke olmasından dolayı Türkiye'de laikliğe karşı çıkan müslümanlara şu şekilde serzenişte bulunmuştur:[608]

> Benim zavallı Müslümanım, Atatürk'e düşmanlıkla Türkiye'de laikliğe savaş açmış... Zavallı Müslümanım benim, sen tüm İslam dünyasında Aydınlanma Devrimi'ne ve laik devlete savaş açtıkça iflah olamayacaksın!... Başını kaldırmak istedikçe, başına vurup ezecekler seni, ayaklarının altına alacaklar; Küreselleşen dünyada ikinci sınıf insan olmaktan kurtulamayacaksın!.. Yazık sana benim zavallı Müslümanım...

Radikal'den Murat Yetkin de 6 Aralık 2001 tarihli yazısında Türkiye'nin İslam dünyasında tek laik ülke olması nedeniyle Batı devletleri tarafından kabullenildiğini belirtmiştir. Yetkin'e göre eğer Türkiye, laik bir cumhuriyet olarak kurulup, bunu çoğulcu siyasi yapıyla güçlendirmemiş olsaydı, örneğin NATO üyeliğine kabul edilmez, ve bugün kavga dövüş bile olsa, AB üyeliği için sırasını bekliyor olamazdı.

Hikmet Bila,"Atatürk'ü Yeniden Okutmak" başlıklı makalesinde 11 Eylül'den sonra gelişen olaylar doğrultusunda müslüman ülkelerde laiklik kavramının öneminin artmasının sebeplerini şu şekilde ifade etmiştir:[609]

> …Batı'nın silahları ve paralarını alıp Batı'nın sadık uşaklığını üstlenen İslam dünyası yönetimleri, kendi halklarını ortaçağ yasalarıyla rehin almışlar. Kendi oligarşilerini beslemişler ama yüz milyonları bulan kitlelere zırnık koklatmamışlar. Onlara reva görülen, şeriat yasaları, baskı, zulüm, yoksulluk olmuş. İspanya sahillerinde içki, kumar ve kadınlarla gününü gün eden İslam kralları, kendi ülkelerinde kadını çarşafa sokmuş, yeri geldiğinde taşlayıp öldürtmüşler.
>
> 11 Eylül'ün gözler önüne serdiği tablo bu.

Türker Alkan, laiklik kavramının 11 Eylül saldırılarından sonra dünya barışı için bir zaruret haline geldiğini iddia ederek bunun sebebini de şöyle açıklamıştır: [610]

---

608 İlhan Selçuk, "Vah Benim Zavallı Müslümanım…", **Cumhuriyet,** 27 Nisan 2002.
609 Hikmet Bila, "Atatürk'ü Yeniden Okutmak'', **Cumhuriyet,** 9 Kasım 2001.

Şu anda dünyadaki savaşların ve çatışmaların büyük kısmı din farklılıklarından kaynaklanıyor. İnsanlara barış ve huzur getirmesi gereken dinler, savaş ve huzursuzluk kaynağı oluyorlar. Bu tabloya bakarak dinleri suçlamak elbette yanlış olur. Dindar olup da bu tür çatışmalarda yer almayan kesim, insanların çoğunluğunu oluşturuyor. Buradaki sorun 'dindarlık' değil, 'fanatizm'dir. Din, toplumların gereksinim duyduğu bir kurum. Ama fanatikleştiği zaman, barış yerine savaşın kapılarını açıyor. Demem o ki, sadece ulusal devlet yapılarının ve demokrasilerin oluşması için değil, uluslararası barış ve huzur ortamı için de 'laiklik' gerekli ve zorunlu bir koşul olarak karşımıza çıkıyor. Küreselleşen dünyada, laikliği, barışın bir önkoşulu olarak yeniden değerlendirmek zorundayız.

Nilgün Cerrahoğlu,19 Kasım 2001'de Cumhuriyet'teki makalesinde BBC'de İslam ve Şeriat üzerine izlediği bir televizyon programından çıkardığı sonuçları yazmıştır. Cerahoğlu, bir saatlik programdan yola çıkarak şu temel ilkeyi ortaya koymuştur:

"Şeriat, ibadetin ayrılmaz parçasıdır. Dünyevi yaşamı düzenleyen kurallarla ibadeti birbirinden ayırmak imkânsızdır. Çünkü İslamda bireyin özel yaşamıyla kamusal yaşamı birbirinden ayırmak mümkün değildir..."

Emin Çölaşan, 25 Kasım 1925'te kabul edilen Şapka devriminin 76.yıl münasebetiyle laikliği kılık kıyafet perspektifi açısından değerlendirmiştir.[611]

…Şapka devrimi, Cumhuriyet devrimlerinden sadece biridir ve yobazların iddia ettiği gibi, insanlara şapka giymeyi emreden bir yanı yoktur. Burada amaç, fes, sarık gibi dinsel başlıkları söküp atmaktır ve bu yapılmıştır. Bu aletler yasaklanmıştır. Gelenekler uyarınca, o yıllarda sokakta başı açık gezmek, toplumda ayıp karşılanırdı. Eski fotoğraflara bakınız, resim çektiren erkeklerin bile başlarında mutlaka bir şey vardır. Sokağa başı açık çıkılmazdı. Şapka devrimi iki seçenek getirdi: l- Fes ve sarık yasaklanmıştır. Giyeceksen şapka veya kasket giyersin. 2-Ya da sokakta başın açık gezersin.Hadise budur. Şapka devrimi insanlara şapka giyme zorunluluğu

---

610 Türker Alkan,"Dünya Barışı İçin Laiklik'', **Radikal,** 7 Mart 2002.
611 Emin Çölaşan,"Şapka Devrimi Yalanları', **Hürriyet,** 27 Kasım 2001.

> getirmedi. Yönetim tarafından üniforma olarak getirilmedi. Yeni bir put yaratılmadı. Bunu söyleyen ya yalancıdır, ya da cahildir.

2 Aralık 2001'de Cumhuriyet Gazetesi "Sporda İrticaya Karşı Savaş''başlıklı haberi sürmanşetine taşımıştır. Gençlik ve Spor Müdürlüğünün yeni tescil ve ödül yönetmeliğindeki laiklik karşıtı eylemlere katılan kulüp ve sporcuya verilecek cezalar haberin içeriğinde yer almıştır.

> Spor Kulüpleri Tescil Yönetmeliği'ndeki değişiklikle bundan böyle herhangi bir yöneticisi ya da sporcusu hakkında, irticai ya da terörist faaliyette bulundukları gerekçesiyle, cumhuriyet savcılığı tarafından dava açılan spor kulüplerinin tescilleri geçici olarak durdurulacak. Yeni Ödül Yönetmeliği'ne göre, kazandığı uluslararası başarı nedeniyle devletten ödül almaya hak kazanan sporcu ya da antrenörler hakkında, irticai ya da terörist faaliyette bulundukları gerekçesiyle dava açıldığında ödülleri dondurulacak. Suçları kanıtlandığında ise ödül verilmeyecek.

Emin Çölaşan,"Ramazan Gerçekleri''adlı makalesinde Türkiye'de Ramazan ayında gördüğünü iddia ettiği laiklik karşıtı eylemleri yazmıştır. [612]

> Ramazan geldiği anda, Türkiye'de işler aksamaya başlıyor. Zaten kör topal giden devlet çarkı büyük ölçüde duruyor. Oruç tutmayanlar üzerinde ise büyük baskılar oluşuyor. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nde kamu kuruluşlarında yemekhaneler kapatılıyor. Başkent Ankara'da bile bunlar oluyor. Çankaya'da ''laik'' bir Cumhurbaşkanı, öbür tarafta ''laik'' bir Başbakan olduğu söyleniyor da, bu gibi konularda hiçbir ağırlıkları, hiçbir fonksiyonları olmadığı ortaya çıkıyor! Onlar sadece mesaj yayınlıyor!..

Ege Cansen, Hürriyet'teki makalesinde laikliğin kısa bir tanımını verdikten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin, laiklik kavramı ile olan ilişkisini ve kısaca tarihçesini vermeye çalışmıştır.[613]

> Laiklik, Fransa'da ''dinden, yani Hıristiyanlıktan bağımsız düşünce hareketi'' olarak başlamıştır. Günümüzde laik, referansı herhangi bir din kitabı, hatta

---

[612] Emin Çölaşan, "Ramazan Gerçekleri", **Hürriyet**, 8 Aralık 2001.
[613] Ege Cansen, "Bir Laikiden Ramazan Sohbeti'', **Hürriyet,** 15 Aralık 2001.

> geniş anlamda, herhangi tek bir kitap olmayan kişi demektir. Laikler, halen Türkiye'de ve tüm medeni dünyada ‘‘egemen sınıfı’’ oluşturmaktadır. Çünkü, dünyanın sunduğu nimetlerden yararlanmanın ve tehlikelerden sakınmanın yol göstericisi olan bilimi kendilerine rehber edinmişlerdir.
>
> Türkiye'de ilk laiklik eylemi Tanzimat'la başlar. Ancak laikliğin Atatürk ile billurlaştığını söyleyebiliriz. Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı okundan, yani ilkesinden biri, laik olmaktır. Laiklik tanımı, cumhuriyet söyleminde ‘‘dinle, devlet işlerinin birbirinden ayrılması’’ şeklinde yer almıştır. Bu tanım, nesnel değil, özneldir. Çünkü dinin, özellikle İslam'ın asli görevlerinden biri, kamu yönetimine rehber olmaktır. Doğru tanım, ‘‘hayatın yol göstericisi/mürşidi olarak dini değil, bilimi kabul etmektir’’. Aslında ne laikler dini, ne de dinciler bilimi inkár eder. Ancak laiklere göre, dinin yetki alanını bilim, dincilere göre de bilimin sınırlarını din belirler
> Devlet işleriyle, din işlerini birbirinden ayırma tanımı, Türkiye gerçeklerine uygundur…

Zaman zaman Türk yazılı basınında Türkiye’deki laiklik uygulamaları ile diğer ülkelerdeki uygulamalar karşılaştırılarak verilmektedir. Haluk Şahin’in 3 Mart 2002’de Radikalde yazdığı “Laikliği Kim Savunur?’’ başlıklı yazısı buna bir örnektir. Şahin, yazısında Hindistan’da meydana gelen Hindu-Müslüman çatışmalarından yola çıkarak Türkiye ve Hindistan arasındaki laiklik uygulamalarını karşılaştırmıştır.

> …Nehru, uluslararası bir toplantı sırasında konuştuğu Turhan Feyzioğlu'na şöyle demiş: "Siz Atatürk'ün laiklik konusunda attığı adımın büyüklüğünün farkında değilsiniz. Bakın ben ulusal bir kahraman sayılıyorum. Ancak, bir kabine toplantısı sırasında ineklerin kutsal olmayabileceği konusunda en ufak bir imada bulunacak olsam derhal hükümet düşer, ülkede kan gövdeyi götürür." Nehru'nun ölümünden neredeyse 40 yıl sonra Hindistan'da yaşananlar o zaman söylediklerinin hâlâ geçerli olduğunu ortaya koyuyor. 'Nehru laikliği' Hindu darbeleriyle erozyona uğradıkça, Hindistan ortaçağı anımsatan pogromların yaşandığı bir dehşet ülkesine dönüşüyor. … Atatürk'ün laiklik konusunda bundan 75 yıl önce başardıklarını günümüzün Müslüman ülkelerinin yöneticileri özel konuşmalarında bile dile getirmeye

> korkuyorlar. Evet, hayata geçirmekten söz etmiyorum, söylemeye, hatta düşünmeye korkuyorlar! Aradaki mesafeyi varın siz hesaplayın.
>
> Laiklik tartışmasının Türkiye kadar yoğun olarak yapıldığı bir ülke arıyorsanız Hindistan'a gidin. Ama orada şiddetli bir perspektif kayması yaşayacaksınız: Orada laikliğin en önde gelen savunucuları Müslümanlar. Çünkü Müslümanlar, Hindular ortasında azınlıktalar (yüzde 12) ve laikliği varlıklarını sürdürmenin kesin koşulu sayıyorlar. Hindu militanlar, Nehru laisizmini, yani ülkedeki tüm inançlara eşit muamele edilmesini 'düzmece-laiklik' ya da 'sahte-laiklik' olarak görüyor ve ülkedeki tüm dinlerin önce Hindu hegemonyasını kabul etmesini istiyorlar. Ülkenin başında da Hindu köktendinciliğine çok ödün vermiş olan bir hükümet bulunuyor.

Türk toplumunda laiklik kavramının gündeme gelmesinde etkili olan konu başlıklarından biri de eğitimdir. Laiklik konusunda birçok yazısı bulunan İlhan Selçuk, eğitimdeki laiklik uygulamalarını değerlendiren yazısında kısaca Türk eğitim tarihindeki laiklikle ilgili inkılapları sıraladıktan sonra konuyu imam-hatip liselerine getirerek, bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir. [614]

> İrtica, "meslek okulu" niteliğinde olması gereken imam-hatipleri "temel öğretim kurumları" na dönüştürdü; medrese eğitiminde beyinleri yıkanan öğrenciler, diploma aldıktan sonra, imam olacakları yerde üniversiteye gidiyorlar, üniversiteyi bitirenler de devlet kesiminde görev alıyorlardı; kaymakam, vali, müsteşar, genel müdür, milli eğitim müdürü, emniyet müdürü makamlarına oturuyorlar; devleti içinden ele geçirmek planlaması uygulanıyordu. Kadın imam olamazdı; ama imam-hatipler kız öğrencilere de kapılarını açtılar; bu karar da planın bir parçasıydı; üniversitede tezgâhlanan türban eylemleri, medresede kafası yıkanmış kızlarımızın marifetidir Büyük ölçekte uygulanan "devleti içinden ele geçirme planı" na 28 Şubat 'dur' dedi.

Yalçın Bayer, 28 Mart 2002 tarihinde Hürriyet gazetesindeki köşesinde Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi Bilim Dalı'na bağlı olarak yapılan bir master tezi çalışmasının içeriğini eleştiren bir yazı yazmıştır. Uygulanan

[614] İlhan Selçuk, “28 Şubat Nedir?”, **Cumhuriyet,** 7 Mart 2002.

ampirik çalışmayı da laik Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan bir şeriat testine benzetmiştir. Çalışmada yazarın eleştirdiği bazı sorular şunlardır:

> …''Sizce okullarda verilen dini bilgi yeterli midir'' diye sorulurken, örneğin matematik, bilgisayar, müzik ve resim gibi dallar dikkate alınmıyor.
>
> Ankette ''Sizce kadının kocasına mutlak itaat etmesi gerekli midir?'' sorusuna yer veriyor. Flörtü, evli olmayan kız ve erkeklerin bir arada özel hayat yaşamaları olarak tanımlıyor. Kimi flörtlerin evliliğe dönüştüğünü görmezlikten geliyor. Bildiğimiz aile tanımının dışında seçenek sunuyor. ''Çocuklarınızı eğiten öğretmenlerin aynı zamanda dindar olmalarını ister misiniz?'' gibi dikkat çeken sorulardan bazıları şöyle: İçki içer misiniz? Aşağıdakilerden hangileri Kuran surelerindendir? Allah inancınız çok kuvvetli midir; kuvvetli midir, orta mıdır, az mıdır? Allah'a dua eder misiniz? Eş seçiminde neye dikkat edersiniz? Okullarda verilen din bilgisi yeterli midir?Deprem nedeniyle dindarlık derecenizde bir artış oldu mu? Artışın derecesi nedir?'' FLÖRT hakkında görüşünüz? (Seçenek: Çağımızın gereğidir, günahtır, ahlaksızlıktır,ayıptır.) EŞ seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli özellik nedir? (Dindar; güzel; zengin; soylu ve ahlaklı olması.) NE şekilde zengin olmak isterdiniz? (Çalışarak, piyango, loto, toto; kumar, define; miras, zengin biriyle evlenerek helal yoldan.) DEPREMİN nedeni nedir? (Fay hattı; Allah'ın insanlara ikazı; değişik yer olayları; hepsi; hiçbiri.) DİNİ nikáh gerekli midir? (Mutlaka gereklidir; gereksizdir; resmi nikâh önceliklidir; dini nikáh olmazsa olmaz.) ''İmanın şartlarından hangilerine inanırsınız?

Ahmet Turan Alkan, yazısında milli eğitim bakanının eğitim alanında yaptığı yanlış laiklik uygulamlarındaki çifte standardı eleştirmiştir. Bakanın satanizmle nasıl mücadele edileceği açıklamasından yola çıkarak eğitimdeki laiklik uygulamalarında görülen çifte standardı şu şekilde ortaya koymuştur.[615]

> "Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğrencilere satanizmin ne olduğunun anlatılacağını açıkladı. Öğrencilere Kur'an'ın tanımladığı şekilde şeytan konusunda bilgi

[615] Ahmet Turan Alkan, "Laik Devlet veya Şeytanın Avukatlığı", **Zaman,** 30 Mart 2001.

> verileceğini belirten Bostancıoğlu, derste satanizm, satanizmin ortaya çıkış sebepleri, satanizmin zararları ile satanizmden korunma yolları konularında öğrencilerin bilgilendirileceğini kaydetti (...)Okuyunca gözlerime inanamadım desem doğru olur; Bakan öğrencilere Satanizm anlatılırken bu kavramı Kur'an'ın tarif ettiği şekilde ele alacaklarını ifade ediyor. Kur'an'a temel kavramlar konusunda bir lugat olarak başvurulması, Müslüman kimliği taşıyan herkesi mutlu eder ama aklıbaşında bir satanist, kendisi için son derece önemli bir kavramı izah ederken devletin farklı kaynaklara da müracaat etmesini de ister. Vahdet inancını savunan dinler Şeytan'ı menfi tabiatıyla nitelerler. Bu durumda derslerde verilen "Satanizmin zararları" bahsinde, devlet, bu inancı ciddiye alan vatandaşlarına karşı "dini nitelikli bir mütalaa" ile karşı çıkmış olmaktadır. Altını çizmek istediğim çelişki de bu işte. Devlet satanizmle nasıl mücadele eder ve bu yolda hangi ideolojik araç ve kaynaklara başvurur? Meseleye "din kültürü ve ahlak bilgisi" dersi aracılığı ile yaklaşmak, cami kapılarına organ bağışı kutuları koymak zihniyetinden farksız…

Cumhuriyet gazetesi taşıdığı misyondan dolayı her milli bayramda olduğu gibi 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramında cumhurbaşkanı ve siyasilerin laiklik ile ilgili mesajlarını birinci sayfasından "Laiklik öğüdü" başlığıyla vermiştir.

Milli güvenlik kurulu toplantısında gündeme gelen laiklik karşıtı eylemler her zaman olduğu gibi Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında haber değeri özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda 27 Nisan 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesi de milli güvenlik kurulunun toplanmasını "İrticaya geçit yok", şeklinde birinci sayfadan vermiştir.

17 Mart 2001 tarihinde Oktay Ekşi, Mekke'de ortaokuldaki kız öğrencilerin kıyafetlerini yeterince ''İslami'' bulmadıkları için, yanan binadan çıkmalarına izin vermeyen din polisini kınayan bir yazı yazmıştır. Ekşi, olayı 11 Eylül saldırısı ile ilişkilendirerek şunları ifade etmiştir.

> ABD'de yaşanan 11 Eylül terörünü lanetlemeye dilleri varmayan yobazlarımızı o sırada sütunlarından ve beyanlarından izlemedinizse şimdi dikkat edin:Bu faciayı da görmek istemeyeceklerdir. Çünkü kafaları o kız okulunun kapısındaki din zaptiyesinin kafasından zerre kadar farklı değildir.

Unutmayın... Yobazın iyisi yoktur.amışlar. Talihsiz kız öğrenciler, çıkan panikte ve izdihamda ezilmiş, bazıları da diri diri yanmış.

Türker Alkan, toplumda görülen yanlış laiklik uygulamalarını değerlendirmiştir. Bu tip olayların laik bir ülkede yaşanmaması gerektiğini iddia etmiştir. Alkan, yazısında bu konu ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir:[616]

…Herkes birbirine dini konularda akıl veriyor, fetva çıkarıyor, yorum yapıyor. Parmağını gözümüze sokacak biçimde yaklaştırıp, "Hıı, şunu yapmazsan doğru cehenneme gidersin," diye tehditler uçuşturuyorlar havada.Geçen gün gazeteye bakıyorum, Diyanet İşleri 'dans' konusunda fetva vermiş (laik bir ülkede fetva makamı olmalı mıdır, dinin resmi yorumu yapılmalı mıdır, bunu ayrıca tartışmak gerek) ve demiş ki: "Kadının, kocası, babası ve kardeşi dışındakilerle raksetmesi günahtır!"…Laik Türkiye'de yasama organının yürütmeyi denetimi bundan böyle dini esaslara göre mi yapılacak diye merak ediyor insan.

2.8 Din ve Medya

Türk ve Batılı yazılı basınında her zaman din olgusu içeren haber ve yorumlar yer alır. Ancak direkt bağlantılı olarak medya ile din ilişkisi içeren haber ve makaleye pek rastlanmaz. Bundan dolayı araştırma için belirlenen tarihler arasında medya-din ilişkisi içeren haber ve yorumlar oldukça azdır.

Emin Çölaşan, 21 Eylül 2001'de Hürriyet'te kaleme aldığı yazısında Almanya'daki dini gruplardan Kaplancıların çıkarmış olduğu gazeteleri değerlendirmiştir.

Önümde bu Kara Ses takımı tarafından Almanya'da yayınlanan gazeteler duruyor. Şimdi size birkaç örnek vereyim de aklınız dursun, dudaklarınız uçuklasın.İşte bazı cümleler:‘‘Hepinize söylüyorum ki, bu topraklar (Türkiye) ve idaresi bizimdir. Yani ümmetindir. Kemalistler ihanet ve hıyanet ederek ecdadımızı aldatmış, oyuna getirerek topraklarımızı ele geçirmişler. Buna seyirci kalamayız. Geliniz, topraklar sahibine, idare

[616] Türker Alkan,“Şeriat Haberleri”, **Radikal,** 3 Nisan 2002.

şeriatına kavuşsun.Mustafa Kemal ve arkasından gidenler, ölüp gittiler. ... Aynı gazete başlık atıyor:‘‘Demokrasi, cahiliyet sistemi olan sahte bir sistemdir. İslam ülkesinde geçmez.’’ Şimdi şu cümleyi dikkatle okuyalım:‘‘İslam devleti ancak kıyam (ayaklanma) ile gerçekleşir.’’ Bunun en açık örneği, İran İslam devrimidir. Bu devrim, halkın ayaklanmasıyla olmuştur.. Kemalistlerin zulmü günümüzde de devam ediyor. Başörtüsünü okullarda, üniversitelerde yasakladılar...

Hilmi Yavuz, Ramazan ayı geldiğinde yazılı medyanın, dine bakış açısını çok basit bulduğunu vurgulamıştır[617]

Ramazan, genellikle Müslümanların dini duyarlıklarının yoğunlaştığı kutsal aydır. Gazeteler, bu duyarlığa tekabül edecek yayınlar yapar, özel ‘Ramazan Sayfaları’ düzenlerler: Klasikleşmiş ‘Ramazan Sayfaları’dır bunlar; eski Ramazanların eğlencelerinden (Direklerarası vb.) söz edilmesi adettendir; iftar sofralarına ilişkin yemek tariflerinin verilmesi de! Mesela, her Ramazan’da güllaç’ın nasıl yapıldığına yer verilmeyen hiçbir Ramazan sayfası yoktur! Bu arada, Müslümanların dini bilgilerinin de tazelenmesi gerekir. Ramazan ayı, ilahiyat hocalarının Stefan Zweig’in deyişiyle söylersek, ‘yıldızının parladığı an’dır! Her gazetenin ‘Ramazan Sayfası’nda bir ilahiyat hocasına köşe açılır. Televizyonlarda da, Ramazan’ın İslam’ın reyting yaptığı bir ay olması dolayısıyla, sık sık, yine ilahiyat hocalarının katıldığı uzun ve ateşli açık oturumlar düzenlenir; kadın sesi dinlemek caiz midir? Namaz kaç vakit kılınmalıdır?.. gibi meseleler tartışılır. Elbette bütün bunlara kimsenin bir diyeceği olamaz. Ama, acaba yapılması gerekenler sadece bunlardan ibaret midir? Belki, normal şartlarda, evet! Bugün, İslam’ın dünya ölçeğinde karşı karşıya bulunduğu çok ciddi ve çok vahim meseleler dururken, gazete ve televizyonlarda ilahiyatçıların ‘kadın sesi dinlemek caiz midir?’ meselesini tartışmalarının, bana, Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethinden önce Bizans’lı din adamlarının, meleklerin dişi mi, yoksa erkek mi oldukları konusundaki tartışmalarını hatırlattığını söylersem, acaba haksızlık yapmış olur muyum?

[617] Hilmi Yavuz, “Meleklerin Cinsiyeti’’, **Zaman,** 7 Aralık 2001

Hasan Bülent Kahraman da, Hilmi Yavuz gibi medyada, dinin daha ciddi bir şekilde ele alınması gerektiğine dikkat çekmiştir. [618]

> Özellikle 28 Şubat'tan sonra gün geçmiyor ki, dinle ilgili ve bu nitelikleri taşıyan bir tartışma açılmasın. Her geçen gün, dinle ilgili bir temel alışkanlık, uygulama, inanç bu çerçevenin içinde, adeta bir 'reyting' unsuru olarak televizyonlarda, gazetelerde ele alınıp çekiştiriliyor. Tartışma konularının bir bölümü, hayatın içinde başlayıp, o mecralara sıçrıyor. Örneğin, kadınların cenaze namazına katılıp katılamayacakları böyle bir tartışmaydı. Ama namazın vakitleriyle veya ezanın piyanoyla okunup okunmayacağı neredeyse bütünüyle 'yoktan var edilmiş' tartışmalar. . İslam gibi binlerce yıllık bir içtihadın şimdi olduğu üzere sıradan, basit yaklaşımlarla ele alınması bu genel düzeysizliğin ötesinde şöyle bir anlam taşıyor. 28 Şubat kararlarından sonra yazılı ve görsel basın, dini yeniden ve 'pozitivist - laik' bir anlayışla yorumlayan yeni bir 'ulema' bu mecralarda boy göstermeye başlamış, kaçınılmaz olarak, devletin bu işle ilgili kurumları da aynı doğrultuda hareket etmiştir. Nihayet o senaryonun parçası olarak 11 Eylül sonrası dönem de kullanılarak bugünkü noktaya varılmıştır. Bütün bunlar eğer belli gereksinimler doğrultusunda ve belli bir ciddiyetle yapılsaydı elbette anlaşılabilir şeyler olurdu. Fakat, her gün bir gazetede dinle ilgili 'acayip' bir haber yer alınca ve bütün bu tablo 'vur abalıya' mantığıyla ortaya getirilince, durup düşünmek ve bunun vicdanlarda yarattığı sancı ve sarsıntıyı hesap etmek gerekmez mi?

2.9 Din ve Eğitim

Türkiye'de Tevhid-i Tedrisat kanunun tam olarak uygulanamaması, her gelen iktidarın değişik bir eğitim politikası izlemesi, dini eğitimin bir türlü düzene oturtulamaması gibi durumlardan ötürü eğitim, özellikle de dini eğitim ile ilgili haber ve yorumlar Türk yazılı basınında her zaman yer almıştır. Araştırma için belirlenen tarihler, 28 Şubat kararları sonrası olması nedeniyle din ve eğitim ilişkisi içeren birçok haber ve yoruma rastlanmıştır.

[618] Hasan Bülent Kahraman, "Din Böyle mi Tartışılmalı?", **Radikal,** 12 Aralık 2001.

Fatih Altaylı, 12 Ekim 2001'de Hürriyet'teki yazısında birkaç ay önce gündeme getirdiği bir konuyu tekrar işlemiştir."Şeriata Milli Eğitim Onayı Kaldırıldı" başlığıyla yazılan makalede dini bir vakıf tarafından onayı alınan bir özel ilköğretim okulunun onayının iptal edilmesinden bahsedilmektedir. Altaylı, iptal nedeni olarak da okulun şeriat yanlısı olduğunun kesinlik kazanması yönündeki bir raporun ortaya çıkmasını göstermiştir.

30 Ekim 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Hikmet Çetinkaya, Almanya'daki milli görüş vakfının okullarda din dersi vermesi sürecini kronolojik olarak ele almıştır.

Cumhuriyet gazetesinin 22 Kasım 2001 tarihli sayısının birinci sayfasında "Camiye var okula yok" başlığı ile verilen haberde okullara bedelsiz elektrik verilmediği ancak 75 bin camiye bedava elektrik verildiği iddiası yer almıştır. Benzeri bir haber de 10 Mart 2002 tarihli Hürriyet gazetesinde "Önce okul sonra cami" başlığı ile sürmanşetten verilmiştir. Haberde bir yerleşim alanının imar izni alabilmesi için okul ve cami gibi altyapı tesislerine öncelikli olarak yer verilmesi gerektiği yer almaktadır.

13 Mart 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesi Cumhurbaşkanı Sezer'in Alevi kuruluşları kabulünde din dersi zorunluluğunun kaldırılması istemlerine destek vermesini "Zorunlu Din Dersi Kalkmalı'' şeklinde manşetten vermiştir.

Toktamış Ateş İmam Hatip Okulları ile ilgili olarak kendisinin de katıldığı bir tartışma programındaki izlenimlerinden yola çıkarak imam hatip liseleri ile ilgili olumlu veya olumsuz bulduğu görüşlerini yazısında dile getirmiştir.[619]

> Konunun gündeme gelmesinin ve son günlerde bu okulların önünde yoğun olaylar yaşanmasının nedeni, başörtüsüyle okula geldikleri anlaşılan kız öğrencilerin okula alınmaması ve zorla girmek istemeleri. Aslında sene başında, "Kılık Kıyafet Yönetmeliği" ne uyacaklarına dair imza vermişler ama gerek öğrenciler ve gerekse veliler, bu imzanın zorla alındığını iddia ediyorlar ve uymama eğilimindeler. Benim imam-hatiplerle ilgili temel itirazım, bunların "siyasallaşmaları" ve "deney yerine imanı" koymaları. İmam Hatip Mezunları Derneği "Önder" in genel başkanı da oradaydı.

[619] Toktamış Ateş, "İmam-Hatipler…'', **Cumhuriyet,** 14 Mart 2002.

> "İmam-hatipler bizim arka bahçemizdir, diye nutuklar atıldığı zaman neden kıyameti koparmadınız, neden yalanlamadınız" diye sorduğumda, böyle bir şeyi duymadıklarını dile getirdiler. Olacak iş mi bu?

24 Mart 2001 tarihli Hürriyet gazetesi, Dış Haberler sayfasında, Taliban sonrası Afganistan'daki eğitim durumunu manşete taşımıştır. Haberde Afganistan'daki kitaplarda bulunan cihat ve savaşı öven tüm ifadelerin çıkarıldığı yer almıştır. Ayrıca kitapların girişinde besmele unutulduğu gerekçesiyle kitapların geri gönderilmesi ve kitaplarda yine İslami unsurlara yer verilmesi haberde yer alan diğer konu başlıklarıdır.

Araştırma için belirlenen tarihler arasında din ve eğitim ilişkisini ortaya koyan son verimiz ise 25 Mart 2001 tarihinde Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında yayımlanan bir fotoğraftır. Fotoğraflar, Taliban sonrası Afganistan'daki eğitimin durumunu göstermesi açısından önemli bir veridir. Fotoğraflı resimde, kızların başlarını açıp, sade birer tülbent takmış ve mutlu bir şekilde poz vermiş oldukları görülmektedir.

2.10 İslam ve Demokrasi

Demokrasinin, İslam'a aykırı bir kavram olmadığını taraflı tarafsız birçok bilim adamı kabul etmektedir. Ancak, Batı toplumunda "İslamiyet'te demokrasi var mıdır, yok mudur?'' tartışması gündemdeki yerini her zaman korumuştur. Özellikle, 11 Eylül sonrası Batı'da, İslam ülkelerinde demokrasinin gerçekten var olup olmadığı tartışılmıştıtır. Batı da ki tartışmalar 11 Eylül sonrası Türk medyasına da geçmiştir. Bunlardan Ali Bulaç, İslam tarihinde çoğu zaman demokrasi dışı rejimlerin, İslam ülkelerinde yer almadığını iddia etmiştir. [620]

> …Bilinmesi gereken ilk şey şu ki, monarşi, askeri diktatörlük veya otokrasi gibi radikalizm de bu dünyanın mensup olduğu dinin temel referanslarından beslenmiyor. İslam tarihinin hiçbir döneminde monarşi olmamıştır, askeri diktatörlükler kurulmamıştır ve radikalizm herhangi bir fikri veya siyasi akımın tanımsal çerçevesi olmamıştır. Bunlar bize modern zamanlarda Batı'dan geldi, adeta zorla ithal edildi. Ne hilafet sistemi ne saltanat rejimi bugünkü anlamda monarşilerdir. Askeri diktatörlükler ise, modernleşmeci

[620] Ali Bulaç, "Pandoranın Kutusu Açıldı'', **Zaman,** 17 Ekim 2001.

siyasetlerin devletin askeri gücünü kullanarak toplumları zorla modern anlamda bir ulus kimliği içine hapsetmek isterken başvurduğu araçlarıdır

Cüneyt Ülsever, 13 Şubat 2002'de Hürriyette kaleme aldığı yazısında her türlü müslüman demokrasi deneyiminin eninde sonunda totaliter bir rejim yarattığını iddia etmiştir. Ülsever, müslümanların artık sıkıntıya düşmeden İslam'ın demokrat olmayan yorumunun da olabileceğini kabullenmeleri, demokrasinin merkeze oturacağı demokratik İslam arayışları içine girmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

Cüneyt Ülsever "İslam ve Demokrasi" başlığı altında yazdığı ikinci makalesinde Türkiye örneğinden yola çıkarak dinlerin, özellikle, İslamiyet'in demokrasi ile uyuşup uyuşmadığını sorgulamıştır.[621]

> Türkiye'nin Müslüman dünyaya örnek olma projesi doğru bir projedir, ancak Türkiye bu haliyle, demokrasi konusunda diğer Müslüman ülkelere ne kadar fark atarsa atsın; örnek olamazMeseleye Kuran'ın demokrasi uğruna reform edilmesi olarak yaklaşıldığında hem bir sürü insanı ürkütüyoruz, hem de metodolojik hata yapıyoruz.Kavramamız gerekir ki; dinler ve onlara yön veren ilahi kitaplar demokrat olmaz!Zira, kitapların gösterdiği ‘‘dünyevi doğru yol'' dahi bir siyasi proje değildir.Kitaplar genel çerçevede adına ahlak dediğimiz ve ‘‘doğru yolu'' gösteren harita ve onun çerçevesinde normlar (nasihat) ile uğraşırlar. Bu normlar ile demokrasi arasında hiçbir çelişki yoktur; hatta bu normların en özgür yaşanacağı ortamın demokrasi olduğu dahi iddia edilebilir.Ancak, bu öneri siyasal bir önermedir.Açıkçası; bu normların başka düzenlerde (İslami demokrasi!) yaşanabileceği de iddia edilebilir.

Ülsever'in İslam ve demokrasi konusunda devam niteliği taşıyan üçüncü yazısında Türkiye'nin müslüman dünyaya demokrasi konusunda model olup olamayacağını irdelenmiştir. [622]

> Türkiye; İslam'ı her türlü yorumu (mezhep) ile yaşayabilmek için demokrasinin, tek değil ama en doğru/en özgür alternatif olduğunu tüm

[621] Cüneyt Ülsever,"İslam ve Demokrasi, **Hürriyet,** 6 Mart 2002.
[622] Cüneyt Ülsever," Müslüman Dünyaya Nasıl Örnek Olacağız?", **Hürriyet,** 7 Mart 2002.

> Müslüman halklara gösterebilecek tek ülkedir.Bu amaçla Türkiye serbest piyasa ekonomisine dayanan, hukukun üstünlüğü ile denetlenen, insan haklarını ayırımsız gözeten, özgürlükleri azami seviyeye taşıyan bir ülke olmaya başladığını önce kendi Müslümanlarına, kendi Kürtlerine; sonra da Müslüman halklara gösterecek bir modeli gündeme koyacaktır.

Ferai Tınç, 14 Nisan 2002'de Hürriyetteki yazısında Avrasya ülkelerinde demokrasinin radikal İslamcı akımlara iktidara gelme şansı verip veremeyeceğini sorgulamıştır. İslamcı örgütlerin demokrasi ile iktidara gelmemeleri için formüller üretildiğini söylemiştir. Bunun önlemlerini de Ferai Tınç, şu şekilde özetlemiştir:

> Senaryoya göre, bu işbirliği sayesinde bölge ülkelerinde ekonomi gelişecek, petrol gelirlerinin şeffaf yönetim anlayışına göre yeniden dağıtımı ekonomilere katkıda bulunacak ve radikal İslamcı hareketlerin sosyal temelini oluşturan yoksulluk, hızla olmasa bile zamanla azalacak. Tabii, din konusu da bu senaryoda yer alıyor. Müslüman halkın dini ihtiyaçlarının karşılanması, eğitime önem verilmesi Fergana Vadisi'nde ve Azerbaycan'da radikal grupların etkisizleşmesine yol açacak.

Cüneyt Ülsever, İslam ülkelerinde demokrasi kavramının ne oranda temsil edildiğini Freedom House (Özgürlük Evi) adlı uluslararası kuruluşun 2002 tarihli araştırmasının verilerine göre değerlendirmiştir.[623]

> …. 192 ülkeden 121'i temsili demokrasi ile yönetilmektedir. Bu 192 ülkeden 47'sinde Müslümanlar çoğunluktadır. Ancak, 47 Müslüman ülkeden sadece 11'i temsili demokrasiyle yönetilmektedir. Özetle, dünyadaki ülkelerin % 63'ü temsili demokrasiye sahipken, Müslüman ülkelerin sadece % 27'sinde demokrasi vardır. Bir başka bakış açısıyla; dünyadaki ülkelerin % 24'ü Müslüman ülke iken, dünyadaki demokrat ülkelerin sadece % 9'u Müslüman'dır. Önemle, Arapça konuşulan hiçbir Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesinde temsili demokrasi yoktur.Zaten, 11 Eylül'de dünyayı sarsan ve Filistinliler tarafından 1969 yılında başlatılan ve günümüze dek zaman zaman başvurulan intihar saldırılarına dayanan terör hareketleri, İslam'ın siyasal davranışının kökünün ‘‘zora'' dayandığını göstermektedir. Bazı

---

[623] Cüneyt Ülsever, "Müslümanlar, Hristiyanlar Kadar Demokrat", **Hürriyet,** 2 Mayıs 2002.

Müslüman düşünürlerin de katıldığı üzere Kuran'ın demokrasiyi reddettiğine dair inanç hákimdir.

Ülsever, İslam ve demokrasi ile ilgili olarak yazı dizisi şeklinde yazdığı makalelerin sonuncusunda bir uluslar arası araştırma kuruluşunun verilerini değerlendirmeye devam etmiştir. Araştırma da İslam-demokrasi ilişkisini ortaya koyan sonuçları da fazla yoruma girmeden yazısına almıştır.[624]

Dünyadaki ülkelerin % 63'ü temsili demokrasiye sahip iken, Müslüman ülkelerin sadece % 23'ünde demokrasi var. Dünyadaki ülkelerin % 24'ü Müslüman iken, demokratik ülkelerin sadece % 9'u demokrat! Arapça konuşan Müslüman çoğunluklu ülkelerde ise demokrasinin en basit kuralları bile geçersiz.) Millet, kim ne derse desin, demokrasinin, insan haklarının, modernitenin temel değerlerinin İslam dini veya onun kitabı Kuran ile çeliştiğini düşünmüyor (% 87).

Yazar Ülsever, üç- dört gün boyunca İslam ve demokrasi ile ilgili yazıları yazdıktan sonra kendi görüşlerini açıklamıştır.[625]

İslami demokrasi diye bir safsata yok. Demokrasi tek. Ancak, araştırmanın siyasal değerler, sosyal değerler ikileminde görüldüğü gibi yaşanan Müslümanlığın türleri var. Pekálá, demokratik olmayan Müslümanlık olduğu gibi, demokrasiyi köküne kadar destekleyen, talep eden Müslümanlık da var. Ancak, demokrasiyi talep eden Müslümanlar kahir ekseriyet.1981'den beri gerçekleştirilen, 75 ülke-250 bin deneği kapsayan devasa ‘‘Dünya Değerleri Araştırması’’na göre siyasal alanda Müslümanlar, Hıristiyanlar kadar demokratlar. Gerek demokrasi ideallerine olan inanç, gerekse demokrasinin perfomansına dair destek aynı seviyede

Özdemir İnce, 26 Mayıs 2002’de Hürriyette yazdığı makalesinde Cüneyt Ülsever’in Harward Üniversitesi’nden iki bilim adamının yapmış olduğu İslam ve demokrasi ilişkisi ile ilgili araştırmasının sonuçlarını küçümseyerek değerlendirmiştir.

---

[624] Cüneyt Ülsever, “Müslümanlar Hristiyanlar Kadar Demokrat’’, **Hürriyet,** 4 Mayıs 2002.
[625] Cüneyt Ülsever, “Müslümanlar Hristiyanlar Kadar Demokrat’’, **Hürriyet,** 4 Mayıs 2002.

> Pippa Norris ve Ronald Inglehart adlı bilimadamlarının yaptıkları araştırmaya göre, Müslüman toplumların yüzde 87'si demokrasi ideallerini onaylıyormuş, buna karşılık Batı toplumlarının onaylama oranı yüzde 86 imiş. Bu verilere göre müslüman toplumlar hıristiyan toplumlara nazaran daha demokratlar. Ama lafta. Çünkü halkı müslüman olan ülkeler arasında sadece Türkiye demokrasi evinin kapısını çalıyor. Çalıyor, çünkü Türkiye öteki müslüman ülkelerden çok daha başka toplumsal değerlere inanıyor. Arap ülkeleri için İslám sadece din değil aynı zamanda bir dil, yazı, kültür ve uygarlık... Yani onların zihin ve ruh dünyalarının yapısal oluşturucusu. Oysa, Türkiye için, şükürler olsun, sadece bir din!

Etyen Mahçupyan'da Zaman gazetesinden Norris ve Inglehart adlı iki profesörün araştırmasının sonuçlarını değerlendirmiştir. Mahçupyan'a göre müslümanların demokratik olup olmadığını tartışmak yerine Türkiye'deki önceliğin laiklik anlayışının demokrat olup olmadığını ortaya koymak olmalıdır. [626]

> … Türkiye'de sahip olduğu fikirlerden ve sosyal değerlerden hareketle demokrat olduğunu sanan bir kesimin olması. Bunlar salt 'modern' olan veya gözüken birtakım davranış alışkanlıklarından hareketle kendilerine çeşitli payeler verebiliyorlar. Bu yaklaşım bizzat fikirlerin kendisini bile bir davranış özelliği haline getiriyor. Yani 'modern' olmak için 'modern' fikirleri savunan; 'modern' denen fikirleri söyleyince de 'modern' olduğunu sanan bir zümre...Türkiye'deki laiklik edebiyatı tam da buraya oturuyor: Laikliğin demokratlığın önkoşulu olduğu saçmalığının dayanağı burası. Oysa gerçekte laiklik nötr bir sorunsal. Sorun hangi ideolojiyle onu ele aldığınızda. İdeolojiler ise zihniyetlerden beslenen anlam dünyaları. Dolayısıyla demokrat bir laiklik üretilebileceği gibi, tamamen otoriter bir laiklik anlayışına saplanmak da kabil. Türkiye'deki laik kesimin hem laik olup hem de genelde demokrat olmamasının böyle basit bir nedeni var.

[626] Etyen Mahçupyan, "Müslümanlar Demokrat mı?", **Zaman,** 27 Mayıs 2002.

2.11 Din ve Yaşam

İslam dini insanların gündelik yaşantılarına pek çok açıdan olumlu ya da olumsuz etkiler yapmaktadır. Medya ise bu etkilenmeleri gazetelerinde haber ve yorum şeklinde sunmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, 29 Aralık 2001 tarihinde Milli Piyango bileti ile ilgili bir haberi birinci sayfasından manşetine taşımıştır.“Müftüye göre yılbaşı haram’’başlığı ile verilen haber bir ilçe müftüsünün milli piyangonun haram olduğunu belirten sözlerini içermektedir.

Mine G. Kırıkkanat, “Elhamdülillah Piyango!” başlıklı yazısında yılbaşı kutlamalarını, İslam dininin bu tür eğlenceleri benimsememesini verdiği örneklerle eleştirmiştir.[627]

> İslam dinini kısa vadede değişime zorlayan asıl açmaz, gündelik yaşamın basit gerçekleriyle bile girdiği çatışmadır. Ana ereği toplumun günlük yaşamını da dini söyleme göre yönlendirmek olan dine dayalı partilerin hali ise, bu çatışmada harap, harap ötesi 'komik' olmaktadır zaman zaman. Örneğin, Türkiye'de yıllardır süren 'yılbaşı' çatışması. Hep bana, hep bana bencilliğiyle gittikleri her demokratik ülkede camii, imam ve hatta ezan talep eden İslamcılar; ülkemizde Noel gecesi kiliselere giden Müslümanlara 'kâfir' demekle kalmayıp, 31 Aralık kutlamalarını bile 'hoş' göremiyorlar. Oysa akıntıya karşı kürek çekmekte, kendi içlerinde çelişkiye düşmekteler. Saadet Partisi kadın kolları başkanı millete 'Happy New Year' kartları gönderirken, aynı partinin genel sekreteri (erkek kolları başkanı mı, demeliydim acaba?) 'Piyango ve yeniyıl kutlamasına hayır!' kampanyası başlatmış. Asıl dava, tabii yeni yılın 'hicri', dolayısıyla İslami olmaması. Acaba piyango niye murdar? Herhalde kumar sayılıyor. İşte size İslamcıların baştan aşağı saçmaladığı, yaşamın ta kendisine, en karşı durulmaz gerçeğine ters düşen bir açmaz! Çünkü yaşamın ta kendisi piyango.

---

[627] Mine G. Kırıkkanat, “Elhamdülillah Piyango!”, **Radikal,** 28 Aralık 2001.

30 Aralık 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesi piyango bileti ve yılbaşı kutlamalarına karşı çıkanlara sert tepki gösteren başbakan Bülent Ecevit'in görüşünü sürmanşetten vermiştir. Haberde konuyla ilgili başbakanın şu görüşüne yer verilmiştir:

> "Son günlerde Türkiye'de bazı çevrelerin yeni yıl kutlamalarına karşı çıkması, hatta Milli Piyango biletleri almaya karşı çıkması, çok şaşırtıcı, çok üzücü. Çünkü öteden beri insanlık dayanışmasının doğal sonucu olarak yeni yıl kutlamaları yapılıyor. Bu, bütün insanlığın paylaştığı bir duygudur. O nedenle buna karşı çıkılmasını mazur görürleriyse biraz Taleban zihniyetli insanlar olarak görüyorum."

10 Nisan 2002 tarihli Hürriyet gazetesinde Ayşe Arman "Tenorlar ezan okusun demiyoruz ama…'' başlıklı yazısında ezanların güzel sesli kişiler tarafından okunmasını istemiştir.

> Aman Tanrım, kötü ezan okuyan müezzinlerden çeken ne kadar insan varmış! Okuyucu tepkilerinden, İstanbul'un iyi ezan okunan yerleri, kötü ezan okunan yerleri haritasını hemen çıkarabilirim. Amacımız kimseyi işinden etmek, rahatsız etmek değil tabii ama bizim de bir ruh sağlımız ve iki kulağımız var. Sürekli taciz altında bulunmaları gerekmiyor. Lütfen yetkililer bu soruna, en azından bir çare arasınlar

Abdullah Aymaz, Kore toplumunda insanların İslamiyet'e bakış açılarını araştırıp doktora tezi yapan Koreli bir akademisyenin çalışmasına makalesinde yer vermiştir. Bir Koreli'nin kafasına yerleşmiş İslam imajını şu şekilde özetlemiştir.[628]

> "Saddam ve Kaddafi'nin temsil ettiği terörist ve fanatik bir din.", "Bir elde kılıç diğer elde Kur'an olan din.", "Allah diye yabancı bir tanrıya tapan din.", "Arapların dini.", "Bir erkeğin dört kadına sahip olduğu din.", "Muhammed'in dini.", "Domuz eti yemeyenlerin dini.", "Güneşe tapan din.", "Hıristiyanlığın kopyası bir din.", "Gelişmemiş bir din.", "Bir elde kılıç ve diğer elde Kur'an olduğu halde Haçlı Savaşlarında Hıristiyanların çoğunu öldüren aptal bir din.". Çok azı da "Tek Tanrı inancına sahip olan din." ve "Temiz din." gibi İslamiyet'e ait iyi bir düşünceye sahipler.

[628] Abdullah Aymaz, "Kore'de İslamiyet", **Zaman,** 22 Nisan 2001.

Sonradan müslüman olmuş bir Koreli kadının yaşadığı zorlukları da Aymaz şu şekilde dile getirmiştir:[629]

> "Ülkemizdeki İslam imajı oldukça kötü, diyebilirim. Müslüman olduğum ABD ile ülkem arasındaki farkı iyice hissediyorum. Mesela, ABD'de başörtüsüyle yolda yürürken normal bir insan gibi görülüyorum; ama aynı şekilde Kore'de yürürken herkes bana bakıyor. Kendimi tıpkı hayvanat bahçesindeki maymun gibi hissediyorum. Hatta benim arkamdan 'Şu kadına bak herhalde kel.', 'Hayır o kafayı yemiş.' diye birbirleriyle tartışıyorlardı."

Bekir Coşkun, 21 Mayıs 2001 tarihli Hürriyet'teki yazısında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın güncel konularda aldığı kararları övmüştür.

> Din adamlarımız Anadolu hoşgörüsünün üzerine örtülmüş kara Arap bağnazlığını ucundan tutup çekiyorlar:-Türkçe ibadet... – Kadınların cuma ve cenaze namazlarına katılmaları... Günlük yaşamın her anında ibadet etme hakkı...-Gerekirse üç vakit namaz...İnsanlar anlamaya ve görmeye başladıkları zaman, yobazların eğemenliği ve gücü bitiyor.

Murat Belge de Bekir Coşkun gibi 21 Mayıs 2001 tarihli Radikal'deki köşesinde, Hürriyet gazetesinden Bekir Coşkun gibi Diyanet İşleri Başkanlığının güncel konulardaki kararlarını değerlendirmiştir.

> Bu son toplantıyı ve sonuçlarını öğrendiğim gazetelerde, bir cenaze töreninde namaz kılanların safına girerek bir tartışma başlatan hanımın beklide bu sürecin gereğini topluma ilan eden kişi olduğu söyleniyordu ki, bence de akla yakın bir yorum. Farklı inançlarla yaşayanların yüz yüze gelmez olduğunu söyledim: yüz yüze geldikleri seyrekvesilelerden biridir cenaze. Öyle çok 'yüz yüze' gelindiği de söylenemez. Sık sık yazıldığı gibi, iki ayrı kalabalık gene kendibildiklerine göre davranır.Ama bu koşullarda belirli bir 'yan yanalık' olduğu için,'karşıkarşıyalık' daha da belirgindir. Onun için de böyle bir konferansa yol açan sürecin o törende başlamış olması çok anlamlı. Bu çağda yaşayan bir kadın, kaybettiği yakınına, inandığı din çerçevesinde veda etmek, bir şey yapmak istiyor. Ama gelenek, onun için namaz kılan

[629] Aymaz, a.g.m.

> insanlarla (erkeklerle)bir arada durmasını engellemiş... Bu ihtiyaç son yıllarda, özellikle de bu gibi somut durumlarda yaşanan belirsizlikler sonucunda, gitgide büyüdü. Dolayısıyla söz konusu toplantının, fiilen hazırlanışının adımları ne olursa olsun, bu ihtiyacın doğurduğu bir girişim olarak yorumluyorum; yararlı olduğuna inanıyor ve arkasının geleceğini umuyorum.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kararlarını değerlendiren yazarlardan sonra Cumhuriyet gazetesi bu konuyu "Dinde Reforn Tartışması" başlığıyla birinci sayfadan vermiştir.

> Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Güncel Dini Meseleleri İstişare Toplantısı"nın sonuç bildirgesinde yer alan kadın-erkek eşitliği, kendi dilinde dua ve ibadet yöntemlerine ilişkin reform niteliğindeki kararlar, akademik çevrelerce gecikmiş kararlar olarak değerlendirildi. Prof. Yaşar Nuri Öztürk, "Bunlar yıllardır uğraşını verdiğim şeylerdi, ancak bana yapmadıklarını bırakmadılar. Birkaç yıl önce karşı çıkılan noktalarda bugün ilerlenmiş olması açısından kararlar güzel. Ancak bu bir devrim değildir" değerlendirmesini yaptı. Eski Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç, sonuç bildirgesinin getirdiği en önemli yeniliğin "dinde var olan, ancak farklı şekilde yorumlanan konular üzerinde bilim adamları ile Diyanet İşleri'nin görüş birliğine varmaları" olduğunu dile getirdi. Karacaahmet Sultan Derneği Başkanı Muharrem Ercan, kararları olumlu bulduklarını ancak toplantıya Alevi temsilcilerinin çağrılmamasıyla Alevi toplumunun göz ardı edildiğini belirtti.[630]

Ahmet Kurucan, "Din hayatın parçası" başlığıyla yazdığı makalesinde U.S.News adlı haftalık magazin dergisinde yayımlanan "Amerika'da İnanç" adlı dosyanın sonuçlarına yer vermiştir.[631]

> Anket cevapları şahısların dini aidiyetleri nazara alınarak Hıristiyan olan ve olmayan diyerek iki ayrı kategoride değerlendirilmiş. Anket soyut bir soru ile başlıyor: "Din sizin hayatınızda ne kadar önemli?" Hıristiyan nüfusun % 73'ü, diğer din mensuplarının ise % 60'ı bu soruya "çok önemli ve önemli" demekte. Pekala soyut anlamda bu cevabı veren kitle dinin pratiklerine

[630] "Dinde Reform Tartışması", **Cumhuriyet,** 22 Mayıs 2002.
[631] Ahmet Kurucan,"Din Hayatın Parçası", **Zaman,** 22 Mayıs 2002.

> hayatlarında ne kadar yer vermekte dersiniz? Hıristiyanların % 14’ü, diğerlerinin ise % 51’i hiçbir şekilde dini değerlere hayatında yer vermediğini söylemekte. Geri kalan kitle günde birkaç defa ile yılda bir iki defa arasında dini pratiklere hayatlarında yer verdiklerini söylüyor. Hıristiyanlar açısından bakıldığında bu oran oldukça yüksek…

2.12 Türban (Başörtüsü)

Türk yazılı ve görsel basının her zaman popüler konularından biri tesettür ya da moda tabiriyle türbandır.

Afganistan’da Taliban rejiminin yıkılmasından sonra ülkede ortaya çıkan toplumsal değişiklikler Türk yazılı basınında geniş yankı bulmuştur. 21 Kasım 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinin dış haberler sayfasında “Kabil’de Burkalar Atıldı”, başlığıyla yayımlanan haber bu toplumsal değişikliği göstermektedir.

> Taleban yönetiminin 1996'da yönetimi ele geçirmesinden bu yana gözlerini bile kapatan ve çuvala benzeyen bir tür çarşaf olan burka giymek zorunda bırakılan Afgan kadınları, yıllar sonra ilk kez sadece saçlarını örten başörtüler taktılar. Gazetecilere gülümseyen ve el sallayan şık giyimli kadınların makyaj yaptıkları ve saçlarının boyalı olduğu görüldü.

28 Kasım 2001 tarihli Hürriyet gazetesinde Tufan Türenç, “Onlar Açılmak Bizimkiler ise Örtünmek İstiyor”, başlıklı yazısında üniversitelere, özellikle de ilahiyat fakültelerine türbanla girmek için eylem yapan kız öğrenciler ile onları destekleyen erkek arkadaşları acaba Afganistan ile İran kadınlarının verdikleri mücadeleyi izleyip izlemediklerini sorgulamaktadır.

> …Bundan sonra İranlı ve Afganlı kadınlar, Türk kadınını örnek alacak.Onun gibi giyinmek, onun gibi sosyal yaşamda yer almak isteyecekler.Mustafa Kemal'in 60 yıl önce Türk kadınına kazandırdığı, hem de parmaklarını bile kıpırdatmalarına gerek kalmadan kazandırdığı hakları elde edebilmek için mücadele edecekler.Ve kimsenin en ufak kuşkusu olmasın, bunu başaracaklar. Özellikle ilahiyat fakültelerinde türban eylemini sürdüren genç kızlarımızın, İran ile Afganistan'daki gelişmeleri iyi izlemeleri ve oradan dersler çıkarmaları gerekir.Onlar çarşaflarından, örtülerinden kurtulmak,

sosyal yaşamda yerlerini almak için onurlu bir mücadele veriyorlar.Türkiye'de ise bazı genç kızlarımız örtünmek, sosyal yaşamdan kopmak için ellerinden geleni yapıyorlar.Şaşırtıcı ve düşündürücü olan da bu çelişki.

Ali Bulaç, “Terör, tesettür ve dişilik”, başlıklı makalesinde Afganistan’da Taliban rejimi sonrası kadınların sosyal hayattaki değişimlerine değinmiştir. Bu bağlamda Afganlı bazı kadınların başörtülerini çıkarmasının yabancı ve Türk basınındaki yansımalarını vermiştir. İlk alıntıyı The New York Times’dan Barbara Crossette’nin sözlerinden yapmıştır.[632]

> “Afganistan dünyadaki bütün Müslüman kadınlara işlerin ne kadar kötüye gidebileceğini gösterdi. Afgan kadınlarına Taliban sonrası kurulacak rejimde belli şansların verilmesi şartı terörizm karşıtı kampanyanın bir parçası olmalı.”

İkinci alıntıyı da ABD başkanı Bush’un eşi Laura Bush’un Hürriyet gazetesinde 19 Kasım 2001’de yayımlanan konuşmasını vermiştir.

> “Terörizme karşı savaş, aynı zamanda kadınların hakları ve onurları için de bir savaştır. Bu konuda hepimizin müdahalede bulunması gerekmektedir. Kadınlara ve çocuklara karşı uygulanan şiddete karşı mücadele etmek özel bir kültürü yansıtmak demektir.”

Bulaç, yazısının sonunda kadın vücudunun bir obje olarak kullanılmasını eleştirmiştir. Radikal yazarı Yıldırım Türker’in bu olaya bakış açısının yanlış olduğunu iddia etmiştir.[633]

> Bu yüzden modern iddia, kadın bedenini seyirlik hale getirerek kamusal hayata katmaya dayanır ve bu, gerektiğinde zor ve baskı kullanılarak da yapılır. kapatmış, burkalarını açtırmış ve üzerlerine parfüm püskürterek yüzlerini seyretmiştir. Afganistan’daki savaşın küresel terörün ötesine geçip “Afgan kadınlarının açılması” amacına yönelmesi, bu büyük operasyonun bittikten sonra geride bırakacağı tek şeydir. Afrikalı siyahların toprakları

---

[632] Ali Bulaç, “Din, Kadın ve Tesettür”, **Zaman,** 1 Aralık 2001.
[633] Bulaç,a.g.m.

> alındı, ellerine İncil tutuşturuldu, Afganlıların ülkelerine karşılık ellerinde kalacak olan kadınların açılması olacaktır. Doğal olarak modernliği kadın vücudunun açılıp seyirlik hale gelmesi şeklinde anlayan Türk elitleri, bunu büyük bir misyonun gerçekleşmesi olarak gördüler ve sıkça ‘Afgan kadınının açılması’nı başarılmış bir görev saydılar. Radikal Gazetesi “Nihayet Kabil sokakları kadın yüzü gördü.” derken, aslında “nihayet erkekler kadın yüzü gördü” demektedir. “Nihayet Afgan kadınlarının yüzünü görmek nasip oldu. Pek de iyi oldu. O dehşet verici burka hapishanelerinin arkasındakilerin eciş bücüş çirkin şeyler olduğunu düşünmüştüm. Oysa güzel kadınlar çıktı örtünün altından. Güzel bir kadın, sanki bir suçluymuş gibi neden gizlensin?” (Radikal, 22 Kasım 2001) Sayın Türker, İttifak askerlerinin yakaladığı Taliban askerlerini dövüp öldürmelerini –bu arada 700 kişilik bir katliam oldu– “gereksiz bir sertlik” olarak görüyor, bunun yerine erkeklere “eğitici ve etkin bir sindirme yolu” olarak esir Taliban erkeklerine en az bir yıl süreyle burka giydirmelerini tavsiye ediyor. Ceza adaletini hiçe sayan ne ağır ceza! Modernliği modernizasyona indirgeyen şahinler, İslami ve geleneksel olan her şeyi “terör kapsamı” içine alarak, farklı ve aykırı kültür ve yaşama biçimlerini zorla, silahla ve boyun eğdirerek kabul ettirmeye çalışıyorlar. Zaten hep öyle yaptılar.

19 Aralık 2001’de Emin Çölaşan, Hürriyet’te, Türkiye’de türban takmak isteyenlerle Afganlı kadınların yaşadıklarını karşılaştırmıştır.

> Aslında gerek Afganistan ve gerekse Türkiye'de kadın üzerinde oynanan oyun tamamen aynı. Kadını örtmek ve erkek egemenliğini, Müslümanlık kisvesine sığınarak pekiştirmek!Şimdi Afgan kadını, yaşadığı esirlik yıllarının acısını çıkarmak için örtüsünü atıyor. Bizdeki bazıları ise tam tersine, örtünmeye çalışıyor. Türbanı üniforma olarak kullanıp kamu kuruluşlarını ele geçirmeye kalkışıyor!.. Çünkü onları kişisel ve siyasal çıkar amacıyla kullanan erkek takımının amacı, Müslümanlığı kadın saçının kıllarına indirgemek.

Etyen Mahçupyan, “Kanayan Yara: Başörtüsü”, başlıklı yazısı 11 Eylül’den sonra İslamiyetteki değişimi ve bunun Türkiye’ye yansımasını değerlendirmiştir. Türkiye’deki yansımasında ise belli bir konuyu (başörtüsü) ele almıştır.[634]

> …Urfa’nın Siverek ilçesindeki Pansiyonlu İlköğretim Okulu kız öğrencilere açıldı ve halkı çocuklarını göndermek üzere teşvik edebilmek için devlet tüm okul masraflarını üstlendi. Ne var ki tek tek ailelerle görüşülmesine, ‘ikna’ turlarına çıkılmasına karşın çocuklar okula gelmedi; çünkü eğitimcilerimiz başörtüsü yasağında ısrar ettiler. Bu da gösterdi ki devlet açısından önemli olan kız çocuklarının okuması değil, onların başörtüsüz olarak okulda bulunmasıdır. Eğer çocuklar başörtüsüz olarak okula gelselerdi, bu modern Türkiye’nin zaferi, Taliban ile aramızdaki büyük ideolojik uçurumun göstergesi olarak sunulacaktı. Taliban’ın İslam’la özdeşleştirilmesi durumunda da, Siverek’teki ailelerin bir hamlede laikliği benimsemiş olduklarına vehmedecektik. Öte yandan kızlarını başı açık göndermeyen ailelerin böyle ideolojik kaygular taşımadıkları apaçıktı. Onlar örf ve adetlerine aykırı olan bir davranış biçimini yadırgıyor; devletin onlara göre bu tamamen anlamsız istekte baskıcı bir tarzda direnmesini anlamıyorlardı. Diğer bir deyişle başörtüsü gerçekten de ideolojik bir simgeydi; ama Siverek sakinleri için değil, devlet için! Bu zihniyet İstanbul Üniversitesi’nde de ‘ikna’ odaları kurmuştu. Bugünlerde ise Marmara, Ankara ve Sivas Cumhuriyet üniversitelerinde aynı yaranın bilinçli olarak kaşınması sürdürülüyor. Öğrenciler kapı önünde okumak için bekliyorlar ve devamsızlıktan okuldan atılma noktasına getiriliyorlar.

Cumhuriyet’ten Hikmet Çetinkaya 20 Aralık 2001 tarihli “Alman İslamı …’’ başlıklı makalesinde, bir akademisyenin Almanya’da Türk göçmenler üzerinde yaptığı bir araştırmayı değerlendirmiştir. Araştırmada sorulan "Almanya'daki Türk kadınlarının başörtüsüne bakış açıları nedir?" sorusunun sonuçlarını, çalışmayı yapan Prof.Dr.Faruk Şen’in ağzından vermiştir.

> "Yaptığımız araştırmada kadınların yüzde 13.7 'si başörtüsü takmak istiyor. Yüzde 34.7 'si de karşı çıkıyor. Öte yandan kızların yüzde 64 'ü beden

[634] Etyen Mahçupyan,“Kanayan Yara Başörtüsü”, **Zaman,** 9 Aralık 2001.

eğitimi dersine ve okul gezilerine erkekler ile birlikte katılmak istemiyor. Yüzde 11.9 'luk kesimi ise katılmaktan yana..."

11 Mart 2002 tarihli Hürriyet gazetesinde, Tufan Türenç "Türbanlı genç kızın iç dünyası'' başlıklı yazısında 22 yaşında tesettürlü bir genç kızla yapılan röportajı değerlendirmiştir. Yazar, genç kızın sorulara vermiş olduğu cevaplarda türbanla ilgili olanları ön plana çıkarmıştır. Yazıda genç kızın, Türenç'in türbanla ilgili sorduğu sorulara verdiği cevaplar şu şekilde yer almıştır:

'' Benim için örtünmek hiçbir zaman siyasi olmadı. Buna karşıyım. Bir formül bulunması gerektiğine ben de inanıyorum.''…- Biliyor musunuz Tufan Bey. Ben çok açılmak istedim ama yapamadım. Çevremden çekindim. Ben İmam Hatipliyim ve yıllardan beri kapalıyım. Şimdi açılırsam çevrem beni dışlayabilir. Benim babam açık fikirlidir. Örtünmemi istemedi. Annem zorladı beni. İmam Hatip'e de o gönderdi.''

Cüneyt Arcayürek,"Türbanlaşma Kabusu'' başlıklı yazısında Türkiye'deki sağ parti liderlerinin türbanı kullanarak siyaset yapmalarını eleştirmiştir.[635]

…Türban dosyası kapandı sanmayın. Asla! Bizde partilerin "mütedeyyin vatandaşı" öne sürme yoluyla oy avcılığı sürüp gittikçe, Recep Bey misillû siyaset adamları türbanlaşanlara yasal engeli bir türlü sindiremedikçe, ekranlarda olayları izledikleri geceler kâbus gördüklerini söylemeleri sürdükçe... Türban konusu gündeme bir girer, bir çıkar.

9 Nisan 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında "Meclis'te Türban Hesaplaşması'' başlıklı haberde Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu hakkında verilen soruşturma önergesinin sebebi olarak türbanı yasaklamak olduğu belirtilmiştir.

Mustafa Balbay,12 Nisan 2002 tarihli Cumhuriyet'teki "Türbanın Gölgesinde Kalan Eğitim Sorunları'' başlıklı yazısında eğitim sorunlarının yalnızca türbana odaklandığını belirtmiştir. Eğitimin tüm sorunlarını sıralamada birinci önceliğin laik bir öğretmen topluluğunun olmamasına bağlamıştır.

[635] Cüneyt Arcayürek, "Türbanlaşma Kabusu'', **Cumhuriyet,** 28 Mart 2002.

Öğretmen kalitesini yükseltmek her şeyin başı. Örneğin, kimi imam-hatip okullarındaki öğrencilerin "Ben başımı açmak istiyorum, ama öğretmenim karşı çıkıyor" dediği biliniyor! Açığı kapatmak için her alandan rasgele öğretmen almak yerine, öğretmen yetiştiren kurumlara ağırlık vermek ve onların laik, çağdaş, Türkiye Cumhuriyeti'nin öğretmenleri olmasını sağlamak gerekiyor!"

Cumhuriyet'ten Orhan Birgit'in 12 Nisan 2002 tarihli yazısının başlığı "Bostancıoğlu'nu Kutlamak Gerekiyor''dur. Yazısında Milli Eğitim Bakanını eğitimde türbana taviz vermemesinden dolayı kutlamıştır. Ayrıca yazısında Bakan'ın çağdaş eğitim ve laik cumhuriyetten ödün vermemesini de takdir etmiştir. Yine Cumhuriyet gazetesinden Fatma Esin, 21 Nisan 2002 tarihli yazısında, Metin Bostancıoğlu'nu türban konusunda izlediği politikadan dolayı kutladıktan sonra 1940'dan günümüze kadar Türk toplumunda görülen çeşitli türban uygulamalarına değinmiştir. Ayrıca türban sorunu ile ilgili olarak Ertuğrul Özkök, 12 Nisan 2002 tarihli Hürriyetteki yazısında problemi makul çoğunluğun çözmesini önermiştir.

Enis Berberoğlu'nun, "Türban Yasağını Laikler Kaldırmalı" önerisine medya çevresinin iki yakasından katkı gelmesini değerlendirmiştir.[636]

Ertuğrul Özkök, makalesine 'makul çoğunluk türban sorununu çözmeli' başlığını koyarak daha geniş bir uzlaşma zemininin adresini verdi. (Hürriyet, 12 Nisan 2002) Ahmet Taşgetiren'in 'Evet, laikler kaldırsın!' başlıklı makalesinde onay cümlelerinin takipçisi 'geç kaldınız' sitemi bizce ihmal edilmemeliydi: "Enis Berberoğlu diyor ki özetle: Laikler türban yasağını kaldırsın, sağ partilerin istismarı bitsin... Evet aynen öyle. Laikler kaldırsın yasağı, hatta onlar istismar etsin biraz da türbanı!!!" (Yeni Şafak, 12 Nisan 2002)

Enis Berberoğlu, türban yasağının 28 Şubat sonrası süreçte, siyasi arenadaki durumuna da değinmiştir.[637]

Muhafazakâr partiler tabanları son derece duyarlı olduğu için türban siyasetinden uzak duramıyor ama çözümsüzlüğünsıkıntısını da çekiyor.

[636] Enis Berberoğlu, "Türban Yasağını Laikler Kaldırmalı", **Radikal,** 15 Nisan 2002.
[637] Enis Berberoğlu, "Türban Yasağını Laikler Kaldırmalı", **Radikal,** 15 Nisan 2002.

> Çareyi laik ve sol partilerle uzlaşarak türbanı serbest bırakmakta görüyor. Türban mayınları temizlenmiş muhafazakâr tabandaki yarışın daha makul geçeceği umuluyor. Buna karşılık kurulu düzen ve laikler 28 Şubat travmasını atlatabilmiş değil. Türban gibi ihtilaflı konularda uzlaşma için daha fazla güvence arıyor. Türban zaferini hiçbir radikal hareket/partiye mal etmeyi istemiyor... Türban serbestisi şu an için sayısal olarak marjinal bir azınlığın talebi. Yani bu sorun çözülmezse kıyamet kopacak değil. Ancak türban sorununun çok daha önemli meselelerde siyasi uzlaşmanın önünü tıkadığı da ortada.

Oktay Ekinci, Cumhuriyet'teki 16 Nisan 2002 tarihli makalesinde türban sorununu Milli Eğitim Bakanı Bostancıoğlu 'na verilen önerge doğrultusunda, konuyu tarihsel kronolojiye göre açıklamıştır.

> …"Sümer tapınaklarında rahibeler Tanrı namına seks yaptıklarından kutsal sayılmış ve diğer kadınlardan ayrılmaları için başları örttürülmüştür..." (Muazzez İlmiye Çığ-Kuran, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni) Bu bağlamda, ister popülist oy avcılığı, ister şeriat özlemleri için, isterse de özgürlük adına olsun, türbana dolaylı ya da doğrudan destek ve hoşgörüyle yaklaşanlar eğer "tarihe bakmasını" ve "tarihten ders almasını" bilselerdi; "5000 yıllık şu gerçeği" göreceklerdi... Türban, tarih boyunca başörtüsünden hep "farklı" bir "misyon" üstlenmiştir... Hele tarihte ilk ortaya çıkış nedeni ve binlerce yıllık misyonu da yine hep "özgürlüklerin kısıtlanması" ve her açıdan "insan haklarından yasaklanmanın" aracı olarak kullanılmasıdır... Belki şimdi türbanı, bir anlamda kadının "namusu" olarak da savunanlara ağır gelecek; ama, bu üniformanın ilk işlevi "genel kadınların fark edilmesi" içindi... Onlar ise türbansızlar değil, tam tersine "türbanlılar" dı... Peki, şimdiki "cahil gericiler" bir yana, şu üniversitelere de türbanla girmek isteyen kızlarımız, şu okumuş-yazmış siyasetçilerimiz ve hele şu pek "aydın" özgürlük yanlılarımızın, İslamiyetin bile tarihe terk ettiği bu "üniformada" böylesine ısrarlı bir inat içinde olmaları acaba neyi gösteriyor?.. Uygarlığın köklerinin ve özellikle Sümer kültürünün günışığına çıkması, Atatürk sayesinde oldu... Dikkat edin, bu "türban birlikteliğinin" tarafları, sadece "tarih bilincinden" değil, Atatürk sevgisinden de "yoksun" durlar... TBMM'deki ortaklık da bu nedenle özgürlükleri savunmak yerine, asıl

özgürlük güvencesi olan "Laik Cumhuriyet" e düşmanlığın "kutsal ittifakından" başka bir şey değil... Okullara bile türbanla girmek için eylem üstüne eylem yapan bu kızlarımız, böylesine bir üniformanın tarih içindeki kullanılma nedenlerini , türbanın geçmişte sandıklarından çok farklı bir misyon yüklendiğini acaba biliyorlar mı?

Cumhuriyet gazetesi zaman zaman türban'ın siyasi bir simge olduğu iddiasında olan siyasilerin, askerlerin ve yargı mensuplarının görüşlerini manşetlerine taşımaktadır.17 Nisan 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesi, birinci sayfasından dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun türbanla ilgili şu sözünü manşete taşımıştır:

"Türban laiklik karşıtı simge "

Enis Berberoğlu, türban konusunda ortaya çıkan azınlık-çoğunluk meselesine de değinmiştir. [638]

'Türbanı laikler kaldırmalı' önerisine gelen tepkiler ahalinin azınlık- çoğunluk meselesinde kafasının karışık olduğunu kesinlikle kanıtlıyor. Gözüken o ki: Hak arayanlar azınlık olmayı yediremiyor Değişime direnenler çoğunluğu sağladıklarına imanlı Herkes azınlık haklarının çoğunluğun keyfine bağlı olduğunu düşünüyor. Türban siyaseti de alaturka demokrasi formatının istisnası sayılmaz. Üniversite kapısından türbanla geçmek isteyenler anamızın-kız kardeşimizin başörtüsünü temsil ettikleri, savundukları inancında. Türbanlı kız çocuklarına kelepçe vuranlar çoğunluğun hissiyatına tercüman olduklarına emin. Aslında işler tamamen tersine dönse, türbanlılar başı açıkları içeri alacaklar mı, o da kesin değil!

Orhan Erinç, 18 Nisan 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Türbana selam, politikaya devam" başlıklı yazısında türban-siyaset ilişkisine değinmiştir. Konuyu iki somut örnekle açıklamaya çalışmıştır. Yazar, birincisi Milli Eğitim Bakanı M. Bostancıoğlu hakkında eğitim-öğretimde türbana izin vermemesi sebebiyle açılan soruşturma ve ikinci olarak İstanbul valisi Erol Çakır hakkında, türbanlı kız öğrencileri

[638] Enis Berberoğlu, "Azınlığa Karşı Çoğunluk Yoktur", **Radikal,** 17 Nisan 2002.

okula almamasından dolayı, Yargıtay Cumhuriyet başsavcısının soruşturma açılmasına izin vermemesini örnek olarak göstermiştir.

Murat Çelikkan, Türkiye'de türban yasağında görülen ilginç bir olayı makalesine taşımıştır.[639]

> Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği ve İletişim Fakültesi'nin kapısına bir yazı asıldı. Ayşegül Dikenli aktardı: "YÖK'ün 11 Ocak 2002 tarihli yazısı gereği kız öğrencilerin kampüs içinde herhangi bir yerde türbanla, ideolojik tanımlanabilecek şekilde aynı tip bereli, peruklu erkek öğrencilerin ise ideolojik amaçlı tanımlanacak sakallı girmesi yasaktır." Devir YÖK devri, yani ideolojik peruk ve sakal yönetmelikleriyle üniversite yönetme devri. Yazı üzerine bere, şapka ve peruklu öğrenciler, güvenlik görevlilerince 'ideolojik amaçlı' oldukları sezildiği için okula sokulmamış. Kapıdaki bekçiler ve güvenlik görevlileri, YÖK'ün isteği üzerine üniversite öğrencilerinde ideoloji tespiti yapıyor. Ayşegül, üniversite yönetiminden de görüş almış. Memurlar ya, isim veremiyor ama bilim yapıyorlar, şöyle demişler: "YÖK'ün kararını uyguluyoruz. Bere veya şapkayı ideolojik amaçlarla takan ayırt edilebiliyor. Bazı öğrenciler tek tip bere bile takıyor." Niye takmasın? Tek tip üniversite, tek tip bere

Nuray Mert, 11 Eylül sonrası İslamiyet'e, fundemantalizme ve bu bağlamda türbana Batılı aydın ve halkın nasıl baktığını değerlendirmiştir[640]

> Türkiye'de başörtüsüyle kıyasıya mücadele edenlere müjde; belli ki Batı'da da destekçileri çok! Birden fazla, üstelik kadın izleyici, 'Madem başörtüsü yasak,o zaman neden takmakta ısrar ediyorlar?' diye sordu. Bir diğer kadın izleyici, Türkiye'ye sık sık gidip geldiği için İslamcılığın nasıl bir tehdit oluşturduğuna tanık olduğunu söyledi. Aslında ben bu sorudan ümitliydim, dışarıdan birinin izleniminin zihin açıcı olacağını düşünmüştüm. Ne anlattı biliyor musunuz? Türkiye'de tatil yapmak için gittiği kasabada pazarda herkesin başörtülü olduğu için alışveriş yapmaktan rahatsızlık duyduğunu, durun daha bitmedi, bir de pul almak için gittiği postanede, sırasını aldığı başörtülü kadının çıngar çıkardığını! Kadının sırasını

[639] Murat Çelikkan, "Türkiye'nin Zencileri '', **Radikal,** 18 Nisan 2002.
[640] Nuray Mert, "Başörtüsü ve Fundementalizm", **Radikal,** 18 Nisan 2002.

almasına gerekçe olarak da onun işinin uzun kendisininkinin kısa olduğunu belirtti. Berlin'de işler nasıl yürüyor bilmem ama, İngiltere'de, benim önümde bir saatlik işi olan birini aşıp, yarım dakikalık bir işimi halletmek istediğimde hep sert bir şekilde durduruldum, hiç bunu sarışın insanların gemi azıya aldığı ve uygarlığı tehdit ettikleri şeklinde yorumlamak aklıma gelmediBatılı, seküler, modern uygarlık miti en az dinler kadar taassuba dönüşmüş, kendi fundamentalizmini yaratmış durumda. Bu mit barbarlığa karşı duruşu bile gölgeliyor. Batı'da bu mite karşı yöneltilen tüm eleştirilere karşı, dünyaya yaygın bakış hâlâ bu pencereden yapılıyor…

20 Nisan 2002 tarihli Hürriyet gazetesinde Ertuğrul Özkök, "Baykal'a türbanla ilgili iki soru", başlıklı yazısında Deniz Baykal'ın, türban konusunun malzeme yapılmaması ile ilgili sözlerinden yola çıkarak türban siyaset ilişkisini analiz etmiştir.

Siyasette oy, belli bir program karşılığı istenir. Baykal türbanlılardan oy istediğine göre onlara vaat edeceği şey ne olacaktır?Mesela türban yasağının kaldırılması gibi bir niyeti var mıdır? CHP Genel Başkanı buna şu net cevabı veriyor: ''Oy için bir pazarlık içinde olmam. Bizim programımız belli. Onları tatmin edecek bir siyaset içinde olamayız. Ben onlara sorununuzu çözerim de demiyorum. Ama şunu diyorum. Ben sizi ikinci sınıf vatandaş olarak, bir düşman olarak görmüyorum.''Bu yaklaşım türbanlıların oyunu getirebilir mi?yumuşak yaklaşım, türban tartışmasını ortadan kaldırabilir mi?Kolay değil. Çünkü hálá bazı siyasetçiler ve gruplar türban üzerinden siyaset yapmaya devam ediyor.Ve bu devam ettikçe sorun da sürecek…

Nuh Gönültaş, başörtüsü yasağını Türkiye'de ancak siyasilerin kaldırabileceğini iddia etmiştir.[641]

…Milletvekillerinin çoğu onlardan yana. Üniversitelerde hocaların hepsinin başörtüsü düşmanı olduğunu söylemek mümkün değil. Onların çoğu için hava hoş. Başörtülü de olur, başörtüsüz de... Anayasa Mahkemesi'nin gerçekte siyasi bir mahkeme olduğunu ve konjonktüre göre karar verdiğini,

[641] Nuh Gönültaş,"Başörtüsü yasağını ancak Le Pen kaldırabilir'', **Zaman**, 29 Nisan 2002.

kararlarını kitaba uydurduklarını unutmayın. Cumhurbaşkanı mı? Bakmayın özgürlükçü sözlerine, onun bu konuda Kenan Evren'den daha katı olduğunu söyleyebilirim. O halde çözüm? doğrusunu isterseniz bütün meşru çözüm yolları devre dışı bırakılmışsa ve hatta parlamento dahi bir konuyu çözemeyecek bir konumdaysa o ülkenin sistemine yeni bir ad koymak gerekir. Ama bu da yıllarını kaybeden başörtülü öğrencileri tatmin etmez. Onların kaybolan yıllarını geri getirmez

2.13 Dini Gruplar

İslami tarikatlar, vakıflar, cemaatler ve alevi örgütleri Türkiye'nin gündeminde her zaman yer almışlardır. Yazılı basının bunlarla ilgili haber ve yorumları okuyucunun ilgisini çekmektedir. 11 Eylül sonrası ön plana çıkan Usame bin Ladin'in başkanlığındaki İslami terör örgütlerinin çeşitli ülkelerdeki vakıf, dini grup ve şirketlerle olan bağlantıları, o ülkenin medyasında hep geniş yankı uyandırmıştır. Mesela Türk yazılı basınından Cumhuriyet gazetesinin 23 Kasım 2001 tarihli sayısında "Yine rabıta çıktı" başlıklı bir haberin sürmanşetten verilmesi. Haberde, Usame Bin Ladin'in Türkiye'deki çeşitli dini vakıflarla olan ekonomik ilişkileri yer almaktadır.

Toktamış Ateş, 27 Kasım 2001 tarihinde Cumhuriyet'teki yazısında Gazi mahallesinde bulunan cem evindeki izlenimlerini yazmıştır. Ateş, özetle yazısında cem evinde insanların yapmış oldukları sosyal faaliyetlere değinmiştir.

Yurtdışında faaliyet gösteren İslami gruplarla ilgili yorumlar Türk yazılı basınında her zaman yer bulmuştur. Konuyla ilgili haber ve yorumlar çoğunlukla Cumhuriyet gazetesinde yer almaktadır. 13 Aralık 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesi "Kara ses susturuldu", başlığı ile Almanya'daki şeriatçı olduğunu iddia eden Kaplancılar örgütünün faaliyetleri ile ilgili haberi sürmanşetten vermiştir. "Sözde halife devleti" alt başlığı ile verilen haberde özetle şunlara değinilmiştir:

Almanya İçişleri Bakanı Schily'nin kararı açıklamasının ardından polis İslami Cemaat ve Cemiyetleri Birliği'nin merkez binasını ve 19 yan kuruluşunu kapattı. İçişleri Bakanı Otto Schily, kapatma kararıyla ilgili olarak "Sözde halife devleti, yandaşlarını demokrasiye ve Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı kışkırtıyor" dedi.

Mustafa Balbay, şeriatçı olduklarını iddia eden Kaplancıların faaliyetlerinin Almanya'da yasaklanması ile ilgili olarak bu ülkedeki İslami gelişmeleri şu şekilde değerlendirmiştir:[642]

> İslamcı grupların büyük çoğunluğu Almanya'da barınıyor. Bu ülke yönetiminin onlara bakışı, öteki AB üyelerini de etkiliyor. Böylece Almanya'nın kendisi için aldığı kararı büyük ölçüde çevresindeki ülkeler de alıyor. Türkiye'nin Almanya ile varacağı ortak noktanın bu açıdan da büyük önemi var. Almanya ile olmasının altında yatanlardan biri bu. Bunu geçelim, güncele gelelim... Almanya'nın üç milyona yakın Türk'e bakışının bir halkası da İslam. Burada çizdikleri stratejinin uzun erimli hedefi şu: - Ülkesine yerleşen Türklerin, Almanya Müslümanları olması! Bu amaçla İslam dini eğitiminin de Almanca olması için ciddi çalışmalar yapıldı. Ülke yönetimi böyle bir niyetle yola çıkınca, bundan beslenenler arasında Türkiye'deki rejimi devirip dini temellere oturtmayı hedefleyenlerin de bulunması elbette doğal!..

Hikmet Bila, Kaplancı grubun Almanya'da nasıl teşkilatlandığını söyledikten sonra, Almanya'nın 11 Eylül saldırılarına kadar olayın vehametini anlamadığını ifade etmiştir. Bila, Kaplancıların Almanya'da din adına olumlu veya olumsuz faaliyetlerini şu şekilde özetlemiştir:[643]

> Radikal İslamcı örgütlerin Almanya'da cirit attığını bilmeyen yoktu. Bazıları resmen tanınıyor, Alman devletinden maddi yardım alıyordu. Hac organizasyonu yapmaktan, okullarda eğitim vermeye hatta aile hukuku alanında "fetva" lar vermeye kadar birçok konuda "yetkili" ydiler. Alman makamlarının gözleri önünde "şeyhülislam" lar, "halife" ler atanıyordu. 1992'de "Anadolu Federe İslam Devleti" adıyla örgütlendiler. Metin Kaplan'ın ağzından şiddet çağrıları yaptılar. Türkiye'ye giden "mürit" lerine polise karşı koymaları, gerekirse şiddete başvurmaları talimatını verdiler. Mart 1994'te Köln'de dev bir salonda tören düzenleyip silah gösterdiler, Atatürk'ün maketini yerlerde sürüklediler.

---

642 Mustafa Balbay,"Ahh Almanya!", **Cumhuriyet,** 14 Aralık 2001.
643 Hikmet Bila,"Günaydın Almanya", **Cumhuriyet,** 14 Aralık 2001.

Hikmet Çetinkaya da 11 Eylül'den sonra Almanya'da bulunan İslami grup ve cemaatlerle ilgili gelişmeleri değerlendirmiştir.[644]

> Almanya'da köktendinci olarak bilinen gruplara dokunulmuyor ama her sakallı ve namaz kılan Türk işçisine 'köktendinci' damgası vurulmak isteniyor... Milli Görüş'e gelince... Berlin Eyalet Mahkemesi, okullarda din derslerini 'Milli Görüş' ün vereceğini karara bağladı... O tarihte Berlin'deki yerel siyasetçiler ne diyordu: "Almanya laik ve demokratik bir ülkedir, devlet din derslerine karışmaz!" Nasıl karışmaz? Almanya'nın diğer eyaletlerinde karışıyor ya!..

Diğer Cumhuriyet yazarları gibi Emre Kongar da 17 Aralık 2001 tarihli yazısında Almanya'daki Radikal İslami örgütlenmenin kısaca tarihçesini vermiştir.11 Eylül'den sonra Almanya'nın dini gruplara karşı takındığı tavrın değişmesinin sebepleri ile Türklerin bu gruplarla ilişkilerine değinmiştir.

> Öyle anlaşılıyor ki, Almanya, kendi beslediği ve geliştirdiği radikal siyasal İslamcı gruplardan artık korkmaya başlamış. Ama bu korku Almanya'da yaşayan tüm Türk kökenli insanlara yönelirse, bundan yararlanacaklar sadece radikal siyasal dinciler olur. Bu açıdan Almanya'nın soğukkanlı bir biçimde davranması ve terorizme yataklık yapan radikal siyasal dinci gruplarla, kendi halindeki Türkler arasında kesin bir ayrım yapması gerekli. Dilerim Almanya, bugüne kadar siyasal radikal İslama hoşgörü göstererek yaptığı hatayı, bu kez de bütün Türk kökenli insanlara gereksiz bir baskı uygulayarak, ikinci bir yanlışla katmerli hale getirmez.

21 Aralık 2001 tarihli Hürriyet Gazetesinde Tufan Türenç, " Kaplancıları neden onlara bırakmıyoruz?" başlıklı yazısında Almanyanın 11 Eylül'den sonra Kaplancılardan kurtulmak istemesini çifte standart olarak yorumlamıştır. Yine Kaplancı grup ile ilgili Yalçın Bayer, 11 Eylül'den sonra Almanya da yaşayan Türklerle ilgili "Alamancılık bitiyor", başlıklı makalesinde İslami gelişmelere değinmiştir.[645]

> Kuzey Ren Vestfalya Eğitim Bakanı Gabriele Behler Türk, velilerden çocuklarını Almanca'yı olabildiğince erken öğretmelerini istiyor. Ancak din

[644] Hikmet Çetinkaya, " 30 bin Köktendinci…", **Cumhuriyet,** 14 Aralık 2001.
[645] Yalçın Bayer, "Alamancılık Bitiyor", **Hürriyet,** 21 Aralık 2001.

> derslerinin, Alman öğrencilere verilen resmi derslerin içinde Almanca verilmesini savunuyor. Din derslerinin Türkiye'deki gibi devletin sorumluğunda olduğunu bildiriyor. Türk öğretmenleri din dersi verebilecek. Ancak müfredatı kim hazırlayacak? Asıl soru bu. Berlin Eyaleti'nde Milli Görüş'e yakın bir dernek bu yetkiyi almış, ancak daha sonra iptal edilmiş. Sorun ciddi bir boyut oluşturmuş. Behler, alevilerle ilgili bir soru üzerine şu şaşırtıcı yanıtı verdi: ‘‘Alevilik mezhep mi değil mi araştıracağız.’’ALMANYA'daki Türk göçmenlerin dini tutumları nedir? Türkiye Araştırmaları Merkezi (TAM) tarafından yapılan anket şeklindeki araştırmada, Türklerin büyük çoğunluğu kendini dinine bağlı olarak görüyor…

26 Aralık 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Gülen’den cihat itirafı”, başlıklı haber sürmanşetten verilmiştir. Haberde Fethullah Gülen’in cihat ile ilgili görüşleri ön plana çıkartılmıştır.

> Laik rejimi yıkarak yerine şeriat düzeni getirmek amacıyla terör örgütü kurmakla suçlanan Fethullah Gülen , ABD'den gönderdiği yazılı ifadesinde kendisini kutsallaştırdı. Gülen, kitaplarında konuşmalarındaki cihat anlatımlarıyla suçlanamayacağını belirterek, aynı kavramın Kuranıkerim'de de emredildiği savunusunda bulundu. Modern İslamı temsil ettiği yönünde yabancı bilim adamlarının da hemfikir olduğunu iddia eden Gülen, uluslararası alanda yaptığı çalışmaların Atatürk' ün "Yurtta barış, dünyada barış" politikası doğrultusunda olduğunu ileri sürdü. Nurculuğun kurucusu olan Saidi Nursi 'yi sadece bir İslam bilg ini olarak gördüğünü savunan Gülen, "Nurculuğu anlatan kitapların yasak olmadığını" söyledi. Gülen şu görüşlere yer verdi: "Cihat, Kuranıkerim'de, hadisişeriflerde, bütün tefsir ve hadis kitaplarında bahsi geçen, faziletleri anlatılan bir konudur. Hakkında Türkiye'de de çok sayıda kitap yazılmıştır. Cihat ve faziletlerinden bahseden, hatta onu emreden Kuran, hadis ve ilgili kitaplar ve yazarları hakkında bugüne kadar hiçbir dava açılmamıştır."

Alevi –Bektaşi kuruluşları birliği kültür derneğinin kapatılması yazılı basında özellikle de Cumhuriyet gazetesinde genişçe yer almıştır. 16 Şubat 2002 tarihli

Cumhuriyet gazetesi bu olayı "Diyanet Kaptırdı", adıyla sürmanşetten vermiştir. Haberde özetle şu cümlelere yer verilmiştir:

> Alevi-Bektaşi Kuruluşları Birliği Kültür Derneği'nin 'bölücülük' suçlamasıyla kapatılmasında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görüşünün etkili olduğu belirtildi. Diyanet'in İçişleri Bakanlığı'na sunduğu 'yazılı görüşte', tüzüklerinde 'Alevi, cemevi, cem' ifadelerini bulunduran derneklerin faaliyette bulunamayacakları, bu sözcükleri tüzüklerinden çıkarmayanlar hakkında yasa hükümlerinin uygulanması gerektiği kaydedildi. Diyanet İşleri'nin, Alevilik, cemevi, cem ifadelerini "dini terim" olarak değerlendirmesi de Aleviliğin mezhep olarak görüldüğü yorumlarına neden oldu. Diyanet, İslam tarihinde cami ve mescitlerin bulunduğunu, ancak cemevi binası olmadığını ileri sürdü. Kültür Bakanlığı ise Aleviliğin Türkiye kültürünün bir zenginliği olduğunu ve bu tür derneklerin kapatılmamaları gerektiğini iletti…

1 Mart 2001 tarihli Cumhuriyet gazetesi Alevi-Bektaşi Kuruluşları Birliği Derneği (ABKB) hakkındaki kapatma kararını manşetine taşımıştır. Ayrıca haberde ABKB Başkanı Ali Doğan, hiçbir örgüt ve partiye bağlı olmaksızın, her türlü etnik, inançsal, sosyolojik ve coğrafi ayrımcılığa karşı çalıştıklarını belirten sözlerine yer verilmiştir. Bununla beraber Doğan'ın, "laik ve demokratik cumhuriyetin savunucusu olduklarını" vurgulayan sözü de yer almıştır.

Türkkaya Ataöv, 5 Mayıs 2002 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde Aleviliği tanıtan bir yazı yazmıştır. Özetle makalesinde şu ifadelere yer vermiştir:

> …Alevilik teoloji yerine felsefeyi, vahiy yerine aklı koyar. Köktendinci şeriata karşı, sorgulamayla başlayan bir halk öğretisi, bir yaşam biçimidir. Orta Asya İslam-öncesi Türk yaşamı, Anadolu ilkçağ düşüncesi, Dionysos törenleri ve tektanrılı dinlerin batınî yorumu gibi birçok kaynaktan beslendi, Ahiliği özümsedi, İslam içinde Ali yandaşlarıyla kaynaştı. Anadolu soyluları şeriatçı İslamı egemenliklerini pekiştirmek için kullanırken, Oğuz kökenli Türkmenler yüz yüze geldikleri haksızlığa başkaldırdı ve Orta Asya'dan getirdikleri paylaşmacı-dayanışmacı değerleri Arap Yarımadası'nda doğan muhalefetle birleştirip düşünsel bir yapı oluşturdu. İslamı, kendi öz

kaynağıyla karıştırarak, bir halk dini biçiminde Anadolulaşmasını sağladı. Kerbela olayı bile, 37 kişinin Sıvas'ta yakılması gibi, zulme uğrayan insanın acısını insanlığın acısı durumuna getiren ortak anıdır Tanrı'ya en yakın olan şey akıldır. Aleviler, bu nedenle, içtenlikle Cumhuriyetçi, Atatürkçü ve laiktirler. Yaşamın ve toplumun entelektüel kaynaklarını araştırdıklarından, Batı hümanizmi gündeme daha gelmeden, şeriat kuşatmasına karşı çıkmışlardır. Ulusal Kurtuluş Savaşımızın temel desteklerinden olmuşlardır…

Ataöv, Alevilerle ilgili devam niteliğindeki, ikinci makalesinde de Aleviliği tanıtmaya devam etmiştir [646]

…Aleviler evrensel gerçeklerde, başkalarıyla da (eğer onlar aynı yolun yolcusuysalar) pekâlâ buluşabilirlerse de asıl Asya'dan taşınan değerlerle kökü Anadolu ilkçağının (olabildiğince) bilimsel değerlerini "batınî" (yani öze inen) bir tavırla "sistemleştirmeye" çalışmış, biraz güneyde Araplardan gelen İslamla, özellikle onun ortodoks kanalından ayrılan Ali muhalefetiyle zenginleştirmiştir. Ortodoks yaklaşımda Peygamber'in yakın yardımcısı, damadı ve İslam ordularının komutanı olan Ali, "batınî" anlayıştaki Anadolu Aleviliği için halkın özlemlerini simgeler. Kürt kökenli yurttaşlarımızın bir bölümünün de Alevi ya da Alevi karışımı olması ayrı bir çeşitliliktir. Bu satırların yazarı, kimliğine göre Sünni Müslüman doğumludur. Tümümüzün anayurdu olan Türkiye'de Alevi kültürü, çeşitli etkilere karşın topraklarımız genel kültürünün önemli parçasıdır. Ülkemizin aydınlık yüzünde onların yadsınamaz yerleri vardır. Aleviler tektanrılı dinler öğretisinin dış görünümüne (zahirîsine) değil, içeriğine (batınîsine) bakar, yani özü yakalamaya çalışır. Ona göre her şey insanla başlar. Kendini biçimleyen de insandır. Aklın özgürlüğü temel koşuldur

Mustafa Balbay, Alevi cemeati ile ilgili yorumlara Almanya'da yaşayan Türk Alevileri ile ilgili gelişmeleri vererek katılmıştır. [647]

Avrupa'da 500 bini aşkın Alevi yurttaşımız var, bunların değişik ülkelerde kurduğu derneklerin sayısı 250'yi geçiyor. Son dönemde Alevi

[646] Türkkaya Ataöv,"Gene Aleviler'', **Cumhuriyet, 1**9 Mayı 2002.
[647] Mustafa Balbay, "Alevilerin Sağlam Duruşu'', **Cumhuriyet,** 6 Mayı 2002.

yurttaşlarımıza, "Siz Türkiye Cumhuriyeti'nden farklısınız, eğer bunu kabul ederseniz önünüze farklı olanaklar açılabilir" biçiminde özetleyebileceğimiz değişik öneriler geliyor! Önceki ay Stuttgart üniversitesinden bir profesör beraberinde iki rahiple İstanbul'a geldi. Etkili bir Alevi derneğinin yöneticisine şu öneriyi getirdi: "Biz Alevilerle Protestanlar arasında büyük bir benzerlik gördük. Bunları araştırıp, ortak noktalar bulmaya ne dersiniz?" Almanya'daki Alevi derneklerine getirilen bir başka öneri de şu: "Siz farklı bir anlayışsınız. Örneğin, mezarlıklarınız neden Müslümanlarla birlikte. Farklı mezarlıklar yapsanız.. ülke yönetiminden ayrı mezar yerleri isteseniz. Bu sizin inançsal, kültürel bir hakkınız!" Avrupa'da Alevi yurttaşlarımıza getirilen bir öneriyi daha aktarıp, değerlendirmeye geçelim:"Eğer isterseniz size kiliselerde cem yapma olanağı veririz. Kimi kiliselerimizde sizin cem yapabileceğiniz düzenlemeler yapabiliriz..." Hemen vurgulayalım, Alevi yurttaşlarımızın, onları temsil eden dernek yöneticilerimizin çok büyük bir bölümü, neredeyse tümü bu tür önerileri reddettiler. Zaten reddetmemiş olsalardı, daha değişik haberler gelirdi. Bu önerilerin hedefi şu:Alevilerin Anadolu'da inançsal azınlık ve devamında etnik azınlık olarak algılanmasını sağlamak!

2.14 Kadın ve İslam

Türk yazılı basınında islamiyetin kadına bakışı yalnızca türban konusu ile sınırlı değildir. Kadının cinsiyet objesi olarak ele alınmasında İslamiyet'in bakışının nasıl olduğu, yazılı basının haber ve yorumlarında yer almıştır. Hürriyet gazetesinden Bekir Coşkun, İslamiyet'in kadına nasıl baktığını şu ifadelerle açıklamıştır.[648]

> Doğrusunu isterseniz ben Tanrı'nın da erkek olduğuna inanırım... Çünkü dinlerde kadın ikinci sınıf sayılır... Cennet'e gidecek erkeğe birçok huri ile çok sayıda bakire vaat edilirken, kadınlara bir şey yoktur... Hukukta, mirasta, ekonomide, sosyal yapıda kadının yeri de yok... Bu yüzden bu günlerde Afganistan'da kadınlar burkalarını çıkarmanın sevincini yaşarken, Afganistan'ı kurtarmaya çalışan Ankara'da kadınlar pantolonlarını istiyorlar...Kısacası kadınlar; burka, pantolon, başörtüsü gibi henüz tekstil demokrasisi mücadelesi aşamasındalar... Bir gün bunları aşacaklar...

[648] Bekir Coşku, "Kadınlar, kadınlar…", **Hürriyet,** 8 Aralık 2001.

13 Aralık 2001 tarihli Hürriyet gazetesi " Diyanette erkek egemenliğine son", şeklindeki haberde Diyanet İşleri Başkanlığının kadınlarla ilgili yapacağı faaliyetlere yer vermiştir.

> Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, 'Diyanet'in erkek imajını kıracaklarını' söyledi. Yılmaz, Diyanet tarihinde ilk kez, sadece kadınların görev alıp yine sadece kadınlara hizmet edeceği bir birim oluşturulacağını açıkladı.Yakında kuruluşunu ilan edeceği bu birimin görevinin kadınları dini konularda aydınlatmak olacağını anlatan Yılmaz, ''Kadınlar arasında tarikat mensubiyeti yaygın. Büyük çoğunluğu şu bu tarikata gidiyor. Bazı tarikatların mensuplarının büyük bölümü kadınlar. Bu kadınların aydınlatılmaya ihtiyacı var. Bu birim de bu görevi yapacak'' diye konuştu. Özellikle Güneydoğu'daki kadınların durumunun hiç de iç açıcı olmadığını belirten Yılmaz, ''Batman'daki bazı kadın intiharları basına yansımıştı. Ama bu tür olaylar sadece Batman'da yaşanmıyor. Diğer illerde de var, pek bilinmiyor'' dedi. Yılmaz, oluşturulacak birimin bu kadınlarla da yakından ilgileneceğini belirtti.

Hürriyet gazetesinden Ferai Tınç, 24 Aralık 2001 tarihli yazısında 11 Eylül ile birlikte İslamiyet'in kadına bakışının konusu tartışmaların merkezine oturduğunu belirtmiştir. Müslüman toplumlarında çoğulculuk ve kadın sorununun önümüzdeki on yılın en önemli tartışmasını oluşturacağına da vurgu yapmıştır.

Ahmet Şahin, İslam dininde kadının süslenip süslenemeyeceği konusundaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:[649]

> İslam'da kadın yalnızca kocasına karşı süslenme gereği duymalı hem de bu hazırlığını ibadet duygusuyla yapmalıdır ki, ömür boyu beyinin hayalini haramlardan koruma titizliği göstermiş olsun, kendini ihmal ederek beyinin ilgisine değer vermeyen anlayışsız bir hanım yorumuna maruz kalmasın. Bu sebeple, İslam'da kadının süslenmesi yasak, diye bir söz söylenemez. Ama kadının kocasından başkası olan yabancılara karşı süslenmesi caiz olmaz, demek her zaman mümkündür .

---

[649] Ahmet Şahin, "Kadın Süslenemez mi?'', **Zaman,** 9 Nisan 2002.

İlhan Selçuk, 21 Mayıs 2002 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Din uleması kem küm ediyor…" başlığı ile yazdığı makalesinde Diyanet İşleri Başkanlığının güncel konularla ilgili düzenlemiş olduğu toplantıyı değerlendirmiştir.Selçuk, toplantıda sonuç bildirgesindeki; Namaz üç vakit olabilir mi?.. Dini nikâh yeterli mi?.. İki kadının şahitliğinin bir erkeğe eşit olması kuralı geçerli mi?.. Miras paylaşımında kadının hakkı erkekle eşit olabilir mi?.. Namaz Türkçe kılınabilir mi?.. Kadın dövülebilir mi?.. Gibi hükümlerin tartışılmasının medeni kanuna göre mümkün olamayacağını belirtmiştir.Ayrıca laik Cumhuriyet yasalarının, kadınlarla ilgili kaldırdığı eşitsizlikleri de şu şekilde ifade etmiştir:

> Şeriata göre erkek kadını dövebilir.. Kadın mirastan daha az pay alır.. Erkek 'boş ol' dediği an, ortada nikâh mikâh kalmaz, kadın evden kovulur.. İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine eşit sayılır...

Nuray Mert, Diyanet İşleri Başkanlığının İstanbul'da düzenlediği dört günlük "Güncel Dini Meseleler İstişare", toplantısını değerlendirmiştir. Mert, başörtüsü sorununu çözmeden bu konuları konuşmanın anlamsız olduğunu ifade ederek özetle şunları söylemiştir:[650]

> Söz konusu toplantıda, dinde güncel meselelerin yorum ve tartışılması yapılmış ve özellikle 'kadın'lara ilişkin konular söz konusu edilmiş. İyi, güzel de, benim bildiğim, ülkemizde din ve kadına ilişkin en önemli güncel sorun, dini inançları doğrultusunda başörtüsü takan kadınların kamu hayatının birçok alanından yasaklı olması. Bu yasak nedeniyle, kız öğrenciler, orta ve yükseköğretim kurumlarında eğitimlerine devam edemiyor, birçok kadın mesleklerini icra edemiyor. Toplantıda bu konuda hemen hiçbir şey konuşulmamış, görüş çıkmamış. Türkiye'de dindar kadınların en önemli sorunu cuma veya cenaze namazına katılmak değil ki. Hatta böyle bir sorun bile yok, yine de bunu sorun yapanlar varsa ve bu sorun çözüldüyse ne âlâ, darısı diğer sorunların başına diyelim… Başörtüsü gibi can alıcı bir kadın sorununu görmezden gelen bir toplantının kadınların cenaze namazına katılmasına ilişkin kararını, kadınlar için açılmış bir özgürlük alanı gibi görüp, alkışlayıp, bu 'girişimlerin' arkasının geleceğini umuyorlar.

[650] Nuray Mert, "Dinde Güncel Meseleler mi?", **Radikal,** 23 Mayıs 2002.

İlhan Selçuk, şeriat hukuku ile medeni kanunu karşılaştıran “Dinci nerde tetikçi kesiliyor?...” başlıklı yazısında İslam ve kadın arasındaki ilişkiyi örnek vererek açıklamıştır.[651]

> Eskiden erkekle kadın 'hoca' ya varıp 'dini nikâh' kıyarlardı; bu işlem şeriata uygundu; şimdi çiftleri laik Cumhuriyetin görevli memuru evlendiriyor... 'Medeni Kanun' a göre 'laik nikâh' la evlenen kadın, bir dizi maddi hakkın sahibi oluyor... Erkekle eşitleşiyor... Ama şeriata aykırı bir iş yaparak günaha giriyor; Kuran hukukunu bu alanda hiçliyor... Kuran hukukuna bakılırsa bir erkeğin mahkemedeki şahitliği, iki kadının tanıklığına bedeldir... İslamcılar bu alanda suskunlar... Laik Cumhuriyet devletinin yasalarına göre erkekle kadın mahkeme önünde eşittirler; erkeğin ve kadının tanıklıkları adalet terazisinin kefelerinde denktir... İslamcı kardeşlerimiz, dincilerimiz, türbancılarımız bu konuda da lâl-i epkem!..Şeriat hukukuna göre miras paylaşımında erkek kadını solluyor... Kuran hukuku bu!.. Laik Cumhuriyetin yasaları bu eşitsizliği de şeriata aykırı olarak kaldırdı.. Mirasta erkeğe ne düşüyorsa, kadına da o kadar pay veriliyor... Kadın kadınlığından ötürü mal, mülk, parada eksik kalmıyor... Türbancı kardeşlerimiz iş mala, mülke, paraya gelince laik hukuktan yana mı oluyorlar?.. Neden bu yolda Kuran'ın, şeriatın, dinsel yasaların yanında yerlerini almıyorlar?.. Yoksa işin içine para girdi mi imanlarının üstüne türban mı takıyorlar?.. Kuran'a göre, koca, gerektiğinde, karısını bir güzel pataklayabilir?.. Türbancı kızlarımız "Evleneceğimiz erkek bizi isterse dövebilir" diye yazan dövizleri ellerine alarak meydanlara neden çıkmıyorlar?.. İmanları mı eksik?.. Örtünmek parayla değil.. İş paraya, pula, maddi çıkarlara gelince İslamcılarımız da laikçi mi kesiliyorlar?.. Sorular kolayca çoğaltılabilir... Bizim İslamcı kardeşlerimiz, kimi yerde dinci oluyorlar. Kimi yerde suspus kesiliyorlar...

[651] İlhan Selçuk, “Dinci Nerde Tetikçi Kesiliyor”, **Cumhuriyet,** 24 Mayıs 2002.

2.15 11 Eylül Sonrası Türk Yazılı Basınında Din Olgusu İçeren Diğer Haber ve Yorumlar

2.15.1 *Misyonerlik*

Bu konuda araştırma için belirlenen tarihler ve gazeteler arasında fazla haber ve yorum çıkmamıştır. Çıkan birkaç yorumdan biri Nuray Mert'in "Misyonerlere karşı omuz omuza" , adlı makalesidir. Mert, yazısında ana düşünce olarak Türkiye de misyonerlere çifte standart uygulandığını ifade etmiştir.[652]

> Son günlerde yaygınlaştığı iddia edilen Hıristiyanlık propagandası veya namı diğer 'misyoner faaliyetleri', İslami kesimde büyük bir 'uyanışa' neden oldu. Laiklikti, 28 Şubat'tı, başörtüsüydü derken, baskıdan, özgürlüklerin gaspından şikâyetle veryansın ederken, birden iki-üç misyoner faaliyeti duyumu üzerine, her şeyi bir yana bırakıp vatan-millet müdafaasına giriştiler. Sağcılık garip bir ruh hali, dün sizi vatana, millete ihanetle suçluyorlar, şikâyet ediyorsunuz, sonra aynı mantıkla, üç misyoner, beş türedi kilise ortaya çıktı diye, vatan elden gidecek, millet bölünecek paniğine kapılıp, daha önce karşısında olduğunuz otoriteyi sahiplenip, itirazlarınızı bir anda unutuyorsunuz. Misyonerlik konusunun MGK'da gündeme alınmasını destekliyor, dahası bundan umutlanıyorsunuz. 'MGK misyonerlik faaliyetlerinden rahatsızlık duyuyorsa demek ki, bu devletin kimliğinin derinliklerinde İslami bir yan var, inşallah bu yan güçlenir de bizde istifade ederiz' diye düşünüyorsunuz. Konunun MGK'nın gündeminde olup olmadığını bilemiyorum, olabilir; kurulun adından belli, güvenliğe ilişkin addedilen konular tartışılıyor. Belki misyoner faaliyetlerinin cidden güvenliğe ilişkin bir yanı vardır, belki emniyet ve istihbarat teşkilatları da konuyla ilgili çalışmalar içindedir. Onların işi bu. Benim anlamadığım, İslamcılar neden bu tür bir konudan kendilerine vazife çıkarıyorlar? Bildiğim kadarıyla, ortada toplumsal sorun boyutunda bir gelişme yok, İslami inanca ilişkin ciddi bir tehdit hiç yok, daha doğrusu İslami inanca yönelik bir sürü tehdit var da bunlar misyoner faaliyetlerinden kaynaklanmıyor. Söz konusu olan İslami değerlerde titizlenmekse, popüler kültür birçok yönüyle, misyonerlerle falan kıyaslanmayacak bir sorun teşkil ediyor. O halde, İslami

[652] Nuray Mert, " Misyonerlere Karşı Omuz Omuza", **Radikal,** 11 Aralık 2001.

> kesimin bu tepkisi nasıl açıklanabilir? Bana kalırsa; kendilerini devlet yerine koyma alışkanlıklarından kurtulamamakla!

Türker Alkan ise "Hristiyan olmanın zorlukları", başlıklı yazısında Türkiye de Hristiyanlık propagandası yapan misyonerlerin karşılaştığı zorlukları bir okurunun görüşlerinden yararlanarak dile getirmiştir.[653]

> …Türkiye'de Hıristiyan olmanın bir bedeli vardır. Size ödetirler. Gözaltına alınırsınız, dayak yersiniz, toplumda aşağılanırsınız, devlet görevinde çalışamazsınız, güvenlik soruşturmalarınız olumsuz çıkar, polis sırf siz Hıristiyansınız diye komşularınız ve sizi rahatsız eder. Böyle bir ortamda insanların 100 dolar ya da 1000 dolar karşılığında Hıristiyan olacağına inanıyor musunuz? Laik ülkemizde nasıl Müslümanlar, Budistler, vb. inançlarını açıkça paylaşıyor, misyonerlik yapıyorsa, Protestanların da misyonerlik yapma hakkı vardır." Böyle diyor Hıristiyanlığı seçmiş olan bir vatandaşımız. Bana soracak olursanız, insanların dini ve inancı ne olursa olsun, başkalarına zarar vermediği sürece, bunların, çekişme, kavga ve münazara konusu haline getirilmesinin, bir toplum için utanç verici olduğunu düşünüyorum. İsteyen istediğine inanır veya inanmaz. Kimse kimsenin inanç bekçisi olmamalıdır. Ve toplumsal enerjimizi boş yere harcayıp durmayalım derim.

2.15.2 *Din ve Müzik*

Her dinin kendi müzik anlayışı vardır. Hürriyet'ten Kanat Atkaya da, "Müslüman Rock" başlıklı makalesinde bu ilişkiyi irdelemiştir.[654]

> Müslüman Rock tarzının tutabileceğini de söyleyeyim hemen. Dalga geçtiğimi sanıyorsanız, lütfen artık bu düşüncenizden vazgeçin. Çünkü çok ciddiyim tamam mı?ABD'de, resmen ''Christian Rock'' olarak anılan bir müzik türü var. Acaba o tarz bir şey mi yapıldı. Sözler dinsel temalı, fakat müzik ciddi ciddi rock. Hatta ska ve punk tarzında müzik yapan ve şarkı sözlerinde dini temalar işleyen topluluklar da var. İrlanda'da, İngiltere'de filan da var ama Amerika'da ciddi bir sektör boyutunda ''Christian

[653] Türker Alkan, "Hristiyan olmanın zorlukları", **Radikal,** 17 Mayıs 2002.
[654] Kanat Atkaya, "Müslüman Rock", **Hürriyet,** 23 Mart 2002.

Rock...''Plakları deli gibi satıyor, ağzına kadar dolu mekânlarda konserler veriyorlar filan falan...Hoş, bunları dinleyenler de ılımlı Hıristiyanlar. Daha rakidal olanlar, ''Bu da şeytanın bir oyunu. Şeytanın müziğiyle Hıristiyanlık propagandası yapılmaz'' diyerek bu topluluklara karşı geliyorlar.

2.15.3 *İbadet ve Spor*

İbadet ile spor arasında olumlu anlamda paralel bir ilişkinin olduğunu Ahmet Turan Alkan, makalesinde ifade etmiştir. Alkan ilk olarak Roman Dobrowski, adlı Polonya asıllı futbolcunun dua ile ilgili görüşlerine yazısında şu şekilde yer vermiştir.[655]

"Ben maçlara çıkarken Allah bana yardım etsin diye dua etmem. Ben zaten Allah'a inanıyorum. O bana yardımcı oldu, oluyor da. Sırf maçlarda yardımcı olsun diye dua etmek bana göre sahtekarlıktır, rakibe haksızlıktır. Ben zaten her gün idman yapıyorum. Benim maç için duam idmandır."…

Ahmet Turan Alkan, Polonyalı futbolcunun dua ile ilgili görüşlerinden yola çıkarak ibadet ile spor arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir:[656]

…Bir spor yarışmasında başarılı olmak için dua etmenin spor ahlâkına ve centilmenlik ruhuna aykırı olduğunu kabul eden bu dikkate değer yaklaşımla, günlerden beri ayyuka çıkan neticede birkaç gün evvel hakkında takipsizlik kararı verilen şike dedikodularını yan yana koyunuz; aradaki kalite farkı derhal hissedilecektir. Dobrowski'nin maç için dua etmek yerine idman yapmak şeklindeki tercihi, çoğumuza ters ve yadırgatıcı gelebilir ama dua ahlâkının içinde ne için, ne zaman ve ne surette dua yapılacağını tayin edebilmek de var.Filistinli mazlum ve mağdurlar için dua etmenin şüphesiz bir müessiriyet derecesi vardır ama Keşke çok daha önceleri, meselenin birinci derece muhatapları gerekli idman vazifelerini de yerine getirebilmiş olsalardı.

---

[655] Ahmet Turan Alkan,"Dua ve İdman", **Zaman,** 13 Nisan 2002.
[656] Ahmet Turan Alkan,"Dua ve İdman", **Zaman,** 13 Nisan 2002.

SONUÇ

11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kulelere yapılan saldırılardan sonra çıkan haber ve yorumların çoğunda İslam ve şiddet birlikte kullanılmıştır. 11 Eylül'ün hemen sonrasında çıkan haber ve yorumlarda İslam dinine saldırı göze batarken daha sonraki yazılarda ise akıl ve mantık ön plana çıkmıştır.

Türk yazılı basınında 11 Eylül öncesi dinle şiddet arasındaki ilişki ise, İsrail-Filistin gerginliğinde; İran güvenlik güçlerinin halk üzerinde uyguladığı baskıda; Afganistan'daki Taliban rejiminin uygulamalarında; Orta Asya Türkî Cumhuriyetleri'nin ve dünyadaki çeşitli İslam ülkelerindeki İslami hareketlerde görülen terör olaylarında öne çıkmıştır.

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Batı ülkelerinin gündeminde yer alan "İslam eşittir terör'' tamlaması Türk yazılı basınında geniş bir şekilde yer almıştır. Türk medyasının bazı yazarları bu eşitliği savunurken bazıları da bunun mümkün olamayacağını iddia etmişlerdir. Birçok yazar, "İslam eşittir terör" tamlamasından dolayı Batıda, Müslümanlara karşı bir önyargının oluştuğunu iddia etmişlerdir.

Muhafazakâr görüşe sahip yazarlar, İkiz kulelere yapılan saldırılardan sonra İslam tarihinden, Hz.Muhammed'in katıldığı savaşlardan, uygulamalarından örnekler vermiş, İslami terör kavramına açıklık getirmişlerdir. Verdiği örnekler doğrultusunda "İslam teröre izin veriyor, Müslüman, adam öldürmeyi dininden izin alarak yapıyor" yargısına varmanın mümkün olamayacağını belirtmişlerdir. Ayrıca yine aynı görüşe sahip yazarlar Hz.Muhammed'in savaş halinde bile, çocukları, kadınları, yaşlıları, savaşa katılmayan sivilleri öldürmeyi yasakladığını yazmışlardır.

Bazı gazeteciler 11 Eylül'den bu yana dünyada kullanılan iki sözcükten biri terörse ötekinin de İslam olduğunu belirtmişlerdir. Bu iki sözcüğün yan yana gelmesinde müslüman ülkelerde giyilen kılık kıyafetin de etkili olduğunu söylemişlerdir. Yine sebepler arasında en büyük teröristler listesinde, insanlığa ölümsüz bir hayat müjdeleyen bir dinin peygamberiyle aynı ismi paylaşan insanların bulunmasını rahatsız edici bir durum olarak göstermişlerdir.

Türk medyasındaki muhafazakâr yazarlar, İslam ile terör arasında kurulan bağlantının, diğer dinlerle terör arasında hiçbir şekilde kurulmamasını eleştirmişlerdir.

Türk yazılı basınında 11 Eylül sonrası İslam ile siyaset kavramlarının birlikte anılmasında Amerika'nın İslam ülkeleri ile olan ikili ilişkileri etkili olmuştur**.** Birçok yazar**,** ABD'nin Sovyetlerin "kızıl tehlike" sine karşı "yeşil kuşak" oluşturmasını eleştirmiştir. Makalelerde, ABD'nin bu kuşak projesiyle her yerde siyasal ve köktenci İslam ile oynayan, onları kendi doğrultusuna sevk eden, daha doğrusu kendi çıkarına kullanan bir ülke olduğu vurgulanmıştır. Aynı şekilde İkiz kulelere yapılan saldırılardan sonra halkı Müslüman ancak laik olan tek ülkenin Türkiye olduğu da birçok yazar tarafından ortaya konmuştur.

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Batı ülkelerinin izlediği politika nedeniyle siyasal İslam güçlenmiştir. Afganistan'da Taliban yönetiminin izlediği politikadan dolayı gerek Batılı gerekse de Türk yazılı basınında din- siyaset ilişkisi içeren yazıların yoğunluğu üst noktaya çıkmıştır. Taliban'ın Afganistan'daki İslam rejiminin, olumlu veya olumsuz yönleri Türk yazılı basınında hep yer almıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet ve Hürriyet gazetesi yazarları İslami bir rejimin toplumlar için ne kadar olumsuz bir yönetim şekli olduğunu makalelerinde ifade etmişlerdir.

Hürriyet ve Cumhuriyet gazetesinin önemli yazarları 11 Eylül saldırıları ile 28 Şubat kararlarını karşılaştırarak Türkiye'deki din-siyaset ilişkisini bir başka açıdan ele almışlardır. Bunlar, yazılarında 11 Eylül saldırılarını yapanların zihniyetleri ile Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkıp yerine şeriat devleti kurmak isteyenlerin düşünceleri arasında hiçbir fark olmadığını belirtmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu zihniyete sahip kişileri, çeşitli yasalarla, inkılaplarla durdurduğunu iddia ederek, Amerika'nın ise bunu ancak 2001'deki saldırıdan sonra fark ettiğini söylemişlerdir.

Araştırma için belirlenen ve analiz edilen gazetelerin bazılarında "dinin mi siyaset siyasetin mi din üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip olduğu" meselesi gündeme gelmiştir. Genel geçer ve bütün dinler için söz konusu edilecek bir sonuç çıkarmanın güç olduğu dolayısıyla dinler için geçerli olacak bir genelleme yapılamayacağı iddiası ortaya çıkmıştır.

Yapılan çalışmada türban konusunun, Türk medyasının gündeminden hiç düşmediği görülmüştür. Medyada din-siyaset ilişkisi türban vasıtasıyla da gündemde öne çıkmıştır. Türban sorunu ile ilgili siyasetçilerin görüşlerini her açıdan ele alan makaleler, farklı yayın politikaları olan gazetelerde gözlemlenmiştir.

Türk yazılı ve görsel basınının her zaman popüler konularından biri de tesettür ya da moda tabiriyle türbandır. Gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışındaki ülkelerde türbanla bağlantılı bir olay Türk medyasında haber değeri taşımaktadır. Afganistan'da Taliban rejiminin uygulamaları ve yıkılmasından sonraki süreçte toplumda kılık kıyafetle ilgili sosyal değişmeler medyada haber ve yorum olarak yer almıştır. Aynı şekilde İran'daki İslami rejimin, kadınlar üzerinde kılık-kıyafet ve özellikle başörtüsü konusunda uyguladığı baskılara medya genişçe yer vermiştir. Ayrıca yerel anlamda türban takan genç kızların iç dünyası da Türk basınında haber konusu olmuştur. Yine Türk medyası, 11 Eylül 2001'den sonraki haber ve yorumlarında gerek İmam-Hatip Liselerindeki gerekse de üniversitelerdeki türban sorununa yer vermiştir.

Samuel Huntington'un 1992'de ortaya attığı ve çok tartışılan meşhur "Uygarlıklar Çatışması" tezi 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra gündemde ön plana çıkmıştır. Birçok yazar 11 Eylül saldırıları ile bu tezi ilişkilendiren makaleler yazmışlardır. Bu konuyla ilgili yazılar 11 Eylül saldırılarından birkaç gün sonra gerek Batılı gerekse de Türk yazılı basınında yer alması zamanlama açısından ilginçtir.

Cumhuriyet gazetesinden bir kısım yazar medeniyetler savaşında Türkiye'nin Batı ile İslam Ülkeleri arasında kalabileceğini iddia etmişlerdir. Çünkü Türkiye'nin bütün dünyayı ve ABD'yi, "Bunu İslamla Batı medeniyetinin çatışması olarak görmeyin, üç beş fanatik, nefret dolu, kinlenmiş teröristin New York, Washington binalarına saldırısı olarak görün" diye ikna etmesinin pek mümkün olamayacağını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra birkaç yazar da "Medeniyetler Çatışması" tezinin son yıllarda çürütüldüğünü belirttikten sonra özellikle İslam ile Hristiyan dünyası arasında tarihten gelen kin ve düşmanlığın rafa kaldırıldığını, dinler arası diyalog ve işbirliğinin en üst düzeye çıktığını söylemiştir. Yazar bundan sonraki yüzlerce film ve kitaba konu olacak bu trajediyle, Huntington'un söz konusu tezinin hâlâ geçerli olduğu mesajının verilmek isteneceğini ve iki din arasında kurulacak bütün köprülerin atılmasının amaçlanacağını iddia etmiştir.

Birçok yazar medeniyetler savaşını engelleyebilecek ülkelerden birinin Türkiye olduğuna vurgu yapmışlardır. Çünkü dünyanın kökten-genellemeciliğe gitmesi ve neredeyse tüm İslam medeniyetini suçlama psikozuna girmesinden dolayı bunun zaruret haline geldiğine inanmaktadırlar.

11 Eylül saldırılarından sonra dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan toplumlar arasında barış ve huzurun gerçek anlamda gerçekleşebilmesi için dinler arasında bir diyalog çalışması başlamasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. 11 Eylül 2001 terör saldırılarından çok kısa bir süre sonra gerek Türk gerekse de Batılı yazılı basında bu konu ile ilgili haber, yorum ve makaleler işlenmeye başlanmıştır. Özellikle Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerindeki makalelerde, dünyadaki dinler arasında barış, huzur ve diyalog kavramlarının yerleştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Birçok makalede dinler arası diyalog çalışmalarının sonucunda, 11 Eylül'le başlayan teröre karşı mücadelenin savaşa yol açtığı ancak bu çalışmayla İslam karşıtlığının, yerini aklı başında bir yönelişe bıraktığı vurgulanmıştır.

Batı toplumunda "İslamiyette demokrasi var mıdır, yok mudur" tartışması gündemdeki yerini her zaman korumuştur. Özellikle, 11 Eylül sonrası Batı'da, İslam ülkelerinde demokrasinin gerçekten var olup olmadığı tartışılmıştır. Batı'daki tartışmalar 11 Eylül sonrası Türk medyasında da yapılmıştır. Muhafazakâr yazarlar İslam tarihinde çoğu zaman demokrasi dışı rejimlerin, İslam ülkelerinde yer almadığını iddia etmişlerdir.

Batılı yazılı basında 11 Eylül sonrası İslam dini ile ilgili haber ve yorumlarda yoğunluk göze çarpmaktadır. Aynı şekilde Türk yazılı basınında konu ile ilgili çıkan haber ve yorumların çoğu Batılı yazılı basından yapılan alıntılardır. Bundan dolayı Türk medyasının çoğu yazarı da Batılı meslektaşlarından etkilenmişlerdir. Cumhuriyet, Radikal ve Hürriyet gazetesindeki yazarların görüşleri hemen hemen Batılı meslektaşlarının görüşlerine yakın olmuştur. Araştırmamızda yer alan diğer bir gazete olan Zaman'ın yazarları ise Batı basınından aldıkları haberlere kendi görüşlerini katarak İslam dinine yakın bir yorum yapmışlardır.

Türk yazılı basınında İslamiyet'in kadına bakışı yalnızca türban konusu ile ilgili gündeme gelmemiştir. Kadının cinsiyet objesi olarak ele alınmasında İslamiyet'in

bakışının nasıl olduğu, yazılı basının haber ve yorumlarında yer almıştır. Bazı yazarlar 11 Eylül ile birlikte İslamiyet'in kadına bakışı konusunu, tartışmaların merkezine oturturken; birçok yazar da müslüman toplumlarında çoğulculuk ve kadın sorununun önümüzdeki dönemlerin en önemli tartışma konusu olacağını vurgulamıştır.

Araştırma için belirlenmiş bu dört gazete içinden Cumhuriyet ve Hürriyet’te yazı yazan yazarların makaleleri içerik açısından genel olarak Batılı meslektaşlarının görüşleri ile paralellik göstermiştir. Radikal gazetesi yazarları ise 11 Eylül 2001 saldırılarına daha objektif yaklaşmışlardır. Zaman gazetesinin yazarları da Batılı gazetecilerden farklı olarak İslam dinine uygun yorumlar yapmışlardır.

Türk basınındaki birçok yazar, 11 Eylül 2001’den sonra müslüman ülkeler içinde tek laik devlet olan Türkiye’nin, model bir devlet olması gerekliliğini vurgulamıştır. Bu bağlamda laiklik kavramının öneminin arttığı ifade edilmiştir.

Genel olarak Ramazan ayında, Türk toplumunda görülen uygulamalar, türban, siyaset ve laiklik kavramlarını gündeme getirmiştir. Bu kavramlar arasında bağlantı kurularak gazetelerde konu ile ilgili yazıların çıktığı görülmüştür.

Türk toplumunda laiklik kavramının gündeme gelmesinde etkili olan konu başlıklarından biri de eğitimdir. Türkiye’de dini eğitimin örgün bir şekilde verildiği tek kurum olan İmam-Hatip Liseleri ile ilgili haber ve yorumlarda konu laiklikle ilişkilendirilmektedir. İ.H.L’lilerin üniversiteye girişte karşılaştığı katsayı sorunu ve araştırmanın belirlenen tarihleri arasında imam hatip lisesi öğrencilerinin başörtüyle derslere girmek istemeleri basında genişçe yer almıştır.

Cumhuriyet gazetesi taşıdığı misyondan dolayı her milli bayramda olduğu gibi dökümantasyonun yapıldığı 1 Haziran 2001’den 31 Mayıs 2002’ye kadar olan süreçteki ulusal bayramlarda, cumhurbaşkanı ve siyasilerin laiklik ile ilgili mesajlarını birinci sayfadan “Laiklik” içeren başlıklarla vermiştir. Yine aynı dönemde Milli güvenlik kurulu toplantılarında gündeme gelen laiklik karşıtı eylemler, her zaman olduğu gibi Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında yerini almıştır.

İslam ülkeleri içindeki tek laik devlet olan Türkiye'de İslamiyet ile ilgili bir olay, yorum, haber vb. gündeme geldiğinde ilk öne çıkan kavram laikliktir. Özellikle "siyasal islam'' ve "irtica''gibi laikliğin alt kavramları gündemdeki sıcaklığını hep korumuştur. Bu kavramlar Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk günden beri, gündemde az veya çok yer almıştır.

Araştırma için belirlenen tarihler arasında dini içerikli olduğu iddiasıyla bir siyasi partinin (Fazilet Partisi) Anayasa mahkemesi tarafından kapatılması süreci ve bunun yerine yeni bir muhafazakâr partinin kurulma aşamasındaki gelişmeler, laiklik kavramının Türk medyasındaki gündemini üst noktaya çıkarmıştır.

Laiklikle ilgili gelişmeler ordudaki üst düzey komutanların önceliklerinde hep yer almıştır. Yazılı ve görsel medya, üst düzey komutanların laiklikle ilgili demeçlerini ya sürmanşetten ya da birinci sayfadan vermişlerdir. Özellikle Cumhuriyet gazetesi, üst düzey askerlerin sözlerini, araştırma için belirlenen diğer gazetelere göre daha ön planda değerlendirmiştir. Yine Cumhuriyet gazetesinin ordu üzerinden laikliği gündeme getirmesi belirli dönemlerde hep olmuştur. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin kuruluş yıldönümlerinde, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gibi milli bayramların ertesi günü çıkan gazetelerde laikliği öne çıkaran sürmanşetler yer almaktadır. Araştırma içinde yer alan gazetelerden Cumhuriyet ve Hürriyet, laiklik kavramını bu dönemlerde daha çok gündemde tutarak vurgulamışlardır.

Laikliği basında gündeme getiren konulardan biri de laiklik karşıtı eylemlerin odak noktası olduğu iddiasıyla kapatılan siyasi partilerdir. Refah Partisi'nin, AİHM'ye yaptığı başvuruda mahkemenin, Türkiye'yi haklı bulmasından sonra gazeteler bu olayı sürmanşetlerine taşımışlardır. AİHM'nin Türkiye'yi haklı bulması birçok gazetenin alt başlıklarında laiklikle ilgili "Laiklik temel ilkedir'' ve "Şeriat demokrasiye uymaz'' gibi sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca RP'nin kapatılmasını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin haklı bulması, medyadaki yazarlarda da geniş yankı uyandırmıştır. Kimi yazar mahkemenin kararını olumlu bulurken kimi de kararın demokratik olmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda farklı görüşlere sahip yazarların makalelerinde, konu hep laiklik ekseninde odaklanmıştır.

Din ve siyaset kavramları, bazı bildik olayların zaman zaman alevlenmesi ve gerçekleşmesi ile medyada birlikte kullanılmıştır. İran’da yapılan her cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık seçimlerinde din ve siyaset kavramı medyada beraber yer alarak, birbirlerini etkilemişlerdir. İran’daki seçimlerle ilgili haber ve yorumlarda, ajans haberlerinde bile subjektif değerlendirmeler ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet, Hürriyet ve Radikal gazeteleri, seçimlerin yapılacağı günde bile haberlerin başlıklarını yorumlu bir şekilde atmışlardır. Bunun yanı sıra Zaman gazetesindeki haber ve başlıklarda ise daha tarafsız bir yayın politikası izlendiği gözlemlenmiştir.

Bunun yanı sıra araştırmada yer alan, değişik konularda yazılmış, birçok makalede, din-siyaset ilişkisinde, din faktörünün ne kadar etkin ve üstün olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye’deki yerel siyasette din ve politika kavramları her zaman iç içe olmuştur. Dökümantasyon çalışmasının yapıldığı tarihlerde büyük şehirlerde belediye başkanı olan kişilerin bağlı bulundukları siyasi partilerin, dini değerlere önem vermelerinden dolayı yapmış oldukları bütün faaliyetler İslam dini ile kıyaslanmıştır. Bu da medyaya bütün yönleriyle olumlu ve olumsuz bir şekilde yansımıştır. Ayrıca belli dini gün ve aylarda siyasetçilerin konu ile ilgili görüşlerini açıklamaları, faaliyetlerde bulunmaları medyada haber ve yorum olarak yer almıştır. Konu ile ilgili yazıların bir kısmında siyasetçilerin din sömürüsü yaptığı iddiası da bulunmaktadır.

Araştırmamızda yer verdiğimiz gazetelerde din olgusu içeren haberlerin bazı dönemlerde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Örneğin, ÖSS sınavının olduğu dönem, yazılı basında, başörtüsü sorunu ile ilgili haber ve yorumlarda artış görülmüştür. Sınav günü ve sonrasında gazetelerin sürmanşetleri, gazetelerin yayın politikalarına göre farklı şekillerde yansıtılmıştır. Türkiye’de gerek ortaöğretim gerekse üniversitede başörtüsü sorunu gündeme geldiğinde yazılı basının birçoğunda Batı ülkelerindeki uygulamalar örnek gösterilmektedir. Aynı şekilde araştırma için belirlenen tarihlerde her gazete bu haberlerin içinden kendi yayın politikalarına uygun olanları seçip yayımlamıştır.

Türkiye’de türban konusunun gündeme geldiği dönemlerden biri de din kavramının siyasi partilerle bağlantısının ortaya çıkmasıdır. Genelde, bir siyasi partinin

kapatılması, din ile ilişkilendirildiğinde türban konusu öne çıkar. Haziran 2001'de FP'nin kapatılmasında böyle bir durum söz konusu olduğundan türban yine Türkiye'nin gündemindeki yerini almıştır.

Türk yazılı medyasında bazen dini konuların (Kur'an ayetleri) tefsirine de girilmektedir. Özellikle tesettür konusu gündeme geldiğinde yazarların ilgisinin daha da arttığı bu çalışmada görülmüştür. Yazılı basındaki köşe yazarları, bu tip yazıları kendi düşüncelerini güçlendirmek amacıyla yazmışlardır. Kur'an'ın ayetlerini tefsir ederken işin uzmanına başvurmadan kendi yöntemlerine göre yorumlamışlardır.

İslam'da din ve şiddet kavramlarının bir araya geldiği yerlerden biri de İslam ülkelerinde kadınlara uygulanan kötü muamelelerdir. Bu tip haberler de Türk medyasında her zaman yankı uyandırmıştır. Genelde bu konudaki haberler, Batılı ajanslardan birebir çevrilip alındığından hep İslam dininin olumsuz yönleri ön plana çıkartılmıştır. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde bu tip haberler, araştırmanın belirlenen tarihleri arasında oldukça sık yer almıştır.

Araştırma için belirlenen gazetelerde, din-eğitim ilişkisini somut şekilde ortaya koyan olaylarla ilgili, haber ve yorumlar da yer almıştır. İmam hatip liseleri ve öğrencileri ilgili olumlu ve olumsuz haberler basında her zaman yer teşkil etmiştir. Kimi yazar imam- hatip liselilerin uğradıklarını iddia ettikleri mağduriyeti dile getirirken, kimisi de bu okulların ve öğrencilerinin siyasetle iç içe olduğu hipotezinde bulunmuşlardır.

Türkiye'de eğitimle din kavramının karşı karşıya geldiği konulardan birinin de, zaman zaman basında gündeme gelen eğitim kurumlarındaki laiklik karşıtı yapılanmalar olduğu çalışmada görülmüştür. Bu tip haber ve yorumlar, daha çok Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde yer almıştır. Buna karşın Zaman gazetesindeki, aynı haber ve yorumlar, çok farklı bir pencereden ele alınarak, karşı haber ve yorumlar üretilmiştir.

Batı ülkelerinde dini eğitimdeki uygulamalar, Türk medyasında zaman zaman haber değeri taşımıştır. Farklı yayın politikaları olan gazeteler, Batı ülkelerinden seçtiği dini eğitim ile ilgili haberi referanslı bir şekilde sunmuştur. Özellikle Zaman gazetesinin muhabir ve yazarları Amerika ve Batı ülkelerindeki uygulamaları yazılarına taşımıştır.

Türkiye'de Tevhid-i Tedrisat kanununun tam olarak uygulanamaması, her gelen iktidarın değişik bir eğitim politikası izlemesi, dini eğitimin bir türlü düzene oturtulamaması gibi durumlardan dolayı eğitim, özellikle de dini eğitim ile ilgili haber ve yorumlar Türk yazılı basınında her zaman yer almıştır. Araştırma için belirlenen tarihler, 28 Şubat kararları sonrası olması nedeniyle din ve eğitim ilişkisi içeren birçok haber ve yorum yayımlanmıştır.

Ayrıca dini grupların eğitim ve öğretimle olan ilişkileri de basında yer almıştır. Türk eğitim sisteminin anaokulundan üniversiteye kadar olan süreçte, bu kurumların cemaat ve tarikatlarla olan ilişkileri Türk yazılı ve görsel basınının dikkatini hep çekmiştir. Özellikle araştırma içinde yer alan Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri bu konu ile ilgili haber ve yorumlara genişçe yer vermiştir.

İslami tarikatlar, vakıflar, cemaatler ve alevi örgütleri Türkiye'nin gündeminde her zaman yer almışlardır. Yazılı basının bunlarla ilgili haber ve yorumları okuyucunun ilgisini hep çekmiştir. 11 Eylül sonrası ön plana çıkan Usame bin Ladin'in başkanlığındaki İslami terör örgütlerinin çeşitli ülkelerdeki vakıf, dini grup ve şirketlerle, olan bağlantıları, o ülkenin medyasında hep geniş yankı uyandırmıştır. Rabıta örgütünün Türkiye'deki tüm bağlantılarının medyada yer alması buna bir örnektir. Özellikle yurtdışında faaliyet gösteren İslami gruplarla ilgili yorumlar Türk yazılı basınında her zaman yer bulmuştur. Konuyla ilgili haber ve yorumların çoğu Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır.

Türk medyasında dini gruplar, haber, yorum ve makalelere her zaman konu olmuşlardır. İslami cemaatler, tarikatlar, mezhepler(özellikle Aleviler) ve az da olsa dış kaynaklı olarak diğer dinlerin tarikat ve cemaatleri ile ilgili haber ve yorumlar Türk medyasının ilgisini çektiği dini gruplardır. Tarikat ve cemaat olgusu Türk medyasında daha çok siyasilerle ilişkide ön plana çıkmıştır. Araştırma için belirlenen dönem içinde bir siyasi partinin laiklik karşıtı olduğu iddiasıyla kapatılması ve yerine benzeri görüşlere sahip siyasi bir partinin kurulması aşamasında, dini gruplarla olan ilişkileri yazılı basında yer almıştır. Dini grupların, siyasi partilerle kurdukları resmi olmayan bağlantıları medya her açıdan ele almıştır. Özellikle sahip olduğu misyon açısından Cumhuriyet gazetesinin dini grup-siyaset ilişkisini her yönden açıklamaya çalıştığı, bu dönemde de görülmüştür.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilişkilendirilen her türlü polemik konusunun, basında haber değeri taşıdığı görülmüştür. Araştırma için belirlenen tarihlerde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Alevi örgütlerle girdiği söz düelloları, güncel konularla ilgili aldığı kararlar farklı görüşlere sahip yazarlar tarafından değerlendirilmiştir.

Alevi-Bektaşi kuruluşlarının yapmış oldukları faaliyetler yazılı basında olumlu veya olumsuz bir şekilde değerlendirilmiştir. Gazetelerde çıkan yazılarda kimi yazarlar, Alevileri överken, kimileri de Alevilerin yanlışlarını ortaya koymuştur.

Birçok yazar, dinin medyada ciddi bir şekilde ele alınmadığını iddia ederek, özellikle Ramazan aylarında gazetelerde İslam dininin, geleneksellik boyutunun öne çıkmasını eleştirmişlerdir.

İslamiyet, insanlara ve toplumlara her açıdan olumlu veya olumsuz etki yapmaktadır. Medyada bu etkilenmeleri gazetelerinde haber ve yorum şekline getirmektedir. Türk yazılı basınında çeşitli konulardaki olaylar da İslam dini ile ilişkilendirilerek verilmiştir.

Türk yazılı basınında din ve medya kavramlarının birlikte yer aldığı haber ve makaleleri bulmak oldukça zordur. Daha çok din olgusu içeren haber, yorum ve yazılar yer almıştır. Türk yazılı basınında din ve medya kavramlarının birlikte kullanıldığı yazılar daha çok dinci basın, şeriatçı basın, İslamcı basın vb.tamlamalar şekinde görülmüştür. Araştırma içinde yer alan gazetelerden Hürriyet ve Cumhuriyet'te bu benzeri tamlamaların kullanıldığı görülmüştür. Bu tip makalelerde tamlamalar, daha çok sloganik olarak ifade edilmiştir. İçeriğine pek girilmemiştir.

Kutlu doğum haftası ve kandil gecelerinde, yazılı ve görsel medyada Hz. Muhammed'le ilgili haber ve yorumlar her zaman olduğu gibi bu dönemde de düzenli olarak yer almıştır. Cumhuriyet ve Hürriyet'te kutlu doğum haftası etkinlikleri ile laiklik uygulamaları arasında bağlantı kurularak bu tarzda haberler verilmiştir. Zaman gazetesi, Hz. Muhammed'in görüşlerini ön plana çıkartarak evrenselliğini ortaya koyan yorumlara sayfalarında yer vermiştir.

Bunun dışında araştırma için belirlenen tarihler arasında Hürriyet, Cumhuriyet, Radikal ve Zaman gazetelerinde din olgusu içeren değişik haber ve yorumlar da yer almıştır. Bunlar, Hz.Muhammed ve düşünceleri, İslam dini ile ilgili güncel konular, din ile yaşam arasındaki ilişkiler, din ile bilim arasındaki ilişkinin varlığı ile ilgili problemler, misyonerlik, din ile müzik arasındaki ilişki, ibadet ile spor arasında olumlu anlamda bir ilişkinin bulunması şeklinde sıralanabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdallah, Alsam, “Post-9/11 Media and Muslim Identity in American Media”, Claire H.Badaracco (Ed.), **Quoting God**, içinde, Texas: Baylor Universty Pres Waco, 2005.

Adaklı, Gülseren, **Türkiye’de Medya Endüstrisi,** Ankara: Ütopya Yayınları, 2006.

Agha, Oflat Hassan, “Islamic Fundamentalism and Its Image in the Western Media: Alternative Views”, Kai Hafez (Ed.), **Islam and the Masst Media**, New Jersey: Hampton Pres, 2000.

Akdoğan, Yalçın, **Görsel İktidar,** İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Akyol, Taha, “Terör ve Müslümanlar”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Alankuş, Sevda ve Ayşe İnal, “Güldürü Programlarında Kadının Temsili ve Kadına Yönelik Şiddet’’, **Televizyon Kadın ve Şiddet**, Nur Betül Çelik (drl.), Ankara: Kiv Yayınları, 2000.

Artan, Şahin, **Maymunlar Demokrasisi**, İstanbul: Karakutu Yayınları, 2004.

Atikkan, Zeynep, **Amerikan Cinneti,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Batmaz, Veysel, **Popüler Kültür Üstüne Değişik Kuramsal Yaklaşımlar,** Ankara: İletişim, 1981.

Baytar , Orhan, “Gerçekliğin Yeniden Oluşması Bağlamında Medyanın Gündem Kurma Süreci’’, **Medya Eleştirileri 2007,** Can Bilgili ve Nesrin Tan Akbulut (drl.), İstanbul: Beta Yayınları, 2007, s. 268.

Baytar, Orhan, “Gerçekliğin Yeniden Oluşması Bağlamında Medyanın Gündem Kurma Süreci’’, **Medya Eleştirileri 2007,** Can Bilgili ve Nesrin Tan Akbulut (drl.), İstanbul: Beta Yayınları, 2007.

Bilgili, Can, “Gerçeğin Dışındakiler’’, **Medya Eleştirileri 2007,** Can Bilgili ve Nesrin Tan Akbulut (drl.), İstanbul: Beta Yayınları, 2007.

Bıshara, Marwan, “Bin Ladin’e Karşı Bush”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 274-275.

Charon, Jean-Marie (Der.), **Medya Dünyası,** O.Tatlıpınar (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
Chen, Chiung Hwang, “Molympics? Journalist Discourse of Mormons in Relation to the 2002 Winter Olympic Games”, Daniel A. Sıtout, Judith M. Buddenbaum (ed.), **Journal of Medıa and Relıgıon**, içinde London, 2003.

Çağan, Kenan, **Popüler Kültür ve Sanat,** Ankara: Altınküre Yayınları, 2003.

Çakır, Süreyya, “Görsel Medya ve Gerçeklik İlişkisi’’, Can Bilgili ve Nesrin Tan Akbulut (drl.), **Medya Eleştirileri 2007** içinde İstanbul: BetaYayınları, 2007.

Çalışlar, Oral, **12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik**, İstanbul: Güncel Yayınları, 2006.

Çaralan, İhsan, “Amerika’da İç Savaş Geleneğinin Uzantısı”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Çelik, Celaleddin, “Kitle İletişim Araçları ve Popüler Kültür İlişkisine Sosyolojik Bir Yaklaşım’’, Metin Işık (Ed.), **Medyada Yeni Yaklaşımlar**, içinde Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2004.

Dadge, Davıd, **Savaş Zayiatı**, Sinan Okan (çev.), İstanbul: Güncel Yayınları, 2004.

Davle, Grace, **Modern Avrupa’da Din,** Akif Demirci (çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2005.
Dijk, Teun A.Van, “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları’’, **Medya, İktidar, İdeoloji,** Mehmet Küçük (drl. ve çev.), Ankara: Ark Yayınları, 1994.

Doğan, Mehmet, **İletişim veya Dehşet Çağı,** İstanbul: Timaş Yayınları, 1993.

Doğan, Mehmet, **İletişim veya Dehşet Çağı,** İstanbul: Timaş Yayınları, 1993.

Dumanlı, Ekrem, **28 Şubat gölgesinde Amerika,** İstanbul: Zaman Kitap, 2003.

Duran, Ragıp, **Burası Dünya Polis Radyosu-Global Medya Eleştirileri-,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
Dündar, Can, “O Kadın Niye Sevindi?”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11Eylül Bir SaldırınınYankıları**, içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
Edles, Laura Desfer, **Uygulamalı Kültürel Sosyoloji,** Cumhur Atay (çev.), İstanbul: Babil Yayınları, 2006.
el-Ghobashy, Mona, “Çifte Tehlike’’, T Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları,** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
Emre, Akif, “Global Mc Cartizm”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları**, içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
Erdoğan, İrfan, **Uluslar arası İletişim,** İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995.
Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar, **Öteki Kuram**, Ankara: Erk Yayınları, 2002.

Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar, **İletişim ve Toplum,** Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.

Fejes, Fred, "Eleştirel Kitle İletişm Araştırması ve Medya Etkileri'', **Medya, İktidar, İdeoloji,** Mehmet Küçük (drl. ve çev.), Ankara: Ark Yayınları, 1994.

Fıscher, Joschka, **Tarihin Dönüşü,** Evrim Güney (çev.), İstanbul: Merkez Kitaplar, 2006.

Gaillard, Philippe, **Gazetecilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Gıddens, Anthony**, Sosyoloji**, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.

Girgin, Atilla, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i,** İstanbul: İnkılap Yayınları, 2000.

Golding, Peter ve Graham Murdock, "Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik'', **Medya Kültür Siyaset**, Süleyman İrvan (drl.), Ankara: Ark Yayınları, 1997.

Güvenç, Bozkurt, **İnsan ve Kültür,** İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.

Haddad, Mezrı, "İyiliğin ve Kötülüğün Ötesinde", Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Hall, Stuart, "Kültür, Medya ve İdeolojik Etki'', **Medya, İktidar, İdeoloji,** Mehmet Küçük (drl. ve çev.), Ankara: Ark Yayınları, 1994.

Herman, S. ve Noam Chomsky**, Rızanın İmalatı,** Ender Abadoğlu (çev.), İstanbul: Aram Yayınları, 2006.

İnuğur, M. Nuri, **Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1992.

Kahraman, Hasan Bülent, **ABD Bu 11 Eylül'ü Çok Sevdi,** İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006.

Kaypakoğlu, Serdar, **Küresel Medya Kültürel Değişim,** İstanbul: Naos Yayınları, 2004.

Keneş, Bülent, **Batı Medyasında İslam İmajı,** İstanbul: İz Yayınları, 1998.

Kızıldağ, Şaban, **Medya Çocukları,** İstanbul: Şehir Yayınları, 2001.

Kirman, Mehmet Ali, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Koloğlu, Orhan, **Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006.

Lafargue, Françoıs, "Talibanları Üretenler", Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 236.

Mc Robbie, Angela, **Postmodernizm ve Popüler Kültür,** Almıla Özdek (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.

Meyer, Thomas ve Lew Hincman, **Medya Demokrasisi**, Ahmet Fethi (çev.), İstanbul: İş Kültür Yayıncılık, 2002.

Moussa, Muhammed Ben, **The Role of Mass Media in Shaping İdentity Construction among British Muslim Diasporas after 9/11,** Leeds: The University of Leeds Institute of Communications Studies.

Nebiler, Halil, **Medyanın Ekonomi Politiği,** İstanbul: Sarmal Yayınları, 1995.

Oktay, Ahmet, **Medya ve Hedonizm**, İstanbul: Yön Yayınları,1995.

Oral, Fuat Süreyya, **Cumhuriyet Basın Tarihi,** Ankara, 1973.

Oskay, Ünsal, **19.Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri,** Ankara: A.Ü.SBF Yayınları, 1992.

Öke, Mim Kemal**, Gazeteci**, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1994.

Özdemir, Sadi, **Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme,** İstanbul: Timaş Yayınları, 1998.

Özgen, Murat, **Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2004.

Özkök, Ertuğrul, **Kitlelerin Çözülüşü: İletişim Kuramları Açısından,** Ankara: Tan Yayınları**,** 1981.

Perrın, Jean Pıerre ve Chrıstophe Ayad ‘’Batı Dünyasının Büyük Şeytanı: Usame Bin Ladin’’, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Poole, Elızabeth, **Reportıng Islam: Media Representations of British Muslims,** New York: I.B. Tauris& Co. Ltd., 2002.

Poole, Elizabeth, “Framing Islam: An Analysis of Newspaper Coverage of Islam in the British Pres”,Oflat Hassan Agha,”Islamic Fundamentalism and Its Image in the Western Media: Alternative Views”,Islam and the Mass Media,Edited by :Kai Hafez, Hampton Pres, New Jersey, 2000, s.220.

Radford, Benjamin, **Medya Nasıl Yanıltıyor**, Aysel Aktaş (Genel Yayın Yönetmeni), İstanbul: Güncel Yayınları, 2004.

Sağnak, Mehmet, **Medya-Politik,** İstanbul: Eti Kitapları,1996.

Said, Edward V., **Haberlerin Ağında İslam**, Alev Alatlı (Çev.), İstanbul: Babil Yayınları, 2000.

Schiffauer, Werner, “**Production of Fundamentalism: On the Dynamics of Producing the Radically Different**’’ Hent de Vries and Samuel Weber (Ed.), Calıfornıa: Stanford Unıversty Press, 2001, s. 437.

Serdar, Ziyaeddin, “Masumlar Öldürüldüğünde Hepimiz Onlarla Karanlığa Gömülürüz’’, T Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları**, içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Seyyar, Ali, **İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007.

Shoemaker, Pamela ve Stephen D. Reese, “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi’’, **Medya Kültür Siyaset**, Süleyman İrvan (drl.), Ankara: Ark Yayınları, 1997.

Soygüder, Şebnem, **Eyvah Paparazzi**, İstanbul: Om Yayınları, 2003.

Sözen, Edibe, **Medyatik Hafıza,** İstanbul: Timaş Yayınları, 1997.

Şahin, Haluk, “21.Yüzyılın İlk Savaşı”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11 Eylül Bir Saldırının Yankıları,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Şenyapılı, Önder, **Toplum ve İletişim**, Ankara: Turan Kitapevi Yayınları, 1981.

Tılıç, L.Doğan, **Utanıyorum Ama Gazeteciyim,** İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Timisi, Nilüfer, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara: Dost Yayınları, 2003.

Topçuoğlu, M. Nur, **Basında Reklâm ve Tüketim Olgusu**, Ankara: Vadi Yayınları, 1995.

Topuz, Hıfzı, **Basında Tekelleşmeler**, İstanbul: TÜSES VE İLAD Ortak Yayınları, 1989.

Touraıne, Alaın, “Siyasal İslamcılıktan Savaşan İslamcılığa Doğru”, Tamer Erdoğan ve Diğerleri (hzl.), **11Eylül Bir Saldırının Yankıları** içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Turam, Emir**, Medyanın Siyasi Hayata Etkileri,** İstanbul: İrfan Yayınları, 1994.

Türkoğlu, Nurçay, **Toplumsal İletişim**, İstanbul: Babil Yayınları, 2004.

Usluata, Ayseli**, İletişim,** İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Valantin, Jean –Michel, **Hollywood, Pentagon ve Washington,** Ömer Faruk Turan (çev.) İstanbul: Babıali Kültür Yayınları, 2006.

Yılmaz, Aytekin, **İkinci Küreselleşme Dalgası,** Ankara: Vadi Yayınları, 2004.

Süreli Yayınlar

Aktaş, Bahattin, "Medya Kritik'', **DiyanetAylık Dergi,** Sayı 189 (Eylül 2006), s. 64.

Akyol, Taha, "Medya, Siyaset ve Beşer'', **Yeni Türkiye,** Sayı 11, (1996), s. 762.

Alpkaya, Faruk ve Aykut Çelebi, "Medyada Gündem Oluşturma: Hürriyet 1994 Örneği'', **Toplum ve Bilim Dergisi**, (1995), s. 126.

Balcı, Kerim, "Son Batıl Din 11 Eylülizm'', **Aksiyon Dergisi,** 11 Eylül 2006, s. 42.

Cinman Şimşek, N. Melda, "İletişim, Halkla İlişkiler ve Siyasi Kültür'', **Yeni Türkiye,** Sayı 11, (1996), s. 741.

Çakır, Ruşen, "Şeytanlarımız İçimizde'', **Birikim Dergisi**, Sayı 150, (2001).

Doğan, Taylan, "Alternatif Medya", **Radikal Kitap**, 14 Nisan 2006, s. 30.

Erdağı, Bora, "11 Eylül-Bir Saldırının Yankıları: Yerli ve Yabancı Basında Tahayyül Gücü", **Cogıto,** Sayı 30 (2002), s. 332.

Gökmen, Yavuz, "Medya ve İdeoloji'', **Yeni Türkiye,** Sayı 11, (1996), s. 713-719.

Güneş, Sadık, ''Medya ve Siyasal Bilgilenme'', **Yeni Türkiye**, Sayı 11, (1996), s. 808.

Gürkan, Nilgün, "Türkiye'de Siyasal Tıkanma ve Medya'', **Birikim,** Sayı 68-69, (1994), s. 84.

Gürkan, Nilgün, "Türkiye'de Siyasal Tıkanma ve Medya'', **Birikim,** Sayı 104, (1997), s. 82.

Güz, Nurettin, "Türk Basınında Gündem Oluşturma'', **Yeni Türkiye,** Sayı 12, (1996), s. 982.

Hanefi, Hasan, "İslam ve Batı: Çatışma mı Diyalog mu?'', **Cogito**, Sayı 40, (2004), s. 273.

İrvan, Süleyman, "Demokratik Sistemde Medyanın Rolü'', **Birikim,** Sayı 68-69, (1994), s. 76-77.

Hoover, Stewart M., "Media and Public Religious Culture Post-09-11-01 and post-11-2-04**", Religion ın the media Age (**2006), s. 235.

Hökelekli, Hayati, “Günümüz İletişim Teknikleri ve Dini İletişim’’, **Diyanet İlmi Dergi,** Cilt 42, Sayı 1, (2006), s. 48.

Kaplan, Yaşar, “Medya, Devlet ve Demokrasi”, **Yeni Türkiye**, Sayı 11, (1996), s. 721.

Kenan, Seyfi, “Batıda İslam ve Müslüman Algısı”, **Diyanet Aylık Dergisi,** Sayı 168, (2004), s. 11-12.

Keneş, Bülent, “Medeniyetler Çatışması’na Hazırlanan Batı’nın Öncü Kolu Medya Tarafından Yaratılan İslam İmajı’’, **Yeni Türkiye,** Sayı 12, (1996), s. 1481.

Köktaş, Mehmet Emin, “AB Sürecinde Din ve Diyanet’’, **Diyanet Aylık Dergisi,** Sayı 168, (2004), s. 29.

Laçiner, Ömer, “Türkiye’’, **Birikim Dergisi**, Sayı 150, (2001).

Mutman, Mahmut, “Televizyonu Nasıl Sorgulamalı?’’, **Toplum ve Bilim Dergisi,** Sayı 67, (1995), s. 35-6.

Özcan, Mustafa, “Tırmanma Şeridindeki İslamofobya’’**, Gençyaklaşım**, Sayı 42, (2008), s. 31.

Özden, Tuba, “Sanal 11 Eylül’’, **Aksiyon Dergisi**, (Eylül 2006), s. 55.

Said, Edward, “Bilgisizliğin Şoku’’**, Cogito**, Sayı 30, (2002), s. 59.

Şalvarcı, Yakup, “11Eylül Sonrası En Çok Değişen 11 Ülke’’, **Aksiyon Dergisi,** (Eylül 2006), s.46.

Şanlıer, Özgür İlke, “ABD Medyası’’, **Birikim Dergisi**, Sayı 150, (2001), s. 69.

Stewart, Age ve M.Hoover, “Media and public religious culture post- 09/11/01 and post-11/02/04’’, **Religion in the Media** (2006), s. 237.

Swıdler, Leonard, “Yahudi-Hristiyan-Müslüman Diyaloğu 11 Eylül’den Sonra Mutlak Bir İhtiyaç’’, A. Dursun Karaca (çev.), **İslamiyat,** Cilt 5, Sayı 3 (2002), s. 93.

Taşcı, Cemalettin N., “Siyasetin Öznesi ve Nesnesi Olarak Medya’’, **Yeni Türkiye,** Sayı 11, (1996), s. 787.

Turan, İbrahim, “Televizyonun Birey ve Toplum Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri’’, **Diyanet İlmi Dergi,** Cilt 41, Sayı 1, (2005), s. 128.

Üstündağ, Gülten, “Üçüncü Dünya Savaşında mıyız?’’, **Aksiyon Dergisi**, (Eylül 2006), s. 52.

Yel, Ali Murat, “İslam’ın Avrupadaki İmajı”, **Diyanet Aylık Dergisi**, Sayı 168, (2004), s. 17.

Gazeteler

Aktan, Hamza, “Gazeteci Zeynep Atikkan 11 Eylül ülkesini Anlatıyor”, **Birgün,** 9 Eylül 2006.

Aktan, Gündüz, “Savaşılacak Düşman’’, **Radikal,** 17 Eylül 2001.

Akyol, Taha, “Bush mu Bin Ladin mi?’’, **Milliyet**, 12 Eylül 2006.

Alkan, Türker, “Gorbi Hatemi’’, **Radikal**, 12 Haziran 2001.

Alkan, Türker, “Demokrasinin Olgunlaşma Süreci’’, **Radikal**, 5 Temmuz 2001.

Alkan, Türker, “Allahın İpi’’, **Radikal,** 22 Temmuz 2001.

Alkan, Türker, “Şeriat Soruları’’, **Radikal**, 25 Temmuz 2001.

Alkan, Türker, “Fıstıki Yeşil’’, **Radikal**, 2 Ağustos 2001.

Alkan, Türker, “Kutsallık Ticareti’’, **Radikal**, 29 Aralık 2001.

Alkan, Türker, “Sorun Dinle İlgili Değil”, **Radikal,** 15 Aralık 2001.

Alkan, Türker, “Küresel Nefret’’, **Radikal,** 15 Eylül 2001.

Alkan, Türker, “Dünya Barışı İçin Laiklik’’, **Radikal,** 7 Mart 2002.

Alkan, Türker, “Şeriat Haberleri”, **Radikal,** 3 Nisan 2002

Alkan, Türker, “Hristiyan olmanın zorlukları”, **Radikal,** 17 Mayıs 2002.

Alkan, Ahmet Turan, “Laik Devlet veya Şeytanın Avukatlığı”, **Zaman,** 30 Mart 2001.

Alkan, Ahmet Turan, “Dua ve İdman”, **Zaman,** 13 Nisan 2002.

Altan, Mehmet, “11 Eylül, 12 Eylül…..’’, **Sabah**, 12 Eylül 2006.

Altaylı, Fatih, “ŞATO:Şeriatçı NATO’’, **Hürriyet**, 27 Eylül 2001.

Altaylı, Fatih, “Kur’an’lı karşılama İslam’a uygun mu?**’’, Hürriyet,** 27 Nisan 2002.

Arcayürek, Cüneyt, “Türbanlaşma Kabusu’’, **Cumhuriyet,** 28 Mart 2002.

Armağan, Mustafa, ”Darwin Yargılanıyor”, **Zaman**, 31 Temmuz 2001.

Armağan, Mustafa, “Amerika ve Siyasal İslam’’, **Zaman**, 29 Ocak 2002.

Aslan, Ali Halit, “Amerikan Savcılarına Suç Duyurusu’’, **Zaman,** 2 Temmuz 2001.

Aslan, Ali Halit, “Doğum Günü 11 Eylül”, **Zaman,** 1 Ekim 2001.

Atkaya, Kanat, “Müslüman Rock “, **Hürriyet,** 23 Mart 2002.

Ataöv, Türkkaya, “Gene Aleviler’’, **Cumhuriyet, 1**9 Mayı 2002.

Ateş, Toktamış, “İmam-Hatipler…’’, **Cumhuriyet,** 14 Mart 2002.

Aymaz, Abdullah, “Müslüman terörist olmaz”, **Zaman,** 26 Kasım 2001.

Aymaz, Abdullah, “Kore’de İslamiyet”, **Zaman,** 22 Nisan 2001.

Balbay, Mustafa, “Ahh Almanya!”, **Cumhuriyet,** 14 Aralık 2001.

Balbay, Mustafa, “Alevilerin Sağlam Duruşu’’, **Cumhuriyet,** 6 Mayı 2002

Bayer, Yalçın, “Alamancılık Bitiyor”, **Hürriyet,** 21 Aralık 2001.

Berberoğlu, Enis, “Mesele İslami Terör Değil İslam Zemininde Rekabet’’, **Hürriyet**, 4 Ekim 2001.

Berberoğlu, Enis, “Türban Yasağını Laikler Kaldırmalı”, **Radikal,** 15 Nisan 2002.

Berberoğlu, Enis, “Azınlığa Karşı Çoğunluk Yoktur”, **Radikal,** 17 Nisan 2002.

Berkant, İsmet, “Türbanı Tartışamamak”, **Radikal**, 27 Haziran 2001.

Bila, Hikmet, “Laikçi Avrupa’’,**Cumhuriyet**,1 Ağustos 2001.

Bila, Hikmet, “Atatürk’ü Yeniden Okutmak’’, **Cumhuriyet,** 9 Kasım 2001.

Bila, Hikmet, “Günaydın Almanya”, **Cumhuriyet,** 14 Aralık 2001.

Blumenthal, Sidney, “Amerikalı Aydınlar 11 Eylül’ü Tartışıyor’’**, Zaman**, 12 Eylül 2006.

Buğra, Ayşe,“Dünyayı değiştiren gün 11Eylül 5.yılında’’, **Radikal,** 12 Eylül 2006.

Bulaç, Ali, “Uzun ve Yorucu Yol’’, **Zaman**, 11 Ağustos 2001.

Bulaç, Ali, “Dinler Tarihine Not’’, **Zaman**, 2 Haziran 2001.

Bulaç, Ali, “Küreselleşme İslam’ı tehdit ediyor mu”, **Zaman**, 25 Temmuz 2001.

Bulaç, Ali, “Derin Eylem”, **Zaman**, 15 Eylül 2001.

Bulaç, Ali, “İslam ve Savaş’’, **Zaman**, 13 Kasım 2001.

Bulaç, Ali, “Terör ve İslami Hareketlerin Seyri’’, **Zaman**,15 Kasım 2001.

Bulaç, Ali, “Taliban Üzerine’’, **Zaman**, 21 Kasım 2001.

Bulaç, Ali, “Dini Kim Ne Amaçla Siyasallaştırıyor?’’, **Zaman**, 27 Mart 2002.

Bulaç, Ali, “Batı’dan Önce’’, **Zaman,** 19 Eylül 2001.

Bulaç, Ali, “Haçlı Seferi ve Cihat’’, **Zaman,** 25 Eylül 2001.

Bulaç, Ali, “Terör Üzerine’’, **Zaman**, 4 Mayıs 2002.

Bulaç, Ali, “Yeni Üçgende İslam ve Amerika”, **Zaman,** 31 Ekim 2001.

Bulaç, Ali, “Türkiye Modeli”, **Zaman,** 7 Kasım 2001.

Bulaç, Ali, “Pandoranın Kutusu Açıldı’’, **Zaman,** 17 Ekim 2001.

Bulaç, Ali, “Din, Kadın ve Tesettür”, **Zaman,** 1 Aralık 2001.

Bursalı, Orhan, “Soru Sormayınca’’, **Cumhuriyet**, 30 Eylül 2001.

Bursalı, Orhan, “Müslüman Parti?!’’, **Cumhuriyet,** 14 Ekim 2001.

Bursalı, Orhan, “40 Bin Ladinci mi?’’, **Cumhuriyet,** 2 Ekim 2001.

Bursalı, Orhan, “Ölçü Ne Olmalı?”, **Cumhuriyet,** 16 Eylül 2001.

Cansen, Ege, “Terör ve Biz”, **Hürriyet,** 3 Ekim 2001.

Cansen, Ege, “Bir Laikiden Ramazan Sohbeti’’, **Hürriyet,** 15 Aralık 2001.

Cerrahoğlu, Nilgün, “Uygarlıklar Çatışması…Kabus’’, **Cumhuriyet,** 17 Eylül 2001.

Coşku, Bekir, “Kadınlar, kadınlar…”, **Hürriyet,** 8 Aralık 2001.

Coşkun, Bekir, “Yapma Medya’’,**Hürriyet**, 3 Temmuz 2001

Coşkun, Bekir, “İlkellik Bize mi Düşer?”, **Hürriyet,** 11 Ekim 2001.

Çelikkan, Murat, “Türkiye’nin Zencileri ‘’, **Radikal,** 18 Nisan 2002.

Çetinkaya, Hikmet, “ 30 bin Köktendinci…”, **Cumhuriyet,** 14 Aralık 2001.

Çetinkaya, Hikmet, “Erbakan ve Rabıta’’, **Cumhuriyet**, 19 Mart 2002.

Çölaşan, Emin, “Şapka Devrimi Yalanları’, **Hürriyet,** 27 Kasım 2001.

Çölaşan, Emin, “Türban Üstü Peruk’’, **Hürriyet**, 28 Haziran 2001.

Çölaşan, Emin, “Din Sömürüsü Artık Bitsin”, **Hürriyet**, 23 Haziran 2001.

Çölaşan, Emin, “Din Tüccarlarına Geçit Yok’’, **Hürriyet**, 1 Ağustos 2001.

Çölaşan, Emin, “Müslümanlığı Bu duruma Getirenler’’, **Hürriyet**, 20 Eylül 2001.

Çölaşan, Emin, “Ramazan Sömürüsü”, **Hürriyet**, 23 Kasım 2001.

Çölaşan, Emin, “Ramazan Gerçekleri”, **Hürriyet**, 8 Aralık 2001.

Dikenli Williams, Ayşegül, “Avrupalı Müslümanlar’’, **Radikal**, 20 Ağustos 2006.

Doğan, Yalçın, “Derin Nefes Yok, Gitar Eşliğinde’’, **Cunhuriyet**, 16 Eylül 2001.

Dumanlı, Ekrem, “Devlet Okullarında Dini Faaliyet‘’, **Zaman**, 16 Haziran 2001.

Dumanlı, Ekrem, “Dinci Basın’’**, Zaman**, 30 Haziran 2001.

Ekşi, Oktay, “Şaşkınlık’’, **Hürriyet**, 11 Nisan 2002.

el-Semmak, Muhammed, “Batı ve Doğudaki Ön Yargılar Pekişti”, **Radikal**, 10 Eylül 2006.

Erinç, Orhan, “Avrupa’daki Laiklik’’, **Cumhuriyet**, 10 Eylül 2001.

Ergin, Sedat, “Strasbourg kararında içtihada doğru”, **Hürriyet**, 3 Ağustos 2001.

Espositu, John L. ve Dalıa Mogahed, “ABD’deki Müslüman Karşıtlığı Temelsiz’’**, Radikal**, 11Nisan 2008.

Genç, Aysıt, “11 Eylül’ün Kafa Karışıklığı’’, **Star**, 12 Eylül 2006.

Gönültaş, Nuh, “Başörtüsü yasağını ancak Le Pen kaldırabilir’’, **Zaman**, 29 Nisan 2002.

İnce, Özdemir, “Değişmeden Değişmek’’, **Hürriyet,** 12 Ağustos 2001.

İnce, Özdemir, “Demek Laiklik Elden Gidecek’’, **Hürriyet**, 2 Eylül 2001.

İnce, Özdemir, “O Fotoğraf ve Militan Demokrasi’’, **Hürriyet**, 5 Ağustos 2001.

Kahraman, H.Bülent, “Roma İmparatorluğu Devam Ediyor’’, **Radikal**, 17 Eylül 2001.

Kahraman, Hasan Bülent, “Din Böyle mi Tartışılmalı?”, **Radikal,** 12 Aralık 2001.

Karagül, İbrahim, “11 Eylül’ü Haber Veren Suikast’’**, Yeni Şafak,** 13 Eylül 2006.

Karayeğen, İbrahim, “ İslamı Anlama Çağı”, **Zaman,** 24 Şubat 2002.

Kavukçuoğlu, Deniz, “İslam’da Cihat ve Huri Meselesi’’, **Cumhuriyet,** 26 Eylül 2001.

Keyman, E. Fuat, “Korkunun Demokrasiyi Yendiği Gün’’**, Radikal,** 16 Eylül 2006.

Kırıkkanat, Mine G., “Yabancı Gözüyle Tesettür’’, **Radikal**, 4 Haziran 2001.

Kırıkkanat, Mine G., “Dinsel Rüya Tabirleri’’,**Radikal,** 15 Eylül 2001.

Kırıkkanat, Mine G., “It’s a good step’’, **Radikal**, 16 Eylül 2001.

Kırıkkanat, Mine G., “Elhamdülillah Piyango!”, **Radikal,** 28 Aralık 2001.

Kışlalı, Mehmet Ali, “ABD’de Siyasal İslam Tartışması’’, **Radikal,** 10 Mayıs 2002.

Kirişçi, Kemal, “Korku Siyaseti Demokratik Batı Normlarını Yıktı’’, **Radikal**, 18 Eylül 2006.

Kohen, Sami, “Beş Yıl Sonra Dünya’’**, Milliyet**, 12 Eylül 2006.

Kongar, Emre, “Soğuk Savaş’tan Dinler Savaşına mı’’, **Cumhuriyet**, 22 Nisan 2002.

Kongar, Emre, “11 Eylül Başarıya Ulaşabilir mi?”, **Cumhuriyet,** 10 Aralık 2001.

Korkmaz, Tamer, “ Türban üstü peruk”, **Zaman**, 19 Haziran 2001.

Kurucan, Ahmet, “Din ve ABD”, **Zaman,** 27 Haziran 2001.

Kurucan, Ahmet, “Amerika ve Dua”, **Zaman,** 19 Eylül 2001.

Kurucan, Ahmet, “ Önyargı Zulmü”,**Zaman,** 26 Eylül 2001.

Kurucan, Ahmet, “Din Hayatın Parçası”, **Zaman,** 22 Mayıs 2002.

Mahçupyan, Etyen, “Laiklği Hazmetmek’’, **Zaman**, 1 Temmuz 2001.

Mahçupyan, Etyen, “ Müslümanlar Demokrat mı?”, **Zaman,** 27 Mayıs 2002.

Mahçupyan, Etyen, “Kanayan Yara Başörtüsü”, **Zaman,** 9 Aralık 2001.

Mayor, Gila Ben, “Babam Sakalını Kesti”, **Hürriyet,** 23 Eylül 2001.

Mert, Nuray, “Yaşanabilir Dünya”, **Radikal,** 16 Mayıs 2002.

Mert, Nuray, “Başörtüsü ve Fundementalizm”, **Radikal,** 18 Nisan 2002.

Mert, Nuray, “Dinde Güncel Meseleler mi?”, **Radikal,** 23 Mayıs 2002.

Mert, Nuray, “ Misyonerlere Karşı Omuz Omuza”, **Radikal,** 11 Aralık 2001.

Özkırımlı, Umut, “11Eylül Milliyetçilik Mitlerini Yıktı’’**, Radikal**, 13 Eylül 2006.

Özkök, Ertuğrul, “Evet bu bir medeniyetle savaşı”, **Hürriyet**, 1 Ekim 2001.

Ross, Susan Dente,”Medya özür diliyor; ama kendisi değiştirmiyor’’, **Zaman,** 22 Nisan 2007.

Sazak, Derya, “Eylül Günahları’’, **Milliyet**, 12 Eylül 2006.

Selçuk, İlhan, “ İstanbul’da Tesettürün Aroması”, **Cumhuriyet**, 26 Temmuz 2001.

Selçuk, İlhan, “Terörün dini imanı var mı?”,**Cumhuriyet**, 15 Eylül 2001.

Selçuk, İlhan, “Vah Benim Zavallı Müslümanım…”, **Cumhuriyet,** 27 Nisan 2002.

Selçuk, İlhan, “28 Şubat Nedir?”, **Cumhuriyet,** 7 Mart 2002.

Selçuk, İlhan, “Dinci Nerde Tetikçi Kesiliyor”, **Cumhuriyet,** 24 Mayıs 2002.

Sezgin, Rahime ve Burhan Eren, “Manşetten Aradığınız Suçluya Ulaşılamıyor Lütfen Artık Israr Etmeyiniz’’, **Zaman**, 28 Mayıs 2006.

Şahin, Haluk, “Avrupa İslamına Doğru”, **Radikal,** 22 Aralık 2001.

Şahin, Ahmet, “İslam Hiçbir Milleti Peşinen Düşman İlan Etmez”, **Zaman,** 26 Eylül 2001.

Şahin, Ahmet, “Kadın Süslenemez mi?’’, **Zaman,** 9 Nisan 2002.

Şancı, Cem, “11Eylül:Korku Çağının Doğum Günü’’, **Sabah**, 10 Eylül 2006.

Tınç, Ferai, “Avrupa’yı Rahatlatan Karar‘’, **Hürriyet**, 3 Ağustos 2001.

Tınç, Ferai, “Din Özgürlüklerde Açan Bir Çiçektir’’, **Hürriyet**, 11 Haziran 2001.

Tınç, Ferai, “Velfecri Okuyan Gözler”, **Hürriyet,** 16 Aralık 2001.

Tınç, Ferai, “Hayvan Katliamından Hac Haberlerine”, **Hürriyet,** 22 Şubat 2002.

Türenç, Tufan, “Erdoğan için bazı sorular”,**Hürriyet**, 25 Haziran 2001.

Türenç, Tufan, “İyi ki O Gelmiş’’, **Hürriyet**, 26 Eylül 2001.

Uluç, Doğan, “Tipin faul ise arkanı kolla”, **Hürriyet,** 30 Eylül 2001.

Uluengin, Hadi, “Başı mı açık, gözü mü?‘’, **Hürriyet**, 21 Haziran 2001.

Uluengin, Hadi, “Kaideli ve kaidesiz”, **Hürriyet,** 13 Eylül 2001.

Uluengin, Hadi, “Amalgam ve Cihad’’, **Hürriyet**, 19 Eylül 2001.

Ülsever, Cüneyt, “Türkiye İsterse Tarih Yazabilir’’, **Hürriyet,** 11 Ekim 2001.

Ülsever, Cüneyt, “İslam ve Demokrasi, **Hürriyet,** 6 Mart 2002.

Ülsever, Cüneyt, “Müslüman Dünyaya Nasıl Örnek Olacağız?”, **Hürriyet,** 7 Mart 2002.

Ülsever, Cüneyt, “Müslümanlar, Hristiyanlar Kadar Demokrat”, **Hürriyet,** 2 Mayıs 2002.

Ülsever, Cüneyt, “Müslümanlar Hristiyanlar Kadar Demokrat’’, **Hürriyet,** 4 Mayıs 2002.

Ünal, Mustafa, “Milattan sonra”, **Zaman**, 16 Eylül 2001.

Ünal, Mustafa, “Taliban’ın Büyük Zararı’’, **Zaman**, 12 Ekim 2001.

Yavuz, Hilmi, “Meleklerin Cinsiyeti’’, **Zaman,** 7 Aralık 2001

Yetkin, Murat, “Şeriat Yönetimine karşıyız Diyebilecekler mi?’’, **Radikal**, 21 Temmuz 2001.

Cumhuriyet, “Orta Asya’da Yeşil Terör’’, 30 Temmuz 2001.

Cumhuriyet, “Dinde Reform Tartışması”, 22 Mayıs 2002.

Hürriyet, “Talibansız Afganistan’a Anadolu İslam Modeli’’, 13 Aralık 2001.

Radikal, “Tek Yol Hatemi‘’, 9 Haziran 2001.

Zaman, “İHL’liler Zenci Gibi’’, 8 Haziran 2001.

Web Sayfaları

Radikal(gazete) (t.y.) http:// tr.wikipedia.org/wiki/Radikal(gazete), (12.08.2009)